

ROBERT BECH

Adcitation
og
litisdenuntiation

WITH A SUMMARY IN
ENGLISH

JURISTFORBUNDETS FORLAG
KØBENHAVN
1961

» . . . Processer ere tilladte, indsatte og bestemte i Loven, ikke for at sætte Folk i Udgift, og derved skaffe andre noget at fortjene, men for at vise Folk et beqvemt Middel, hvorved de, ved Domme-rens Bistand, kunne komme til den Ret, som de have, og andre nægte dem, og de ikke maae tage sig selv til; hvoraf flyder, at den Maade er den Bedste, paa hvilken de lettest og med mindst Bekostning og Tidsspilde, kunne komme til deres Rets Nydelse.«

(Stampes Erklæringer 1794 II s. 383)

Denne afhandling
er af det økonomiske og juridiske fakultet
ved Aarhus Universitet
antaget til offentligt at forsvares for den
juridiske doktorgrad.

Aarhus, den 12. juli 1961.

Stig Jørgensen

h. a. dec.

Forord

Allerede i min studietid ved Aarhus Universitet fangede de spørgsmål, som er behandlet i det foreliggende arbejde, min interesse, der yderligere uddybedes, da jeg senere som praktiserende sagfører kom problemerne nærmere ind på livet. Det skal imidlertid fremhæves her, at når følgen er blevet en akademisk afhandling, skyldes det i første række den ansporing og opmuntring, jeg har mødt fra Den juridiske faggruppe ved Fakultetet og fra de enkelte fakultetslærere, i forbindelse med de gode arbejdsvilkår, der er blevet sikret mig fra Universitetets side. For udbytterige samtaler om forskellige problemer med tilknytning til afhandlingen står jeg ikke mindst i gæld til professorerne *Knud Illum*, *Torben Lund* og *Alvar Nelson*. – Inden for rammerne af de bevillingsmæssige muligheder har jeg også modtaget økonomisk støtte fra Universitetet, bl. a. til et kortere studieophold i England.

Også fra anden side har jeg fundet bistand. Fremfor andre skal her nævnes professor *Per Olof Ekelöf*, Uppsala, der har givet mig værdifulde anvisninger både om processuelle problemstillinger og om spørgsmål af mere almenvidenskabelig karakter. Herudover har jeg ved samtaler med advokatkolleger, dommere, voldgiftsmænd og andre sagkyndige fået adskillige nyttige oplysninger.

Økonomisk støtte fra *Statens almindelige Videnskabsfond* samt fra *Reinholdt W. Jorck og hustrus fond* har muliggjort nødvendig frigørelse fra andet arbejde.

Endelig vil jeg gerne nævne, at landsretssagfører, dr. jur. *Axel H. Pedersen*, København, og dennes fødselsdagslegat har bevidnet mig opmuntrende interesse under arbejdet.

Til alle de personer og institutioner, der således under udarbejdelsen af min disputats har ansporet mig og ydet mig støtte, retter jeg herved en ærbødig og hjertelig tak.

Robert Bech.

Indholdsfortegnelse

<i>Indledning</i>	1
FØRSTE AFSNIT: DEN BESTÅENDE ADCITATIONSADGANG EFTER LOVGIVNING, TEORI OG PRAKSIS	7
§ 1 <i>Lovgrundlag og nyere teori</i>	7
I Positive lovregler	7
II Nyere teori	8
III Retsplejelovens motiver	10
§ 2 <i>Nellemanns og H. Munch-Petersens teorier kritisk belyst</i>	12
I Grundsynspunkter	12
II Sagsøgtes tilstævning af regrespligtig tredjemand	17
A. Hensynet til den oprindelige sagsøger	19
1. Novasynspunktet	19
2. Er regressøgsmålet den oprindelige sagsøger uvedkommende?	19
B. Hensynet til den adciterede	24
C. De almindelige kumulationsbetingelser	31
1. Kompetenceproblemet	32
2. Samme procesart	37
3. Konneksitetsproblemet	37
III Andre adcitationssituationer	38
§ 3 <i>Praksis</i>	39
I Før retsplejelovens ikrafttræden	39
II Efter retsplejelovens ikrafttræden	40
ANDET AFSNIT: NÆRMERE BELYSNING AF ADCITATIONSBEHOVET	44
§ 4 <i>Undersøgelsesmuligheder og den valgte metode</i>	44
I Forskellige samfundsgruppers opfattelse af behovet	44
II Litis-denuntiationstilfælde	46

III	Den valgte metode	47
A.	Materiale	47
B.	Usikkerhedsmomenter	47
C.	Det formelle ad citationsbehov	48
D.	Regres mod underordnede	49
§ 5	<i>Oversigt og sammenfatning. Ad citation af insolvent tredjemand</i>	54
I	Hypotetiske ad citationssituationer 1949–51	54
II	Gruppering efter regreskravets beskaffenhed	59
III	Ad citation af insolvent tredjemand	61
IV	Det materielle ad citationsbehov ud fra en efterfølgende bedømmelse	66
§ 6	<i>Enkelte tilfældegrupper</i>	68
I	Regres mod underordnede	68
II	Regres og forsikring	68
A.	Skadesforsikringsselskabs regres mod skadevolder	69
B.	Skadevolders regres mod ansvarsforsikringsselskab	70
C.	Specielt om motorsager	71
1.	De processuelle særregler	71
2.	Skadelidtes selvstændige civile søgsmål	72
3.	Andre regreskrav end motoransvarsforsikrings-selskabets efter § 66, stk. 7	76
III	Kautionsregres	79
A.	Kaution uden aftale med hovedmanden	79
B.	Kaution ifølge aftale med hovedmanden	79
C.	Samkaution	80
IV	Regres i handelsomsætningen	81
V	Andre regrestilfælde	84
VI	»Springende regres« og ad citation	85
VII	Ad citation i form af negativt anerkendelsessøgsmål eller i »retskraftsøjmed«	87
	TREDJE AFSNIT: LITISDENUNTIATION	91
§ 7	<i>Indledning, begreb og fremmed ret</i>	91
I	Problemets praktiske betydning	91

II	Begreb	95
III	Fremmed ret	96
	A. Svensk ret	96
	1. Biintervention i almindelighed	96
	2. Særligt om litisdenuntiation	98
	B. Norsk ret	99
	1. Biintervention i almindelighed	99
	2. Særligt om litisdenuntiation	101
	C. Tysk ret	103
	1. Biintervention i almindelighed	103
	2. Litisdenuntiation (ZPO §§ 72–75)	103
	D. Foreløbig konklusion	104
§ 8	<i>Procesunderretningens formål. Hittidig teori</i>	105
I	Hvorfor afgiver man procesunderretning?	105
II	Procesunderretningens behandling i hittidig teori	110
	A. Ørsted	110
	B. P. C. Bang og I. E. Larsen	113
	C. I. O. Hansen	113
	D. Nellemann	114
	E. Deuntzer	115
	F. Jul. Lassen	115
	G. H. Munch-Petersen	118
	H. Hurwitz	118
	I. Nyere teori	119
	1. Frank Poulsen	119
	a. Vanhjemmelstilfælde	119
	b. Andre tilfælde	120
	(1) »Vir optimus« denuntiationen	120
	(2) Denuntiationen varetager ikke sine interesser i behørigt omfang	120
	2. Axel H. Pedersen	122
	3. Ole Krarup	122
§ 9	<i>Forsøg på sammenfatning</i>	123
I	Behørigt foretagen denuntiation	123
	A. Subjektive betingelser	131

1. Vanhjemmelstilfælde	133
2. Oplysninger der kun kan produceres af denuntiater	136
B. Sondringen jus – faktum	136
C. Forholdet til den øvrige praksis	140
D. Vurdering	142
1. På baggrund af den iøvrigt bestående retstilstand	142
2. De lege ferenda	145
E. Ankeundladelse	147
1. Den blotte ankeundladelse	147
2. Denuntiatus kritiserer procesførelsen	147
3. Denuntiatus kritiserer alene dommen	150
II Undladt denuntiation	150
III Resumé	154

FJERDE AFSNIT: KONNEKSITETS- OG VÆRNETINGSPROBLEMERNE VED ADCITATION

§ 10 <i>Konneksitetsproblemet</i>	156
I Indledning	156
II Konneksitetsproblemet historisk belyst	156
III Konneksitetsproblemet efter retsplejeloven	162
A. Det almindelige konneksitetsproblem	162
1. Domme, der knæsætter den strenge konneksitetslære	162
2. Domme i tilsyneladende overensstemmelse med den strenge konneksitetslære, men med særmonter	164
3. Domme i strid med den strenge konneksitetslære	167
4. Forsøg på sammenfatning og analyse	171
5. Specielt om aktiv, subjektiv kumulation	181
6. Terminologi	181
B. Konneksitetsproblemet ved adcitation	182
§ 11 <i>Værnetingsproblemet</i>	185
I Hjemting, værneting og retskredsinddeling	185

II	Værnetingsproblemet ved adcitation	194
	A. Formelle betragtninger	194
	B. De værnetingsmæssige ulemper ved adcitation	197
	C. Værnetingsulemperne og den tekniske udvikling	203
III	Sammenfatning	204
FEMTE AFSNIT: ADCITATIONSINSTITUTTET I HUSDYR-		
	VOLDGIFTSLOVEN	206
§ 12	<i>Indhold og tilblivelse</i>	206
I	Indledning. Resumé af adcitationsreglerne i husdyr-	
	voldgiftsloven	206
II	Reglernes forhistorie og tilblivelse	209
§ 13	<i>Kritisk analyse af husdyrvoldgiftslovens adcitationsregler</i>	227
I	Indledning	227
II	Kumulationsreglernes væsentligste fordele	230
	A. Tidsbesparelse	230
	B. Bedre oplysning	232
	C. Ensartet bedømmelse af samme konkrete fakta	233
	D. Bedre forligsmuligheder	234
	E. Mulighed for tabsfordeling ved kendelsen	237
III	Adcitationsordningens ulemper	237
IV	Betydning for adcitationsproblemet i almindelighed	242
SJETTE AFSNIT: FREMMED RET		
§ 14	<i>Kontinental ret</i>	244
I	Svensk ret	244
II	Norsk ret	248
III	Tysk ret	249
IV	Fransk ret	249
§ 15	<i>Engelsk ret</i>	251
I	Indledning	251
II	Intervention	251
III	Adcitation	254

A. Reglernes tilblivelse	254
B. Betingelser for adcitation	257
C. Fremgangsmåde	263
D. Retsvirkninger	264
E. Sammenfatning og vurdering	267
 SYVENDE AFSNIT: AFSLUTTENDE BEMÆRKNINGER	269
§ 16 <i>Adcitation efter rpl. § 253</i>	269
I Regresadcitation efter § 253	269
II Forsømmelseskriteriet	271
 § 17 <i>Anden adcitation</i>	272
I Sammenfatning	272
II Nogle detailproblemer	273
A. Dommerskøn eller fast regel	273
B. Adcitationstidspunktet	273
C. Udlændinge	274
D. Påstand og omkostninger	274
E. Retsafgift	276
F. Anke og eksekution	277
G. Separation og deldom	278
 <i>Summary in English</i>	279
 <i>Litteratur</i>	283
 <i>Forkortelser</i>	287
 <i>Register over citerede danske domme</i>	289

Problemstilling og systematik

Nærværende fremstilling er et bidrag til læren om tredjemands stilling i den borgerlige retssag.

Undersøgelsen er hovedsagelig begrænset til spørgsmålet om parternes mulighed for at *inddrage* tredjemand i processen. Dette betyder, at søgelyset især er rettet mod litisdenuktiations- og adkitationsproblemerne, medens spørgsmålet om tredjemands adgang til på eget initiativ at intervenere i sagen (hovedintervention eller biintervention) kun er berørt, hvor hovedemnet har gjort det ønskeligt. Ligeledes vil man ikke i afhandlingen finde almindelige betragtninger over retskraftsproblemet. Kun i specielle relationer er dette spørgsmål taget op, medens jeg iøvrigt henholder mig til de resultater, som hidtil har været fastslået i teori og praksis. Det har heller ikke været muligt inden for rammerne af det foreliggende arbejde at foretage en selvstændig analyse af det i dansk litteratur kun spredt behandlede spørgsmål om tredjemands adgang til at anfægte retsafgørelser på forskellig vis.¹ Også dette problem vil imidlertid blive strejft i de forbindelser, hvor sammenhængen gør det naturligt.

Spørgsmålet om tredjemands stilling i civilprocessen rummer adskillige andre problemer, som er holdt helt uden for fremstillingen. Dette gælder således de forskellige successionsproblemer.

Inden for det valgte emne er hovedvægten lagt på de særlige spørgsmål, som kan opstå, hvor en af processens parter i tilfælde af ugunstigt sagsudfald har mulighed for at rejse regres- eller lignende krav mod tredjemand eller kan forvente, at tredjemand vil rejse et sådant krav. Det er efter mit skøn hovedsagelig her, der ligger et praktisk behov for en enkel og hensigtsmæssig processuel fremgangsmåde, der nogenlunde ligeligt tilgodeser de ofte modstridende interesser hos sagens parter og tredjemand. Andre adkitationsspørgsmål har jeg ment at kunne gå lettere henover, fordi de enten hovedsagelig har teoretisk interesse eller positivt er reguleret ved lov.

Som det nærmere vil fremgå af § 1 I, omtaler retsplejeloven kun én

1. Se herom *Lars Welamson: Domvillobesvär av tredje man. Stockholm 1955.*

form for *adcitation*,² nemlig *sagsøgerens* tilstævning af tredjemand som sagsøgt, hvilket i nyere teori (§1 II) er blevet opfattet som et udtømmende opgør med *ad citations*problemet. Det er ikke muligt af motiverne (§ 1 III) at se, at noget sådant har været tilsigtet, hvorimod det klart fremgår af den procesretlige *litteratur* før retsplejeloven, at man dengang i almindelighed ikke anså sådanne andre *ad citations*former – herunder sagsøgte tilstævning af regrespligtig tredjemand – for ønskelige eller gennemførlige. I forbindelse med en kritisk gennemgang i § 2 af de hovedsynspunkter, man herved har henholdt sig til, og som til dels er blevet videreført i teorien også efter retsplejeloven, vil det blive søgt godtgjort, at disse synspunkter ikke i dag kan stå for en nærmere prøvelse. Dermed indledes samtidig en undersøgelse af muligheden for at udbygge retsplejelovens *ad citations*institut. Omend afhandlingens hovedkonklusion er, at retsplejelovens *ad citations*regler bør suppleres ved lovændring, vil det på den anden side fremgå som min opfattelse, at man gennem praksis allerede *de lege lata* har *mulighed* for at tilgodese behovet for inddragelse af tredjemand i al fald i betydelig videre omfang, end det hidtil er sket. Jeg har ment at burde henlede advokaternes og dommernes opmærksomhed på disse muligheder for det tilfælde, at en lovændring ikke gennemføres. Om den herved (og ved de senere bl. a. i §§ 10–11 foretagne undersøgelser) anvendte metode skal her blot fremsættes et par almindelige bemærkninger.

Rpl. har efter min opfattelse i sin udtrykkelige udformning af *ad citations*institutionen i § 253 givet dette en altfor begrænset rækkevidde uden dog udtrykkeligt at afskære *ad citation* i tilfælde, der falder uden for

2. Herved forstår jeg det forhold, at en af *parterne* under sagens gang tilstævner en tredjemand som ny part i sagen ved siden af de oprindelige parter, jfr. *Hurwitz* s. 83. *Ad citation* er altså en form for subjektiv kumulation, hvorved i almindelighed forstås en processuel forening af flere krav, der ville kunne indtales hver for sig, af eller imod flere processubjekter. Den nærmere afgrænsning af dette begreb er iøvrigt ikke nødvendig for nærværende arbejde – og måske i det hele taget af begrænset værdi. Det kan dog bemærkes, at man i almindelighed til den subjektive kumulation også henregner den af *retten* foranledigede forenede behandling af søgsmål mellem forskellige parter (i dansk ret efter rpl. § 286) jfr. f. eks. *H. Munch-Petersen* II 115, for svensk ret *Ekelöf*: *Rättegång* II 364 og for tysk ret *Rosenberg* 445. Ganske vist taler dansk rpl. i kap. 23 – der omhandler de fleste kumulationsformer – om forening af flere *krav* under samme *retssag*, medens § 286 taler om forenet behandling af flere *retssager*, men dette kan ikke være nogen hindring for anvendelsen af termen kumulation i begge tilfælde.

ordene i § 253. Forsåvidt kan undersøgelsens genstand siges at være, om § 253 *analogt* kan finde anvendelse på visse tilfælde, der ikke omfattes af dens ordlyd. På den anden side vil det af fremstillingen fremgå som min opfattelse, at det praktiske behov for regresadcitation også for *sagsøgte* er væsentlig *større* end *sagsøgerens* behov for at kunne adcitere efter § 253 (i al fald, når henses til de tilfælde, hvor § 253 hidtil har fundet direkte anvendelse). Dette betyder m. a. o. – hvis fremstillingens synspunkter accepteres, – at *analogiområdet* kan blive mere omfattende end det område, der omfattes af lovens ordlyd (stadig efter hidtidig fortolkning). I sig selv er denne omstændighed dog ikke til hinder for at tale om analogi. Et lignende fænomen kendes på adskillige områder. F. eks. måtte i al fald indtil forældelsesloven af 1908 de områder, der omfattedes af DL 5-14-4's analogi siges at være mere omfattende end lovbestemmelsens direkte ordlyd (»gældsbreve«). – Man kan imidlertid også betragte spørgsmålet som et spørgsmål om domstolenes retsskabende muligheder i øvrigt. At disse *principielt* skulle være mindre inden for procesretten end andre steder, er svært at indse, når blot den begrænsning fastholdes at domstolene ikke kan træffe afgørelser *contra legem*. At domstolenes muligheder for at skabe ret rent *faktisk* er mere begrænsede inden for procesretten end f. eks. inden for erstatningsretten, beror efter min opfattelse udelukkende på, at man ved retsplejeloven har bestræbt sig på at give positive regler om alt muligt. En sådan lovgivningsteknik er ikke ufarlig og har bl. a. ofte ført til, at domstolene er veget tilbage fra praktiske løsninger af proces tekniske problemer under henvisning til »manglende hjemmel« i retsplejeloven. Uanset om man imidlertid betragter den forfægtede udvidelse af ad citationsadgangen som udtryk for en analogi fra bestående regler eller som et udslag af domstolenes adgang til i øvrigt at skabe ret på områder, hvor loven tier, må det utvivlsomt ved den nærmere udformning af de regler, der søges frem til, have for øje, at reglerne så vidt muligt harmonerer med de allerede bestående. Således må det undersøges, hvilke grundbetingelser ad citationen efter § 253 er underkastet, og eventuelle andre ad citationsregler må undergives tilsvarende begrænsninger i det omfang, det er fornuftigt begrundet. Dette stemmer – i al sin vaghed – med den almindelige fremgangsmåde ved analogianvendelse. Skal man imidlertid nærmere præcisere denne fremgangsmåde, foretrækker jeg – fremfor at tale om at søge ind til lovens »mening« eller til bagved loven liggende »grundsætninger«, hvoraf den tilstræbte regeldannelse kan siges at

være et »udslag« – at formulere proceduren i overensstemmelse med mere moderne teleologiske metoder således: Problemet må være at finde frem til de *formål*, loven på baggrund af den bestående retstilstand må formodes at ville realisere i de tilfælde, der med sikkerhed falder ind under reglen, og at udfinde, hvilken vægt loven herved tillægger modstående hensyn. Derefter må undersøges om tilsvarende formål kan realiseres gennem den eller de opstillede supplerende regler under tilsvarende iagttagelse af modstående hensyn.

Efter en gennemgang af praksis i § 3 søges i andet afsnit (§§ 4–6) påstanden om eksistensen af et væsentligt behov for inddragelse af tredje- mand ud over det af retsplejelovens § 253 tilgodesete nærmere underbygget. I denne forbindelse indgås i § 6 på enkelte tilfældegruppers særegne problemstillinger.

Efter dette forsøg på en klarlæggelse af det praktiske behov for en effektiv løsning af navnlig regreskravenes processuelle problematik er det naturligt at rejse spørgsmålet, om dette behov kan tilgodeses ad anden vej end gennem adcitation. Navnlig to institutter tildrager sig her opmærksomheden. Det ene er indeholdt i retsplejeloven: Sammenlægningsadgangen efter § 286; det andet er vokset op i praksis: litisdenuntiationsinstituttet.

Om det første – rettens adgang til efter § 286 at foreskrive forenet behandling af flere søgsmål – kan uden dyberegående undersøgelse fastslås, at det ikke frembyder nogen tilfredsstillende løsning. For det første kræver reglens anvendelse flere for samme domstol »svævende« søgsmål og kan altså ikke benyttes, hvor søgsmålet mod den regrespligtige tredje- mand p. gr. a. dennes afvigende værneting behandles i anden retskreds. For det andet er reglen rent fakultativ for retten. Den i sammenlægningen interesserede part kan således ikke selv hidføre denne, og dersom retten nægter at efterkomme partens henstilling om forenet behandling, er rettens beslutning hverken genstand for anke eller kære, jfr. § 290. (Hertil kommer endelig, at det vistnok hidtil har været en udbredt opfattelse, at allerede reglen om forfaldstids indtræden som betingelse for erhvervelse af fuldbyrdelsesdom hindrer anlæg af regresssøgsmål forinden den regresberettigede har opfyldt den ham overgåede dom. Uholdbarheden af dette sidste synspunkt søges påvist allerede i § 2 under II B.)

Da § 286 således ikke giver den interesserede part nogen hjælp, opstår spørgsmålet om litisdenuntiationsinstituttets værdi som surrogat

for adcitation. Da procesvarslets retlige betydning hidtil har været uafklaret, må dette spørgsmål underkastes en nærmere undersøgelse, hvilket sker i tredje afsnit (§§ 7–9). Konklusionen er, at selvom procesvarslet muligt nok kan tillægges visse retlige konsekvenser, er disse dog langt fra af en sådan art, at det tidligere påviste behov for effektiv inddragelse af regrespligtig tredjemand derved tilgodeses, ligesom det må fastslås, at der ikke de lege lata er forsvarligt grundlag for at tillægge procesvarslet skærpede virkninger.

Derefter må opmærksomheden på ny koncentreret om adcitationsreglerne. Den allerede i § 2 indledede undersøgelse om muligheden for de lege lata at udvide adgangen til adcitation udover det i hidtidig teori og praksis anerkendte omfang tages derfor op og fortsættes i fjerde afsnit (§§ 10–11) med en undersøgelse af to specialproblemer: Konneksitets- og værnetingsproblemet. § 253 kræver ganske vist ikke udtrykkeligt nogen konneksitet mellem de kumulerede krav, men det er den fremherskende opfattelse, at der i så henseende må gælde tilsvarende betingelser som i § 250 angivet om subjektiv oprindelig kumulation, hvilket bl. a. skulle betyde at kravene skal have »fælles oprindelse«. Betydningen heraf søges klarlagt i § 10.

Som allerede nævnt frembyder § 286, selv hvor de forskellige krav indbringes for *samme* domstol, kun en utilfredsstillende løsning for parterne. Hvor de indstævnte parter har forskellige værneting, er § 286 helt værdiløs. Det undersøges derfor i § 11, om der er mulighed for de lege lata gennem adcitation at inddrage regrespligtig tredjemand, der har et fra hovedsøgsmålet afvigende værneting.

I husdyrvoldgiftsloven findes med henblik på et specialområde hjemmel for adcitation af regresled. Det er nærliggende at spørge, om disse regler og de erfaringer, der er indhøstet efter deres indførelse, kan kaste lys også over de mere almindelige adcitationsproblemer. Dette sker i femte afsnit (§§ 12–13), der tillige giver anledning til visse overvejelser over samspillet mellem de processuelle og de materielle regler.

Først i sjette afsnit (§§ 14–15) gives en oversigt over fremmed ret, der i de foregående afsnit kun stedvis er berørt. Baggrunden for dette brud med sædvanlig systematik er bl. a. et ønske om, at fremmed ret ikke tillægges en for stærk selvstændig argumentationsværdi. Jeg har så vidt gørligt villet føre læseren gennem en analyse af problemerne, inden resultaterne konfronteres med en mere detaljeret gennemgang af løsnin-

gerne i andre lande. Sjette afsnit kan imidlertid uden større vanskelighed læses selvstændigt.

I det syvende og afsluttende afsnit fremsættes dels nogle bemærkninger om den kendte ad citationsform i rpl. § 253, dels berøres nogle detailproblemer i forbindelse med andre ad citationsformer, herunder spørgsmålet om reglernes obligatoriske eller fakultative karakter, ad citationstidspunktet, omkomstningsproblemet, anke- og eksekutionsproblemer samt spørgsmålet om adskilt behandling og deldom.

Den bestaaende adcitationsadgang efter lovgivning, teori og praksis

§ 1. Lovgrundlag og nyere teori

I. POSITIVE LOVREGLER

De positive lovregler om adcitation i *almindelighed* findes i retsplejelovens §§ 253 og 383, jfr. §§ 377, 380 og 381. Herudover findes *specialregler* i husdyrvoldgiftsloven af 15/3 1939 § 4, stk. 3–5, presseloven af 13/4 1938 § 18 samt vedrørende faderskabssager i retsplejelovens § 456 g.¹

Hovedbestemmelsen om det *almindelige* adcitationsinstitut er retsplejelovens § 253:

»Sagsøgeren kan andrage på at måtte tilstævne (adcitere) tredjemand for at få dom over ham enten alternativt eller tilsammen med sagvolderen. Sådant andragende kan dog ikke tages til følge, når det må tilregnes sagsøgeren som en forsømmelse, at den pågældende tredjemand ikke fra begyndelsen af er blevet inddraget under søgsmålet. Iøvrigt bliver de i kapitel 34 givne regler at iagttage.«

Kap. 34, der handler om intervention og tilstævning af tredjemand i landsretssager i første instans, men som iflg. § 434 tillige finder anvendelse på underretssager »med de lempelser, som flyder af forholdets natur«, behandler navnlig adcitation i § 383:

»Tillader retten, jfr. 382 (der indeholder de nærmere regler om til-ladelsen og dens meddelelse) sagsøgeren at tilstævne (adcitere) tredjemand for at få dom over ham enten alternativt med eller tilsammen med sagvolderen, udsættes sagen så længe, som nødvendigt er, for at pågældende tredjemand på sædvanlig måde kan stævnes til at svare som sagvolder. De i §§ 377, 380 og 381 om intervention givne regler finder også anvendelse med hensyn til tilstævning.«

Af henvisningerne til §§ 377, 380 og 381 følger, at adcitations-

1. Efter det den 29/10 1959 fremsatte forslag findes reglerne i § 456 c, h og q.

søgsmål som hovedregel anlægges og fremmes efter de om et selvstændigt søgsmål gældende regler (§ 377), men at det oprindelige søgsmål og adcitationssøgsmålet dog behandles i forbindelse med hinanden som én retssag (§ 380, stk. 1). Retten kan imidlertid i overensstemmelse med § 286 udskille adcitationssøgsmålet til særskilt behandling før eller efter hovedsagen (§ 380, stk. 2). Endelig er såvel de oprindelige parter som adcitatus berettiget til at benytte anke og kære over for den stedfundne behandling og den afsagte dom (§ 381).

Man bemærker ved gennemlæsningen af disse regler, at retsplejeloven konsekvent kun taler om *sagsøgerens* adgang til at tilstævne tredjemand som *sagsøgt* eller *medsagsøgt*. Der tales således ikke om sagsøgerens eventuelle ret til at inddrage tredjemand som *sagsøger* i sit sted eller som *medsagsøger*, ligeså lidt som der tales om *sagsøgtes* eventuelle ret til at inddrage tredjemand som *sagsøger*, *medsagsøger*, *medsagsøgt* eller i hans egenskab af *regresforpligtet* overfor sagsøgte. Endelig forbigås i tavshed den mulighed, at enten sagsøgeren eller sagsøgte adciterer en tredjemand, der i tilfælde af ugunstigt sagsudfald kan forventes *selv at ville rejse (regres)krav* mod enten sagsøgeren eller sagsøgte.

II. NYERE TEORI

I teorien er det vistnok den almindelige opfattelse, at retsplejeloven med de citerede bestemmelser udtømmende har angivet den *almindelige* ad citationsadgang i dansk ret² (bortset måske fra de tilfælde, hvor modparten og eventuelt den adciterede giver samtykke til ad citation). Helt klart kommer dette dog ikke til udtryk nogetsteds i nyere teori.

*H. Munch-Petersen*³ afviser således muligheden af *sagsøgerens* eller *sagsøgtes* tilstævning af tredjemand som *medsagsøger* samt af *sagsøgtes* tilstævning af tredjemand som *medsagsøgt* eller *regresforpligtet* og fortsætter derefter: »Bortset herfra vil det mest praktiske tilfælde af ad citation være det, at sagsøgeren under sagen tilstævner en tredjemand for at få dom over ham enten alternativt eller kumulativt med sagvolderen, og dette tilfælde er også alene omhandlet i rpl. jfr. § 253.« (udhævet her).

2. Således opfattes udsagnene i litteraturen også af *Axel H. Pedersen*, Jur. 1958 s. 163 f.

3. Retspleje II s. 121 ff.

*Hurwitz*⁴ fastslår efter at have defineret *adcitation* som det forhold, at en af parterne under sagens gang tilstævner en tredjemand som ny part i sagen ved siden af de oprindelige parter, at retsplejeloven kun indeholder »hjemmel for én bestemt form for *adcitation*, nemlig sagsøgerens tilstævning af tredjemand for at få dom over ham alternativt eller tilsammen med sagsøgte.« Iøvrigt henviser *Hurwitz* nærmere til *Kommentareret Rpl.* I s. 350, hvor der findes følgende to fortolkningsbidrag til § 253: »Derimod kan *sagsøgte* ikke ved *adcitation* inddrage nogen ny part i sagen, men må være henvist til at foretage *litis denunciatio*...« og senere: »Derimod kan tredjemand ikke *adciteres som medsagsøger*, men *litis denunciatio* må kunne foretages.«

Endelig hedder det hos *Karnov*⁵ i kommentaren til § 253: »Bestemmelsen omfatter kun det forhold, at sagsøgeren *adciterer* en tredjemand som sagsøgt eller medsagsøgt, hvorimod § 253 ikke giver nogen hjemmel for, at sagsøgeren *adciterer* nogen medsagsøger, eller at sagsøgte *adciterer* nogen medsagsøgt. Hvor en retlig interesse i en sådan *adcitation* måtte foreligge, må parterne *som regel*⁶ være henvist til at forkynde *procesunderretning* for tredjemand...«

Det er imidlertid ikke umiddelbart indlysende, at den omstændighed, at retsplejeloven kun omtaler én form for *adcitation* i sig selv skulle medføre, at alle andre former for tilstævning er udelukkede. F. eks. omtaler retsplejeloven ikke begrebet *litis denuntiatio*, og dog anvendes dette institut i praksis og oven i købet (som det senere skal påvises) med visse – omend ikke særligt vidtgående – retlige konsekvenser. I § 249 giver retsplejeloven en regel om *oprindelig* aktiv, objektiv kumulation og taler intetsteds om *efterfølgende* objektiv kumulation på sagsøgerens side.⁷ Alligevel antages en sådan kumulation at kunne finde sted⁸ under visse nærmere betingelser, simpelthen fordi der efter omstændighederne kan være behov derfor. Vor procesordning indeholder ingen lovregler om *singulærsuccession* i søgsmål, men ikke desto mindre er der enighed om, at en sådan *succession* kan finde sted. Procesretten frembyder talrige

4. Tvistemål s. 83.

5. 5. udg. s. 1526 note 859. Se også *A. G. Laugesen*, Fuldmægtigen 1960 s. 21.

6. Udhævet her. Med dette forbehold kan der være tænkt på samtykketilfældene.

7. Reglerne i §§ 232, 2. stk., 348, 431 m. fl. drejer sig om udvidelse af påstanden eller nye påstande vedrørende det *oprindelige* materielle mellemliggende.

8. Se f. eks. *Hurwitz*: Tvistemål s. 93 f.

andre eksempler på processuelle fænomener og fremgangsmåder, der savner positiv lovhjemmel.

Skal man derfor antage, at samtlige de øvrige antydende former for adcitation er udelukkede, må der være et yderligere grundlag for en sådan grundsætning ud over den blotte omstændighed, at retsplejeloven kun omtaler én form.

Der melder sig da foreløbig tre spørgsmål, som det må være af interesse af få klarhed over. For det første kan man spørge, *om § 253 i retsplejelovens motiver og øvrige forarbejder er blevet betragtet som udtømmende*. I så fald ville dette i det mindste kunne betragtes som et bidrag til beskrivelsen af gældende ret, omend udtalelser i en lovs motiver ikke i almindelighed kan binde domstolene.⁹ Det er kun loven, ikke dens motiver og forarbejder, der i sin tid er vedtaget af rigsdagen. Noget andet er, at udtalelser i motiverne til en lov selvsagt vil kunne være af den allerstørste værdi for forståelsen af loven, allerede fordi lovens forfattere som oftest må formodes at være særligt sagkyndige på det område, loven omfatter.

Hvis derfor det første spørgsmål må besvares bekræftende, hvis retsplejelovens fædre med § 253 har haft til hensigt at udelukke andre former for adcitation, må det næste spørgsmål blive, *om de betragtninger, lovens forfattere herved har støttet sig til, er holdbare*. Ved afgørelsen heraf kan det ikke være afgørende, om de efter den tids retsorden og juridiske tankesæt var holdbare, men – netop fordi loven tier – om de er det i dag. I bedømmelsen heraf må adskilligt tages i betragtning, men heriblandt ikke mindst vigtigt det tredje spørgsmål: *hvilket behov er der i dag for en adcitationsadgang ud over den, der udtrykkeligt nævnes i retsplejeloven?*

III. RETSPLEJELOVENS MOTIVER

Hvad angår motiverne til retsplejelovens adcitationsregler, findes der, så vidt jeg kan se, ingen basis i disse for at betragte reglerne som udtømmende. Hovedreglen i § 253 er fuldstændig uændret blevet stående lige fra udkastet af 1877 til lov om den borgerlige retspleje.¹⁰ Allerede moti-

9. Jfr. *Ekelöf: Rättegång* I s. 56–57.

10. Reglen fandtes her i § 45. I 1899-udkastet findes den tilsvarende regel i § 30.

verne til 1877-udkastet har derfor interesse i denne forbindelse. Men hverken i disse motiver eller i 1899-motiverne, der i denne henseende blev lagt til grund for det første retsplejelovsforslag i 1901 og for de følgende forslag, findes der udtalelser om, at andre ad citationsformer skulle være utilstedelige.¹¹ Motiverne er simpelthen tavse for så vidt andre ad citationsmuligheder angår.¹² Når det således i 1877-motiverne (s. 43) siges, at adgangen til ad citation ikke vil være given med de betingelser hvorunder subjektiv kumulation i almindelighed tilstedes, men *kun* står åben efter de nærmere regler i § 45, (der svarede til § 253), fremgår det af sammenhængen, at der herved blot er tænkt på, at § 45 fremhæver en særlig betingelse *ud over* de almindelige kumulationsbetingelser (nemlig at det ikke kan tilregnes sagsøgeren som en forsømmelse, at tredjemand ikke fra sagens begyndelse er blevet inddraget).

Alligevel kan man retfærdigvis ikke affærdige spørgsmålet hermed. Grundlaget for såvel 1877-udkastet som 1899-udkastet var et foreløbigt udkast til lov om rettergangsmåden i borgerlige domsager udarbejdet af professor Nellemann, der tillige var medlem af proceskommissionen af 1868.

Da Nellemann således er den oprindelige forfatter til ad citationsreglen, og hans autoritet har stået bag den under dens videre vej frem til endelig vedtagelse, er det nærliggende at supplere motivernes udtalelser med de synspunkter, der måtte fremgå af Nellemanns egne lærebøger.

Her finder man til gengæld i al fald en delvis forklaring på, at retsplejeloven kun kom til at indeholde en regel om én bestemt form for ad citation: sagsøgerens tilstævning af tredjemand som sagsøgt eller medsagsøgt.

11. Kommentarerne til ad citationsreglerne findes bl. a. i Motiver til Udkast til Lov om den borgerlige Retspleje, Kbh. 1877 s. 43, 44 og 162 samt i Bemærkninger til Udkast til Lov om den borgerlige Retspleje, Kbh. 1899 s. 14, 101 og 102.
12. At denne tavshed – som af *Axel H. Pedersen*, Jur. 1958 s. 163 bemærket – er et udslag af, at man har betragtet sagsøgerens tilstævning af en ny sagsøgt som det eneste *praktiske* ad citationstilfælde, er utvivlsomt rigtigt, se nedenfor i § 2.

§ 2. Nellemanns og H. Munch-Petersens teorier kritisk belyst

I. GRUNDSYNSPUNKTER

Forinden der nærmere skal redegøres for Nellemanns¹ behandling af de forskellige *tænkkelige* adcitationssituationer, bør først omtales de grundtanker, der for denne forfatter var af principiel betydning, hvadenten diskussionen drejede sig om intervention eller adcitation. I disse tilfælde måtte det – siger Nellemann – »fordres, at Sagens *Gjenstand*, uagtet den nye Parts Indtrædelse, forbliver *uforandret* den samme. Thi saasnart der bliver Tale om en Indblanding af nye Søgsmalsgjenstande, ville allerede Grundsætningerne om Cumulation af Sager komme til at yttre deres Indflydelse, og ifølge disse vil Forbudet mod subjektiv Cumulation, hvilket Retten ex officio overholder, i Reglen være til Hinder for Indblandelsen af noget Nyt som Gjenstand for Tvisten, om endog Parterne alle *ere enige* herom... Men selv om Afvisning ex officio ikke skal finde Sted, fordi nye Punkter, der indblandes, *ere connexe* med den oprindelige Sagsgjenstand, ville dernæst dog de i det foregaaende Capitel² udviklede Grundsætninger om Indblandingen af nye Objecta litis være tilstrækkelige til at begrunde en Ret for *enhver* af de oprindelige Parter til at modsætte sig en Udvidelse af det eengang afgrænsede Stridsobject... Thi da det er en Regel, at enhver Part, endog overfor sin oprindelige Modpart, kan fordre den anlagte Proces holdt indenfor de oprindelige afstukne Grændser og ikke behøver at finde sig i en *vilkaarlig* Indblanding af noget Nyt,

1. Se til det følgende *J. Nellemann*: Den ordinaire civile Procesmaade, 4. udg. Kbh. 1892 s. 260 ff. og 284 ff. Som påvist af *Axel H. Pedersen* i Jur. 1958 s. 160 f. kan Nellemanns opfattelse føres tilbage over *J. O. Hansen* og *Bang* og *Larsen* til *Ørsted*. Hertil kan føjes, at *Ørsted* igen tildels kunne bygge sine udtalelser i J. T. II, 2. hæfte 1820–21 s. 43–53, se også s. 20, på en afgørelse fra 1814 refereret i N. J. A. XI s. 26 jfr. XV s. 163 (nemlig fsv. angår *sagsøgerens* adgang til at modsætte sig forhaling af søgsmålet gennem et ham uvedkommende adcitationssøgsmål). *Ørsted* henviser dog ikke til denne afgørelse. Synspunktet blev iøvrigt kort efter på ny stadfæstet i praksis ved en højesteretsdom fra 1827 ref. i Schlegel HRD III s. 361 (om praksis se nærmere nedenfor under § 3). Som et selvstændigt argument mod adcitation af regrespligtig tredje-mand nævner *Ørsted* 1. c. s. 20, at sagsøgeren i hovedsøgsmålet ikke burde nødes til, når han til sin tid skulle have domsudskrift, at betale beskrivelsen af indlæg og dokumenter, der var ham uvedkommende.
2. Der drejer sig om kontrasøgsmål og continuationssøgsmål.

hvorved Sagen baade vidtløftiggjøres og dens endelige Afgjørelse udhaales . . . synes en saadan Ret ikke mindre at maatte tilkomme ham overfor en Trediemand, der ikke fra Begyndelsen af har været Part i Sagen.«³

Ved disse principielle betragtninger beskærer Nellemann ad citationsområdet i to væsentlige henseender: For det første udelukkes *uanset parternes samtykke* ethvert ad citationssøgsmål, der ikke er »konnekst« med hovedsøgsmålet. For det andet udelukkes efter protest *fra blot én af de oprindelige parter* ethvert ad citationssøgsmål, der ikke har *samme* sagsgenstand som hovedsøgsmålet, selvom der iøvrigt måtte bestå »konnekst« mellem de to søgsmål. Selv uden nærmere analyse af konnekst- og identitetsbegrebet (der ikke er nødvendig i denne sammenhæng, jfr. straks nedenfor), er det på denne baggrund ikke vanskeligt at se, at det område, der indrømmedes ad citationen efter dagældende ret, for Nellemann måtte blive særdeles snævert.

Her må imidlertid erindres, at de citerede principielle betragtninger netop refererede sig til *dagældende ret*. Hvis man derfor vil »udfylde« retsplejelovens motiver med fremstillingerne hos Nellemann, må man nødvendigvis først foretage en korrektion i det omfang, hvori retsplejeloven i disse henseender afviger fra den gamle procesordning. Som det skal påvises, falder derved den første af Nellemanns begrænsninger helt bort som værende uden betydning for fortolkningen af ad citationsreglerne.

Denne første begrænsning (udelukkelsen af ethvert ikke-konnekst ad citationssøgsmål) var – som det fremgår af det citerede – en følge af de almindelige kumulationsregler, hvorved der sigtedes til reglerne om subjektiv kumulation. Før retsplejeloven var subjektiv kumulation som *hovedregel afskåret, selvom parterne ikke rejste indsigelse mod kumulationen*. dvs. at der skete afvisning ex officio. Undtagelse blev kun gjort ved »konnekse« krav, eller hvor der var særlig lovhjemmel, ligesom der bestod en vis mulighed for at søge særlig bevilling til kumulation.⁴ Denne retstilstand blev imidlertid *ændret ved retsplejeloven*, der indførte en betydelig udvidelse af kumulationsadgangen. Hovedreglen blev nu, at subjektiv kumulation var *tilladt* (forudsat at betingelserne for objektiv kumulation var opfyldt), *medmindre en af parterne gjorde indsigelse*. Afvisning kunne herefter ikke længere ske ex officio. Selvom der blev rejst indsigelse fra parterne, kunne endvidere (ligesom under den ældre ordning)

3. L. c. s. 261–262

4. Se nærmere *Nellemann*: Civilprocessens almindelige Del, 3. udg. 1887 s. 343 ff.

kumulation finde sted, når kravene havde fælles oprindelse, eller særlig lovforskrift hjemlede deres forening.⁵ Ved retsplejeloven indførtes med andre ord en adgang for parterne til udtrykkeligt eller stiltiende (ved den blotte passivitet) at vedtage subjektiv kumulation. Man kan herefter se bort fra den første af Nellemanns principielle betragtninger, og Nellemanns senere gennemgang af de enkelte tænkelige adcitationssituationer må selvfølgelig læses med samme forbehold.

Den anden af Nellemanns principielle betragtninger kan der være noget større grund til at behandle nærmere, fordi den muligvis har øvet indflydelse på de opfattelser, senere forfattere har dannet sig af adcitationsinstituttet. Betragtningen gik som nævnt ud på, at ethvert adcitations-søgsmål, der ikke havde samme sagsgenstand som hovedsøgsmålet, kunne kræves afvist af én af de oprindelige parter, selvom der ivotrigt måtte bestå »konneksitet« mellem de to søgsmål.

Nellemanns begrundelse for denne regel er tydeligvis beslægtet med tankegange, der lå bag hele den eventualmaksime, der – i alt fald i teorien – prægede den tidligere procesordning. Enhver part skulle straks ved sagens begyndelse udtømmende fremføre alle sine anbringender og påstande, og han skulle kunne stole på, at modparten gjorde det samme. I modsat fald kunne sagen »baade vidtløftiggjøres og dens endelige Afgjørelse udhales«. For Nellemann er der ikke blot tale om en anvendelse af disse betragtninger, men næsten om en a potiorislutning fra dem. Når en part således havde adgang til endog over for sin oprindelige modpart at modsætte sig, at der indblandes noget nyt i sagen, kunne en sådan ret »ikke mindre« tilkomme ham over for en tredjemand, der ikke oprindelig havde været part i sagen.

Hertil må nu for det første bemærkes, at i det omfang Nellemanns regel er resultatet af slutninger fra den omtalte eventualmaksime, er der tale om en videnskabelig metode, der af mange grunde ikke er i høj kurs i dag. Selv om hele den fra forrige århundredes retsvidenskabelige forskning velkendte fremgangsmåde med opstilling af principper og deduktion fra disse vel nok har levet længere i procesretten end i nogen andet retlig disciplin, har tidehvervet også gjort sig gældende her. – Dermed er ikke påvist, at resultatet er forkert. Der er selvsagt intet til hinder for, at de

5. Rpl. § 250, jfr. § 249. Disse regler er gået uændret igennem fra de første udkast. Om motiverne til udvidelsen af kumulationsadgangen se bl. a. 1877-motiverne s. 42.

praktiske overvejelser, der har ført til opstillingen af et »princip«, tillige kan tale for den løsning, man deducerer fra princippet. Ofte var vel netop begrebsjurisprudensens formelle fremgangsmåder blot en måde at sige tingene på, som nu engang tilfredsstillede en trang til logik og konsekvens i fremstillingen, men som ikke altid forhindrede opnåelsen af et fornuftigt resultat.

Selv med dette i erindring er det dog ikke helt uden betydning ved anvendelsen af Nellesmanns regel som fortolkningsbidrag til retsplejeloven at fastslå, at den eventualmaksime, der betragtedes som en hovedhjørnesten i den gamle procesordning, på væsentlige områder blev forladt med retsplejeloven. For når dette skete, var det netop ud fra praktiske overvejelser, som også har en vis vægt, når man skal tage stilling til ad citationsproblemet. Når det under den tidligere procesordning var af så stor betydning af tvinge parterne til straks at fremkomme med alle deres anbringender og påstande, skyldtes det for en stor del den skriftlige procesmåde. Under denne ordning, der iøvrigt ikke satte nogen bestemt grænse for antallet af udvekslede processkrifter, kunne en fuldstændig frihed til at fremkomme med nyt procesmateriale under sagens senere stadier medføre en forhaling, som i betragtning af den skriftlige procesmådes i forvejen kraftige tendens til langsomhed kunne blive skæbnesvanger for processystemet som helhed. Formålet med opstillingen af eventualmaksimen var at undgå dette. Noget andet var, at det ikke i praksis lykkedes at forhindre, at sagerne trak betydeligt mere i langdrag, end godt var. Dette skyldtes, at eventualmaksimen ikke blev påsat ex officio, men kunne fraviges med parternes samtykke, hvilket i praksis betød med samtykke fra parternes sagførere. Og da sagførere dengang som nu var optaget af adskillige andre gøremål end at føre processer, fremkom de lange serier af lakoniske tilførsler til retsprotokollen: »Anstand på forrige Grund«, der stadig står i de gamle retsbøger som et minde om en lidet effektiv procesordning. På denne baggrund er det ikke svært at forstå, at den tids processualister med stor styrke modsatte sig enhver nydannelse, der kunne medføre yderligere komplikation og forhaling af sagerne. Med en lidt tilspidset formulering kan man måske udtrykke det således, at medens Nellesmanns *formelle* hovedargument mod udvidet ad citationsadgang var en henvisning til eventualmaksimen, var den *reelle* betragtning denne: Efter som vi i virkeligheden ingen eventualordning har, da bevar os fra en yderligere forhaling af sagerne gennem ad citation.

Som det imidlertid gik i adskillige lande, hvor den skriftlige procesmåde blev afløst af den mundtlige, gik det også i Danmark: samtidig forlod man den strenge og altså erfaringsmæssigt frugtesløse fastholden ved eventualmaksimen.⁶ Udvekslingen af processkrifter blev nu helt afskaffet i underretssager og i landsretssager som hovedregel begrænset til stævning, svarskrift, replik og duplik. Samtidig blev dommeren udstyret med betydelig større procesledende beføjelser end tidligere, således at han kunne gribe ind over for tendenser til urimelig forhaling af sagerne gennem udsættelser. Ganske vist blev der også i retsplejeloven fastsat visse regler, der begrænser adgangen til – navnlig i sagens senere stadier – at fremkomme med nyt procesmateriale, men dels tåler disse regler ingen sammenligning med de regler, der i så henseende betragtedes som gældende under den tidligere ordning, dels håndhæves de i praksis – som Hurwitz siger det⁷ – i det hele ret lemfældigt. Til trods herfor afvikles retssagerne i dag ganske utvivlsomt betydeligt hurtigere, end tilfældet var før.

Når man således har foretrukket at indføre en mere effektiv procesledelse fra dommerens side og til gengæld har slækket på det koncentrationskrav, som eventualmaksimen indebar, hænger dette tillige sammen med de ikke uvæsentlige ulemper, som en strikt fastholden ved denne maksime kan medføre. I det omfang parterne virkelig efterkom dette grundprincips krav om en koncentration ved sagens begyndelse af alt relevant procesmateriale, skete der ofte det for sagens overskuelighed og hurtige behandling uheldige, at parterne i ængstelse for at lide retstab kritikløst overlæssede sagen med anbringender og påstande, som i virkeligheden var fuldstændig irrelevante, hvorefter der forestod et betydeligt arbejde med at få sagen skåret til efter den problemstilling, der var relevant.⁸ Og omvendt, dersom parterne på grund af manglende forud-

6. Jfr f. eks. Retspleje-Reformen. En Oversigt udarbejdet af Sekretæren (Tybjerg) ved den i 1892 nedsatte Proceskommission (1899) s. 27, *H. Munch-Petersen*, Retspleje II s. 261 ff. m. henvisninger, s. 263 note 3.

7. Tvistemål s. 190, se også s. 101. Dog har man i de senere år i en del jurisdiktioner kunnet konstatere en utvivlsomt gavnlig stramning – ikke med sigte mod den før retsplejeloven gældende teoretiske ordning, men henimod en striktere overholdelse af de i retsplejeloven fastlagte regler. Se hertil *Spleth*, Jur. 1959 s. 345.

8. Om tilsvarende erfaringer under de ældre tyske procesordninger se *Ekelöf*: *Processuella Grundbegrepp* s. 171 f. m. henvisning til den drastiske beskrivelse i Goethes *Dichtung und Wahrheit* af forholdene i Reichskammergericht.

seenhed eller af andre grunde ikke fik udtømt deres relevante anbringender og påstande, kunne resultatet på grund af præklusionen blive en retsafgørelse, der fjernede sig betænkeligt fra den »materielle« virkelighed.

Det er næppe nødvendigt i yderligere detaljer at redegøre for dette systemskifte. Det anførte giver formentlig tilstrækkeligt grundlag for foreløbigt at fastslå, at man *i al fald ikke i dag kan begrunde en adgang for parterne til at modsætte sig adcitation med en henvisning til de regler, der gælder om parternes adgang til at fremkomme med nyt procesmateriale*. I næsten alle de tilfælde, hvor spørgsmålet om en adcitation kan tænkes at have praktisk betydning, vil det iøvrigt kunne rejses på et så tidligt tidspunkt under hovedsagen, at ingen på det samme tidspunkt vil bestride parternes fuldstændig frie adgang til at fremkomme med nyt procesmateriale. Heraf kan man selvsagt omvendt intet slutte om adcitationens tilstedelighed. Om ad citationsadgang bør indrømmes de lege ferenda, må afgøres efter rent praktiske overvejelser, hvorved der navnlig vil blive tale om en afvejelse af samtlige de implicerede parters interesser. De lege lata må der herudover tages hensyn til retsplejelovens positive regler. Men i tilknytning til det foregående bør det i denne forbindelse erindres, at netop den mundtlige procesmåde kombineret med en fornuftig procesledende beføjelse hos dommeren har gjort den civile retssag til et betydelig mere velegnet forum for ad citationssøgsmål, end tilfældet var med den tidligere ordning.

Det vil af det foreløbigt anførte være fremgået, at ingen af de to grundlæggende betragtninger, der for Nellemann var afgørende ved bedømmelsen af ad citationsinstituttet, efter min opfattelse kan tillægges nogen betydning ved en tilsvarende bedømmelse i dag.

II. SAGSØGTES TILSTÆVNING AF REGRESPLIGTIG TREDJEMAND

Herefter kan der være grund til at se nærmere på de forskellige »tænkkelige« ad citationssituationer, som gennemgås af *Nellemann*⁹ og senere af *H. Munch-Petersen*.¹⁰ Der følges i de to fremstillinger en forskellig systematik, men resultaterne er i det store og hele sammenfaldende. Hvis man imidlertid har beskæftiget sig en lille smule med de herhenhørende

9. Procesmaaden s. 284 ff.

10. Den danske Retspleje (1924) II s. 121 ff.

problemer i praksis, kan man ikke undgå ved gennemlæsningen af disse fremstillinger at fæstne sig ved et ejendommeligt fællestræk. Bortset fra den nu i retsplejeloven omtalte adcitationssituation behandler begge forfattere de forskellige tænkelige muligheder alene ud fra processuelle grundregler og grundprincipper uden nogen indgåen på de *praktiske behov*, der måtte gøre sig gældende i de enkelte tilfælde, og dermed også uden at gøre forsøg på at vurdere de eventuelle *forskelle* i henseende til disse praktiske behov. Man får derfor ved læsningen det indtryk, at forfatterne betragter de forskellige muligheder som værende lige betydningsfulde eller rettere lige betydningsløse. I virkeligheden *er* nogle af de omtalte varianter fra et praktisk synspunkt ganske interesseløse, men det gælder ikke dem alle. Der er næppe tvivl om, at den adcitationssituation, som både Nellenmann og Munch-Petersen ofrer mindst opmærksomhed – nemlig *sagsøgtes tilstævning af en eventuelt regresforpligtet*¹¹ – i virkeligheden er den variant, der i praksis er det største behov for – efter min opfattelse endog et større behov end for den i retsplejeloven omtalte. Når der for en *sagsøger* kan blive tale om at rette søgsmål mod flere *sagsøgte*, vil kumulationen i de fleste tilfælde kunne finde sted fra sagens begyndelse ved indstævning af samtlige *sagsøgte* under ét, således at adcitation efter § 253 kun bliver nødvendig i de relativt få tilfælde, hvor sagsøgeren har haft særlige grunde til ikke straks at stævne alle. Hvor derimod en *sagsøgt* måtte være interesseret i under søgsmålet at inddrage sin hjemmelsmand eller anden regresforpligtet, har han i almindelighed ingen mulighed for at gøre dette samtidigt med søgsmålet mod ham selv. Skal en sådan indstævning finde sted, er en efterfølgende adcitation derfor normalt den eneste mulige løsning. Da det endvidere er min opfattelse, at der også absolut set er et væsentligt behov for en sådan adcitationsadgang, vil jeg i min gennemgang indlede med og lægge hovedvægten på denne situation.

11. Når der i det følgende tales om regreskrav, benyttes dette udtryk som en sammenfattende betegnelse for regres- og *lignende* krav, og udtryk som regresberettiget og regresforpligtet bruges i en tilsvarende videre betydning. Traditionelt omfatter udtrykket regreskrav formentlig kun det krav på skadeløsholdelse, en person i medfør af retsregler eller aftale kan erhverve mod tredjemand ved selv at præstere en eller anden ydelse af tilsvarende værdi. Adcitationsbehovet gør sig imidlertid gældende også i andre beslægtede situationer, som f. eks. når C sagsøger B til tilbagebetaling af et à contobeløb efter at have hævet en handel p. gr. a. mangler, og B ønsker at rejse »genkrav« mod sin sælger A for hele den til A erlagte købesum.

A. Hensynet til den oprindelige sagsøger.

En sådan tilstævning er ifølge Nellemann¹² udelukket, *såfremt sagsøgeren protesterer*. Begrundelsen er en dobbelt. Dels repræsenterer adcitationen noget nyt, der drages ind i sagen, hvilket ingen sagsøger er pligtig at tåle, (jfr. de ovenfor s. 12 ff citerede betragtninger) dels er regressøgsmålets udfald sagsøgeren uvedkommende.

(1) Hvad angår den første betragtning, har jeg allerede ovenfor søgt at påvise det lidet holdbare i den. Det kan i praksis end ikke længere siges at være hovedreglen, at der ikke efter en retssags begyndelse må indtages »noget nyt« i sagen. På de tidligere stadier er man endog særdeles tolerant med hensyn til nyt procesmateriale af enhver art, blot det vedkommer sagen. Og som tidligere nævnt vil netop den her omtalte adcitation normalt kunne finde sted på et meget tidligt tidspunkt under sagen, i de fleste tilfælde umiddelbart efter inkaminationen.

(2) Rent umiddelbart kan der synes at være mere hold i den anden betragtning: at regressøgsmålets udfald er sagsøgeren uvedkommende. H. Munch-Petersen, der iøvrigt tiltræder Nellemanns resultat, nævner da også kun dette argument.¹³ Eftersom man her står over for hovedhjørnestenen i argumentationen mod denne adcitationsform, kan der være grund til at gå lidt nærmere ind på ræsonnementet. Efter min opfattelse kan man navnlig i to henseender sætte spørgsmålstegn derved.

For det første bygger argumentet tilsyneladende på en forudsætning om, at en part (her sagsøgeren) altid kan modsætte sig, at der i retssagen indblandes noget, som ikke kommer *ham* ved. Selvom dette vel nok kan siges at være hovedreglen, er den dog langt fra undtagelsesfri. Ofte må en part finde sig i, at retten ex officio eller på begæring af modparten udsætter sagen i en eller anden anledning, som egentlig ikke vedkommer parten, det være sig fordi modparten har søgt fri proces, men endnu ikke har modtaget svar på andragendet, eller fordi han i en landsretssag er mødt uden svarskrift, og retten vægrer sig ved at afsige udeblivelsesdom, eller fordi retten ønsker at give en forvaltningsmyndighed lejlighed til at intervenere, eller retten vil afvente udfaldet af en anden retssag osv. osv. I alle sådanne tilfælde finder man det naturligt, at parten ikke ensidigt kan modsætte sig den pågældende udsættelse, blot fordi grunden

12. Procesmaaden s. 262 og 285.

13. Retspleje II s. 122.

ikke vedrører ham. Ikke mindst er der anledning til nu at nævne reglerne om husdyrvoldgift, som siden 1939 ikke blot har hjemlet en kumulation af regressagerne uanset den oprindelige sagsøgers protest, men som oven i købet *påbyder* denne kumulation.

De anførte eksempler viser i al fald, at der ikke principielt er noget i vejen for at fravige den anførte hovedregel, når stærke hensyn til *modparten* – eller efter omstændighederne tredjemand – taler derfor.

Men hertil kommer for det andet – hvad der formentlig er mere væsentligt – at regressøgsmålets udfald næppe gennemsnitligt kan siges at være den oprindelige sagsøger så uvedkommende, som Nellemann og Munch-Petersen øjensynligt går ud fra.

Der tænkes herved ikke på den kendsgerning, at et gunstigt udfald af sagsøgtets regressøgsmål kan påvirke hans formueforhold i positiv retning. Dette vil ganske vist kunne være af betydning for den oprindelige sagsøger, når han vil søge sig fyldestgjort for dommen over sagsøgte. Men denne betragtning kan givetvis ikke i sig selv retfærdiggøre adcitationen. Dels kunne det samme siges om talrige andre mellemværender, som sagsøgte i al fald ikke af den grund kan inddrage under processen, dels måtte det – såfremt man kun så på denne side af sagen – være sagsøgerens ret at bestemme, om han ville nyde denne »fordel« eller ej.

Derimod er der grund til at fremhæve, at regressøgsmålets udfald for så vidt vedkommer den oprindelige sagsøger, som der under regressøgsmålet kan fremkomme nye faktiske eller retlige oplysninger, der ville have været af afgørende betydning for hovedsagens udfald. Sådanne oplysninger kan være såvel til gunst som til ugunst for den oprindelige sagsøger, men har de betydning, er de ham i hvert fald ikke uvedkommende. Man kan heroverfor indvende, at f.s.v. angår faktiske oplysninger, står det begge parter frit for under hovedsagen at eftersøge og producere disse gennem vidneførsel m. m., og at de retlige anbringender principielt står til rådighed for enhver. En sådan betragtningsmåde er imidlertid lidet realistisk. I praksis ser man ikke sjældent eksempler på, at der under regressager kommer nye faktiske oplysninger frem, som ville have været af afgørende betydning for hovedsagens udfald til trods for, at den regrespligtige var blevet ført som vidne under hovedsagen (under hvilken der måske oven i købet var denuntieret lis for ham). Dette hænger sammen med, at man erfaringsmæssigt ikke får de samme fyldige oplysninger fra et vidne som fra en part. Vidnet møder uden større forbe-

redelse op en kort tid i retten. Parten har, inden han afhøres, ofte gennem måneder levet med i sin sag. Sædvanligvis har han vendt og drejet den under drøftelser med sin advokat, der under disse forudgående samtaler netop har henledt partens opmærksomhed på de relevante dele af sagen. Ikke mindst vil han i de fleste tilfælde have haft lejlighed til at overvære eller gøre sig bekendt med de øvrige afhøringer af modpart og vidner med de deraf flydende associationsmuligheder. Hele denne mere aktiviserede holdning vil ofte afføde resultater i form af hidtil oversete oplysninger. Hyppigst vil disse vel i de tilfælde, der her er tænkt på, vise sig at være til ugunst for den oprindeligt sagsøgte, når han senere står som sagsøger under regressagen¹⁴, og ville dermed ikke sjældent tillige have været ugunstige for sagsøgeren under hovedsagen,¹⁴ såfremt de var blevet produceret under denne, men det modsatte kan meget vel være tilfældet. Hvis f.eks. en vare med skjult fejl er blevet solgt gennem tre led, hvoraf sidste køber kræver erstatning hos mellemhandleren, der har fortiet manglen og kræver regres hos første sælger, vil dennes oplysning om at have gjort mellemhandleren bekendt med manglen som oftest være i sidste købers favør. I dette tilfælde foreligger der en oplysning *direkte* fra den påståede regrespligtige. Men dennes mere intensive deltagelse i processen som *part* kan tillige medføre, at opmærksomheden henledes på andre oplysningskilder – vidner, dokumenter o.l. – som hidtil er blevet overset. Hvilke oplysninger disse nye kilder vil bringe, og i hvis favør de vil være, kan man sjældent vide på forhånd.

Med hensyn til retlige anbringender gør der sig i virkeligheden et noget lignende forhold gældende. Selvom der under hovedsagen måtte være denuntieret lis for den regrespligtige tredjemand, medfører dette sjældent nogen særlig aktiv indsats i proceduren for denuntiatens side. Derfor kan der også dukke *retlige* overraskelser op under det senere regressøgsmål hvor den tidligere passive denuntiat nu er aktiv part.¹⁵ Sådanne nye ret-

14. I det følgende benyttes udtrykkene »hovedsag« (eller »hovedsøgsmål«) og »regressag« som betegnelse for de to retssager, den typiske regressituation efter gældende ret almindeligvis kan give anledning til, nemlig henholdsvis den oprindelige sagsøgers søgsmål mod en sagsøgt og dennes senere regressøgsmål mod en tredjemand.

15. Se f.eks. et grelt tilfælde i U 1952.854 (VL), hvor der først under regressøgsmålet – korrekt – blev procederet på sagens afgørelse efter belgisk ret i stedet for dansk ret, hvilket medførte en realitetsafgørelse, der gik stik imod afgørelsen under hovedsagen.

lige anbringender vil ganske vist, når de fremføres af den påståede regrespligtige, forfølge det formål at befri denne for regresforpligtelsen. Lykkes dette, vil det ofte – men ikke altid – tillige indebære, at sagsøgeren ville have tabt sagen mod den oprindeligt sagsøgte, såfremt betragtningerne var kommet frem under hovedsagen. Men omvendt består der også – dersom man tilsteder en kumulation af sagerne gennem adcitation – en mulighed for, at sagsøgte nu gør fælles sag med sagsøgeren, fordi han deri ser den største chance for selv at gå fri. Også denne ændrede holdning hos sagsøgte kan virke befordrende på sagens retlige belysning, al den stund to par øjne ser mere end ét – også når det gælder jus.

I øvrigt bør i denne forbindelse erindres den intime sammenhæng mellem faktum og jus. De eventuelle nye faktiske oplysninger, som regressagen afslører, kan i sig selv danne grundlag for anvendelse af helt andre retlige betragtninger end dem, der var fremme under hovedsagen. Hvis f. eks. sælgeren af en genusvare er blevet dømt til at betale køberen erstatning for forsinkelse og derefter retter regreskrav mod sin egen leverandør, der ligeledes har leveret for sent, kan det tænkes, at sidstnævnte nu oplyser faktiske omstændigheder, der efter kbl. § 24 er egnet til at fritage ham for ansvar. Havde disse faktiske oplysninger været fremme under hovedsagen, kunne den oprindeligt sagsøgte sælger eventuelt selv have procederet til frifindelse efter § 24.

Medens der således næppe kan være tvivl om, at en samling af hovedsøgsmål og regressøgsmål gennemsnitligt giver den bedste mulighed for faktisk og retlig oplysning af sagerne, kan man stadig sige, at dette kan være sagsøgeren uvedkommende, hvis der blot under den sag, *han* anlægger, består oplysningsmuligheder omtrent svarende til dem, der foreligger i andre retssager. Men det bør ikke overses, at de retssager, hvor sagsøgte har et potentielt regreskrav mod tredjemand, netop ofte adskiller sig fra andre retssager på et meget væsentligt punkt. Det forhold, der danner basis for regreskravet – det være sig løfte, kontraktsbrud, skadegørende handling eller andet – vil i reglen tillige have affødt hovedsøgsmålet. Men i relation til dette »basisforhold« *indtager sagsøgte ofte en ganske anden stilling end i de sædvanlige søgsmålssituationer*, hvor løftet er afgivet af sagsøgte selv, retsbruddet begået af sagsøgte selv osv. Hvis f. eks. en husejer anlægger erstatningssøgsmål mod en kommune for skade forvoldt på ejendommen af en under kommunen beskæftiget entreprenør, er det let at se, at den sagsøgte kommune i henseende til sagens oplysning står

i en ganske anden og svagere position, end entreprenøren havde befundet sig i, såfremt søgsmålet var blevet rettet mod ham. Det er her rimeligt at rejse spørgsmålet, om sagsøgeren bør nyde *fordelen* af denne svagere position.

I visse tilfælde vil han end ikke selv være interesseret deri, nemlig når de manglende oplysninger under hovedsagen eller urigtig retlig bedømmelse af denne efter regressagens afgørelse medfører genoptagelse eller anke af hovedsagen. I sådanne tilfælde ville sagsøgeren for det meste have været bedst tjent med en kumulation og deraf flydende mulighed for en materielt rigtig afgørelse i første omgang. — I andre tilfælde — hvor f. eks. genoptagelse eller anke ikke er mulig, eller sagsøgte afstår derfra — vil en adskilt behandling af hovedsag og regressag derimod kunne give den oprindelige sagsøger en blivende fordel på sagsøgtes bekostning.

I det foregående er søgelyset især blevet rettet mod de tilfælde, hvor en adskilt behandling af hovedsag og regressag kan bevirke en materielt urigtig afgørelse i hovedsagen, hvadenten denne afgørelse måtte være i den oprindelige sagsøgers favør eller ej. Det er klart, at der udover disse to tilfældegrupper eksistere en tredje, nemlig alle de tilfælde, hvor hovedsøgsmålet kan oplyses og bedømmes tilfredsstillende trods den adskilte behandling. Hvor stor en procentdel hver af disse grupper udgør, er det ikke muligt at sige noget blot tilnærmet om uden meget omfattende undersøgelser af et materiale, der utvivlsomt også måtte omfatte utrykte retstilfælde. Derimod kan man uden nogen særlig dybtgående undersøgelse fastslå i al fald to ting: For det første, at vore trykte domssamlinger indeholder eksempler fra alle tre tilfældegrupper, og for det andet, at *man ikke på forhånd kan sige noget om, hvilken gruppe en konkret regreskonstellation vil komme til at befinde sig i*. Denne forhåndsuished er efter mit skøn det væsentligste argument mod at betegne regressøgsmål som værende den oprindelige sagsøger uvedkommende. Hvad angår selve den *forhaling* af sagen, som adcitationen kan afstedkomme, bør ulempen for den oprindelige sagsøger næppe overvurderes. Allerede under den nu praktiserede ordning må han i de fleste tilfælde affinde sig med, at den ved sagsøgtes værneting anlagte sag udsættes til subsidiær afhøring af den regrespligtige som vidne ved dennes hjemting, ligesom han heller ikke kan forhindre, at den regrespligtige intervenserer til støtte for sagsøgte.

På baggrund af det anførte — herunder at retsplejeloven hverken ud-

trykkeligt eller i motiverne afskærer den her omhandlede adcitationens form – finder jeg det meget betænkeligt at udelukke denne adcitation blot under henvisning til, at regressøgsområdet er den oprindelige sagsøger uvedkommende.

Hermed er problemet imidlertid ikke løst. Der er ganske vist i det foregående peget på visse betragtninger, der taler for en sådan adcitation, navnlig hensynet til sagsøgte og til sagens faktiske og retlige oplysning. Hertil kommer – som det senere skal omtales – forskellige andre ikke uvæsentlige argumenter, navnlig adcitationsinstituttets forligsfremmende og procesbesparende virkninger.

På dette sted skal imidlertid fremdrages to yderligere vanskeligheder, som i forbigående nævnes af Nellemann og tildels også af Munch-Petersen, nemlig dels det særlige spørgsmål om den *adciteredes* stilling til søgsmålet og dels de problemer, der udspringer af de almindelige kumulationsbetingelser.

B. Hensynet til den *adciterede*.

Hvad angår den *adciteredes* stilling til adcitationssøgsmålet er Nellemann og Munch-Petersen enige om, at *adcitatus* – forudsat at kumulationsbetingelserne iøvrigt er opfyldt – vel ikke kan forlange søgsmålet afvist, men at han foreløbig må kunne forlange frifindelse¹⁶ under påberåbelse af, at søgsmålet er for tidligt anlagt.

Såfremt denne antagelse var rigtig, ville det unægtelig ikke tjene noget nævneværdigt formål at diskutere problemet om kumulation af hovedsøgsmål og regressøgsmaal i det hele taget. Dette er sikkert også en stærkt medvirkende årsag til, at både Nellemann og Munch-Petersen har ment så kortfattet at kunne affærdige hele spørgsmålet. Også her er der imidlertid efter min opfattelse tale om en slutning fra et dogme, der ikke har en sådan almen gyldighed, at deduktionens berettigelse dermed uden videre er givet.

16. Nellemann nævner ganske vist kun dette i forbindelse med den situation, at adcitationen finder sted *med den oprindelige sagsøgers samtykke*, men dette skyldes utvivlsomt, at han finder det overflødigt at nævne det, hvor sådant samtykke ikke foreligger, idet adcitationen her iflg. Nellemann allerede af andre grunde er udelukket. Munch-Petersen omtaler derimod udtrykkeligt spørgsmålet i forbindelse med sin omtale af de tilfælde, hvor sagsøgeren modsætter sig adcitationen.

Selvom det ikke siges udtrykkeligt, kan der næppe være tvivl om, at det i første række er den omstændighed, at regreskravet, sålænge hovedsøgsmålet verserer, endnu ikke er *forfaldent*, der har motiveret Nellemanns og Munch-Petersens standpunkt. Det er vistnok også den almindelige opfattelse, at et regreskrav først forfalder til betaling, når hovedforpligtelsen er *opfyldt*.¹⁷ Men det er dog for kategorisk heraf at slutte, at søgsmål angående det uforfaldne regreskrav af den grund må falde ud til frifindelse. Ganske vist plejer man at opstille som hovedregel, at *fuldbyrdesdom* kun kan erhverves for krav, der er forfaldne, når dommen afsiges,¹⁸ men reglen er gennemhullet af adskillige undtagelser. Man plejer at begrunde reglen dels med, at der i almindelighed ikke er noget behov for et eksekutionsgrundlag før forfaldstid, dels med en henvisning til »princippet« om kompetencefordelingen mellem domstolene og fogedretterne.¹⁹ Den første af disse betragtninger har ingen vægt i de regrestilfælde, hvor den regrespligtige med urette bestrider sin forpligtelse, idet der her i al fald er et behov for eksekutionsgrundlag, så snart forfaldstid er indtrådt. Dersom den regresberettigede først efter at have opfyldt den ham overgåede dom kan sagsøge den regrespligtige, vil der hengå længere tid, inden den regresberettigede kan blive skadeløsholdt, og selvom han har krav på en vis rente, er det langt fra givet, at han derved bliver virkelig skadeløsholdt. Således som dogmet om risiko for pengemangel praktiseres, må han som oftest være forberedt på selv at bære det tab, han ud over lovens rentesats måtte have lidt ved at udlægge beløbet. Den anden betragtning kan lige så lidt være afgørende, når det, der kan blive tale om at forelægge for fogedretten, er noget let konstaterbart som f. eks., at sagsøgte har opfyldt sin forpligtelse over for sagsøgeren. Dette vil kunne dokumenteres blot ved fremlæggelse af en kvittering. At bestride fogedens kompetence til at »prøve« en sådan kvittering er ganske urimeligt.²⁰

Nu må det erkendes, at der til støtte for den anførte regel om, at

17. Jfr. f. eks. færdselslovens § 67, stk. 9, 2. pkt. og *Ussing Kaution* s. 127, 147 og 329 f.

18. Se f. eks. *Hurwitz: Tvistemaal* s. 90.

19. Se *H. Munch-Petersen: Retspleje II* s. 83, *Hurwitz: Tvistemaal* s. 95.

20. Se f. eks. U 1930.958 (961 note 3) Ø: I en sag, hvor en vekselejer V kendtes uberettiget til at fuldbyrde en for vekslens erhvervet dom, gaves eksegebil dom til tilbagebetaling af, hvad V allerede *måtte have oppebåret* i henhold til vekseldommen.

fuldbyrdelsesdom kun kan gives for forfaldne krav, *kan* anføres en tredje betragtning ud over den ovennævnte kompetencebetragtning og henvisningen til det manglende behov. Den, der sagsøges til betaling af et endnu ikke forfaldent krav, kan f. eks. ræsonnere således: Muligvis skal jeg til sin tid betale dette beløb, muligvis skal jeg ikke. Jeg vil ikke på nuværende tidspunkt bestride min forpligtelse, men jeg vil heller ikke positivt anerkende den. Jeg kan ikke overskue situationen endnu, og jeg vil ikke tvinges dertil, før det er nødvendigt. Jeg forbeholder mig ret til at betale frivilligt og uden retssag, når det måtte blive aktuelt. Denne ret betages mig, såfremt jeg allerede nu skal inddrages i en retssag om spørgsmålet. – Denne betragtning – som man jævnt og enkelt kan kalde hensynet til sagsøgte – ses ejendommeligt nok ikke anført i litteraturen om dette spørgsmål, til trods for at den, så vidt jeg kan se, er mere relevant end henvisningen til sagsøgerens manglende behov.²¹

Imidlertid forekommer det mig, at ligesom man med henvisningen til, at regressøgsmaal er den oprindelige sagsøger uvedkommende, temmelig ensidigt og ikke særlig betimeligt tager et overdrevent hensyn til denne, således ville også en frifindelse af den eventuelt regresforpligtede i de her omhandlede tilfælde indebære en overdreven og ofte misforstået varc-tagelse af dennes interesse – ligeledes på den oprindeligt sagsøgte be-

21. I virkeligheden er der et fjerde hensyn, som man tilsyneladende har overset i diskussionen herhjemme om dom for uforfaldne krav, nemlig hensynet til eventuelle *facta supervenientes*, jfr. *Ekelöf*: Rättegång II s. 300. Dersom domfældte efter dommens afsigelse, men inden forfaldstid, f. eks. erhverver modkrav mod domhaveren, kan der opstå ubehagelige situationer, idet domfældte nok materielretligt kan erklære modregning (forudsat frigørelsestid for domskravet er kommet) men under en eventuel senere eksekutionsforretning vil være afskåret fra at gøre sådanne modkrav gældende mod rekvirentens protest, se rpl. § 503, stk. 3. Dette kan give en skævhed, der i høj grad er i domhaverens favør. Denne betragtning understreger – sammenholdt med den i teksten anførte betragtning – at hovedreglen stadig bør være, at der ikke gives dom for uforfaldne krav, jfr. også *Frost* i Jur. 1942 s. 769. For adcitationsinstituttets bedømmelse har forholdet imidlertid ikke stor betydning, idet regreskravets forfaldstid i almindelighed indtræffer kort efter dommens afsigelse, nemlig når adcitanten opfylder den ham overgåede dom. Såfremt adcitanten ikke er i stand til at betale, må den, der har erhvervet dom over ham, kunne gøre udlæg i regreskravet og lade dette indkræve hos adcitus – eventuelt gennem eksekution – jfr. rpl. 558, stk. 1. Det kan ikke være nogen hindring for denne løsning, at adcitanten ikke ved selve udlægget »opfylder« hovedfordringen, og at regreskravet derfor ikke er forfaldent, se nedenfor om praksis og teori vedrørende transport af og udlæg i regreskrav iøvrigt.

kostning. Her må på ny erindres om regreskonstellationernes særlige karakter. Den sagsøgte, der på et eller andet grundlag kan rejse regreskrav mod tredjemand, har i de fleste tilfælde et rimeligt krav på, at tredjemand allerede under hovedsagen tvinges til at tage stilling til regreskravet. Ofte vil det ligefrem være forhold hos tredjemand, der har forårsaget, at sagsøgte er blevet impliceret i en retssag. Dette gælder f. eks. mange erstatningstilfælde i og uden for kontrakt og de tilfælde, hvor sagsøgte er kautionist og tredjemand en hovedskyldner, der har misligholdt sin betalingsforpligtelse. Men selvom der ikke foreligger et tilfælde af denne kategori, vil baggrunden for regreskravet dog være, at der iøvrigt efter sagsøgtes opfattelse påhviler tredjemand en forpligtelse til at skadeløsholde sagsøgte for det tab, han lider, dersom han bliver dømt, f. eks. fordi tredjemand kontraktsmæssigt har påtaget sig en sådan forpligtelse. *Men denne skadeløsholdelse bliver som oven for nævnt kun effektiv, såfremt tredjemands betalingsforpligtelse kan gennemtvinges, såsnart sagsøgte har opfyldt den ham overgåede dom.*

Hertil kommer imidlertid, at *selvom man ikke tilstøder ad citationen*, kan den eventuelt regrespligtige tredjemand dog ikke påregne at leve i fred for regreskravet, indtil en retssag mod den regresberettigede er gennemført og domskravet opfyldt. Rent bortset fra den nærliggende mulighed for litisdenuntiation kan den regrespligtige ikke forhindre den regresberettigede i *at borttransportere* regreskravet til kreditor, som derefter formentlig straks kan sagsøge den regrespligtige direkte. Denne fremgangsmåde benyttes ikke helt sjældent i praksis og antages i teorien at afgive gyldigt søgsmålsgrundlag.²² Ganske vist må det erkendes, at domstolene ikke har haft meget lejlighed til at tage principiel stilling til problemet, idet de regrespligtige tredjemænd i almindelighed *ikke* påstår frifindelse under henvisning til, at søgsmålet er for tidligt anlagt.²³ Men allerede denne omstændighed tyder på, at man ikke efter den almindelige opfattelse finder nogen hindring for den nævnte fremgangsmåde i selve søgsmålets anlægstidspunkt. Det nærmeste, man fra domstolenes side er kommet til en principiel stillingtagen til spørgsmålet, er vistnok U 1959.381 Ø:

22. A. Vinding Kruse: Misligholdelse s. 251 ff.

23. Se f. eks. U 1909.762 H, 1921.571 Ø, 1927.334 H (i den sidste sag var overførelsen af regreskravet ikke sket ved transport, men ved udlæg), 1944.594 Ø 1952.44 H og 1958.484 H.

S₃ havde solgt et hus til K og blev dømt til at betale K et afslag i købesummen p. gr. a. mangler ved fundamentet. S₃ havde købt huset af S₂ og fik af ham transport på hans eventuelle mangelskrav på S₁, af hvem S₂ havde købt huset, samt en erklæring fra S₂, hvori denne erkendte sit ansvar for manglen. S₃ sagsøgte nu S₁, der til støtte for sin frifindelsespåstand bl. a. gjorde gældende, at han ikke var rette sagvolder, idet det måtte være en forudsætning for at pålægge ham ansvar, at spørgsmålet om S₂'s eventuelle ansvar overfor S₃ forud var klarlagt og faldet ud til ansvars pålæggelse. At S₂ udenretligt havde erkendt et ansvar overfor S₃, måtte efter S₁'s opfattelse være uden betydning, idet *denne erkendelse var afgivet under samtidig opnåelse af saldokvittering*. Østre Landsret fandt efter den afgivne ansværserkendelse og transporten, »der efter omstændighederne ikke kan anses afgivet til omgåelse af nogen processuel regel«, at S₃ kunne rette sit proceskrav direkte mod S₁ (dog at kravet måtte fastsættes under hensyn til vilkår og forudsætninger ved handelen mellem S₃ og S₂).

Selv denne dom kunne man ganske vist på spidsfindig vis bringe i overensstemmelse med ældre dogmatik ved en henvisning til, at den regresberettigede gennem transporten havde *opfyldt* sin forpligtelse, og at regreskravet derfor nu var forfaldent. Af domsbegrundelsen kan man ikke se, om landsretten har tillagt saldokvitteringen nogen selvstændig betydning, idet ordene »efter omstændighederne« kan referere sig til hvadsomhelst. Imidlertid forekommer det i relation til den regrespligtige tredje- mand ganske irrelevant, om den regresberettigede har fået saldokvittering eller ej. Om der i forholdet mellem den oprindelige kreditor og den regresberettigede debitor foreligger *datio in solutum* eller blot en betinget novation, kan have indgribende betydning for deres indbyrdes mellemværende, men at lade søgsmålsadgangen mod den regrespligtige afhænge deraf savner enhver begrundelse. Det er derfor et spørgsmål, om man ikke efterhånden tør betragte det som gældende ret, at hovedkreditor gennem transport i debtors regreskrav kan rette søgsmål direkte mod den regrespligtige tredjemand, uden at denne kan møde søgsmålet med indsigelse om, at det er for tidligt anlagt.²⁴ Anerkendes dette, kan det

24. Noget andet er at dette direkte krav naturligvis må være undergivet en dobbelt begrænsning, idet det dels ikke kan overstige, hvad kreditor kunne kræve af debitor, dels må ligge indenfor rammerne af regreskravet, se også den citerede dom. Angående transportens form se 1952.44 H, hvorefter den i almindelige vendinger holdte sædvanlige skødepassus om, at køber overtager sælgers rettigheder, ikke er tilstrækkelig. Hermed er der formentlig samtidig taget definitiv afstand fra ældre teorier om stiltiende overdragelse af sælgers eventuelle misligholdelseskra- v mod tidligere sælger, se om denne lære *A. Vinding Kruse: Misligholdelse* s. 246 ff.

med endnu større sikkerhed fastslås, at den oprindelige kreditor *efter at have erhvervet dom* over debitor må kunne gøre *udlæg* i dennes regreskrav og derefter sagsøge den regrespligtige direkte. Herom er der også enighed i teorien.²⁵ Ligesålidt som i transporttilfældene kan det her være nogen hindring, at debitor ikke ved selve udlægget opfylder hovedforpligtelsen. Og de reale grunde for resultatet er for så vidt stærkere, som regreskravet i disse tilfælde er yderligere aktualiseret gennem hovedkreditors domserhvervelse.

Antager man imidlertid, at den regrespligtige tredjemand hverken kan modsætte sig et søgsmål fra den, der har modtaget transport på eller gjort udlæg i regreskravet, er det vanskeligt at se, hvorfor han skulle kunne modsætte sig det, når det er den regresberettigede *selv*, der stævner ham. Et sådant søgsmål kunne vel siges at være »for tidligt anlagt«, dersom den regresberettigede ville stævne den regrespligtige, inden han selv var blevet sagsøgt, men i adcitationssituationen er kravet om aktualitet, retlig interesse, eller hvad man iøvrigt vil kalde det, i al fald opfyldt i mindst lige så høj grad som i transportsituationen. En modsat antagelse ville harmonere dårligt med de almindelige cessionsregler, hvorefter cessionaren ikke erhverver større ret end cedenten.

På denne baggrund virker det ejendommeligt, at Østre Landsret i U 1955.926 i anken *afviser* et regressøgsmål fra underretten som værende for tidligt anlagt. Ved underretten var hovedsøgsmål og regressøgsmål blevet behandlet i forening efter § 286, og ved domme af samme dato blev sagsøgte i hovedsøgsmålet dømt og den regrespligtige i regressøgsmålet dømt til at friholde den regresberettigede. Landsretten siger om regressøgsmålet: »For at et sådant søgsmål mod modpartens protest skulle kunne anlægges, forinden der forelå en endelig afgørelse i hovedsagen, måtte regressøgende kunne godtgøre en særlig retlig interesse i allerede nu at få regresretten fastslået. Da indstævnte ... imidlertid ikke har påvist en sådan interesse, burde sagen have været afvist fra byretten som for tidligt anlagt.« – Det er ikke let at indse, hvorfor den

25. Se *A. Vinding Kruse: Misligholdelse* s. 248 f. m. henv. til Lassen og s. 257. I 1927.334 H var der gjort udlæg i regreskravet og på dette grundlag rettet søgsmål mod den regrespligtige direkte. Dennes frifindelsespåstand var imidlertid ikke begrundet i, at søgsmålet var for tidligt anlagt, og retten fik således ikke lejlighed til at tage stilling til spørgsmålet. Som et vist fingerpeg kan man dog måske fremhæve, at udlægshaveren havde fået meddelt *fri proces* til søgsmålet.

regresberettigedes interesse i at undgå at skulle vente måske 1 eller 1½ år på sin skadeløsholdelse efter selv at have opfyldt den ham overgåede dom – altså en rent økonomisk interesse – ikke skulle kunne betegnes som »retlig«, især i betragtning af, at interessen efter det foran anførte pludselig ville være blevet »retlig«, dersom den regresberettigede havde overdraget sit krav til den oprindelige sagsøger. Dobbelt stødende virker afgørelsen i det foreliggende tilfælde, hvor underretten *havde* truffet realitetsafgørelse i begge søgsmål.

Endelig bør her fremdrages to væsentlige områder, hvor man i lovgivningen helt har sat sig ud over de betænkeligheder, der måtte være forbundet med at give (betinget) eksigibel dom for uforfaldne regreskrav. Det ene er husdyrvoldgiftsloven af 1939, som senere vil blive udførligt omtalt. Her skal blot nævnes den i denne forbindelse bemærkelsesværdige kendsgerning, at man i hele den diskussion, som gik forud for gennemførelsen af denne lovs kumulationsordning, *intetsteds* finder spørgsmålet om dom eller kendelse for uforfaldne krav så meget som blot omtalt. De problemer, man diskuterede i anledning af ad citationsordningen, var alle af anden art, og den omstændighed, at inddragelsen af regresleddene nødvendiggjorde afsigelse af kendelse vedrørende uforfaldne regreskrav, blev tilsyneladende overhovedet ikke opfattet som noget problem.

Det andet eksempel, som bør nævnes her, er færdselslovens § 67, stk. 9. Som bekendt hjemler færdselsloven (ligesom tidligere motorloven) en særlig ad citationslignende ordning i de motorsager, hvor der tillige rejses erstatningskrav. I disse sager skal det forsikringsselskab, hvori der er tegnet ansvarsforsikring for det implicerede motorkøretøj, indvarsles til retsmøderne, hvorefter selskabet har adgang til at indtræde som part i sagen. Selvom selskabet ikke benytter denne adgang, er dog såvel en forligsmæssig som en domsmæssig afgørelse af erstatningsspørgsmålet bindende for selskabet, (§ 67, stk. 2). Endvidere skal retten *ex officio sammen med erstatningsspørgsmålet* påkende spørgsmålet om, hvorvidt forsikringsselskabet efter udredelse af erstatning har regres mod motorføreren eller andre, der måtte have forvoldt skaden ved forsæt eller grov uagtsomhed, (§ 67, stk. 9, 1 pkt.). Derefter hedder det i § 67, stk. 9, 2. pkt.: »På grundlag af en dom der anerkender sådan regres, kan der foretages eksekution for regresbeløbet *i det omfang, hvori forsikringsselskabet godtgør at have betalt den ved dommen pålagte erstatning.*«

Hverken den almindelige betænkelighed ved at give dom for uforfaldne krav eller »det rigtige princip« om kompetencefordelingen mellem domstole og fogedretter har åbenbart her formået at stille sig hindrende i vejen for en enkel, klar og hensigtsmæssig løsning af problemet.

C. De almindelige kumulationsbetingelser.

Såvel Nellesmann som H. Munch-Petersen antog, at i det omfang, hvori adcitation overhovedet kunne finde sted, måtte i al fald de almindelige betingelser for subjektiv kumulation være opfyldt.²⁶ Dette nævnes også i 1899-motiverne²⁷ som noget selvfølgeligt og må antages at være gældende ret for så vidt angår adcitation efter § 253. Såfremt man ikke antog dette, ville der da også opstå en ubegrundet dualisme mellem den oprindelige subjektive kumulation efter § 250, jfr. § 249, og den efterfølgende efter § 253.

Dersom man foreløbig lægger til grund, at de hidtil fra teori (og til dels praksis²⁸) citerede betragtninger ikke kan bære en udelukkelse af sagsøgtes adgang til adcitation af regrespligtig tredjemand, opstår derefter følgende to spørgsmål: 1) Er en sådan adcitationsadgang undergivet de samme kumulationsbetingelser som adcitation efter § 253, og 2) i bekræftende fald, hvilken praktisk betydning vil dette have?

Hvad angår det første spørgsmål, yder retsplejeloven ikke noget direkte bidrag til besvarelsen. § 250 taler kun om det tilfælde, at flere parter fra først af sagsøger eller sagsøges i forening under samme retssag. For så vidt kunne man med samme frimodighed som den, hvormed man hidtil har sagt, at andre adcitationsformer er udelukkede, hævde, at der ikke i retsplejeloven findes hjemmel til at undergive andre adcitationsformer de i § 250, jfr. § 249 nedlagte begrænsninger. Den derved begåede tankefejl ville til gengæld være af principielt samme beskaffenhed. Når retsplejeloven opstiller visse betingelser for oprindelig subjektiv kumulation skyldes det, at adgangen til at samle flere søgsmål under samme sag må være undergivet visse praktiske begrænsninger. Man må derfor i det mindste undersøge, om en tilsvarende trang til begrænsninger gør sig gældende, når talen er om adcitation af regrespligtig tredje-mand.

26. *Nellesmann: Procesmaaden* s. 284 og 287, *H. Munch-Petersen: Retspleje II* s. 123.

27. Sp. 14 (ad § 30), jfr. *Hurwitz* s. 83 og *Komm. Rpl. I* s. 350.

28. Om praksis se ellers nærmere nedenfor i § 3.

De nævnte kumulationsbetingelser er som bekendt, at retten skal være kompetent m. h. t. de kumulerede krav, at samme procesart skal være anvendelig, og – for så vidt kravene ikke har »fælles oprindelse«, eller særlig lovforskrift hjemler deres forening – at ingen af parterne gør indsigelse mod kumulationen. Ser man bort fra de særlige lovforskrifter og gør sig klart, at problemet iøvrigt netop opstår i de tilfælde, hvor en af parterne rejser indsigelse, kan man samle undersøgelsen om de tre grundproblemer: Kompetencespørgsmålet, spørgsmålet om procesart og spørgsmålet om »fælles oprindelse« eller – som man har kaldt det – konnektivitetsproblemet.

1) *Kompetenceproblemet* er i virkeligheden et kompleks af problemer omfattende så forskellige spørgsmål som domstolens *territoriale* kompetence (i forhold til udenlandske domstole), *absolutte* kompetence (i forhold til forvaltningsorganer og private voldgiftsorganer), *saglige* (i forhold til andre danske domstole eller retter, der behandler andre sagskategorier) og *lokale* kompetence (i forhold til andre ligeordnede danske domstole eller retter). Det er ikke nødvendigt her i enkeltheder at komme ind på de reale hensyn, der har betinget disse forskellige kompetence-regler. Dersom en konkret retstvist efter dansk international procesret hører under udenlandsk domstol eller i medfør af fordelingen af opgaverne mellem den udøvende og dømmende myndighed hører under forvaltningens endelige afgørelse eller i henhold til gyldig aftale hører under privat voldgift, bør den heller ikke i kraft af en ad citationens regel kunne indbringes for danske domstole.

Hvad angår den *saglige* kompetence, kan det vel i almindelighed siges, at i det omfang, hvori reglerne herom efter saglige kriterier fordeler opgaverne mellem de forskellige domstole og retter, vil de pågældende kriterier også få deres betydning i ad citationens spørgsmål. Dersom et søgsmål f. eks. verserer ved en ordinær domstol i København, bør tredjemand kunne modsætte sig ad citation, såfremt bedømmelsen af ad citationens spørgsmål udkræver særlig sø- eller handelsretlig fagkundskab.²⁹ Uden for København vil problemet derimod kunne løses ved at lade søkyndige eller (i den udstrækning, der er mulighed derfor) handelskyndige medlemmer til-

29. Jfr. 1950.1002 H, hvorved en regressag anlagt ved Østre Landsret efter sagsgæters påstand henvistes til Sø- og Handelsretten, uagtet den havde en vis sammenhæng med det tidligere ved Østre Landsret afgjorte hovedsøgsmål.

træde retten. Omvendt synes der ikke at være tilstrækkelig grund til at afvise et adcitationssøgsmål fra Sø- og Handelsretten eller fra en domstol med et sø- eller handelskyndigt element, blot fordi søgsmålet *ikke* udkræver særlig fagkundskab. Ganske vist kan parterne ikke i almindelighed vedtage behandling ved en sådan domstol af ordinære søgsmål, men dette har sin naturlige begrundelse i, at specialretterne ikke skal belastes med disse søgsmål. Når et hovedsøgsmål derimod allerede korrekt *er* indbragt for en sø- eller handelsret, taler procesøkonomiske hensyn for også at tilstede eventuelle adcitationssøgsmål indbragt samstedts.

I forholdet mellem de ordinære domstole og fogedretterne må kompetencereglerne finde anvendelse på eventuelle adcitationssøgsmål. Er der f. eks. hos ejeren af en fast ejendom begæret udlæg p. gr. a. misligholdelse med prioritetsydelse, vil pantdebitoren selv sagt ikke kunne adcitere den tredjemand, hvem det påhvilede at sørge for ydelsens rettidige indbetaling (men må nøjes med eventuelt at afhøre ham som vidne eller give ham procesunderretning). Det samme må gælde for andre fogedforretningers vedkommende såsom ind- og udsættelsesforretninger, forbud, arrest etc. Derimod kan disse kompetencehensyn ikke være til hinder for adcitation af regrespligtig tredjemand under arrest- og forbudsjustifikationssøgsmål.

Ligeledes må det vistnok antages, at der under en tvist mellem ejer og lejer ved boligretten angående lejens størrelse ikke kan ske adcitation af tidligere ejer af ejendommen til fastsættelse af krav om erstatning eller afslag i købesum. De procesøkonomiske hensyn må her formentlig vige, idet det ikke har været tanken med de specielt sammensatte boligretter, at de skulle påkende sådanne søgsmål. Situationen er ikke helt den samme som ved sø- og handelsretterne, der i forvejen må være forberedt på at skulle påkende allehånde forskellige juridiske problemer, når der blot *til-lige* udkræves sø- eller handelsretlig sagkundskab. Derimod er der utvivlsomt et behov for adcitation af tredjemand også under boligretssager for at sikre, at afgørelsen i *hovedsøgsmålet* mellem ejer og lejer er *bindende* for den pågældende tredjemand, således at dens rigtighed ikke kan anfægtes under det senere regres-søgsmål mod ham ved de ordinære domstole. Som det senere skal påvises, har en blot *litis denuntiatio* ikke denne virkning. — Dersom en regrespligtig tredjemand er under konkurs kan dette vel ikke hindre, at han personlig adciteres under et ordinært hoved-

søgsmål, men ønskes regreskravet gjort gældende mod konkursboet, må den regresberettigede naturligvis være henvist til at anmelde kravet i boet, (jfr. KL § 62, stk. 2) således at judicielle afgørelser kravet vedrørende træffes af skifteretten. – Tilsvarende må kompetencefordelingsreglerne mellem de ordinære domstole og husdyrvoldgiftsretterne formentlig finde anvendelse også på eventuelle ad citations søgsmål.³⁰ Også her kunne der imidlertid efter omstændighederne være trang til en ad citations adgang med det begrænsede formål at sikre en i forhold til tredjemand retskraftig afgørelse i hovedsøgsmålet.

I forholdet mellem underret og landsret kan særlige problemer opstå. I almindelighed antages rpl. § 226, 1. stk., 2. pkt. (»Består søgsmålet af flere poster eller fordringer, sammenlægges disse«) kun at referere sig til *objektiv* kumulation. Denne indskrænkende fortolkning – der i øvrigt er i direkte modstrid med motiverne³¹ – giver sig ved den *subjektive* kumulation udslag i to henseender. For det første antages det, at flere krav, der hver for sig ville henhøre under underretsbehandling, ikke kan kumuleres ved landsretten i første instans.³² En sådan regel kan tiltrædes også f. s. v. angår ad citation. Der er naturligvis ingen grund til, at et ad citationssøgsmål angående 2000 kr., der ønskes kumuleret med et hovedsøgsmål angående et tilsvarende beløb, skulle bevirke, at hele søgsmålskomplekset henvises til landsretten.

Når man derimod for det andet antager, at subjektiv kumulation, *når nogle krav er under beløbsgrænsen for landsretssager og andre over denne grænse*, overhovedet ikke kan finde sted, forekommer dette mig – idet jeg foreløbigt ser bort fra ad citationsspørgsmålet – at være mindre velbegrunder. Særlig urimelig er reglen ved kumulation på *sagsøger-side*. Dersom kumulationsbetingelserne i øvrigt er opfyldt, og et af kravene efter beløbets størrelse henhører under landsret, er det et uheldigt om-svøb at afvise de øvrige krav, blot fordi de isoleret bedømt ville henhøre under underrettens kompetence. Sagsøgte skal jo møde for landsretten alligevel. Jeg kan ikke se, at der i al fald i disse tilfælde var noget til hinder for at anvende § 226, således at også de mindre krav medtoges ved landsretten – noget som man i øvrigt allerede gør, når det drejer sig om f. eks. sygekassernes accessoriske krav ved sager om personskadeer-

30. Se til illustration 1949.628 VL og 653 VL.

31. 1899-motiverne sp. 104.

32. Komm. Rpl. I s. 307 og 342, Hurwitz: Tvistemål s. 69 f.

statning,³³ men som man i andre tilfælde er vejet tilbage for.³⁴ Dette forhold burde kunne ændres gennem praksis.

Noget mere tvivlsomt kan spørgsmålet måske forekomme ved kumulation på *sagsøgtes* side. Her vil der med en ændret praksis blive tale om for landsretten at sagsøge en eller flere parter, der uden kumulation ville være blevet sagsøgt ved underretten. Imidlertid kan det diskuteres, om underretsbehandling (fremfor landsretsbehandling) er noget, *borgerne* i tvivlstilfælde har *krav* på. Trods alt er landsretsbehandling lovens teoretiske hovedregel, og der er intet i vejen for, at vore landsretter i kraft af denne hovedregel kan komme til at pådømme bagatelsager (f. eks. i anerkendelsessøgsmål). De vidtgående undtagelsesbestemmelser om underretsbehandling i en række grupper af »småsager« blev vel indført bl. a. for at gøre procesformen hurtigere, billigere og nemmere i sådanne sager,³⁵ men at der bagved lå et andet fundamentalt hensyn – nemlig nødvendigheden af ikke at overbebyrde landsretterne – fremgår allerede deraf, at parterne, selvom de er enige derom, ingen mulighed har for at vedtage landsretsbehandling af en underretssag. – Hvis iøvrigt kumulationsbetingelserne er opfyldt, taler meget for også i disse tilfælde at sammenlægge kravene efter § 226 med det krav, der i forvejen henhører under landsret. Hvis f. eks. en patentindehaver hævder at have lidt tab på grund af en fabrikants og en videreforhandlers påståede patentkrænkelser, er det u hensigtsmæssigt, at de to krav skal behandles ved hver sin domstol, blot fordi det ene ikke overstiger landsretsgrænsen. Det centrale i begge sager må formodes at blive spørgsmålet, om der foreligger en krænkelser af patentet, og det er uheldigt, at sagsøgeren skal fristes til at skruer det ene krav i vejret blot for at undgå risikoen for modstridende afgørelser af de to krav. Man kan heroverfor indvende, at underretssagen eventuelt kunne udsættes for at afvente udfaldet af landsretssagen, men er en sådan fremgangsmåde ikke netop udtryk for, at man indirekte alligevel lader landsretten afgøre begge sagerne?

Beslægtede problemer kunne tænkes at foreligge i *ad citationssituationer*, hvor regreskravet³⁶ kan være væsentligt større eller mindre end

33. Jfr. Komm. Rpl. I s. 342, *Hurwitz*: Tvistemål s. 69–70.

34. Komm. Rpl. I s. 342, jfr. f. eks. 1952.870 Ø, der *ex officio* afviser to af tre erstatningskrav, der udsprang af samme ansvarspådragende forhold.

35. 1877-motiverne s. 27 ff.

36. Taget i den foran s. 18 n. 11 angivne betydning.

hovedkravet. Det sidste kræver ikke nærmere eksemplifikation. At det første kan være tilfældet, skal belyses med et eksempel: Hvis A til B har solgt varer for 10.000 kr. kontant, og B har vidresolgt partiet til C for 12.000 kr. med en a conto-betaling på 2000 kr., vil C's krav mod B, dersom handelen hæves p. gr. a. mangler, være 2000 kr. + eventuel tabt fortjeneste, medens B's regreskrav mod A vil være 10.000 kr. + tabt fortjeneste. I denne situation må det erkendes, at kumulation er vanskeligt forenelig med retsplejelovens regler. Selvom man ville sammenlægge kravene, måtte konsekvensen blive, at hele mellemværendet skulle for landsretten, hvilket her ville være en uheldig løsning, idet man ikke ved hovedsøgsmålets anlæg kunne vide noget om, hvorvidt adcitation overhovedet ville finde sted. Snarere burde man tilstede også adcitationssøgsmålet behandlet ved underretten, hvilket ikke ville være særlig forargeligt, når man tager i betragtning, hvilke beløbsmæssigt særdeles betydelige retstvister underretterne i øvrigt kan komme til at pådømme f. eks. i vekselsager og færdselssager. Er omvendt regreskravet efter beløbets størrelse et underretskrav, medens hovedkravet er landsretskrav, forekommer det mest praktisk at anvende § 226 og lade adcitatus møde for landsretten.

Disse problemer skal ikke her forfølges videre. Muligvis vil domstolene vige tilbage for de antydede løsninger, sålænge der ikke er tilvejebragt positiv dækning ved lovændring. For adcitationsspørgsmålet i almindelighed har de nævnte problemer mindre betydning, fordi langt de fleste regreskrav er af omtrent samme størrelsesorden som hovedkravene, og selv hvor dette undtagelsesvis ikke er tilfældet, *bortfalder i al fald denne side af kompetenceproblemet, når blot begge kravene ligger enten over eller under beløbsgrænsen for landsretsbehandling.*

Hvad angår det sidste af de opregnede kompetencespørgsmål – den lokale kompetence – kan vanskeligheden synes større. Ikke sjældent vil den regrespligtige tredjemand vel have samme værneting som sagsøgte i hovedsøgsmålet, men i al fald i et meget betydeligt antal tilfælde må man påregne, at sagsøgte og adcitatus har forskelligt værneting. Da det er min opfattelse, at man her i virkeligheden står over for hovedproblemet inden for adcitationsspørgsmålet, har jeg valgt at underkaste dette problem en særskilt undersøgelse. Herom henvises til § 11. Foreløbig kan imidlertid slås fast, *at i al fald for så vidt de to værneting er fælles, udgør den lokale kompetencebetingelse ikke i sig selv nogen hindring for adcitation.*

2. *Samme procesart.* Herom skal ikke ofres mange ord. Betingelsen er ret selvfølgelig og repræsenterer ingen hindring for gennemførelse af praktiske ad citationsregler. Ligesom et vekselsøgsmål ikke bør kunne kumuleres med et ordinært søgsmål, bør der ikke under en vekselsag kunne inddrages et ordinært ad citationssøgsmål, hvilket simpelthen ville slå bunden ud af den hurtige retsforfølgning. Ligeså selvfølgelig er det, at der ikke f. eks. under et kæremål ad citativt kan inddrages krav mod tredje- mand, hvilket i almindelighed ville stride allerede med instansordningen. Iøvrigt skal blot fremhæves, at ikke alle procesarter er lige utilgængelige for kumulation.³⁷

3. Tilbage står *konneksitetsproblemet*. Også dette spørgsmål vil senere blive behandlet mere indgående, hvorom henvises til § 10. Baggrunden herfor er den omstændighed, at medens konneksitetskravet før retsplejeloven ikke var særlig skarpt formuleret, blev det ved retsplejeloven bundet til terminologien »fælles oprindelse« (§ 250). Der er derfor grund til nærmere at undersøge, om den derved tilsigtede fiksering af begrebet udgør nogen hindring for den her behandlede ad citationsform. På dette sted – hvor udgangspunktet har været den ældre teoris syn på ad citationsproblemet – kan der imidlertid være grund til at nævne, at Nellemann, der, når talen i øvrigt var om subjektiv kumulation, betjente sig af et snævert konneksitetsbegreb,³⁸ ikke i *konneksitetsproblemet* fandt nogen hindring for sagsøgtes tilstævning af regrespligtig tredje- mand »thi saadant Regressøgsmaal staaer dog i nær Forbindelse med Hovedsagen«.³⁹ Herved var Nellemann i nøje overensstemmelse med Bang og Larsen,⁴⁰ der igen kunne bygge på Ørstedes autoritet.⁴¹ H. Munch-Petersen omtaler ikke konneksitetsspørgsmålet i forbindelse med ad citation af regrespligtig tredje mand.

Uden i øvrigt at foregribe udfaldet af specialundersøgelserne vedrørende konneksitets- og værnetingsproblemerne synes man derfor foreløbigt at kunne fastslå, at i al fald i de tilfælde, hvor den pågældende regres-

37. Jfr. JD 1942.224, der i henhold til parternes vedtagelse tillod kumulation af en skilsmisssag og en sag om faderskabet til et af hustruen født barn. Under sagen ad citeredes den tredje mand, der var udlagt som fader til barnet.

38. Alm. del s. 345.

39. Procesmaaden s. 285 m. henv. til JU V (1843) s. 232 og 1851 s. 165. Se tillige U 1898.505 og SHT 1917.28.

40. J. T. 34 noten til s. 93.

41. J. T. 2. bd. 2. hft. s. 50.

pligtige tredjemand har samme værning som den under hovedsøgsmålet sagsøgte, ligger der ikke efter hidtidig teori i de almindelige kumulationsbetingelser – selvom disse anvendes analogt – nogen generel hindring for sagsøgtes adcitation af den pågældende tredjemand.

III. ANDRE ADCITATIONSSITUATIONER

Bortset fra § 253-adcitationen har de øvrige adcitationsmuligheder, som drøftes af Nellemann og Munch-Petersen, ingen særlig praktisk interesse, og man kan for så vidt intet indvende imod, at disse varianter af de to forfattere forkastes som utilstedelige.⁴² Det drejer sig om *sagsøgerens* tilstævning af tredjemand som *medsagsøger* eller som *enesagsøger* og *sagsøgtes* tilstævning af tredjemand som *medsagsøgt*, som *sagsøgt* i stedet for den oprindeligt sagsøgte, som *medsagsøger* eller som *sagsøger* i stedet for den oprindelige sagsøger.

Derimod er der visse andre situationer, som ikke omtales hos de to forfattere, og hvor en adcitationsadgang kan være hensigtsmæssig. Dette gælder for det første *sagsøgers* tilstævning af regrespligtig tredjemand. Ret tilfældige underliggende materielle forhold kan bevirke, at det er sagsøgeren, der har et regreskrav mod tredjemand, hvis sagen tabes. Denne situation vil blive behandlet i forbindelse med den almindelige § 253-adcitation, hvorom henvises til § 16 nedenfor.

Dernæst kan det forekomme, at en af sagens parter i tilfælde af ugunstigt sagsudfald kan befrygte krav rettet mod sig fra tredjemands side. Heller ikke denne situation er omtalt i dansk teori, og der er næppe heller tvivl om, at det praktiske behov for en adcitationsadgang her er betydeligt mindre, end hvor parterne selv kan rejse regreskrav mod tredjemand. Nogle bemærkninger om denne variant vil blive fremsat nedenfor i § 6 i forbindelse med et forsøg på en belysning af adcitationsbehovet i det hele taget. Endelig er det ovenfor strejft, at der kan opstå tilfælde, hvor de almindelige kompetenceregler hindrer adcitation med selvstændig dom over adcitatus for øje. I visse sådanne tilfælde kunne der være trang til en inddragelse af tredjemand med det mere begrænsede formål at gøre dommen i hovedsøgsmålet retskraftig over for ham. Også uden for disse kompetencetilfælde kunne vistnok lejlighedsvis en tilsvarende adgang have interesse. Dette vil ligeledes blive omtalt i § 6 samt i afsnittet om *litisdenuntiation*.

42. Jfr. Aksel H. Pedersen, Jur. 1958 s. 164.

§ 3. Praksis

I. FØR RETSPLEJELOVEN

Når henses til det standpunkt Nellemann og senere Munch-Petersen indtog til spørgsmålet om adcitation af regrespligtig tredjemand, retsplejelovens tavshed om spørgsmålet samt den omstændighed, at man også i nyeste teori øjensynligt har opfattet retsplejeloven som udtømmende, kan det ikke undre, at praksis er blevet præget heraf. Den tilbageholdenhed, man har udvist m. h. t. tilstedelse af sådan adcitation, kan imidlertid spores længere tilbage end til Nellemanns tid. Allerede inden Ørsted i 1820 udtalte sig imod denne adcitationsform, finder man udtryk for en tilsvarende holdning i praksis.

Der er ingen grund til her i enkeltheder at gennemgå praksis før retsplejelovens ikrafttræden. Som allerede omtalt indførte retsplejeloven fundamentale ændringer i processystemet og flere af de forudsætninger, der naturligt prægede synet på adcitationsinstituttet før retsplejeloven, forsvandt med dennes indførelse. Visse hovedlinjer skal dog antydes.¹

I de fleste tilfælde, hvor afvisning af sagsøgtes adcitationssøgsmål mod regrespligtig tredjemand fandt sted, skete det *efter den oprindelige sagsøgers påstand*. Eksempelvis kan nævnes:

N.J.A. XI s. 26 (1814) jfr. XV s. 163, der fremhæver såvel *forhalingsmomentet* som, at adcitationssøgsmålet (eller som det dengang kaldtes: *intervenientsøgsmålet*) var sagsøgeren *uvedkommende*.

J.T. III 100 (1821) (*forhalingsmomentet* og *akternes vidtløftiggørelse*).

Schl. HRD III s. 361 (1827) (*forhalingsmomentet*).

J.U. 1857.368 (uden særlig begrundelse, dog var der her tillige fremsat nogle formalitetsindsigelser af adcitatus, hvilke indsigelser også toges til følge).

U 1876.884 (uden klar begrundelse. En note henviser til læren om kontrasøgsmål, hvilket tyder på, at det afgørende har været de ovenfor s. 12 f fra Nellemann citerede almindelige betragtninger).

U 1881.999 (1001) (adcitationen havde her form af et kontrasøgsmål, der var udstrakt også til tredjemand. For så vidt afvist, idet et kontrasøgsmål »efter forholdets natur« kun kunne rettes mod sagsøgeren).

U 1898.408 (der dog vedrørte en faderskabssag og iøvrigt fremhæver, at inddragelsen af tredjemand var uden materiel betydning for hovedsøgsmålets afgørelse).

U 1911.633 (*forhalingsmomentet* og at adcitationssøgsmålet var sagsøgeren *uvedkommende*).

1. Se også Axel H. Pedersen, Jur. 1958 s. 161 f.

Derimod har de *adciterede* ikke i samme grad haft held til at få *ad-citationssøgsmålene* afvist:

- J.U. V (1843) s. 232: (*adcitatus* protesterede under henvisning til, at søgsmålet mod ham var *hovedsøgsmålet uvedkommende*: ikke medhold).
- U 1898.505: (*adcitatus* påstod afvisning under henvisning til *forbudet mod subjektiv kumulation*: ikke medhold, da der bestod den fornødne materielle sammenhæng mellem søgsmålene).
- U 1916.956 (protest uden nærmere begrundelse: ikke medhold).²

I disse tilfælde forelå der ingen indsigelse fra den oprindelige sagsøgers side, og *adcitationssøgsmålene* blev altså admitteret trods *adcitati* protest. Kun i et enkelt tilfælde er *adcitati* protest blevet hørt, se J. U. VI 753, (767), der statuerede, at *adcitationssøgsmålet* var for tidligt anlagt.

Hvor hverken den oprindelige sagsøger eller *adcitatus* rejste indvend-
ing, har man vistnok i almindelighed tilladt *adcitationen*, se f. eks. J. U.
1851.165, cfr. dog et enkelt tilfælde i U 1882.807, der afviste *ad citations-*
søgsmålet ex officio som stridende mod reskriptet af 3/1 1755.

II. EFTER RETSPLEJELOVENS IKRAFTTRÆDEN

Efter retsplejelovens indførelse ser det – i al fald efter de trykte doms-
samlinger – ud, som om sagførerne i første omgang kapitulerede. Man
finder helt op til allerseneste tid ingen vidnesbyrd om, at nogen har tur-
det tage en principiel afgørelse om disse spørgsmål.³ Dette er næppe
udtryk for, at problemet ikke har været rejst i retssalene, men domstolene
var nu af den opfattelse, at det var afgjort med retsplejeloven, og over
for denne forhåndsindstilling syntes det formålsløst at forfølge spørgs-

2. Derimod angår SHT 1917.28, som nævnes af *Axel H. Pedersen* 1. c. s. 162, ikke sagsøgt *ad citation* af regrespligtig tredjemand, men *ad citation* af den nu i rpl. § 253 angivne art, omend *ad citationen* synes at være foretaget i forståelse med sagsøgte. Dommen er imidlertid velegnet til illustration af problemet, idet sagsøgte (et forsikringsselskab) utvivlsomt burde have haft tilladelse til *ad citation* af tredjemand (et rederi, der muligvis var medansvarlig for skaden) såfremt sagsøgerne (sælger og køber af et befragtet vareparti) ikke selv havde *adciteret*. Endvidere er der på baggrund af sø- og handelsretsafgørelsen i U 1916.956 (refereret i teksten ovenfor) grund til at formode, at en sådan tilladelse ville være blevet givet.
3. Der ses herved bort fra de særlige forsøg på under *færdselssager* at få påkendt regreskrav ud over det af motorloven og senere færdselsloven hjemlede omfang, se herom nedenfor s. 76 f.

målet videre. I denne forbindelse kan henvises til oplysningen hos Axel H. Pedersen i Jur. 1958 s. 149, hvorefter en hovedentreprenør i 1938 som sagsøgt for landsretten begærede en underentreprenør adciteret. Østre Landsret gav imidlertid udtryk for, at denne fremgangsmåde, der ikke var omtalt i rpl., var ukendt, og at rpl.s bestemmelser om adcitation måtte anses for udtømmende. Dog har det vistnok også efter retsplejeloven været den almindelige opfattelse, at adcitation kunne finde sted, når *hverken den oprindelige sagsøger eller adcitatus* rejste indvending.⁴

Først i de senere år har man kunnet se visse mindre tilløb til angreb på dogmet om den manglende hjemmel til adcitation af regrespligtig tredjemand. Muligvis har den i 1939 indførte adgang til adcitation af regresled i husdyrsager bidraget til at aktualisere problemstillingen. Endnu har der dog kun været tale om spredt fægtning, og Højesteret har ikke haft lejlighed til at tage stilling.

I VLT 1948.276 (281) refereres et typisk regresopgørstilfælde:

En kælviekvie var blevet solgt gennem flere led og viste sig derefter at lide af smitsom kalvekastning. Køberen K stævnedes under ét sælgeren S₃ og (under påberåbelse af retsbrudssynspunkter) de to foregående ejere S₂ og S₁ til erstatning for tab ved smitte af den øvrige besætning. S₃ påstod frifindelse, idet han gjorde gældende, at en ydet garanti ikke var så vidtrækkende, at den også indbefattede K's tab ved smittens indførelse i hans besætning, men – siger referatet – *»har ippvrigt anført, at der i så fald må tilkomme ham regres mod sagsøgte (S₂).«* S₃ blev dømt, men S₂ og S₁ frifundet under henvisning til, at der ikke bestod noget retsforhold mellem K og disse, *»ligesom der ikke vil kunne tages stilling til et eventuelt regreskrav mellem sagsøgte (S₃) og sagsøgte (S₂).«*

Den udhævede bemærkning fra S₃'s side har ikke karakteren af nogen egentlig påstand, ligesom der heller intet foreligger om en heroverfor rettet frifindelsespåstand fra S₂, og hele regresspørgsmålet bærer således efter referatet præg af at være nævnt og affærdiget i forbifarten. S₃ ankede dommen, der blev stadfæstet, *»for så vidt den er påanket«*, hvoraf man vistnok må udlede, at Højesteret ingen stilling har taget til regresspørgsmålet i det hele taget (U 1950.645 H).

I en sag refereret i U 1955.926 Ø var spørgsmålet på ny fremme:

A var af E sagsøgt til at betale et beløb og indstævnte under sagen B, der efter A's opfattelse over for ham var forpligtet til at udrede beløbet, med påstand om, at B dømtes til at betale E beløbet. Den herved anvendte stævning

4. Jfr. f. eks. U 1954.834 Ø, der under disse forudsætninger tilstodte adcitation i et checkmellemværende.

betegnedes af A som en ad citationsstævning. Dette så Københavns byret imidlertid bort fra og behandlede de to søgsmål som to selvstændige sager, der dog blev behandlet i forbindelse med hinanden (jfr. § 286). Selvom det ikke siges udtrykkeligt, må det således formodes, at A og B havde samme værneting. B påstod frifindelse bl. a. under henvisning til, at A's krav mod ham endnu ikke var aktuelt. Domsafsigelsen fandt sted samme dag i begge sager og netop under henvisning hertil samt til, at A blev dømt til at betale E, dømtes B til at friholde A for denne betaling.

Herved viste byretten altså, hvorledes man uden endog at benytte ad citationsinstituttet kunne opnå samme resultat i et tilfælde, hvor de sagsøgte parter havde samme værneting. Denne opfattelse deltes imidlertid ikke af Østre Landsret:

For landsretten anførte B – udover den almindelige betragtning, at søgsmålet mod ham var for tidligt anlagt – at der ikke i dansk retspleje er hjemmel for en sagsøgt til at adcitere en medsagsøgt. Indstævnte *erkendte* heroverfor, at det var *med urette*, at stævningen til byretten var betegnet som ad citationsstævning, men at dette var uden betydning, da byretten jo netop havde set bort herfra og behandlet sagerne som to selvstændige sager. Herefter hedder det i præmisserne bl. a.: »Der findes at måtte gives (B) medhold i, *at der ikke haves hjemmel for en sagsøgt til ved ad citation at inddrage en ny part i sagen*, men det foreliggende sagsanlæg må da også, uanset at betegnelsen ad citation er benyttet, betragtes som et selvstændigt regresssøgmål. For at et sådant søgmål mod modpartens protest skulle kunne anlægges, forinden der forelå en endelig afgørelse i hovedsagen, måtte regressøgende kunne godtgøre en særlig retlig interesse i allerede nu at få regresretten fastslået. Da (A) i nærværende sag imidlertid ikke har påvist en sådan interesse, burde sagen have været afvist fra byretten som for tidligt anlagt.« Herefter afviste landsretten sagen fra byretten.

Landsrettens betragtning om den retlige interesse er allerede kommenteret ovenfor s. 29 f. Hvad angår rettens syn på ad citationsspørgsmålet kan man – som så ofte ved domstolenes afgørelser – spørge, hvad omtalen af den manglende hjemmel egentlig dækker over. Naturligvis kan et negativt resultat begrundes med »manglende hjemmel«, nemlig når lovens angivelse af positive muligheder må anses for udtømmende. Giver argumentet derimod blot udtryk for, at man af en eller anden grund ikke kan lide en bestemt løsning, er man inde på en floskelanvendelse, der er farlig, når man i andre situationer ikke viger tilbage for uden positiv lov-hjemmel at statuere et resultat, man i øvrigt finder velbegrundet. Der er da heller ikke grund til at tro, at dommens bemærkning er udslag af en sådan umotiveret antipati mod ad citation. Man har snarere henholdt

sig til den almindelige opfattelse, at retsplejelovens ad citationsregel er udtømmende, og dermed betragtet spørgsmålet som afgjort.

Det er i det foregående søgt påvist, at denne opfattelse ikke er særlig velbegrundet. Sammenfattende kan udviklingen, der førte til reglen i retsplejelovens § 253, beskrives således: Allerede i begyndelsen af forrige århundrede kom man ind på efter sagsøgerens påstand at afvise sagsøgtes ad citation af regrespligtig tredjemand. Begrundelsen var i første række, at sagsøgeren ikke skulle være tvunget til at tåle den *forhaling*, som behandlingen af det ham *uvedkommende* ad citationssøgsmål kunne indebære. Den dagældende procesordning afgav en naturlig baggrund for dette standpunkt. I teorien var den præget af en streng eventualmaksime, der så meget mere måtte føre til afvisning af senere kumulationssøgsmål mod tredjemand. I praksis gennemførtes eventualmaksimen imidlertid kun i undtagelsestilfælde, og processerne var langvarige og bekostelige bl. a. også p. gr. a. den udstrakte skriftlighed. Denne dualisme mellem teori og praksis gav på ejendommelig vis en dobbelt motivering for indskriden mod yderligere forhalende tendenser. Muligvis har yderligere det positive forbud mod ikke-konneks kumulation spillet en vis rolle. — I teorien sluttede man med Ørsted i spidsen op om synspunktet, og da Nellemann senere i sine lærebøger skulle beskrive dagældende ret, var det ganske naturligt, at han dér gav udtryk for det samme syn, der i århundredets løb havde antaget karakter af et dogme. Som sådant kom det til at præge Nellemanns udkast til den borgerlige retspleje, uagtet dette lagde op til en procesordning, der var ganske anderledes velegnet som ramme om et hensigtsmæssigt ad citationsinstitut. Yderligere to faktorer har formentlig gjort sig gældende. Den modvind, ad citationen forud havde mødt i praksis, bevirkede ganske naturligt, at den ikke spillede nogen nævneværdig rolle i retslivet, hvilket fejlagtigt udlagdes således, at der ikke herskede noget særligt behov for ad citation af regrespligtig tredjemand. Hertil kom endnu et dogme, der yderligere understregede det formålsløse i at beskæftige sig med denne ad citationsvariant: grundsætningen om, at der ikke kunne gives dom for uforfaldne krav. — Dette sidste spørgsmål er allerede kommenteret ovenfor s. 24 ff. Nedenfor i §§ 4–6 vil blive gjort et forsøg på at belyse det behov for ad citation af regrespligtig tredjemand, der gør sig gældende i retslivet i dag.

Nærmere belysning af ad citationsbehovet

§ 4. Undersøgelsesmuligheder og den valgte metode

Det er i det foregående flere gange nævnt, at der består et betydeligt ad citationsbehov ud over det, der udtrykkeligt dækkes ved retsplejelovens § 253. Det er endvidere blevet hævdet, at behovet for ad citation i regres-konstellationer og lignende tilfælde er større end det ad citationsbehov, rpl. tilgodeser. Endelig er en undersøgelse af mulighederne for uden posi-tiv lovændring at imødekomme dette behov blevet indledt, idet andre dele af denne undersøgelse – navnlig konneksitetsproblemet og værne-tingsproblemet – er blevet udskudt til senere behandling. Det vil ligeledes senere blive undersøgt, i hvilket omfang de gældende regler om litisde-nuntiation afbøder et eventuelt savn af mere effektive inddragelsesmulig-heder.

I. FORSKELLIGE SAMFUNDSGRUPPERS OPFATTELSE AF BEHOVET

Forinden disse spørgsmål nærmere undersøges, er det imidlertid betime-ligt at underkaste påstanden om det beskrevne ad citationsbehov en nær-mere prøvelse. Det må erkendes, at udsagnet om et sådant behov let vil få karakteren af et postulat. Det er ganske vist ikke vanskeligt at nævne konkrete tilfælde og tilfældegrupper, hvor ad citation synes hensigtsmæssig. Vanskeligere er det at danne sig et pålideligt skøn over, hvilken rolle sådanne tilfældegrupper spiller i praksis, og med hvilken vægt savnet af ad citationsmuligheder føles i retslivet. Nu er det sidste selvsagt ikke ube-tinget afgørende. Væsentlige uhensigtsmæssigheder eller kontradiktioner selv i *materielle* retsregler kan passere relativt ubemærket gennem gene-rationer. *Processuelle* normers uhensigtsmæssighed vil ofte i endnu rin-gere grad tildrage sig den almindelige borgers opmærksomhed, og selv for advokaten eller dommeren kan åringers tilvænning sløve agtpågiven-heden over for irrationelle procesregler. På det her behandlede område er det på forhånd ret usandsynligt, at lægmand – der måske aldrig eller kun en enkelt gang i sit liv kommer ud for regressituationer i forbindelse

med retssager – skulle føle noget større savn af mere hensigtsmæssige regler. Dog kunne man tænke sig, at visse grupper af borgere, der hyppigere stødte på sådanne situationer, ville reflektere over de bestående reglers hensigtsmæssighed. I denne forbindelse er det af interesse at bemærke den udvikling, der er foregået inden for de processuelle specialregler i forbindelse med husdyrhandler, hvor regressituationerne netop er overordentlig hyppige. (Se herom nærmere neden for i § 12).

Blandt jurister er det formentlig de praktiserende advokater, der i videst omfang har noteret sig mangler ved procesordningen i omtalte henseende. Den advokat, der flere gange har repræsenteret klienter under søgsmål imod disse, f. eks. i anledning af misligholdelse af kontrakter, vil – såfremt klienterne har regresmulighed mod tredjemand – vanskeligt kunne undgå før eller senere at tænke over det ønskelige i en eller anden form for kumulation. Dette vil ikke mindst gælde advokater, der i deres praksis har haft berøring med husdyrvoldgiftssager og derved haft anledning til at anstille sammenligninger mellem husdyrvoldgiftslovens og retsplejelovens adoptionsregler.

For dommernes vedkommende er det ikke givet, at tilsvarende refleksioner har meldt sig med samme styrke. Ganske vist har dommeren, som hver dag arbejder i den nærmeste berøring med procesreglerne, stor mulighed for at se og påvise skævheder i disse. Men netop på det her behandlede område vil dommerens holdning til problemerne let blive af mere akademisk karakter. Ofte vil den dommer, der har pådømt en sag, som frembyder potentielle regresmuligheder, ikke få lejlighed til at stifte bekendtskab med det eller de senere regressøgsmål, idet disse i kraft af værnetingsreglerne behandles i andre retskredse. Men selv hvor regressøgsmålene føres ved samme domstol som hovedsøgsmålet, vil udspaltningen af søgsmålene hyppigt imødekomme en forståelig trang hos dommeren til klarhed og enkelthed i procesmaterialet. Også her er det dog et spørgsmål, om ikke de dommere, der i større udstrækning har fungeret i husdyrvoldgiftsretterne, har måttet gøre sig tanker om muligheden for at overføre visse af husdyrvoldgiftslovens regler til den almindelige procesret. – Imidlertid er det mit personlige indtryk gennem samtaler om disse spørgsmål med dommere og advokater, at de sidste i langt højere grad end dommerne har følt et savn af mere effektive kumulationsregler.¹

1. Der er dog ikke herved tale om nogen systematisk udspørgen af en større kreds med tilvejebringelse af et repræsentativt materiale til følge.

II. LITIS-DENUNTIATIONSTILFÆLDE

Det vil som nævnt senere blive undersøgt, i hvilket omfang de gældende regler om litisdenuuntiation tilgodeser et behov for inddragelse af tredjemand i den civile proces. Det kan dog allerede her nævnes, at der både i teori og praksis har bestået nogen usikkerhed m. h. t. de retlige virkninger af en behørigt foretaget procesunderretning. Det kan således ikke udelukkes, at adskillige procesunderretninger i tidens løb er blevet afgivet i den tro, at underretningens virkninger var mere vidtgående, end tilfældet faktisk har været. Som det imidlertid tillige vil blive søgt påvist, er i al fald en del af de formål, som rent faktisk forfølges gennem afgivelse af procesunderretning, sammenfaldende med nogle af de formål, man kunne forestille sig forfulgt gennem tilstævning i regres- og lignende tilfælde.

For så vidt vil de sager, hvor der i praksis er blevet afgivet procesunderretning i et vist omfang kunne tjene som illustrationsmateriale til belysning af og dokumentation for et bestående behov for inddragning af tredjemand i et videre omfang end hidtil. Sikre slutninger vil man dog ikke kunne drage. At en part i en civil proces afgiver procesunderretning til tredjemand, er selvsagt ikke ensbetydende med, at han ville have adciteret den pågældende tredjemand, dersom der havde været mulighed herfor. Omvendt kan der foreligge regreskonstellationer, hvor der ikke afgives procesunderretning – måske netop fordi den pågældende part anser det for formålsløst – men hvor en ad citationsadgang var blevet benyttet, såfremt den havde bestået.

Fremfor kun at undersøge de tilfælde, hvor der i praksis afgives litisdenuuntiation, synes det derfor til belysning af emnet mere hensigtsmæssigt i det hele taget at undersøge de tilfælde, hvor en mulighed for inddragning af tredjemand som ad citatus kunne have haft interesse for en af parterne eller eventuelt dem begge. Der er så meget større grund til at udvide undersøgelsen på denne måde, som det er meget vanskeligt at skaffe sig pålidelige underretninger om, i hvilke tilfælde der afgives procesunderretning. Det er f. eks. langt fra givet, at vore trykte domssamlingers referater altid giver udtømmende oplysninger herom. Procesunderretningen er ikke formbunden og mange procesvarsler afgives i praksis simpelt hen ved et (evt. anbefalet) brev. Det er ikke altid – og måske ikke engang hovedreglen – at den part, der har afgivet varslet, føler sig foranlediget til at underrette dommeren i den verserende hovedsag derom. Der-

imod er det vistnok almindeligt – men dog ikke nogen úfravigelig regel – at dommeren, når han bliver klar over, at litisdenuntiation er sket, lader en bemærkning herom føre til retsprotokollen. Selvom dette imidlertid er sket, betyder det på den anden side ikke, at oplysningen altid kommer til at fremgå af dommen eller af det uddrag af dommen, der eventuelt bliver optaget i domssamlingerne.

III. DEN VALGTE METODE

A. *Materiale.* For at tilvejebringe et vist illustrationsmateriale har jeg gennemgået samtlige domme i civile sager, som har været refereret i Ugeskrift for Retsvæsen i tre tilfældigt udvalgte år – 1949, 1950 og 1951 – for at uddrage de tilfælde, hvor den foreliggende retstvist frembød regresmuligheder, eller hvor en ad citationsadgang som tidligere beskrevet iøvrigt kunne tænkes at have været bragt i anvendelse. Formålet med denne gennemgang har i første række været til eget brug at tilvejebringe et materiale, der kunne illustrere visse typiske regreskonstellationer og de forskellige problemer, de frembyder. Alligevel har jeg ment også at burde offentliggøre en sammenfatning af denne undersøgelse, fordi den trods adskillige mangler kan give visse fingerpeg.

B. *Usikkerhedsmomenter.* Det må understreges, at materialet er for usikkert til at tjene som grundlag for mere pålidelige slutninger. Navnlig siger tallene ikke noget sikkert om disse situationers hyppighed i almindelighed. De i ugeskriftet optagne afgørelser er i forvejen udvalgt efter helt andre kriterier, nemlig efter deres principielle interesse. Der er ikke nogen grund til at antage, at retssager, der i en eller anden relation frembyder principielt interessante træk, gennemsnitligt oftere indeholder regreskonstellationer end andre tvistemål. Omvendt må det erindres, at de egentlige incassosager, d. v. s. civile retssager, der ikke kommer for domstolene på grund af retlig tvivl, men p. gr. a. sagsøgt manglende betalingssevne eller -vilje, kun sjældent vil frembyde regresproblemer. Disse sager udgør som bekendt en meget betydelig procentdel af samtlige civile sager. Såfremt man derimod kunne foretage en sammenligning mellem de afgørelser, der offentliggøres i de trykte samlinger, og de resterende afgørelser bortset fra incassosagerne, er der vistnok snarest grund til at formode, at regrestilfældene procentuelt ville blive fundet rigeligere re-

præsenteret i den sidste end i den første gruppe. Dette kan kun være en formodning, men jeg støtter den bl. a. på den formentlige kendsgerning, at en meget stor gruppe af regrestilfælde findes inden for den almindelige handelsomsætning. Der tænkes herved på de tilfælde, hvor der mellem en sælger og en køber opstår tvist i anledning af mangler, forsinkelse, vanhjemmel eller anden ikke-opfyldelse, og hvor sælger – såfremt køber får medhold i sine anbringender desangående – har mulighed for regres mod en tidligere sælger – og denne måske igen over for sin hjemmelsmand. Langt den største del af disse retssager finder som værende principielt ret uinteressante aldrig vej til de trykte samlinger. Omvendt findes der naturligvis andre typegrupper, der sjældent eller aldrig frembyder regresproblemer (ægteskabssager, medhjælpersager, funktionærsager o. s. v.), men i antal kan sådanne sager næppe opveje handelssagerne i videste forstand.

C. *Det formelle ad citationsbehov.* I udvælgelsen af retstilfælde fra de nævnte tre år er der udelukkende lagt vægt på, om der skønnedes at foreligge, hvad man kunne kalde et formelt ad citationsbehov. Der har selvsagt ikke kunnet tages hensyn til konkrete omstændigheder, som ikke er fremgået af de trykte referater, og som eventuelt kunne bevirke, at man in concreto ikke ville have benyttet sig af en eksisterende ad citationsadgang (venskab, familierelation, fast forretningsforbindelse, forhåndsforlig eller senere mulighed for forlig, insolvens, humane hensyn etc.). Disse faktorer bevirker i det omfang, hvori de måtte foreligge, at materialet overvurderer ad citationsbehovet. På den anden side er der i almindelighed kun medtaget de tilfælde, hvor det »formelle« ad citationsbehov *kan baseres på oplysninger i domsreferaterne*. I mange tilfælde er sådanne oplysninger ikke medtaget i dommenes sagsfremstillinger, simpelthen fordi de har været irrelevante for sagernes afgørelse. Dette gælder således alle de tilfælde, hvor der mellem køber og sælger føres proces angående mangler, vanhjemmel, forsinkelse eller anden misligholdelse, uden at der fremgår noget om, hvorvidt salgsgenstanden har været solgt gennem flere led, og sælgers deraf eventuelt flydende regresmuligheder. Også i adskillige andre tilfælde kan der bag et tvistemål mellem to parter skjule sig et regresforhold til en tredjemand, uden at det er muligt at se det af dommens oplysninger. Hvor talrige sådanne »skjulte« regressituationer er, kan man kun gisne om.

Eftersom der således i udvælgelsen er lagt vægt på det formelle behov,

kunne det på den anden side synes nærliggende at inddrage de tilfælde, der i og for sig frembyder en regressituation, men hvor et eller andet konkret – og i domsreferatet oplyst forhold – klart viser, at adcitation ikke ville være blevet aktuel, selvom retsordenen havde åbnet mulighed derfor. Det typiske eksempel er regrestrekanten, hvor et af leddene har opfyldt frivilligt – uden retssag – og derefter anlægger søgsmål mod den regrespligtige. Den frivillige opfyldelse kan her siges at være en ganske tilfældig omstændighed, uden hvilken sagen havde frembudt en typisk adcitationsbehovssituation. Alligevel er disse tilfælde konsekvent blevet udeladt af oversigten nedenfor, fordi de efter min opfattelse kunne bidrage til en fortegning af det – i forvejen kun skitse-mæssige – billede, materialet kan give. Dette beror på, at de nævnte konkrete omstændigheder vistnok i et større materiale ville vise sig ikke at være så helt tilfældige endda. F. eks. er der i regreskonstellationerne visse typiske grupper af led, som simpelthen gennemgående opfylder frivilligt. Dette gælder bl. a. forsikringsselskaberne. En registrering blandt adcitationsbehovssituationerne af alle de tilfælde, hvor et forsikringsselskab har opfyldt frivilligt og derefter rejser regressag mod f. eks. en skadevolder eller et andet forsikringsselskab, kunne efterlade det indtryk, at der hos forsikringsselskaberne eksisterede et langt større behov for udvidet adcitationsadgang, end tilfældet vistnok er.

D. *Regres mod underordnede.* I undersøgelsen er endvidere i almindelighed forbigået de tilfælde, hvor der i medfør af DL 3–19–2, Søløvens § 8, Stærkstrømslovens § 6 eller beslægtede grundsætninger er pålagt en (juridisk) person ansvar for underordnedes fejl. Dette beror på, at det efter mit skøn i høj grad er tvivlsomt, om der efter gældende ret består en regel, hvorefter husbond eller andre, der dømmes for undergivnes fejl, *eo ipso* har regresret mod disse undergivne.

Sidste led i DL 3–19–2 (»af hannem igien søge Opretning«) siger efter ordene ikke andet end det selvfølgelig, at husbond efter at have udredet erstatning til tredjemand, henvises til at søge »opretning« hos tjeneren i det omfang, denne måtte være ansvarlig over for husbond. I hvilket omfang dette er tilfældet, udtaler reglen ikke. Muligvis er det på bestemmelsens tilblivelsestid blevet opfattet som en selvfølge, at tjeneren var fuldt regrespligtig over for husbond, men dette kan ikke være afgørende for reglens indhold i dag. Det er vistnok en kendsgerning, at vore trykte domssamlinger ikke indeholder noget eksempel på, at regresreglen ved egentlige tjenesteforhold er blevet påberåbt

eller anvendt i praksis.² I teorien er der en betydelig autoritet for ikke blot at begrænse tjenerens erstatningsansvar overfor tredjemand, men også hans regresansvar over for husbond til tilfælde, hvor der fra tjenerens side er udvist grovere forhold.³ I alle de tilfælde, hvor husbonds tjeneransvar over for tredjemand er dækket af ansvarsforsikring, vil der allerede efter FAL § 25, stk. 1, 2. pkt., være mulighed for at lade ansvarsforsikringsselskabets eventuelle regreskrav over for tjeneren bortfalde, når den af tjeneren udviste uagtsomhed ikke kan betegnes som grov.⁴ Almindeligvis har det imidlertid end ikke nogen praktisk betydning at fastslå dette, fordi ansvarsforsikringspolicerne som oftest udtrykkeligt bestemmer, at selskabets regreskrav mod personer, der står i forsikringtagerens tjeneste, kun kan gøres gældende, når disse *forsætligt* eller *under selvforskyldt beruselse* har forårsaget skaden.⁵

2. Den af *Gomard* i *Juristen* 1960 s. 560 citerede afgørelse U 1953.767 H angår efter referatet i ugeskriftet ikke forholdet arbejdsgiver-arbejder, men udlejer-lejer. – Angående splovens § 8, der i modsætning til DL 3–19–2 utvetydigt tillægger principalen regresret for det, han måtte have udredet i erstatning til tredjemand, er det betegnende, at sø- og handelsretten allerede i 1916 finder anledning til (i U 1916.529) at bemærke, at den »går meget vidt, og i praksis betragtes det også i reglen som utænkeligt, at reder eller assurandør søger den af dem udbetalte skadeserstatning erstattet af skipper eller mandskab, når disse da ikke har gjort sig skyldig i en særlig grov og utilgivelig fejl.« Denne og nogle yderligere bemærkninger i dommen er rent kommenterende, idet retten fandt andre veje til at frifinde den pågældende skibsfører og derfor ikke ville gå nærmere ind på spørgsmålet om, hvorvidt reglen i § 8, stk. 2, var »modtagelig for en begrænsning.«
3. Se m. h. t. det sidste spørgsmål f. eks. *Ussing*: Erstatningsret s. 200 (cfr. dog med henblik på gældende ret den mere almindeligt holdte udtalelse s. 190 samt i betænkning ang. nordisk lovgivning om erstatningsansvar 1950 s. 18), *Lassen, Smith, Vistie*: Erstatning og Trygd, Oslo 1953 s. 152 f. (men m. h. t. arbejderens ansvar overfor tredjemand går disse forfattere ind for culpareglen, l. c. s. 157), *Stig Jørgensen* U 1954 B s. 27, *Illum* T.f.R. 1935 s. 61–62 og 79–80 (m. h. t. tjenestemænd). *Trolle* tør i U 1933 B s. 141–42 ikke forkaste, at regresreglen i 3–19–2 er gældende ret, men udtaler, at den efter forholdets natur og reale grunde ikke burde eksistere, at dens anvendelse sikkert af mange ville føles som en ubillighed, og at reglen efter hele sin karakter og historie er lidet egnet til analogislutning (hvorfor der i al fald m. h. t. arbejderens erstatningsansvar over for arbejdsgiveren *ipøvrigt* ikke kan være noget til hinder for en lempeligere regel). Se nu yderligere *Trolle*: Risiko og skyld s. 369 ff. og *Gomard* i *Juristen* 1960 s. 559 ff.
4. Se f. eks. U 1941.599, 1951.494 H, 1942.1165, 1937.593.
5. Assurandørsocietetets responsum nr. 424 27/3 1935 (ASD 1935 s. 47), jfr. f. eks. U 1959.1 H og 1960.140 H. Over for det nævnte responsums udtalelse om, at denne regel må anses overensstemmende med kutyme, kan næppe anføres ASR 1043 (ASD 1949 s. 127) således som *Drachmann-Bentzon* gør det (II s. 436 n. 2). I det sidstnævnte tilfælde var det ikke arbejdsgiverens ansvarsforsikringsselskab, men skadelidtes kaskoforsikring, der søgte – og opnåede – regres hos arbejderen, hvis handling ikke af retten var betegnet som groft uagtsom.

Ganske vist kan man ikke uden videre betragte denne forsikringspraksis som udslag af en almindelig opfattelse om arbejdstageres ansvar over for arbejdsgiveren, idet den kan tænkes at være begrundet i forsikringspolitiske kundehensyn. I al fald når det drejer sig om arbejderes ansvar over for tredje-mand, viser forsikringsselskaberne selv, at de ikke anser dette for at være be-grænset i samme omfang.⁶ Men efterhånden som det bliver mere og mere al-mindeligt at tegne ansvarsforsikring, vil det utvivlsomt blive følt som en steds-e større urimelighed, om de arbejdere, hvis arbejdsgivere undtagelsesvis ikke har sådan forsikring, skulle stilles væsentligt ringere end andre arbejdere.

Der kan i denne forbindelse være grund til at nævne de synspunkter, der er fremsat i betænkningen af 1959 om statens og kommunernes erstatningsansvar.⁷ Som udgangspunkt lægges her ganske vist til grund, at tjenestemænd efter gæl-dende ret er personligt ansvarlige over for skadelidte for den skade, de for-volder ved fejl eller forsømmelse, og at stat og kommune kan gøre regres for den erstatning, de som følge af en tjenstemands fejl eller forsømmelse har måttet betale til skadelidte. Det fremhæves imidlertid straks efter, at dette ansvar i virkeligheden er ubilligt, og at der i *administrativ praksis* synes at være en tilbøjelighed til begrænsning af statens regreskrav. Som hovedregel be-grænses regreskravene til de tilfælde, hvor der foreligger et forhold af grovere karakter, f. eks. kørsel med motorkøretøj i spirituspåvirket tilstand. Har skade-

Noget andet er, at det er en uheldig dualisme, man er inde på, når man lemper arbejderens regresansvar over for arbejdsgiverens ansvarsforsikring i endnu større omfang end overfor skadelidtes tingsforsikring (hvor man må nøjes med FAL § 25, 2. pkt.) idet det let kan komme til at afhænge af tilfældigheder, fra hvilken side arbejderen bliver søgt i de ret sjældne tilfælde, hvor han over-hovedet bliver det. På denne urimelighed kan man naturligvis til en vis grad reparere ved at give arbejderens regres mod arbejdsgiverens ansvarsforsikring i det omfang, hvori han er kommet til at udrede mere til skadelidte eller dennes forsikringsselskab, end han ville være kommet til at betale til arbejdsgiveren eller dennes selskab (se herfor f. eks. *Stig Jørgensen* U 1955 B s. 27 og U 1941.599 V, tildels også U 1959.1 H. *Illum* er allerede i T. f. R. 1935 s. 81 inde på samme tanke m. henblik på tjenestemænd, men anså det i al fald ikke dengang for sandsynligt, at man ville indrømme tjenestemanden en sådan regresret). Mest hensigtsmæssigt ville det utvivlsomt være, om der kunne tilveje-bringes kongruens mellem arbejderens ansvar over for tredjeemand og over for ar-bejdsgiveren samt de respektive forsikringsselskaber, men det må erkendes, at den i teksten omtalte vidtgående kutyme vanskeliggør en sådan enhedsløsning. Der kan forekomme tilfælde, hvor arbejderen hverken har handlet forsætligt eller under selvforskyldt beruselse, men hvor forholdet dog er så groft, at en erstat-ningsretlig sanktion skønnes rimelig.

6. Se f. eks. ASR 1043 (ASD 1949 s. 127), hvorefter det ikke kunne anses for stridende mod god forsikringspraksis, at et kaskoforsikringsselskab, der havde dækket en skade, gjorde regres gældende mod skadevolderen, som havde handlet i en andens tjeneste. Dette gjaldt uanset, at det ikke var statueret, at den på-gældende arbejder havde handlet groft uagtsomt.

7. Betænkning nr. 214.

volderen tegnet ansvarsforsikring, gøres regres ofte gældende, men regreskravet begrænses til det beløb, som er dækket af forsikringen. I en utrykt Østre Landsrets dom af 13. marts 1952 begrænsede staten sit erstatningskrav over for en tjenestemand til 30.000 kr., hvilket svarede til det beløb, tjenestemanden kunne få dækket gennem sin ansvarsforsikring, medens statens tab var mere end dobbelt så stort. Det oplyses videre i betænkningen, at forsvarsministeriet har rettet henvendelse til justitsministeriet om tilvejebringelse af hjemmel for, at regreskrav mod førere af militære køretøjer, for hvilke der ikke er tegnet ansvarsforsikring, begrænses til tilfælde, hvor den pågældende fører har handlet forsættigt eller groft uagtsomt.⁸

Blandt andet på denne baggrund går kommissionen i forbindelse med en fuldstændig ophævelse af tjenestemandens personlige ansvar over for tredjemand (for forhold i tjenesten) ind for en regel, hvorefter stat og kommune, der har betalt erstatning til tredjemand for skade forvoldt ved fejl eller forsømmelse af tjenestemænd, vel principielt har regres mod tjenestemanden, men således at kravet kan nedsættes eller bortfalde, når det må anses for rimeligt under hensyn til ringe skyld, skadens størrelse og omstændighederne iverigt. Såfremt disse regler bliver lovfæstet, kan man vel med ret stor sandsynlighed forudse, at de af domstolene vil blive praktiseret efter retningslinjer, der ligger tæt op af den omtalte administrative praksis. Selvom domstolene mod al forventning skulle indtage en skærpet holdning m. h. t. sådanne regreskrav mod tjenestemænd, vil dette være uden betydning, såfremt den nævnte administrative praksis fortsættes. Man kan derfor under alle omstændigheder med ret stor sikkerhed forudsige, at der fremover fra det offentliges side kun vil blive rejst regreskrav mod tjenestemænd i grovere tilfælde.

Det må erkendes, at problemkomplekset ikke har helt samme struktur for de private tjenesteforholds vedkommende. Især vil man her p. gr. a. faren for insolvens hos arbejdsgiver ikke uden videre kunne gennemføre en fuldstændig ophævelse af den tjenendes ansvar over for tredjemand. En sådan løsning måtte forudsætte supplerende regler, f. eks. i form af lovpligtig personaleansvarsforsikring. På den anden side tør det formentlig med henblik på de tilfælde, hvor arbejdsgiver rent faktisk kommer til at udrede erstatning til tredjemand p. gr. a. folks fejl, fastslås, at der ikke består noget nævneværdigt behov for en almindelig regresret mod tjeneren. Selv i de grovere tilfælde har man ikke indtrykket af, at der i det praktiske liv foreligger noget problem. Fortsætter tjenesteforholdet efter det passerede, er principalen vistnok sjældent interesseret i at rejse noget krav over for tjeneren. Afbrydes forholdet, vil et eventuelt regreskrav som oftest være af tvivlsom værdi. Det kan vel ikke udelukkes, at der i praksis er forekommet tilfælde, hvor husbond har foretaget indeholdelse i

8. Denne hjemmel er nu tilvejebragt v. lov nr. 206 af 11/6 1959 hvorved færdselslovens § 66 ændres derhen, at staten og kommunerne for deres køretøjers vedkommende har regres som de lovpligtige ansvarsforsikringsselskaber, d. v. s. når den ansvarlige har forvoldt skaden med *forsæt*, medens det, når skaden er forvoldt ved grov uagtsomhed, skal afgøres under hensyn til skyldgraden og omstændighederne i øvrigt, om selskabet, staten eller kommunen skal have regres og i bekræftende fald i hvilket omfang.

sidste lønudbetaling for erstatningskrav, men for domstolene er sådanne tilfælde vistnok ikke blevet ført frem. Ofte vil iøvrigt tjenesteforholdet forlængst være afbrudt, når erstatningskravet er blevet opgjort og gennemført mod husbond.

Under alle omstændigheder ville det være misvisende at søge et ad-citationsbehov dokumenteret gennem 3-19-2 og lignende situationer. Kun sjældent vil arbejdsgiveren overhovedet nære noget ønske om at gennemføre regressen, og hvor han ønsker det, vil der igen formentlig kun sjældent være grundlag for at gennemføre kravet. Iøvrigt bør erindres, at i de tilfælde, hvor skadelidte sagsøger både husbond og tjener, vil der være mulighed for allerede under denne sag at tage stilling til regres-spørgsmålet. Undtagelsesvis vil et regreskrav derimod kunne blive aktuelt den modsatte vej, når skadelidte eller navnlig hans tingsforsikring alene sagsøger arbejderen til erstatning. Denne situation kan opstå, hvor arbejderen er bemidlet, og hvor arbejdsgiverens ansvar udelukkende hviler på 3-19-2, hvorfor skadelidtes tingsforsikring skønner, at arbejdsgiveren vil blive frifundet efter FAL § 25, 2. pkt., medens der omvendt skønnes at være chance for at få arbejderen dømt, f. eks. fordi hans fejl er af faglig art. I det omfang, hvori der her havde været mulighed for alligevel at få husbond dømt, f. eks. fordi han har ansvarsforsikret, bør arbejderen formentlig kunne gennemføre regreskrav, i al fald dersom husbonds ansvarsforsikring efter at have udredet erstatning ikke ville have haft regres mod arbejderen.⁹ I tilsvarende omfang vil der selvsagt kunne være behov for en ad-citationsadgang fra arbejderens side.

Omend 3-19-2 situationerne af de nævnte grunde i almindelighed¹⁰ ikke er medtaget i oversigterne nedenfor, kan det dog for fuldstændigheds skyld oplyses, at der i det undersøgte materiale er registreret i alt 39 tilfælde, hvor sagen har drejet sig om ansvar for folks fejl efter 3-19-2

9. Jfr. ovenfor i note 5 med de der citerede domme.

10. Undtagelse er kun gjort med dommene 1950.174 H, 178 H og 181 H, der alle drejede sig om bankkunders krav mod banken i anledning af en bestyrers besvigelser og i oversigterne er registreret som ét tilfælde. Her var der utvivlsomt tale om et så groft forhold, at banken måtte have regresret mod bestyreren. Noget andet er, at en evt. ad-citationsadgang heller ikke i dette tilfælde sandsynligvis ville være blevet benyttet, idet bestyreren måtte formodes at være insolvent. Iøvrigt kunne et erstatningskrav fra bankens side muligvis rejses under straffesagen mod bestyreren, hvilken mulighed dog ikke i sig selv bør hindre ad-citation.

eller lignende regler.¹¹ I intet af disse tilfælde indeholder domsreferatet oplysning om foretagen litisdenuktion over for den pågældende tjener.

Derimod kan der tænkes at opstå regreskrav og et tilsvarende adcitationsbehov i det omfang, hvori ansvar pålægges for andres fejl *uden for* tjenesteforholdene, f. eks. hvor ansvaret pålægges (i eller uden for kontrakt) for selvstændige håndværkeres, entreprenørers, underentreprenørers, transportørers og undertransportørers fejl. Sådanne tilfælde er derfor medtaget i undersøgelsen.¹²

§. 5. Oversigt og sammenfatning Adcitation af insolvent tredjemand

I. HYPOTETISKE ADCITATIONSSITUATIONER 1949-51

I nedenstående oversigt er givet et meget stiliseret referat af hvert tilfælde. Dette referat tjener blot til at typebestemme den pågældende tvist samt angive beskaffenheden af den foreliggende regresmulighed. Det bør dog allerede her bemærkes, at selvom formålet med materialet er at belyse

11. Det drejer sig om følgende tilfælde: U 1949.374 H, 777 H, 1013 VL (jfr. 1950.703 H) 1143 SH, U 1950.33 H, 65 H, 97 SH, 126 H, 141 H, 174 H (og de følgende 2 domme ang. samme forhold), 255 ØL, 333 H, 360 H, 386 VL, 596 ØL, 678 H, 686 H, 854 H, 1029 H (jfr. 1948.755 SH), 1951.98 H, 214 Ø, 248 H, 317 H, 337 V, 417 SH, 476 H, 614 V, 680 H, 782 H, 807 H, 865 Ø, 886 SH, 921 Ø, 925 Ø, 942 Ø, 976 H, 995 H, 1048 H og 1058 H. I nogle af tilfældene var både principal og medhjælper indstævnet, hvorfor et eventuelt regreskrav overfor medhjælperen *kunne* være påkendt under sagen, uden at dette dog nogetsteds er sket.
12. Grænsen mellem de to grupper af tilfælde er ikke skarp. Sondringen har imidlertid betydning ikke blot på grund af den større *faktiske* tilbøjelighed til at gennemføre regreskrav mod personer inden for den sidste gruppe, men bl. a. også for fortolkningen af den ovenfor omtalte regresbegrænsningsklausul i ansvarsforsikringspolicerne. Som eksempel på personer, der i praksis er blevet holdt uden for begrebet »personer . . . i forsikringstagerens tjeneste«, kan nævnes lejere, der kontraktligt over for udlejer har forpligtet sig til at renholde gade og vej ud for det lejede. Der er imidlertid en tendens til at fritage sådanne lejere for ansvar f. eks. i glidesager allerede i kraft af FAL § 25, 2. pkt. Se f. eks. U 1937.593 Ø, 1942.1165 Ø og 1951.494 H. I sidstnævnte sag statueredes det udtrykkeligt af landsretten, at lejerer ikke kunne sidestilles med en i husejerens tjeneste ansat person. Dette spørgsmål blev imidlertid ikke forelagt højesteret.

ad citationsbehovet, har det samtidig været mig magtpåliggende at illustrere, i hvilke tilfælde man gennem en udvidet ad citationsadgang teoretisk set må være forberedt på i retssalene at møde ad citationsbegæringer. At en situation med regres- eller lignende muligheder er medtaget i oversigten, er derfor ikke altid ensbetydende med at ad citation i det pågældende tilfælde efter min opfattelse ville være ønskværdig. I en række tilfælde ville efter al sandsynlighed en ad citationsadgang ikke være blevet benyttet, selv om den havde bestået. Dette gælder især, hvor den regrespligtige tredjemand må formodes at være insolvent. Hvor domsreferatet indeholder oplysninger, der kan begrunde en sådan formodning, er domshenvisningen i oversigterne I og II vedføjet et »M. b.« (manglende betalingsevne), idet spørgsmålet iøvrigt er nærmere behandlet nedenfor under III. Om forkortelsen »M. o.« henvises til bemærkningerne nedenfor under IV. Hvor dommens sidehenvisning er *understreget*, angiver dette, at domsreferatet indeholder oplysning om, at litisdenuntiation er afgivet til tredjemand.

Oversigt I.

Hypotetiske ad citationssituationer 1949–51.

<u>1949.74 H</u> M.b.	Eksstinktion af indsigelse mod en fordring. Debtors regreskrav mod overdrageren.
1949.190 Ø	Skadelidtes erstatningssøgsmål mod skadevolder. Dennes evt. regres mod skadelidtes tingsforsikring, der havde nægtet at betale erstatning (til konstatering af, i hvilket omfang skadevolders ansvar kunne være nedsat efter FAL § 25, 2. pkt.).
1949.195 Ø	Vindikation af automobil behæftet med ejendomsforbehold. Vanhjemmelsregres mod overdrager.
<u>1949.322 H</u>	Mangler ved leverede varer. Regres mod tidligere sælger.
<u>1949.450 V</u>	Arealmangel ved fast ejendom. Regres mod tidligere sælger.
<u>1949.464 Ø</u> M.b.	Vindikation af møbler behæftet med ejendomsforbehold. Vanhjemmelsregres mod overdrager.
<u>1949.535 H</u>	Bortkomst af forsendt gods. Transportørens regres mod undertransportør.
1949.549 H M.b. M.o.	Købers forgæves søgsmål mod oprindelig sælger til betaling af varer, der ved en fejltagelse var blevet tilbageleveret denne. Sælgers eventuelle regres mod mellemmand, der havde foranlediget tilbageleveringen.

<u>1949.643 V</u>	Bortkomst af forsendt gods. Købers regres mod transportør. (Køber var sagsøgt til betaling af købesum).
<u>1949.658 Ø</u>	Servitutstrid. Regres mod tidligere ejer af ejendommen.
1949.933 V	Servitutstrid. Regres mod tidligere ejer af ejendommen.
1949.987 Ø	Mangler ved leverede varer. Regres mod tidligere sælger.
1949.1005 Ø M.b.	Søgsmål mod kautionister. Regres mod hovedskyldner.
1950.97 fn SH	Mangler ved leverede varer. Regres mod tidligere sælger.
1950.164 H M.b.	Banks søgsmål mod kautionsforsikringsselskab. Regres mod svigagtig bestyrer.
1950.174 H ¹ 1950.178 H 1950.181 H M.b.	Bankkunders søgsmål mod banken. Regres mod svigagtig bestyrer.
1950.246 Ø M.b. M.o.	Søgsmål fra godtroende erhverver af postgirokassekort mod udsteder. Regres mod uretmæssig overdrager.
<u>1950.287 H</u> M.o.	Arrestjustifikationssøgsmål. Evt. adcitation af tredjemand, som ville lide tab, dersom arresten fandtes lovlig (for at opnå en i forhold til ham bindende afgørelse).
<u>1950.314 H</u> M.o.	Udlejers søgsmål mod kommune til godkendelse af en fastsat leje. Evt. adcitation af lejeren for i forhold til denne at få en bindende afgørelse.
1950.337 H (jfr. HRT 1949.1336) M.b.	Søgsmål mod kautionist. Regres mod hovedskyldner.
1950.338 H	Købers søgsmål mod sælger for ikke-opfyldelse. Sælgers regres mod successor i forpligtelsen.
1950.560 V M.b.	Håndpanthavers søgsmål mod tredjemand til tilbagebetaling eller erstatning af pantsatte obligationer udlånt til ombytning. Tredjemands regres mod håndpantsetter, der i sin tid rent midlertidigt havde lånt obligationerne af tredjemand.
1950.645 H	Mangler ved leverede varer. Regres mod tidligere sælger og dennes regres mod hjemmelsmand.

1. Denne og de følgende to afgørelser udspringer af den samme bankbestyrers besvigelser og er i de følgende oversigter kun medtaget som ét tilfælde. Den forudgående sag, 1950.164 H, angår de samme besvigelser, men er selvstændigt registreret, fordi hovedsøgsmålet dér var anlagt af banken mod kautionsforsikringsselskabet.

<u>1950.658 H</u>	Bygherres søgsmål mod hovedentreprenør for mangelfuldt byggeri. Hovedentreprenørens regres mod arkitekt og underentreprenør.
1950.669 H M.b.	Købers søgsmål mod sælger til udstedelse af skøde på fast ejendom. Sælgers regres mod sagfører, der uretmæssigt havde forbrugt den indbetalte købesum (eller købers regres mod samme).
1950.757 H (jfr. HRT 1950.629) M.b. M.o.	Sælgers søgsmål mod køber til betaling af købesum trods fremsat vanhjemmelsindsigelse. Sælgers eventuelle regres mod hjemmelsmand.
1950.775 H (jfr. HRT 1950.662)	Skadelidtes erstatningssøgsmål mod bilist og motoransvarsforsikringsselskab. Disses regreskrav mod tredjemand, der muligvis var ansvarlig for ulykken.
1950.861 H	Skadelidtes erstatningssøgsmål mod Kbh.s sporveje. Disses evt. regreskrav mod justitsministeriet for uforfarlige sikkerhedsforskrifter.
1950.903 Ø M.b.	Hustrus vindikation af personlige effekter, som manden havde pantsat. Panthavers regres mod manden.
1950.910 Ø M.b.	Vanhjemmelssøgsmål. Regres mod hjemmelsmand.
1950.1028 H (jfr. HRT 1950.927) M.b.	Mangler ved leverede varer. Regres mod tidligere sælger.
1951.24 H M.b. M.o.	Kreditors søgsmål mod interessent. Dennes evt. regres mod svigagtig medinteressent.
1951.158 SH M.o.	Sælgers søgsmål mod køber til betaling af varer leveret til tredjemand. Købers eventuelle regres mod denne.
1951.192 Ø	Condictio-indebiti-søgsmål. Sagsøgte regres mod den, der rettelig skulle have betalt.
1951.221 Ø M.b. M.o.	Restaurationsforpagters søgsmål mod ejer til refusion af betalte omsætningsafgifter fra tiden før forpagtningsforholdet. Ejers evt. regreskrav mod tidligere forpagter.
1951.233 Ø M.o.	Mangel ved fast ejendom. Evt. regres mod tidligere sælger.
1951.253 H M.o.	Mangler ved brugt automobil. Evt. regres mod tidligere sælger.
<u>1951.269 H</u>	Lejers søgsmål (ved boligvoldgiftsretten) mod ejer til revision af varmeregnskab. Evt. adcitation af tidligere ejer for i forhold til denne at få en bindende afgørelse.
1951.325 H (jfr. HRT 1950.1403)	Vognmandsforenings søgsmål mod speditør for at få denne kendt uberettiget til at debitere foreningen et erstatningsbeløb. Speditørens evt. regres mod en kunde, til hvem speditøren allerede havde udbetalt erstatningen, eller mod den muligt ansvarlige vognmand.

- 1951.328 V M.b. Ejendomsforbeholdssælgers erstatningssøgsmål mod senere køber for dennes uberettigede videresalg (den senere køber var *efter* sit køb kommet i ond tro). Sagsøgte regres mod sin hjemmelsmand.
- 1951.337 V M.b. Søgsmål fra udsteder af krydset check mod bank, der foranledigede beløbet udbetalt til en banken ubekendt person, som havde forsynet checken med falsk endossement. Bankens regres mod sidstnævnte.
- 1951.346 V Mangler ved løsøre. Regres mod tidligere sælger (regressagen refereret).
- 1951.352 V Mangler ved løsøre. Regres mod tidligere sælger (regressagen refereret).
- 1951.354 V Vanhjemmel ved fast ejendom. Regres mod hjemmelsmand.
- 1951.382 Ø Mangler ved fast ejendom. Regres mod tidligere sælger.
- 1951.503 a H A's søgsmål mod B til betaling af købesum for varer fabrikeret af C (jfr. HRT 1951.92) og af denne dobbeltsolgt gennem A og D til B. B's evt. regressøgsmål mod D, til hvem betaling allerede var erlagt. D's evt. regressøgsmål mod C.
- 1951.503 b H Mangler ved løsøre. Regres mod tidligere sælger. (jfr. HRT 1951.95)
- M.o.
- 1951.619 V M.b M.o. Moseudlejers søgsmål mod tørvekøber, over for hvem han hævdede at have tilbageholdsret for sit lejetilgodehavende hos lejeren (tørvefabrikanten). Tørvekøbers eventuelle regreskrav mod fabrikanten. (Køber havde bortkørt tørvne trods udlejers protest.)
- 1951.643 Ø M.b M.o. Panthavers søgsmål mod sælger af fast ejendom. Sælgers regres mod køber, der havde overtaget gælden.
- 1951.650 Ø M.b M.o. Besveget klients søgsmål mod sagførerrådet til erstatning af tab angiveligt forårsaget af rådets forhalede indskriden mod en sagfører. Rådets evt. regreskrav mod sagføreren.
- 1951.702 H Mangler ved skib. Regres mod tidligere sælger.
- 1951.721 b H Mangler ved leverede varer. Regres mod tidligere sælger. (jfr. HRT 1951.349)
- 1951.842 Ø Motoransvarsforsikringsselskabs regressøgsmål mod forsikringstager i henhold til policen (undladt kontrol med brug af prøveskilte). Forsikringstagers regres mod vognens fører.
- 1951.858 Ø Lejer 1's søgsmål mod udlejer til godkendelse af lejer 2, til hvem lejer 1 havde solgt den i det lejede drevne butik. Evt. adcitation af lejer 2 for i forhold til denne at få en bindende afgørelse.
- 1951.891 V M.o. Mangel ved løsøre (brugt automobil). Evt. regres mod tidligere sælger.

1951.898 V M.b.	Afkræftelsessøgsmål mod begunstiget kreditor. Dennes eventuelle adcitation af fallenten personlig for at opnå eksekutionsgrundlag til senere brug. (Cfr. imidlertid om sådanne tilfælde i afsnittet nedenfor om adcitation af insolvent tredjemand.)
1951.960 H M.b.	Erstatningssøgsmål mod revisionsfirma for tab ved en funktionærs underslæb, muliggjort ved ufuldstændig revision. Revisionsfirmaets regres mod funktionæren.
1951.1108 Ø M.b.	Kreditors søgsmål mod kautionist. Dennes regres mod hovedskyldner.
1951.1115 SH M.o.	Købers erstatningssøgsmål mod sælger i anledning af ikke-erlæggelse. Sælgers evt. regres mod tidligere sælger.

II. GRUPPERING EFTER REGRESKRAVETS BESKAFFENHED

Fordeler man de ovenfor fremdragne 59 tilfælde efter beskaffenheden af det regreskrav, der kunne være tale om at rette mod tredjemand, kan følgende gruppering opstilles:

Oversigt II.

Gruppering efter regreskravets beskaffenhed.

A. Mangelsregres (dvs. tilfælde, hvor sag-søgte i tilfælde af ugunstigt sagsudfald evt. kan rejse regressøgsmål mod tredje- mand for levering af mangelfuld ydelse)	49.322 H	
	49.450 V	(f.ejd.)
	49.987 Ø	
	50.97 b	SH
	50.645 H	
	50.658 H	(entreprise)
	50.1028 H	
	M.b. 51.233 Ø	(f.ejd.)
	M.o. 51.253 H	
	51.346 V	
B. Vanhjemmelsregres (dvs. tilfælde, hvor tredjemand har leveret ydelse behæftet med vanhjemmel)	51.352 V	
	51.382 Ø	(f.ejd.)
	M.o. 51.503 b H	
	51.702 H	(skib)
	51.721 b H	
	M.o. 51.891 V	16 tilf.
	49.195 Ø	
	49.464 Ø	
	49.658 Ø	(f.ejd.)
M.b. M.o.	49.933 V	(f.ejd.)
	50.757 H	

	M.b.	50.903 Ø	
	M.b.	50.910 Ø	
	M.b.	51.328 V	
		<u>51.354 V</u>	(f.cjd.)
	M.b. M.o.	<u>51.619 V</u>	10 tilf.
C. Regres for ikke-erlæggelse	M.b. M.o.	49.549 H	
		50.338 H	
	M.o.	<u>51.158 SH</u>	
		<u>51.192 Ø</u>	
	M.b. M.o.	51.221 Ø	
	M.b. M.o.	51.503 a H	
	M.b. M.o.	51.643 Ø	
	M.b.	51.898 V	
	M.o.	<u>51.1115 SH</u>	9 tilf.
D. Kautionsregres	M.b.	49.1005 Ø	
	M.b.	50.337 H	
	M.b.	51.1108 Ø	3 tilf.
E. Regres for anden misligholdelse af kontraktlig forpligtelse		49.535 H	
		<u>49.643 V</u>	
	M.b.	50.174 H	
		178 H	
		181 H	
	M.b.	50.560 V	
	M.b.	50.669 H	5 tilf.
F. Regres for tredjemands skadeforvoldende handling iøvrigt	M.b.	49.74 H	
	M.b.	50.164 H	
	M.b. M.o.	50.246 Ø	
		<u>50.775 H</u>	
		<u>50.861 H</u>	
	M.b. M.o.	51.24 H	
	M.b.	51.337 V	
	M.b. M.o.	51.650 Ø	
		51.842 Ø	
	M.b.	51.960 H	10 tilf.
G. Andre regressituationer		49.190 Ø	
		<u>51.325 H</u>	2 tilf.
H. Retskraftstilfælde (dvs. hvor der ikke er tale om regreskrav, men om eventuel adcitation af tredjemand for i forhold til ham at sikre en bindende afgørelse i hovedsøgsmålet)	M.o.	<u>50.287 H</u>	
	M.o.	<u>50.314 H</u>	
		<u>51.269 H</u>	
		<u>51.858 Ø</u>	4 tilf.
			Ialt 59 tilf.

III. ADCITATION AF INSOLVENT TREDJEMAND

Det er som flere gange nævnt det formelle adcitationsbehov, der er lagt vægt på ved udvælgelsen, idet det reelle behov for det meste ikke har kunnet bedømmes på grundlag af dommenes oplysninger. På ét punkt yder domsreferaterne imidlertid, som det allerede vil være fremgået af oversigterne, undertiden et bidrag i så henseende, nemlig med hensyn til oplysninger om den pågældende regrespligtige tredjemands insolvens eller andet, der med nogenlunde sikkerhed kan lade formode, at et regressøgsmaal mod ham i al fald for tiden ikke vil indebære nogen fyldestgørelsesmulighed.

Sådanne oplysninger om den pågældende tredjemand foreligger i ikke mindre end 25 af de refererede 59 tilfælde, nemlig følgende:

Oversigt III.

Insolvens ell. lign. hos den regrespligtige tredjemand.

1949.74 H	Konkurs.
1949.464 Ø	Udsat af lejlighed. Havde videresolgt møbler købt på afbetaling.
1949.549 H	Konkurs.
1949.1005 H	Konkurs.
1950.164 H	3 års fængsel for bedrageri og underslæb.
1950.174 H	- - - - -
1950.178 H	- - - - -
1950.181 H	- - - - -
1950.246 Ø	Formodentlig intet værd. Fremgår dog kun indirekte.
1950.337 H (jfr. HRT 1949.1336)	Underslæb.
1950.560 V	Konkurs (men ingeniør og tilsyneladende en initiativrig mand).
1950.669 H	Konkurs.
1950.757 H (jfr. HRT 1950.629)	1 år for underslæb.
1950.903 Ø	Fængslet i udlandet.
1950.910 Ø	Insolvent.

- 1950.1028 H I likvidation.
(jfr. HRT
1950.927)
- 1951.24 H Konkurs.
- 1951.221 Ø Fremgår ikke, men antagelig grunden til, at forpagteren sagsøgte ejeren og ikke den tidligere forpagter direkte.
- 1951.328 V Straf for underslæb.
- 1951.337 V Straf for bedrageri. Beløbet ubestridt uerholdeligt.
- 1951.503 a H C økonomisk usolid (men ingen tilsvarende oplysninger om D).
(jfr. HRT
1951.92)
- 1951.619 V Fremgår ikke, men antagelig grunden til, at moseudlejereren ikke sagsøgte lejereren direkte eller i det mindste in solidum med køberen (lejereren var boelsmand).
- 1951.643 Ø Åbenbart intet værd (panthaver havde først erhvervet dom over køber).
- 1951.650 Ø Underslæb. Konkurs.
- 1951.898 V Konkurs.
- 1951.960 H Formentlig insolvent. Oplyst, at der hos funktionæren var opnået dækning for ca. 22.000 kr. (af ca. 109.000 kr.).
- 1951.1108 Ø Underslæb. Ingen oplysninger om straf eller økonomiske forhold. Antagelig insolvent.

Ved en flygtig gennemgang af materialet kan denne relativt høje procentdel af insolvens- og lignende tilfælde måske virke overraskende. Forklaringen er dog enkel og ligetil. Sammenholder man tilfældene i oversigt III med beskrivelserne i oversigt I, vil det ses, at der simpelthen *har bestået en direkte sammenhæng mellem den pågældende tredjemands dårlige økonomiske forhold og den transaktion ell. lignende, som har påført ham en (potentiel) regrespligt overfor en af hovedsagens parter.* (Salg af effekter købt på afbetaling, pantsætning af gods tilhørende tredjemand, hovedskyldners misligholdelse med betaling i kautionsforhold o.s.v.). Dette gælder samtlige tilfælde gengivet i oversigt III, måske alene med undtagelse af 1950.1028 H, hvor man kun kan gisne om en sådan sammenhæng (levering af mangelfulde varer, det leverende firma nu i likvidation).

Disse tal (stadig taget med de forbehold, det begrænsede materiale tilsiger) indeholder flere perspektiver. For det første reducerer insolvens-

tilfældene givetvis det reelle ad citationsbehov. Den pågældende part vil i mange tilfælde ikke have nogen større interesse i at ad citere en tredje mand, der intet er værd. At sådanne tilfælde er hyppigt forekommende (og måske endnu hyppigere, end de ovennævnte tal antyder), bør dog næppe være nogen hindring for en revision af ad citationsreglerne. Dels er ikke alle regrespligtige personer insolvente, dels kan det selvsagt ikke udelukkes, at en bestående ad citationsadgang vil blive benyttet også over for insolvente regrespligtige, f. eks. for at afbryde forældelse og sikre eksekutionsgrundlag til senere brug.

Men netop den sidste mulighed giver anledning til for det andet at rejse spørgsmålet, om det er forbundet med særlige betænkeligheder at tilstede ad citation af insolvente personer. Det må vistnok erkendes, at man ikke helt kan ligestille ad citation af en insolvent med ordinært søgsmål mod en insolvent (for det sidste opstiller lovgivningen som bekendt ingen særlige begrænsninger). Det ordinære søgsmål anlægges som almindelig hovedregel i den retskreds, hvor skyldneren bor eller opholder sig, således at han har en praktisk mulighed for at møde og varetage sine interesser. Efter de ad citationsregler, som foreslås gennemført i nærværende fremstilling, og som kendes i adskillige andre lande, risikerer ad citatus derimod at blive indstævnet i en anden retskreds, hvor hovedsagen verserer. Dette er ikke helt ubetænkeligt, når det drejer sig om insolvente personer. Rejseudgifter eller udgifter til rettergangsfuldmagt på stedet kan for disse personer udgøre en uoverstigelig hindring for fremmøde med deraf flydende risiko for udeblivelsesdom uden særlig indgående prøvelse og udelukkende på basis af det af ad citanten fremførte.

Betænkeligheder af denne art har man sat sig fuldstændigt ud over i de lande, hvor der er gennemført mulighed for effektiv ad citation af regrespligtige tredjemænd (Frankrig, Sverige England). Problemet ses end ikke at være berørt i foreliggende litteratur, motiver og forarbejder. Dette kan – fraset den mulighed, at man ikke har været opmærksom på det – eventuelt bero på den almindelige grundsætning, at borgerne i vidt omfang selv må bære risikoen for skadelige følger af pengemangel. Nu kan det diskuteres, i hvilket omfang denne sætning uden nærmere prøvelse bør lægges til grund ved løsning af de mest forskelligartede retlige problemer. Specielt inden for procesretten har man som bekendt ikke uden videre villet bøje sig derfor i alle henseender, jfr. reglerne om adgang til fri retshjælp. På den anden side er adgangen til fri proces i almindelighed

betinget af, at den ubemidlede »har rimelig grund til at føre proces« (rpl. § 330), hvilket forstås således, at han har rimelig grund til at vente et *gunstigt* resultat af processen.² Såfremt de her foreslåede ad citationsregler gennemførtes, måtte adgangen til fri proces naturligvis stå de ad citerede åben i samme omfang som for andre procesparters vedkommende. Dette ville imidlertid ikke være til nogen hjælp for den ad citerede i de tilfælde, hvor den pågældende administrative myndighed på forhånd skønner, at han ikke har rimelig grund til at vente et gunstigt resultat af processen. Rent bortset fra de usikkerhedsmomenter, et sådant forhåndsskøn nødvendigvis må være behæftet med, er en negativ bedømmelse af en parts chancer ikke ensbetydende med, at det er formålsløst for den pågældende at give møde. Den insolvente sagsøgte, der modtager afslag på et andragende om fri proces, har – når han er stævnet ved hjem- eller opholdsværneting – stadig en mulighed for at påvirke processens udfald ved selv at give møde, afgive forklaring og iøvrigt søge at varetage sine interesser bedst muligt. Den insolvente, der *adciteres* til *fremmed* retskreds, indtager rent faktisk en betydelig svagere position.

Heroverfor bør man selvsagt ikke lade sig friste til at anføre den ovenfor refererede iagttagelse: at den insolvente regrespligtige ofte i høj grad ved egen culpøs eller bedragerisk adfærd eller andet forhold fra hans side har bidraget til at hidføre den situation, der har givet anledning til hovedsagens opkomst. Dels skulle borgerne nødtigt gøres reelt retsløse, fordi de har optrådt subjektivt dadelværdigt, dels kan der naturligvis også blandt ad citerede forekomme insolvente personer, der uden egen skyld er kommet i den pågældende situation. Snarere kunne man som argument mod de anførte betænkeligheder anføre, at der ikke efter de gældende regler findes noget særligt værn for den *sagsøgte*, der stævnes uden for sit hjem- eller opholdsværneting i kraft af særlige regler, herunder navnlig i kraft af kumulationsværnetingsreglen i rpl. § 245. Dersom en insolvent person, der er bosat i København i medfør af § 245 sagsøges i Aalborg, er han i en nøjagtig ligeså ubehagelig situation, som hvis han i kraft af en ad citationsregel havde været stævnet sammesteds. Herved bør tillige erindres, at ad citation efter § 253 allerede efter gældende ret vil

2. Specielt for de sagsøgtes vedkommende må det afgørende kriterium dog i praksis ofte formodes at være, om ansøgeren har rimelig grund til at vente et *gunstigt* resultat af processen, end sagsøgerens påstande angiver.

kunne kombineres med kumulation efter § 245, således at adcitatus der- ved drages bort fra hjemtinget.

Dersom man kan tiltræde, at et effektivt adcitationssystem må omfatte en adgang til også at adcitere regrespligtige personer fra anden retskreds, kan der imidlertid være grund til at så vidt muligt at tage de anførte betænkeligheder med i overvejelserne ved reglernes praktiske udformning. Man kan i så henseende gå flere forskellige veje. Man kan – som man har gjort det inden for husdyrvoldgiftslovens område – åbne de adciterede parter mulighed for at sende skriftlige indlæg til den dømmende ret³ – en løsning, der dog af flere grunde næppe er den mest anbefalelsesværdige. Man kunne evt. i stedet pålægge den dømmende ret *ex officio* at foranstalte partsafhøring af den adciterede ved dennes hjemting. Den bedste løsning ville dog vistnok være at åbne den adciterede mulighed for ved skriftlig henvendelse til den dømmende ret at *begære* sig afhørt ved hjemtinget – idet man da samtidigt burde påbyde adcitanten tydeligt i adcitationssætningen at fremhæve denne adgang for adcitatus.

Endvidere kunne man måske overveje gennem praksis at afskære adcitation i visse typegrupper. Som det senere vil fremgå, er det min opfattelse, at adcitation af regrespligtig tredjemand – uanset om reglerne derom fastsættes ved tilføjelse til retsplejeloven eller udvikler sig gennem praksis – bør være afhængig af rettens tilladelse (i lighed med hvad der formentlig er tilfældet ved adcitation efter § 253. Se nedenfor s. 271 f). Muligvis burde man nægte at give sådan tilladelse f. eks. i afkræftelsessøgsmål. Konneksitetsreglerne alene – således som de vistnok kan udformes på baggrund af praksis – vil næppe kunne bære en sådan nægtelse, idet den sagsøgte kreditors eller begunstigede medkontrahents adcitationssøgsmål mod fallenten personlig for det meste blot ville dreje sig om opnåelse af et eksekutionsgrundlag til senere brug (idet selve skyldforholdet i reglen vil være anerkendt fra fallentens side allerede gennem den stedfundne betaling eller anden begunstigende disposition), og for så vidt ville det ikke indbære nogen særlig komplikation at kumulere adcitationssøgsmålet med afkræftelsessagen. Men det er et spørgsmål, om kreditor eller den begunstigede medkontrahent – i al fald i de tilfælde, hvor afkræftelsen forudsætter ond tro hos ham – fremfor de øvrige kreditorer i boet bør have en særlig let adgang til at opnå eksekutionsgrundlag over fallen-

3. Husdyrvoldgiftslovens § 5, stk. 4.

ten, eventuelt oven i købet uden for dennes personlige hjemting. – Forældelsesfristen efter 1908-loven vil derimod antagelig kunne afbrydes ved et under afkræftelsessagen til fallenten afgivet procesvarsel.⁴

Iøvrigt kan det her nævnes, at skattedepartementet efter al sandsynlighed vil indtage det standpunkt, at der af adcitationssøgsmål mod regrespligtig tredjemand skal svares selvstændig retsafgift – jfr. skattedep. skr. 263, 30. november 1922 og nærmere nedenfor s. 276. Dette vil utvivlsomt hindre en rutinemæssig og kritikløs tilstævning af regrespligtige og navnlig afskære mange tilfælde af adcitation af insolvente regrespligtige.

IV. DET MATERIELLE ADCITATIONSBEHOV UD FRA EN EFTERFØLGENDE BEDØMMELSE

Som argument mod indførelse af en adgang til adcitation af regrespligtig tredjemand kunne tænkes anført, at det først efter hovedsagens afslutning vides med sikkerhed, om den fundamentale betingelse for et regressøgsmål foreligger opfyldt, nemlig det ugunstige sagsudfald for den eventuelt regresberettigede, som skal danne grundlaget for hans regreskrav (der ses her foreløbig bort fra de tilfælde, hvor *begge* hovedsagens parter alternativt har regresmulighed mod den samme tredjemand i tilfælde af ugunstigt sagsudfald). Dersom den potentielt regresberettigede vinder sin hovedsag, bliver der ikke spørgsmål om regres, og en tilstævning af den potentielt regrespligtige tredjemand vil da have været spild af dennes tid.

Nu er søgsmålsret ganske vist ikke i almindelighed betinget af materiel berettigelse. Det gælder principielt for ethvert søgsmål, at først realitetsprøvelsen viser, om kravet bestod eller ej. Men det må stadig erkendes, at argumentet i kraft af værnetingsproblemet får en nogen anden valør, når det drejer sig om adcitation. Det er utvivlsomt mere harmligt for en adcitatus at blive inddraget i en hovedsag borte fra eget hjemting og derefter finde, at det hele var falsk alarm, idet adcitanten vandt hovedsagen – end det er for en person, der regulært sagsøges ved hjemtinget, at blive frifundet.

4. Jfr. U 1959.876 H, der tillagde et procesvarsel denne virkning ved et almindeligt regreskrav i handelsforhold.

Hertil må imidlertid for det første bemærkes, at en adcitatus i den anførte situation ofte vil have krav på sagsomkostninger, enten hos den, der tabte hovedsagen,⁵ eller – såfremt adcitationen har savnet rimelig begrundelse – hos adcitanten.

Endvidere erindres om, hvad ovenfor i § 1 er sagt om adcitati stilling i mangfoldige regreskonstellationer: at det ofte er hans forhold af den ene eller anden art, der direkte eller indirekte har givet anledning til hovedsagens opkomst. Uanset at hovedsagen får et for adcitatus lykkeligt udfald, kan det derfor vel tænkes, at der ikke begås nogen større urimelighed over for ham ved, at han indstævnes. Endelig bør det ikke overses, at netop adcitati indstævning – som ligeledes tidligere bemærket – kan bevirke, at hovedsagen får et udfald, som den ellers ikke ville have fået.

Alligevel er det naturligt at rejse spørgsmålet, hvorledes de undersøgte tilfælde stiller sig i anførte henseende, m. a. o. i hvilke tilfælde adcitation ville have været »materielt overflødig«, enten fordi den potentielt regresberettigede vandt hovedsagen eller af andre grunde. Dette har været tilfældet i 17 af de 59 fremdragne forhold nemlig:

Oversigt IV.

Adcitation »materielt overflødig« ud fra en efterfølgende bedømmelse.

1949.549 H	Sælger frifundet.
1950.246 Ø	Udstederen af postgirokassekort frifundet.
1950.287 H	Arresten fandtes ulovlig.
1950.314 H	Udlejeren tabte sagen mod kommunen.
1950.757 H	Vanhjemmsindsigelsen forkastet.
1951.24 H	Interessenten frifundet – men dømt ved Ø – dissens ved Højesteret.
1951.158 SH	Køber frifundet.
1951.221 Ø	Ejer frifundet.
1951.233 Ø	Sælger frifundet.
1951.253 H	Sælger frifundet p. gr. af for sen reklamation, men dømt ved SH.
1951.503 a H	B frifundet.
1951.503 b H	Sælger frifundet – men dømt ved Ø. Tidligere sælger gav møde som litis denuntiatus.

5. Formelt mest korrekt er vel i denne situation at tillægge adcitatus omkostninger hos adcitanten og denne igen hos den tabende part. Den omstændighed, at adcitatus og den tabende part ikke er hinandens modparter, har dog ikke hindret, at man i husdyrvoldgiftssager har tilkendt omkostninger direkte. Se også U 1950.84 SH, der idømmer den tabende sagsøger omkostninger til en til støtte for sagsøgte indtrådt biintervenient. Det bør dog bemærkes, at betingelserne for hovedintervention her var opfyldt.

1951.619 V	Køber frifundet.
1951.643 Ø	Sælger frifundet.
1951.650 Ø	Sagførerrådet frifundet.
1951.891 V	Sælger frifundet <i>p. gr. a. for sen reklamation.</i>
<u>1951.1115 SH</u>	Sælger frifundet.

De her anførte 17 tilfælde er i oversigterne I og II markeret ved forkortelsen »M. o. a. I de resterende 42 tilfælde fik hovedsagen et sådant udfald, at adcitation også for en efterfølgende betragtning ville have været velbegrundet (hvormed naturligvis intet er sagt om adcitantens mulighed for at gennemføre regreskravet mod adcitatus).⁶

§ 6. Enkelte tilfældegrupper

I. REGRES MOD UNDERORDNEDE

Herom kan i det hele henvises til bemærkningerne ovenfor under § 4 III D (s. 49).

II. REGRES OG FORSIKRING

I hovedoversigten I ovenfor i § 5 findes tre tilfælde, hvor hovedsøgsmålet bestod mellem et forsikringsselskab og forsikringstager, og hvor en af disse kunne tænkes at ville rejse regreskrav mod tredjemand: 1950.164 H (en banks søgsmål mod kautionsforsikringsselskab i anledning af bankbestyrerens besvigelser).

1950.775 H (skadelidtes søgsmål mod motoransvarsforsikringsselskab i et tilfælde, hvor tredjemand muligt var ansvarlig for ulykken) og

1951.842 Ø (motoransvarsforsikringsselskabs policeregres mod forsikringstager, der muligt igen havde regres mod vognens fører).

I et så lille materiale som det undersøgte kunne det tænkes at bero på en ren tilfældighed, at forsikringskonstellationerne kun frembød tre hypotetiske adcitationssituationer (hvoriblandt den regrespligtige tredjemand oven i købet var insolvent i det ene tilfælde). Det er imidlertid et

6. F. eks. er det i U 1949.643 V regressagen, som er refereret. Under denne blev sagsøgte, for hvem der var denuntieret lis under hovedsagen, frifundet.

spørgsmål, om det ikke snarere er en tilfældighed, at materialet indeholder *hele* tre tilfælde. Det er – som det skal søges nærmere uddybet – min opfattelse, at der ikke hos forsikringskontrakternes parter¹ kan registreres noget større behov for udvidede ad citationsmuligheder, i al fald ikke i et omfang, der tåler sammenligning med disse kontraktors betydning i det moderne samfund.

A. Skadesforsikringsselskabs regres mod skadevolder.

Ud fra en teoretisk bedømmelse kunne et sådant behov ganske vist tænkes at foreligge f. eks., hvor en skadelidt stævner et skadesforsikringsselskab til betaling af forsikringsydelsen, idet selskabet da kunne have interesse i at ad citere skadevolderen for at gennemføre regreskrav mod denne. Men i praksis indvikler skadesforsikringsselskaberne sig kun nødtigt i proces med forsikringstagerne om forsikringsydelsen, og selvom selskaberne i noget større omfang benytter sig af regresmuligheden over for skadevolderne, er det vistnok sjældent, at kombinationen af de to arter af søgsmål foreligger vedrørende samme skade. I det omfang, hvori kombinationen måtte forekomme, er det iøvrigt ikke givet, at selskaberne altid ville benytte sig af en ad citationsadgang. En sådan kan vel nok være hensigtsmæssig, dersom den centrale del af begge tvister drejer sig om faktiske forhold i forbindelse med skaden, men knap så udtalt, dersom striden med forsikringstageren især drejer sig om f. eks. policens tolkning, og sagen mod skadevolderen hovedsagelig om, hvorvidt der skal ske lempelse i eller bortfald af erstatningskravet efter FAL § 25, 2. pkt.

1. Derimod kan der som nævnt ovenfor s. 53 undtagelsesvis opstå et ad citationsbehov, når skadelidte eller hans tingsforsikring stævner en skadevolder, der har regres mod sin husbond i kraft af en regresbegrænsningsklausul i dennes ansvarsforsikring. Noget større praktisk betydning har dog følgende konstellation: skadelidtes tingsforsikring vægrer sig af en eller anden grund ved at udbetale erstatning, hvorfor skadelidte sagsøger skadevolder direkte. Disse sager frembyder den vanskelighed, at skadevolder er afskåret fra at påberåbe sig FAL § 25, 2. pkt., så længe det henstår som tvivlsomt, om skaden er dækket ved forsikring, ligesom skadelidte ikke antages at kunne henvises til først at sagsøge forsikringsselskabet, jfr. U 1941.613 V, 1948.893 V og 1949.190 Ø. Her burde skadevolder kunne ad citere tingsforsikreren fremfor at være henvist til senere søgsmål, jfr. til illustration U 1944.343 V. En blot litisdenuntiation – som forudsætningsvis antydet i præmisserne til 1943.893 V – kan næppe være tilstrækkelig.

B. Skadevolders regres mod ansvarsforsikringsselskab.

Endnu mere virkelighedsfjern er forestillingen om skadelidtes søgsmål mod skadevolder og dennes adcitation af sit ansvarsforsikringsselskab. I praksis benyttes i disse tilfælde almindeligvis den fremgangsmåde, at sagen føres for skadevolderen af forsikringsselskabets sagførere, hvorefter selskabet bøjer sig for den trufne afgørelse.² Denne praksis, der står som et eksempel på, hvorledes man på et vigtigt område har løst et proces-teknisk problem på en enkel og stort set hensigtsmæssig måde, har vistnok ikke affødt særlige problemer, selvom det må erkendes, at den kan give anledning til principielle betænkeligheder. Der kan f. eks. opstå en interessekonflikt mellem forsikringstageren og selskabet, dersom selskabet under sagen får en begrundet formodning om, at skaden er hidført forsætligt af forsikringstageren eller under selvforskyldt beruselse. Eftersom selskabet efter de almindeligst forekommende forsikringsvilkår ikke hæfter for sådanne skader, kan det da være i selskabets interesse at søge forholdet bevist, hvilket selvsagt er slet foreneligt med selskabets stilling som »mandatar« for forsikringstageren. Imidlertid tør man vel formode, at sådanne vanskeligheder, såfremt de skulle opstå i praksis vil blive løst f. eks. ved, at selskabets sagfører udtræder af sagen. I så fald vil på den anden side en adgang for forsikringstageren til at adcitere selskabet kunne være af interesse og i det anførte tilfælde næppe særlig betænkelig. Drejer kon-

2. Det er dog også forekommet i praksis, at ansvarsforsikringsselskabet formelt er indtrådt i sagen som biintervenient for som sådan at støtte forsikringstageren, se U 1950.686 (688). Selskabets processuelle stilling i disse tilfælde har i teorien givet anledning til tvivl, se udkast til lov om forsikringsaftaler 1925 s. 133 og *Drachmann Bentzon* s. 473 f. For en del beror denne tvivl dog vistnok på en sammenblanding af begreberne hovedintervention og biintervention. Den i rpl. § 378 forudsatte adgang for intervenienten til at nedlægge påstand refererer sig således klart kun til hovedintervention og vil ikke kunne påberåbes af det selskab, der blot biintervenerer efter § 252 jfr. § 382. Og i de her omtalte tilfælde ses der ikke at være nogen basis for hovedintervention fra selskabets side. Af samme grund er det ikke rigtigt, når det hos *Drachmann Bentzon* s. 474 siges, at selskabet ifølge rpl. § 381 har anke- og kærebeføjelse – ganske vist med tilføjelse, at denne beføjelse vanskeligt kan udøves uden i forståelse med den sikrede. Heller ikke § 381 vedrører biintervention. Herefter er det næppe heller rigtigt, at det intervenierende selskab som hovedregel er bundet af dommen i sagen, l. c. s. 474 og 475 f. De der anførte domme angår motorsager, hvorom der allerede før den gamle motorlovs § 40, stk. 2 havde udviklet sig en særlig praksis, se nedenfor s. 121 f.

flikten mellem skadevolder og selskab sig om mere komplicerede forsikringsretlige spørgsmål, kan der derimod være grund til at udskyde disse til senere pådømmelse under en særskilt sag.

I de sædvanlige tilfælde, hvor selskabets sagfører fører hele sagen for skadevolder, kan man rejse spørgsmålet, om selskabet er bundet af dommen i sagen. Som nævnt bøjer selskaberne sig sædvanligvis for den trufne afgørelse vedrørende sikredes erstatningspligt over for skadelidte, og der ses ikke at foreligge domme om problemet i almindelighed. *Drachmann Bentzon* s. 475–76 udtaler, at dommen utvivlsomt er bindende for selskabet (der dog naturligvis bevarer sine rent forsikringsmæssige indsigelser), og det må erkendes, at stærke grunde taler for dette resultat. De i den forbindelse citerede domme vedrører dog motorsager og siger derfor ikke noget om spørgsmålet i almindelighed.

C. Specielt om motorsager.

1. De processuelle særregler.

Inden for et praktisk særdeles vigtigt område – motorsagerne – er en del af de herhenhørende spørgsmål udtrykkelig reguleret i færdselsloven. Navnlig i to henseender indtager motoransvarsforsikringsselskaberne en processuel særstilling. For det første skal selskabet iflg. § 67, stk. 2, tilsiges til ethvert retsmøde i de motorstraffesager, hvor der tillige er fremsat erstatningskrav i henhold til § 65. Selskabet er berettiget til formelt at indtræde i sagen og betragtes da for erstatningsspørgsmålets vedkommende som part med deraf flydende selvstændig ankebeføjelse, § 67, stk. 4 og 5. Dersom selskabet ikke indtræder, kan det vel ikke direkte dømmes under sagen, men såvel en forligsmæssig som en domsmæssig afgørelse af erstatningsspørgsmålet er bindende for det, uden at selskabet har nogen selvstændig mulighed for appel. For det andet skal retten iflg. § 67, stk. 9, ex officio sammen med erstatningsspørgsmålet påkende spørgsmålet om, hvorvidt selskabet efter udredelse af erstatning har regres mod den for skaden ansvarlige. Denne regel gælder, uanset om selskabet er indtrådt som part eller ej³ men dersom regressspørgsmålet er påkendt, betragtes selskabet dog for så vidt som part og kan anke i den borgerlige

3. Justm. skr. af 19/10 1937 til rigsadvokaten, refereret i rigsadvokatens cirkulære nr. 195 30/11 1937.

retsplejes former. Gennem disse regler er i vidt omfang det adoptionsbehov, færdselsskaderne afføder, tilgodeset, og i det omfang dette ikke er tilfældet, vil det næppe efter gældende ret være gennemførligt at løse problemerne i tilknytning til motorsagernes behandling.

Således kan der være grund til at nævne, at det kun er skadelidte – og herunder de, der har et af skadelidtes krav afledt erstatningskrav, f. eks. skadelidtes kaskoforsikringsselskab⁴ – der kan kræve, at erstatningsspørgsmål i anledning af ulykken påkendes under straffesagen mod den ansvarlige. Skadevolderen eller dennes ansvarsforsikringsselskab har ingen mulighed for ensidigt at hidføre de processuelle fordele, færdselsloven hjemler. På den anden side bør erindres, at skadelidte har mulighed for under straffesagen at benytte reglerne, blot der er tale om en skadevoldende lovovertrædelse, der i henhold til § 65 kan medføre erstatningsansvar, selvom det ikke er færdselslovens regler, der er overtrådt. Dette fremgår direkte af § 67 jfr. § 65.

2. Skadelidtes selvstændige civile søgsmål.

Hvis skadelidte foretrækker at rejse sit krav under en civil sag, gælder under denne de almindelige regler, hvilket vil sige, at ansvarsforsikringsselskabet enten må biintervenere (og det er da tvivlsomt – jfr. ovenfor – om det er bundet af dommen) eller det kan føre sagen for skadevolderen, hvorefter det formentlig – fraset de forsikringsretlige indsigelser – er bundet af dommen, dog med skadevolderens adgang til anke. Foretager selskabet sig intet, er afgørelsen mellem skadelidte og skadevolder ialfald ikke uden videre bindende for selskabet. Om skadevolderen kan adcitere selskabet, og om dette i så fald kan rejse regreskrav mod skadevolderen, afhænger af, om man anerkender den adoptionsadgang, der i nærværende afhandling slås til lyd for, hvilket igen vil sige, at en sådan adnotation selv uden lovændring i al fald burde kunne gennemføres, dersom sagen mod skadevolderen er anlagt ved selskabets værneting.

Man kunne yderligere rejse spørgsmålet, om skadelidte i sådanne tilfælde, hvor han af en eller anden grund ikke har villet eller kunnet gøre krav gældende under straffesagen, har mulighed for at stævne både skadevolder og dennes ansvarsforsikringsselskab eller eventuelt selskabet alene. Det er den almindelige antagelse, at forsikringsaftalelovens § 95 er til hin-

4. Jfr. *Kallesøe Jur.* 1957 s. 96 samt *Bjarne Frandsen: Håndbog i Færdselslovgivningen* 1960 s. 234.

der for et sådant søgsmål⁵ mod selskabets protest.⁶ Den parallelisering med almindelig ansvarsforsikring, den herom foreliggende praksis bygger på, forekommer dog ikke velbegrundet. Der er en betydelig forskel mellem skadelidtes retlige stilling ved den almindelige frivillige ansvarsforsikring og hans stilling i tilfælde, hvor der foreligger lovpligtig motoransvarsforsikring. Medens forsikringsaftalelovens regler om ansvarsforsikring klart bygger på forestillingen om forsikringstageren som den sikrede, er det ikke ved motoransvarsforsikringen muligt at opretholde en tilsvarende forestilling.⁷ Skadelidte har ved den frivillige ansvarsforsikring selv efter, at kravet er anerkendt eller fastslået, ikke andet og større krav mod selskabet end det, han havde mod forsikringstageren. Og i det omfang, dennes krav mod selskabet er påvirket af selskabets forsikringsretlige indsigelser (undladt præmiebetaling o.l.), påvirkes skadelidtes krav mod selskabet tilsvarende. I begge de nævnte henseender gælder andre regler om motoransvarsforsikring. Skadelidte kan her have et krav mod forsikringsselskabet, selvom han intet krav har mod forsikringstageren. Dette kommer klart frem allerede i de tilfælde, hvor det ikke er forsikringsta-

5. Således *Bj. Frandsen* 1960 s. 224, *Ussing: Enkelte kontrakter* 2. udg. s. 286 og *Drachmann-Bentzon* s. 480 n 4 m. henv. til U 1931.173 ØLD, hvor forsikringsselskabet oven i købet under straffesagen havde anerkendt erstatningspligten, men ikke erstatningens størrelse, hvorefter spørgsmålet blev udskudt til senere afgørelse. Under det senere civile søgsmål mod selskabet blev dette frifundet efter påstand, da der ingen hjemmel var til at sagsøge selskabet. Se også U 1932.1000 ØLD (lignende sag) smh. m. U 1933.8 HD (der tilstoder skadelidtes direkte søgsmål mod selskabet under fremhævelse af, at skadelidtes krav mod forsikringstageren var fastslået ved dom) samt 1941.613 V.
6. Derimod tager retten ikke ex officio stilling til spørgsmålet, se f. eks. U 1929.955 ØLD, VLT 1955.328, Jur. 1948.266. I U 1926.31 HD gøres der p.d.a.s. udtrykkeligt af Østre Landsret opmærksom på, at det sagsøgte selskab havde samtykket i at modtage søgsmål på bilejerens vegne.
7. Se allerede udkast til lov om forsikringsaftaler s. 136 n. 1: »... den lovpligtige Automobilforsikring, hvor den skadelidte i flere Retninger maa betragtes som den sikrede.« Det er næppe heller nogen tilfældighed, at justitsministeriets bekendtgørelse (nr. 314 22/12 1927) om ansvarsforsikring for motorkøretøjer konsekvent undlader brugen af udtrykket »den sikrede« og i stedet betjener sig af udtrykkene »forsikringstager« p.d.e.s. og udtryk som »tredjemand« og »den erstatningsberettigede« p.d.a.s. Cfr. derimod *Ussing: Enkelte kontrakter* 2. udg. s. 286: »Hvad der her siges om forsikringstagerens forhold, må også gælde om den sikrede, for såvidt det er en anden end forsikringstageren.« Udtalelsen sigter formentlig til sådanne tilfælde, som hvor f. eks. en sælger af et automobil på afbetaling tegner forsikringen.

geren, men en anden retmæssig bruger, der benytter motorkøretøjet eller lader det benytte (færdselslovens § 65, stk. 6, smh. m. § 66, stk. 1).⁸ Men selvom det er en uretmæssig bruger, der forvolder skaden, hæfter forsikringen,⁹ ja endog selvom skadevolderen er ubekendt.¹⁰ – Skadelidtes krav over for motoransvarsforsikringsselskabet påvirkes ikke af, at forsikringstageren på noget punkt handler imod eller ikke efterkommer sine forpligtelser over for selskabet.¹¹ Selvom det mellem selskabet og forsikringstageren er aftalt, at sidstnævnte delvis skal bære risikoen for de under forsikringen hørende skader, har en sådan vedtagelse ingen indflydelse på skadelidtes retsstilling.¹² Såfremt selskabet udbetaler erstatningsbeløbet til forsikringstageren, sker det på selskabets egen risiko, således at det over for den erstatningsberettigede er ansvarligt for ethvert tab, han måtte lide ved at erstatningen som følge heraf ikke måtte komme ham til gode.¹³ Det er bl. a. disse regler, der har affødt *Ussings* bemærk-

8. Se *Bj. Frandsen* 1960 s. 217 m. henv. til praksis.

9. Der har om dette spørgsmål været ført adskillige processer, hvilket egentlig ikke skulle have været nødvendigt, da reglen fremgår klart af motorlovgivningens tilblivelseshistorie. Den tvungne motoransvarsforsikring blev indført ved 1. nr. 149 20/3 1918 § 33 sidste stk. der pålagde enhver ejer af et motorkøretøj at tegne forsikring til dækning af »de erstatningskrav, som tredjemand i henhold til denne lovs bestemmelser erhverver mod ham eller dog under sådanne omstændigheder, at de hæfter på motorkøretøjet.« Efter denne formulering var der ingen tvivl om, at forsikringen *ikke* hæftede for skader forvoldt af den uretmæssige bruger, når ejeren ikke var medansvarlig. Med det udtrykkelige formål at ændre denne retstilstand og skabe hjemmel for selskabets ansvar også f. eks. for den, der har stjålet vognen, omformuleredes bestemmelsen i 1. 271 6/5 1921 til en ordlyd omtrent som den nugældende i færdselslovens § 66, stk. 1. Se Rigsdagstidende 1920–21, tillæg A II sp. 5043–44. Det skal indrømmes, at tanken kunne have fundet et klarere udtryk end sket i § 66. Man havde bl.a. haft den udvej at skrive udtrykkeligt i loven det, man ville sige med ændringen, hvilket formentlig ville have hindret i al fald nogle af de retssager, spørgsmålet har givet anledning til. Fra praksis se U 1925.198 (Ø) 1928.740 (V) forudsv., 1935.851 (Ø), 1954.152 (Ø) og VLT 1955.328.
10. VLT 1955.328 (forsikringen hæftede for skade forårsaget ved, at en ubekendt person om natten havde brudt døren til vognen op og kørt vognen i havnen. Ejeren ikke ansvarlig.)
11. Bek. 1927 § 13, stk. 1, jfr. U 1933.8 (H).
12. Bek. 1927 § 13, stk. 2.
13. Bek. 1927 § 15, stk. 1. Iflg. § 15, stk. 3, gælder »disse bestemmelser« for hele forsikringssummen, selv om ansvarsforsikring er tegnet for et større beløb end påbudt ved loven. Efter placeringen skulle dette kun gå på reglerne i § 15, stk. 1 og 2, hvilket ikke blot ville være urimeligt, men næppe heller

ning i Enkelte kontrakter, 2. udg. s. 286 om, at den skadelidende i virkeligheden har et selvstændigt krav mod selskabet.¹⁴ Når Ussing desuagtet umiddelbart efter siger, at skadelidte også i disse tilfælde først kan holde sig til selskabet, når hans erstatningskrav er fastslået over for den ansvarlige, og at selskabet indtil dette tidspunkt kan afvise skadelidendes krav, skyldes det sikkert i første række den ovenfor i note 5 nævnte praksis. Heroverfor er der imidlertid grund til at fremhæve, at dette synspunkt i al fald ikke lader sig opretholde i de tilfælde, hvor skadelidtes erstatningskrav ikke kan »fastslås« over for den ansvarlige, simpelthen fordi den ansvarlige er ubekendt. Hvis køretøjet er stjålet, og tyven forsvinder efter at have forvoldt skade (en efterhånden ikke helt sjældent forekommende situation), er der hverken mulighed for at rejse straffesag eller civil sag mod skadevolderen. Et civilt søgsmål mod forsikringstageren vil her være spild af tid uden for de tilfælde, hvor der er selvstændigt grundlag for at dømme denne (uforsvarlig parkering i ulåset stand o.l.). Det må uden videre være klart, at selskabet da selvstændigt kan stævnes, hvilket næppe heller noget selskab ville finde på at modsætte sig.¹⁵ Men når skadelidtes krav mod selskabet også i andre henseender er uafhængigt af hans krav mod forsikringstageren, forekommer det at være et urimeligt og urealistisk omsvøb først at henvise ham til et søgsmål mod denne eller vognens bruger. Ganske vist får forsikringstagerne – når denne fremgangsmåde anvendes – en mulighed for at konstatere, i hvilket omfang svaret var deres – m. a. o. i hvilket omfang den tegnede forsikring in concreto har fungeret som en virkelig ansvarsforsikring, og i hvilket om-

tilsigtet, da bestemmelsen i så fald ville være overflødig. § 15, stk. 1 og 2 siger næppe andet og mere end, hvad der gælder også for den frivillige ansvarsforsikring, se FAL § 95, stk. 2 og *Ussing: Enkelte kontrakter*, 2. udg. s. 283.

14. Se også bemærkningerne til udkast til FAL § 95, hvor bl. a. følgende udtalelse findes: »I nugældende dansk ret er spørgsmålet (om skadelidtes stilling over for selskabet) ved den lovpligtige automobilforsikring ... afgjort derhen, at selskabet, såfremt det udbetaler beløbet til forsikringstageren, over for den skadelidte er ansvarligt for tab, som han lider ved, at erstatningen ikke måtte komme ham tilgode. Heri ligger *naturligvis*, at selskabet er pligtig at udbetale erstatningen direkte til skadelidte, *og at denne også må have ret til uden videre at holde sig til selskabet.*« (udh. her). Se p.d.a.s. præmisserne til U 1932.1107 (Ø).
15. Jfr. VLT 1955.328 (ref. ovenfor i note 10), hvor selskab og ejer var stævnet under ét, idet skadelidte over for ejeren gjorde gældende, at denne havde handlet uforsvarligt ved parkeringen af vognen. Heri fik skadelidte ikke medhold.

fang den har virket som en skadesforsikring for skadelidte. Eftersom hovedformålet med den lovpligtige forsikring imidlertid netop er, at den skal fungere som en skadesforsikring for skadelidte, synes en sådan konstateringsmulighed ikke at kunne bære en ekstra proces. Hvad angår præventionshensynet må man vel efterhånden gøre sig klart, at dette i færdselssagerne tilgodeses dels gennem strafansvaret (herunder adgangen til at inddrage førerbevis), dels gennem regresreglen samt eventuelle bestemmelser om selvrisiko, men ikke gennem den blotte udsigt til civilt søgsmål. Eftersom det endvidere ikke generelt er muligt på forhånd at se, om der vil blive nogen forskel mellem forsikringstagerens og selskabets ansvar over for skadelidte, synes det rimeligt at give skadelidte en generel mulighed for at sagsøge selskabet direkte i alle de tilfælde, hvor der ikke under straffesagen er tilvejebragt en for selskabet bindende afgørelse af erstatningsspørgsmålet.^{16 17}

3. *Andre regreskrav end motoransvarsforsikringsselskabets efter § 66, stk. 7.*

Det antages i praksis, at færdselslovens regler om adgangen og pligten til påkendelse af regreskrav under straffesagen er udtømmende (§ 66, stk. 7 og § 67, stk. 9). Det har betydning i to relationer at fastslå dette.

For det første kan kun motoransvarsforsikringsselskabets regreskrav påkendes under straffesagen. Således kan ejeren eller hans eventuelle kas-

16. Når man gennemgår motiverne til FAL § 95, får man iøvrigt klart indtrykket af, at man helst havde indført en regel, der gav skadelidte et selvstændigt krav mod ansvarsforsikringsselskabet straks fra skadens indtræden, men at man er standset op ved løsningen i § 95, dels p. gr. af modstand fra forsikringsselskaberne – en modstand, der dog vistnok hovedsagelig refererede sig til en overflødig ængstelse for visse materielretlige konsekvenser – dels for at undgå, at springet fra det danske til de andre nordiske udkast skulle blive større, end tilfældet allerede var med mellemløsningen i § 95.

17. Derimod må det vedblivende antages, at skadelidte ikke *under straffesagen* har nogen mulighed for at indstævne det selskab, der ikke har ønsket at indtræde som part i sagen, jfr. U 1932.1107 Ø. En sådan indstævning ville også være temmelig overflødig, eftersom selskabet i virkeligheden formelt er stærkere bundet af afgørelsen i sagen, når det ikke er indtrådt, idet det da ikke har adgang til anke. Ganske vist erhverver skadelidte i disse tilfælde ikke noget eksekutionsgrundlag mod selskabet, men dette er praktisk bedømt utvivlsomt irrelevant. Over for det selskab, der måtte vægre sig ved at opfylde dommen over skadevolderen, har skadelidte iøvrigt det sikkert ret effektive retsmiddel at indgive klage til justitsministeriet.

koforsikringsselskab ikke kræve regreskrav mod f. eks. den skadeforvoldende lejer påkendt.¹⁸ Begrebet motoransvarsforsikring er iøvrigt hidtil blevet fortolket snævert, således at de for den lovpligtige forsikring fritagne selvforsikrere som stat og kommune ikke har kunnet få deres regreskrav mod den groft uagtsomme skadevolder påkendt under straffesagen.¹⁹ Umiddelbart bedømt kunne dette standpunkt forekomme ejendommeligt, når man tog i betragtning, at den eneste grund til statens og kommunernes fritagelse for forsikringspligt er disse institutioners formodede evne til selv at bære ansvaret samt, at de præventionshensyn, der har dikteret pligten til regrespåkendelse, måtte formodes at være lige stærke, hvadenten der forelå lovpligtig ansvarsforsikring eller selvforsikring. Måske havde synspunktet sin forklaring i, at regresreglen i det hele taget af mange blev betragtet som urimelig streng, hvilket i sig selv kunne stimulere trangen til også at fortolke reglen om den pligtmæssige påkendelse snævrast muligt – en trang, der i al fald ikke blev mindre i de her nævnte tilfælde, hvor den regresberettigede var stat eller kommune, og hvor den regrespligtige som oftest stod i et eller andet tjenesteforhold til den pågældende selvforsikrer.

Samtidig med, at man ved ændringen af færdselsloven i 1959²⁰ har lempet regresreglen, har man imidlertid gjort reglerne om selskabernes regres og dens pligtmæssige påkendelse anvendelige også på de for den lovpligtige forsikring fritagne selvforsikrere. Dette betyder, at staten og kommunerne *qua selvforsikrere* ubetinget har regres, når skadevolderen har handlet forsætligt, medens det – når skaden er forvoldt ved grov uagtsomhed – skal afgøres under hensyn til skyldgraden og omstændighederne iøvrigt, om selvforsikreren skal have regres og i bekræftende fald i hvilket omfang (§ 66, stk. 7, jfr. stk. 5). Såfremt det ovenfor i § 4 ved note 7 omtalte forslag til lov om statens og kommunernes erstatningsansvar bliver vedtaget, vil der blive i al fald en formel forskel imellem det offentliges regreskrav efter færdselsloven og regreskravet mod tjenestemænd efter det nævnte lovforslag, idet det offentlige her principielt har regres i alle tilfælde, hvor skaden hos tredjemand er forvoldt ved fejl eller forsømmelse af tjenestemanden med adgang til nedsættelse eller bort-

18. *Bj. Frandsen* 1960 s. 235 m. henv. til praksis. Den dér citerede afgørelse fra 1934.810 (Ø) vedrører dog ikke dette spørgsmål.

19. U 1950.379 V, jfr. *Bertelsen Jur.* 1953 s. 205.

20. Lov nr. 206 11/6 1959.

fald, når det må anses for rimeligt under hensyn til ringe skyld, skadens størrelse og omstændighederne iøvrigt. Det vil naturligvis efter formuleringen altid være muligt at praktisere de to regelsæt således, at der ikke bliver nogen reel forskel mellem det offentliges regreskrav efter færdselsloven og efter den almindelige regresregel, men såfremt en sådan kongruens ikke tilvejebringes, må konsekvensen formentlig blive, at kun regreskravet *efter færdselsloven* kan (og skal) påkendes under straffesagen. Dette kan ud fra procesøkonomiske betragtninger synes upraktisk, men synspunktet vil antagelig blive opretholdt om ikke for andet så for ikke at sløre linierne i den praksis m. h. t. tilkendelse af regres efter færdselsloven, som utvivlsomt vil blive søgt fastlagt. Ganske vist var der ikke noget til hinder for, at man under motorsagen påkendte det offentliges regreskrav i begge relationer, når blot man klart tilkendegav, i hvilket omfang kravet hvilede på *færdselslovens* regresregel. Men den herved opnåede procesbesparelse ville være af begrænset værdi, såfremt det offentliges eventuelle krav mod tjenestemanden for skade forvoldt på det af ham selv førte køretøj alligevel måtte henvises til civilt søgsmål, hvilket har formodningen for sig efter den ovenfor i og ved note 18 nævnte praksis angående f. eks. udlejers krav mod lejer. — Dersom der på hele dette område skulle opnås en mere mærkbar procesbesparelse, måtte det ske ved at tilstede alle de krav, der udsprang af færdselsforseelsen, påkendt under straffesagen. Dette vil domstolene dog næppe indlade sig på uden lovændring. Noget andet er, at en sådan ordning ikke ville være tilnærmelsesvis så betænkelig nu som ved færdselslovens (motorlovens) tilblivelse. Vore kriminalretter har i dag en ganske betydelig rutine i bedømmelsen af de erstatningsretlige problemer omkring færdselsforseelserne, og den igennem årene opbyggede praksis frembyder i sig selv et værdifuldt vejledende materiale.

Også i en anden henseende har det betydning efter gældende ret at fastslå, at færdselslovens regler er udtømmende, nemlig med hensyn til forsikringsselskabernes genkrav mod forsikringstager i henhold til policernes særlige bestemmelser, f. eks. om selvrisiko. Sådanne regreskrav antages ikke at kunne afgøres ved dommen i straffesagen.²¹ Spørgsmålet har vistnok ikke stor praktisk betydning, eftersom disse krav ofte ordnes forligsmæssigt under politisagen, men netop derfor kunne man formentlig uden ulempe lovfæste en kumulationsadgang også f. s. v. angår disse krav.

21. *Bj. Frandsen* s. 231.

III. KAUTIONSREGRES

De retlige opgør omkring kautionsforholdene frembyder en række regresproblemer med tilsvarende processuelle aspekter. Kun nogle hovedlinier skal her antydes, idet der iverdigt henvises til læren om kaution.

A. *Kaution uden aftale med hovedmanden.*

Hvor kautionsforpligtelsen er indgået uden aftale med hovedmanden, antages denne ikke at være bundet af dommen i en sag anlagt af kreditor mod kautionisten, selvom kautionisten under sagen har afgivet procesvarsel til hovedmanden.²² I disse tilfælde er der derfor et oplagt behov for en ad citationsmulighed, således at regressen straks bindende kan fastlægges.

B. *Kaution ifølge aftale med hovedmanden.*

Også hvor kaution bygger på en aftale med hovedmanden, antages det vel i almindelighed, at hovedmanden under den af kautionisten eventuelt anlagte regress sag frit kan fremsætte sine indsigelser vedrørende hovedforpligtelsen, uanset udfaldet af en retssag mellem kreditor og kautionist.²³ Der er dog i teorien en stærk tendens til at begrænse denne for kautionisten noget strenge regel. Således antager *Lassen, Stang* og *Ussing* m. fl., at kautionisten i al fald må bevare sin regresret uanset, at hovedmanden ikke var forpligtet over for kreditor, når kautionisten efter at have foretaget litisdenuktion for hovedmanden dømmes til at betale, fordi hovedmanden ikke forsyner ham med »de fornødne forsvarsmidler«. Hvad der nærmere ligger heri, er noget uklart. I første række er der vel tænkt på indsigelser, hvorom kautionisten ikke kan vide besked, medmindre han får oplysning af hovedmanden. Derimod er det vistnok mere tvivlsomt, om det også gælder f. eks. en forældelsesindsigelse, som kautionisten selv kunne have gjort gældende, dersom han havde foretaget en grundigere undersøgelse af skyldforholdet. Endnu mere usikkert må det stille sig m. h. t. rent juridiske anbringender, som kautionisten havde haft mulighed for at fremføre, men som blot ikke var faldet ham ind. — Disse

22. *Ussing*: Kaution s. 128.

23. *Ussing*: Kaution s. 137 m. note 27.

spørgsmål om virkningen af en foretagen procesunderretning, der ikke er specielle for kautionsforhold, vil blive nærmere behandlet nedenfor i afsnittet om litisdenuntiation. Her skal blot nævnes, at en rationel ad-citationsadgang ville løse problemet.

C. Samkaution.

Ved samkaution kan opstå beslægtede problemer i forholdet mellem kautionisterne indbyrdes. Dette gælder dog ikke, hvis kautionisterne sagsøges under ét af kreditor, idet de da kan begære deres indbyrdes regres fastlagt ved dommen. Men dersom kreditor har fået dom over en af kautionisterne med den begrundelse, at hovedfordringen bestod, eller at der manglede bevis for en indsigelse, der efter sin art måtte frigøre alle kautionisterne, hindrer det ikke de andre kautionister i at bestride dette under regressen. Også her vil *Ussing* gøre undtagelse, dersom de øvrige kautionister er skyld i indfrierens domfældelse ved trods litisdenuntiation fra ham ikke at fremkomme med »deres indsigelser og beviser.«²⁴ – På den anden side kan en i kreditors sag mod en kautionist afsagt dom, der frifinder kautionisten, ikke, såfremt de andre kautionisters forpligtelser består fuldt ud, afskære de andre fra under regressen mod den frifundne at hævde, at dommen er urigtig.²⁵ Også sådanne komplikationer kunne undgås, dersom den sagsøgte kautionist havde adgang til at adcitere sine medkautionister.

Iøvrigt har adcitationsproblemet inden for kautionsområdet et særligt aspekt. Ved den almindeligst benyttede kautionsform – selvskyldnerkautionen – kan kreditor som bekendt sagsøge hovedmand og kautionist under ét. Dette spørgsmål kan i medfør af rpl. § 245 indbringes ved kautionistens hjemting, hvor hovedmanden da må møde, selvom det ikke er hans hjemting. Men dette betyder, at *i de tilfælde, hvor kreditor stævner selvskyldnerkautionisten alene, går man i virkeligheden ikke værnetingsmæssigt hovedmanden for nær ved at tilstede ham adciteret af kautionisten sammesteds.*

Ved simpel kaution kan kautionisten ikke tilpligtes at betale, før det er godtgjort, at betaling hverken frivilligt eller ved retsforfølgning kan

24. Kaution s. 324 n. 59.

25. L. c. m. henv.

opnås hos hovedmanden. Desværre har man i forlængelse heraf tillige opstillet den sætning, at den simple kautionist ej heller kan *sagsøges*, før det nævnte bevis foreligger. Dette havde ikke været nogen nødvendig konsekvens og må vel også snarere betragtes som et udslag af det processuelle dogme om forfaldstid som en betingelse for opnåelse af fuldbyrdom. I nyere teori er først *Hurwitz* med senere tilslutning af *Erwin Munch-Petersen* gået ind for en friere praksis, hvorefter også den simple kautionist burde kunne *sagsøges* (med *betinget* eksegibel dom for øje) sammen med hovedmanden.²⁶ Såfremt dette synspunkt bliver anerkendt af domstolene, vil den simple kautionist, når han *sagsøges* sammen med hovedmanden, under dette søgsmål kunne kræve regressen fastlagt, og ad citationssøgsmål vil forsåvidt overflødiggøres.

Samkautionister hæfter vel efter en deklaratorisk hovedregel kun principalt pro rata, subsidiært solidarisk for hovedskylden. Men i praksis er det dog vist det almindeligste, at deres ansvar ved aftale gøres umiddelbart solidarisk. I alle sådanne tilfælde kan man derfor som ovenfor ved selvskyldnerkautionen sige, at der ikke *værnetingsmæssigt* gøres en samkautionist uret ved, at han adciteres af en af de øvrige kautionister, dersom denne *sagsøges* alene af kreditor, thi samkautionisten kunne i forvejen efter § 245 af *kreditor* drages bort fra sit hjemting. —

Det anførte er formentlig tilstrækkeligt til at vise, dels at en udvidet ad citationsadgang ville bidrage til at løse de besværligste retskraftsproblemer inden for kautionsområdet, dels at udvidelsen, for så vidt angår værnetingsproblemet — der efter min opfattelse ellers er den udvidede ad citationsadgangs største problem — ikke på dette område vil føles som nogen større ulempe for den eller de adciterede.

IV. REGRES I HANDELSOMSÆTNINGEN

Også uden kendskab til den ovenfor i § 5 refererede undersøgelse ville nok i al fald den praktiserende advokat skønne, at langt det største behov for øgede ad citationsmuligheder findes inden for retsopgørene i handels-

26. *Hurwitz*: Tvistemål 1941 s. 96 og 1959 s. 91, *E. Munch-Petersen* i Jur. 1942 s. 769. *Frost* vil i U 1942 B s. 68 m. h. t. dom for uforfaldne krav i det hele taget mane til forsigtighed, idet der vel kan være grund til at impdekemme det praktiske retslivs krav, men det understreges, at man ikke bør gå uden for absolut klare tilfælde. — Dette mere almindelige synspunkt kan jeg helt tilslutte mig, jfr. også ovenfor s. 26 ff. m. note 21.

omsætningen. Materialet tjener til at understrege dette og har måske netop deri sin væsentligste betydning. Af 59 registrerede hypotetiske ad citations-situationer angår ikke mindre end 35 (eller ca. 60 pct) tilfælde, hvor der efter dommens oplysninger kunne opstå spørgsmål om regres mod tredje-mand i anledning af dennes misligholdelse af kontraktlig forpligtelse ved ikke-erlæggelse eller erlæggelse af ydelse behæftet med mangler eller van-hjemmel. Som tidligere omtalt er det ikke sandsynligt, at disse situationer skulle være procentuelt rigeligere repræsenterede i de trykte domssam-linger end uden for disse, når man ser bort fra incassosagerne. Der føres f. eks. talrige retssager angående mangler ved en leveret ydelse, hvor ho-vedspørgsmålet er mangelens konstatering og en vurdering af dens be-tydning, og hvor sagen iøvrigt er uden nogensomhelst principiel interesse og allerede derfor ikke trykkes. Desuden erindres om, at kun et forsvin-dende fåtal af underrettsdommene når frem til trykte samlinger.

Hvor der således i et handelsforhold kan opstå spørgsmål om regres mod hjemmelsmand, vil der kunne forekomme tilfælde, hvor hjemmels-manden igen kan føre regressen videre til sin hjemmelsmand og denne måske igen til sin o. s. v. Sådanne perlekædesituationer har man ikke mindst i tiden under og efter sidste verdenskrig set inden for handelen med brugte automobiler. Der er i praksis forekommet tilfælde, hvor første eller andet sælgerled i en sådan omsætningskæde efter en serie første-instantssager og eventuelt ankesager tilbage gennem kæden er blevet præ-senteret for – og har måttet honorere – regreskrav bestående dels af tabt fortjeneste og erlagt købesum og dels et ophobet omkostningsbeløb, der oversteg automobilets værdi. – At en rationel ad citationsadgang her hav-de været af betydning, kræver ikke nærmere påvisning.

Men omend perlekædesituationerne således frembyder et evident ad-citationsbehov, er de dog trods deres hyppige forekomst inden for brugt-vognshandelen og visse andre områder næppe typiske for handelsomsæt-ningen som helhed. Langt snarere er det den tre-leddelte regreskæde, der dominerer – i al fald i *processuel* henseende. Den kan f. eks. typisk bestå af detaillist – grossist – fabrikant eller detaillist – grossist – im-portør. Det har – som det senere skal søges påvist – i flere henseender in-teresse at fastslå dette forhold, som i mindst lige så høj grad gør sig gældende uden for handelsomsætningen, hvor trekantskonstellationer så afgjort er hovedreglen, når der opstår spørgsmål om regres. Dels er det af en vis betydning ved vurderingen af værnetingsproblemet, hvorom

henvises til § 11 nedenfor, dels kan ret tilfældige underliggende materielle forhold bevirke, at *midterleddet* kommer til at stå som den første sagsøger. Dette gør det berettiget at rejse spørgsmålet, om ikke sådanne regressituationer kan finde deres processuelle løsning allerede efter reglen i rpl. § 253. Dette spørgsmål vil blive behandlet nedenfor i § 16 i forbindelse med § 253-adcitationen iøvrigt. — Om forholdet mellem den såkaldte springende regres og adcitationsproblemet henvises til VII nedenfor.

Ikke mindst i handelsforhold vil gennemførelsen af den regrespligtiges indstævning kunne støde på vanskeligheder på grund af de saglige kompetenceregler, f. eks. hvor hovedkrav og regreskrav ligger på hver sin side af beløbsgrænsen for landsretsbehandling. Om disse spørgsmål er ovenfor s. 32 ff fremsat nogle bemærkninger, hvoraf det vil være fremgået, at kompetencereglerne efter min opfattelse ikke burde kunne hindre adcitation i sådanne tilfælde. Retsplejelovens fordeling af 1. instanssager mellem underretter og landsretter hviler på et skøn over, hvad der forekommer mest hensigtsmæssigt ud fra en grov gennemsnitsbetragtning. Om sådanne tekniske regler gælder i særlig grad, at de burde være retslivets tjenere og ikke dets despoter. Man kunne naturligvis udstyre slige normer med en udtrykkelig hjemmel til fravigelse, hvor konkrete forhold i høj grad taler derfor, men dels ville den i forvejen omfangsrige retsplejelov da blive yderligere diger, dels har erfaringen vist, at talrige bestemmelser i retsplejelovgivningen i forvejen fraviges eller lempes, når forholdene tilsiger det. Dette gælder forøvrigt også allerede efter gældende ret de saglige kompetenceregler i visse henseender.²⁷ Klare reglers værdi er uomtvistelig også inden for retsplejen, men det er ikke altid nødvendigt at betale klarhedens pris fuldtud.

Særlige spørgsmål kan opstå, når flere småsager mod samme person ønskes kumuleret med dennes regreskrav mod tredjemand. Ofte vil ganske

27. Jfr. ovenfor s. 34 i og ved note 32 angående sygekassernes accessoriske krav i landsretssager om personskadeerstatning. — Se endvidere U 1943.301 H og 1948.1005 H. I begge disse tilfælde indbragtes upåtalet for *landsretten* som 1. instans søgsmål, der primært støttedes på *servitutrettigheder* og kun sekundært på almindelige naboretlige betragtninger. Disse sager kunne formentlig med mindst lige så stor føje være indbragt for underretten. Cfr. herved J. D. 1950.19, der i et tilsvarende søgsmål for underretten afskar sagsøgeren fra at påberåbe sig de naboretlige betragtninger. Denne afgørelse kritiseres med rette hos *Karnov* 1955 II s. 1520 note 754.

vist det omsætningsled, der distribuerer varer til en større kreds føle sig nødsaget til uden retssag at tage sine kunders reklamationer til følge, således at et eventuelt retligt opgør bliver mellem dette led og hjemmelsmanden. Men det kan tænkes, at detailhandleren *sagsøges* af flere kunder, der har købt mangelfulde varer fra samme parti, og at detailhandleren ønsker sin leverandør adciteret. Bortset fra det ovenfor nævnte saglige kompetenceproblem, der da kan opstå, når det samlede regreskrav overstiger landsretsgrænsen, kan man endvidere spørge, om leverandøren bør kunne adciteres i *hver* af de mod detailhandleren anlagte sager. Problemet reduceres dog ret betydeligt i kraft af, at sagerne mod detailhandleren som oftest vil være anlagt for samme domstol, nemlig ved detailhandlerens værneting. I sådanne tilfælde ville det være nærliggende at foreskrive deres forenede behandling efter § 286 og derefter tillade adcitation under ét af leverandøren. Verserer hovedsøgsmålene derimod i forskellige retskredse, kan der muligvis være grund til at udskyde adcitationssøgsmålene til senere behandling, hvis ikke detailhandleren indskrænker sig til at adcitere i én af sagerne.

V. ANDRE REGRESTILFÆLDE

Allerede materialet i § 5 muliggør opstillingen af andre typegrupper af regrestilfælde, der igen kunne suppleres med yderligere typiske tilfælde, som ikke forekommer i materialet. Imidlertid er det næppe nødvendigt for formålet med nærværende fremstilling at analysere disse forskellige grupper nærmere. Det har i første række ligget mig på sinde at søge illustreret, hvor det væsentligste behov kan konstateres, ligesom jeg har fundet det naturligt at ofre nogle bemærkninger på grupper, der frembød særlige problemer, eller hvor man måske efter en mere overfladisk bedømmelse ville være tilbøjelig til at *overvurdere* adcitationsbehovet.

Det skal herefter blot nævnes, at der inden for entreprisforholdene formentlig består et ikke uvæsentligt behov for udvidet adcitationsadgang.²⁸ Det samme gælder inden for fragtretten, hvor den for fragtkontraktens ikke-behørigte opfyldelse søgte ofte vil have regreskrav mod tredjemand. Dog reducerer eksistensen af de forskellige transportforsikringer antagelig adcitationsbehovet noget på dette område.

28. Jfr. Axel H. Pedersen, Jur. 1958 s. 149 ff.

Under retssager støttet på omsætningspapirer vil der vel kunne opstå behov for adcitation, men dog næppe i noget større omfang. Og specielt de omsætningspapirer, hvor også overdrageren bliver forpligtet, nemlig vekslers og checks, er underkastet den hurtige retsforfølgning. Det er tidligere omtalt, at denne i al fald ikke bør kunne kombineres med ordinære adcitationssøgsmål. Men selv om adcitationssøgsmålet selv støttes f. eks. på veksel, evt. på den samme, som hovedsøgsmålet angår, bør det næppe admitteres. Her er et område, hvor den gamle betragtning fra Ørstedts tid (at sagsøgeren ikke behøver at tåle sagens forhaling gennem det ham uvedkommende adcitationssøgsmål) stadig har gyldighed. Giver derimod både sagsøger og adcitant afkald på hurtig retsforfølgning, kan der blive både plads og trang til adcitation.²⁹

Ud over de allerede nævnte grupper bør endelig erindres om den gruppe, man kunne kalde de atypiske regressituationer. Disse findes både i og uden for kontraktsforhold. En gennemgang på må og få af vore domssamlinger viser, at retslivets brogede mangfoldighed her – som så ofte – overtræffer fantasien.

VI. »SPRINGENDE REGRES« OG ADCITATION

Adcitationsproblemet og spørgsmålet om den såkaldte springende regres er principielt to vidt forskellige problemer. Med en i al fald tidligere gængs – og til illustrationsbehov stadig anvendelig – terminologi kan man sige, at adcitation er et processuelt, den springende regres et materielt problem.

Udtrykket springende regres har opnået en vis popularitet, men er iøvrigt – ud over at være mundret – ikke særlig godt. Sprogligt dækker det kun de tilfælde, hvor et *regreskrav*, et *genkrav*, rettes – ikke mod den umiddelbart regrespligtige – men mod en tredjemand, til hvem den umiddelbart regrespligtige antages at kunne have ført regressen videre, dersom kravet (kun) var blevet rettet mod ham. Men den problemkreds, der almindeligvis behandles under denne terminologi, omfatter jo i al fald også de tilfælde, hvor kreditors krav ikke er noget regreskrav i den forstand, hvori dette udtryk almindeligvis bruges, f. eks. hvor en køber, der ikke selv har solgt varen videre, retter krav mod sælgers hjemmelsmand. For så vidt er den af *A. Vinding Kruse*³⁰ anvendte

29. Jfr. U 1954.834 Ø, der under parternes enighed tilstedte adcitation i et checkmellemværende.

30. Jfr. U 1952 B.186 ff. Misligholdelse 1961 s. 245 ff.

terminologi: »misligholdelsesbeføjelser mod sælgerens (eller overdragerens) hjemmelsmand« mere rammende. Til angivelse af problemet i almindelighed kunne man måske benytte udtrykket »krav mod skyldners medkontrahent«. ³¹ Thi beslægtede problemer kan også opstå uden for handelsomsætningen, f. eks. hvor en ladningsejer uden om speditøren retter krav mod et af denne engageret stevedorefirma, eller hvor en bygherre uden om hovedentreprenøren retter krav mod en af denne engageret underentreprenør.

Spørgsmålet om skyldners ansvar over for kreditors medkontrahent skal ikke her undersøges nærmere. ³² Problemet er vanskeligt, og især er det ikke let at øjne nogen fælles tendens i den spredte praksis på området. Visse situationer er utvivlsomt mere tilgængelige for et sådant direkte ansvar end andre (f. eks. levering af ydelse med farlige egenskaber), men der synes dog både i teori og praksis at være en tendens til i stigende grad at anerkende disse krav i forbindelse med *kontraktsforhold*, hvor *det må stå den ene part klart, at misligholdelse fra hans side vil være af mindst lige så indgribende betydning for tredjemand som for medkontrahenten*, eller hvor det dog efter partens *stilling* forekommer rimeligt at pålægge ham ansvar over for tredjemand. Om sådant ansvar i det enkelte tilfælde bygger på retsbrudssynspunkter, cessionssynspunkter eller eventuelt betragtninger over mer eller mindre stiltiende påtagne forpligtelser over for tredjemand, ³³ kan være svært at afgøre. Om et eventuelt ansvar skal betragtes som et ansvar i eller uden for kontrakt er formentlig mindre væsentligt, eftersom en sådan rubricering næppe ville retfærdiggøre

31. Jfr. – set fra den modsatte side – *Gomard*: Erstatningsregler s. 61–62, hvor der tales om skyldners ansvar overfor kreditors medkontrahent.

32. Se bl. a. *A. Vinding Kruse*: Misligholdelse 1961 s. 245 ff jfr. U 1952 B.186 ff m. henv. *Gomard*: Erstatningsregler s. 60 ff, 321 note 155 og (specielt om ansvar for udstedte konstatende erklæringer) 386 ff. *A. Victor Hansen* U 1959 B. 222, *Laugesen Fuldmægtigen* 1960 s. 18 ff med henv. og (om speditørens ansvar) *Schmidt, Wilkens, Grönfors* og *Pineus*: Svensk Frakträtt s. 88. Fra nyeste praksis se U 1959.417 SH.

33. Jfr. f. eks. U 1948.785 H. Et stevedorefirma S havde for et dampskibsselskab påtaget sig at modtage godset ved udlosningen og videretransportere det til toldboden samt hos modtageren opkræve vederlag herfor. En til K sendt pakke forsvandt, mens den sammen med andet gods af S var henlagt på kajen. Dommen fremhæver, at fremgangsmåden med modtagelse og aflevering af godset samt opkrævning af vederlag havde været anvendt mange gange af S over for K. Derfor antoges K med føje at have regnet med, at S havde påtaget sig dette hverv også over for K.

almindelige slutninger på det punkt, der vel iøvrigt er sontringens mest relevante, nemlig spørgsmålet om bevisbyrde.³⁴

Omend *ad citations*problemet og spørgsmålet om skyldners ansvar over for kreditors medkontrahent som nævnt er principielt forskellige, er den omtalte tendens på det sidste område dog af en vis betydning ved bedømmelsen af det legislative *ad citations*problem. Thi det er klart, at i det omfang, hvori man i praksis med positivt resultat rejser direkte krav mod skyldners medkontrahent, overflødiggøres *ad citation* af regrespligtig tredjemand tilsvarende. Men selv hvor en bestående adgang til at rette kravet direkte mod skyldners medkontrahent ikke benyttes, idet sagsøgeren af en eller anden grund foretrækker at holde sig til skyldner alene, har spørgsmålet alligevel en vis interesse. Thi på tilsvarende vis som ved kreditors søgsmål mod selvskyldnerkautionisten kan man da sige, at tredjemand ikke værnetingsmæssigt gås for nær ved at *ad citeres*, idet han i forvejen efter § 245 kunne være stævnet sammen med skyldner ved dennes hjemting.

VII. *AD CITATION* I FORM AF NEGATIVT ANERKENDELSESSØGSMÅL ELLER I »RETSKRAFTSØJEMED«

Som det vil blive nærmere omtalt i afsnittet om *litisdenuntiation*, har det behørigt afgivne procesvarsel formentlig visse – omend ret begrænsede – retsvirkninger. Imidlertid er der almindelig enighed om, at det i al fald *ikke* har til virkning, at dommen i den varslede proces bliver bindende for *litis denuntiatus*. En sådan virkning ville i betragtning af den omkostningspraksis, der følges m. h. t. *proces tilvarslede* personer, og den ret passive stilling, disse almindeligvis indtager i processen, også være urimelig streng. Endvidere ville det behov, der er for at kunne hidføre denne virkning, i langt de fleste tilfælde tilgodeses, dersom man indrømmer en almindelig adgang til egentlig *indstævning* af *regrespligtig* tredjemand.

Tilbage bliver dog visse situationer, hvor det selv med en udvidet adgang til *regres-ad citation* in mente må erkendes, at en procespart kan have brug for et middel, der kan sikre ham en i forhold til tredjemand

34. Se dog den i forrige note citerede afgørelse, der netop byggede på antagelsen af en stiltiende kontrakt og klart lagde bevisbyrden m. h. t. spørgsmålet om culpa på stevedorefirmaet.

retskraftig afgørelse. Dette gælder for det første de tilfælde, hvor parten under forudsætning af et vist sagsudfald kan befrygte, at tredjemand vil rette krav mod ham. Denne situation er ikke omtalt i dansk teori, og der er heller ingen tvivl om, at det praktiske behov for en ad citationsadgang her er betydelig mindre, end hvor parterne selv kan rejse regreskrav mod tredjemand. Skulle man anerkende en sådan tilstævning, måtte det i al fald søges klarlagt, hvilke potentielle krav fra tredjemands side der kunne retfærdiggøre ad citationen. En tilstævningsadgang af denne art bør givetvis ikke stå en part åben i alle tilfælde, hvor et vist udfald af hovedsagen kunne *tænkes* at give tredjemand anledning til at rejse krav mod parten. Dersom f. eks. en leverandør er i tvistemål med en kunde angående mangler ved et leveret vareparti, bør leverandøren ikke kunne ad citere eventuelle andre aftagere af samme vareart blot for i forhold til disse at få en retskraftig afgørelse. Derimod kan f. eks. den, der som lejer eller låntager sidder inde med en ting, under et mod ham rettet vindikationssøgsmål have en rimelig interesse i at inddrage udlejer eller långiver for ikke senere fra denne at blive mødt med erstatningskrav i anledning af vindikationssagens udfald. (Det forudsættes altså, at situationen ikke allerede giver besidderen anledning til at ad citere udlejer eller långiver med *vanhjemmelsregres* for øje). Sådanne problemer har man i den *norske* tvistemålslov i et vist omfang løst gennem specielle regler (§§ 81 ff). Efter disse kan en sagsøgt, der ikke vil indlade sig på sagen, fordi han blot på en andens vegne besidder den ting eller udøver den tinglige ret, sagen drejer sig om, opfordre den anden til at overtage sagen. Undlader den pågældende herefter at erklære sig, eller er han uvillig til at overtage sagen, kan han ikke gøre ansvar gældende mod besidderen i anledning af sagens udfald, eller fordi besidderen har efterkommet sagsøgerens påstand, medmindre det godtgøres, at retsforholdet mellem ham og besidderen eller andre særlige omstændigheder medfører noget andet.

Det er imidlertid et spørgsmål, om ikke den norske regel er for snævert formuleret, selvom det må erkendes, at en snæver, men klar regel er at foretrække fremfor en regel, der kunne give anledning til urimelige ad citationer. I oversigten s. 58 er nævnt en sag, hvor lejereren af en forretning sagsøgte udlejer for at få denne dømt til at anerkende en køber, til hvem lejereren havde solgt forretningen. Hvis baggrunden for et sådant søgsmål er, at lejereren har lovet køber at fremskaffe godkendelsen, og køber derefter nægter selv at deltage i søgsmålet mod udlejer, idet han

erklærer at ville holde lejer ansvarlig, dersom han ikke fremskaffer godkendelsen, kunne adcitation blive aktuel for at hindre køber i senere at hævde, at sagsudfaldet skyldtes forsømmelse fra lejerens side. Tilsvarende situationer kan opstå, når en bygherre eller sælger af fast ejendom har lovet køber at fremskaffe offentlige tilladelser eller dispensationer m. h. t. ejendommens indretning, placering, brug el. lign. – Det bør imidlertid utvivlsomt fastholdes, at skal man tilstede adcitation i slige tilfælde, må det kræves godtgjort – f. eks. gennem oplysning om tredjemands holdning – at parten virkelig har rimelig grund til adcitation.³⁵

Hvad angår adcitationsspørandens udformning i de her berørte tilfælde, vil man navnlig kunne tænke sig to varianter: Enten kan tilstævningen have form af et negativt anerkendelsessøgsmål gående ud på, at tredjemand ikke – i tilfælde af et vist sagsudfald – har noget krav mod adcitationen. Eller påstanden kunne tænkes blot at lyde på, at tredjemand tilpligtes – i det omfang, sagens udfald måtte berøre ham – at anerkende afgørelsen.

Den sidste form kan blive aktuel i en anden gruppe tilfælde, hvor der vel kan blive tale om fra den tabende parts side at rette *regreskrav* mod tredjemand, men hvor de saglige kompetenceregler hindrer adcitation. Eksempelvis kan nævnes lejers søgsmål ved boligretten mod udlejer til tilbagebetaling af for meget erlagte ydelser. Selvom udlejer her måtte have regres mod tidligere ejer af ejendommen, vil regressøgsmålet næppe kunne behandles af boligretten. Under det senere regressøgsmål ved de ordinære domstole risikerer sagsøgeren da at blive mødt med indsigelser, der, fremkommet under boligsagen, kunne have ændret dennes udfald. Et under boligsagen afgivet procesvarsel beskytter – som det senere skal påvises – ikke tilstrækkelig effektivt herimod. I sådanne tilfælde burde den regresberettigede have mulighed for under boligsagen at adcitere den tidligere ejer med det begrænsede formål at gøre dommen i boligsagen bin-

35. Den svenske ad citationsregel kunne efter sin ordlyd synes at hjemle også denne form for ad citation, idet ordene »äge motsvarande tillämpning« i RB 14: 5, stk. 1, 2. pkt., er tvetydige. Efter motiverne ser det imidlertid ud til, at reglen kun sigter mod tilfælde, hvor *tredjemand* tager initiativet til kumulationen, fordi han i anledning af den udgang, sagen kan få, vil rette krav mod en af parterne eller dem begge, og ikke mod tilfælde, hvor en *part* i samme anledning rejser negativt anerkendelsessøgsmål mod tredjemand. Heller ikke i den foreliggende litteratur finder man mig bekendt udtryk for, at en part kan benytte dette punktum som basis for ad citation af tredjemand.

dende for adcitatus (hvilket naturligvis ikke ville afskære denne fra under det senere regressøgsmål at fremsætte de indsigelser, der udelukkende vedrørte retsforholdet mellem ham og adcitanten). – På tilsvarende vis kunne et sådant behov for adcitation med »retskraftsformål« tænkes at opstå ved kompetencekollisioner mellem de ordinære domstole og f. eks. Sø- og Handelsretten og husdyrvoldgiftsretterne.

Litisdenuntiation

§ 7. Indledning, begreb og fremmed ret

I. PROBLEMETS PRAKTISKE BETYDNING

Siden man herhjemme i teori og praksis forlod den opfattelse med hensyn til retsvirkningerne af foretagen eller undladt litsidenuntiation, som i almindelighed er blevet tillagt *Nellemann*, har der bestået nogen usikkerhed over for spørgsmålet. At de foreliggende retsafgørelser frembyder et tilsyneladende broget billede, har ikke mindsket tvivlen. Siden *Nellemanns* stillingtagen har spørgsmålet kun været gjort til genstand for ret spredt behandling i teorien. Som det vil fremgå af det følgende, er det imidlertid min opfattelse, at de foreliggende domme ikke er så modstridende, som man har villet gøre dem til, og at det – især på baggrund af de senere års praksis – er muligt i hovedlinierne at fastlægge virkningerne i al fald af den behørigt *foretagne* procesunderretning.

Problemet har ikke blot teoretisk interesse. Selvom procesunderretningerne kun lejlighedsvis giver anledning til retstvister, afgives disse underretninger i ret betydeligt omfang.¹ Ganske vist giver spørgsmålet om, hvorvidt man i de enkelte tilfælde bør *afgive* litisdenuntiation, ikke anledning til særlig vanskelige overvejelser for den praktiserende jurist. Er man i tvivl i så henseende, afgiver man i praksis hellere procesunderretning en gang for meget end en gang for lidt. Uanset at man ikke har været i stand til at gøre sig særlig klare forestillinger om, hvorvidt man løb nogen risiko ved at undlade denuntiationen – eller i bekræftende fald hvilken risiko – har man i vidt omfang *ex tute* sørget for, at underret-

1. I de i Ugeskrift for Retsvæsen for 1949–51 refererede domme gives der således oplysning om afgivet procesvarsel i 24 tilfælde, nemlig de i oversigten s. 55 ff understregede tilfælde samt yderligere to: 1949.691 Ø og 1950.525 H. Ud over de tilfælde, hvor varslet gav anledning til biintervention, findes inden for de samme årgange endnu 15 tilfælde af biintervention. I disse tilfælde kan man ofte formode, at procesunderretning ville være blevet afgivet, hvis tredje- mand ikke havde interveneret af egen drift. Herudover erindres om det ovenfor s. 46 f bemærkede, hvorefter domssamlingerne næppe udtømmende angiver det antal procesunderretninger, der har fundet sted i de aftrykte retstilfælde.

ning blev givet. Dette hænger sammen med, at man – som det senere skal søges påvist – med procesunderretningerne vistnok ret ofte forfølger visse selvstændige formål uafhængigt af, om retsordenen udstyrer denuntiationen med retsvirkninger. Ydermere løber denuntianten ingen særlig risiko ved at afgive varsel, selv om denne foranstaltning senere måtte vise sig at være overflødig eller nytteløs. Alligevel har det betydning for denuntianten at vide, hvilke retsvirkninger der knytter sig til denuntiationen. Dels vil sådan viden trods det anførte kunne vejlede ham ved beslutningen om underretningens afgivelse, dels får spørgsmålet selvsagt betydning i de tilfælde, hvor denuntiation *er* afgivet. Ikke mindst mod den baggrund, hvorpå spørgsmålet er rejst i nærværende fremstilling, har det betydning for den praktiserende jurist. Dersom det er rigtigt, at der i praksis er et betydeligt større behov for adcitation, end lovreglerne er i stand til at fyldestgøre, må det i de tilfælde, hvor sådan adcitation havde været ønskelig, være af interesse at vide, i hvilket omfang litisdenuntiationsinstituttet afbøder savnet.

Afbøder selve spørgsmålet om afgivelse eller ikke-afgivelse ikke særlig indviklede overvejelser for den praktiserende jurist, kan det i praksis være forbundet med betydelige vanskeligheder at afgøre, hvorledes man i det enkelte tilfælde skal forholde sig over for en *modtaget* procesunderretning. Disse vanskeligheder udspringer af forskellige, samvirkende årsager.

For det første består der erfaringsmæssigt hos de fleste modtagere af procesunderretninger en vis almindelig ulyst over for tanken om at blande sig i en proces, som ikke har nogen højaktuel betydning for underretningens adressat. Denne ulyst dikteres vel i første række af psykologiske faktorer, beslægtet med dem, der bevirker, at man kun nødtigt bygger beskyttelsesrum, når der ikke er krig. Men dernæst spiller praktiske overvejelser ind med hensyn til omkostningsspørgsmålet. De fleste, der modtager procesunderretning, henvender sig til advokat, idet lægfolk som oftest – skønt eventuelt fortrolige med visse andre processuelle dokumenter – står helt på bar bund overfor litisdenuntiationen. Når advokaten derefter har ydet sit bidrag til forståelse af underretningens rækkevidde og konsekvenser og eventuelt rådet til at efterkomme opfordringen, opstår næsten altid spørgsmålet: hvem skal betale omkostningerne? Her må advokaten gøre sin klient bekendt med, at man i praksis er yderst tilbageholdende med at tilkende denuntiaten omkostninger, og at han derfor altid må være forberedt på selv at bære sine udgifter i forbindelse

med interventionen. Dette har erfaringsmæssigt en yderligere afsvælgende virkning og bevirker ofte, at klienten enten ønsker at vente og se tiden an eller blot instruerer advokaten om at »holde lidt øje« med sagen udvikling i det håb, at en sådan observatørvirksomhed vil være billigere end en mere aktiv indsats. Jeg skal senere vende tilbage til dette forhold, som man efter mit skøn ikke kan se bort fra ved fastlæggelsen af de retlige virkninger af foretagen denuntiation. — Som en omstændighed, der i en del tilfælde bidrager til, at denuntiaten tøver med at indtræde i processen, bør i denne forbindelse tillige nævnes, at det i praksis er fast antaget — og i teorien aldrig bestridt —, at litisdenuntiationen ikke er undergivet sædvanlige værnetingsbegrænsninger.² En sag, der verserer i Skagen, kan frit varsles for en denuntiat, der bor i Gedser. Dette betyder, at denuntiaten — dersom han ønsker at indtræde i sagen — ofte må benytte to advokater, et forhold, som i al fald ikke billiggør interventionen, og som vistnok ret ofte yderligere bestyrker denuntiatens tilbøjelighed til at afvente det eventuelle senere regressøgsmål mod ham selv ved eget værneting.

Endvidere vanskeliggøres afgørelsen af, hvorledes man skal forholde sig over for en modtaget procesunderretning, selvsagt af den omstændighed, at det hidtil har været temmelig vanskeligt at fastslå noget om de retlige virkninger af passivitet over for underretningen. Det er imidlertid især på dette punkt, de senere års domme har ydet et bidrag til at skabe en vis klaring.

Endelig kommer hertil yderligere et problem af praktisk art, som forøvrigt ikke er blevet væsentlig mindre efter den seneste praksis. Den advokat, der repræsenterer sagsøgte under en retssag, behøver ikke at plage sig med overvejelser over, hvorvidt han skal give møde eller ej, ligesom det normalt ligger inden for det overkommelige at finde ud af, i hvilket omfang han skal tage initiativet under sagens gang. Den advokat, der bliver konsulteret af en procestilvarslet, skal derimod på et tidspunkt, da hans kendskab til hovedsagen ikke er særlig dybtgående, tage stilling til, om der overhovedet skal foretages noget. Herved bør særlig erindres, dels at procesunderretninger som ovenfor nævnt *ex tuto* gives i et videre omfang, end den strenge nødvendighed altid tilsiger, dels at den pågældende advokat ikke kan forudse noget om, hvilke oplysninger der vil komme frem i sa-

2. Jfr. også *Nellemann*: *Den ordinaire civile Procesmaade*, 4. udg. 1892 s. 281.

gen – selv uden intervention – ligesom det kan være vanskeligt gennem en summarisk afhøring af klienten at finde frem til de oplysninger, denne selvstændigt vil kunne bidrage med. Alligevel skal afgørelsen træffes og helst på et så tidligt tidspunkt under sagen som muligt. I tvivlstilfælde vil man vel være tilbøjelig til at tilråde intervention, men den omstændighed, at klienten også må finansiere fejlskønnet, vil selvsagt tilsige en vis tilbageholdenhed.

Det er derfor af ikke ringe praktisk betydning af få skabt klarhed ikke mindst over virkningen af passivitet over for processunderretningen. Ved fastlæggelsen af denne virkning må man i nogen grad tage de ovenfor skitserede forhold med i bedømmelsen. Samtidig må man undersøge, i hvilket omfang det er muligt at gøre litisdenuntiationen til et nyttigt og brugbart processuelt redskab for afgiveren.

Inden disse spørgsmål nærmere undersøges, kan det have en vis interesse i store træk at se, hvorledes man bedømmer litisdenuntiationen i de nærmeste landes ret. Derefter vil følge nogle bemærkninger om udviklingen herhjemme i forbindelse med en gennemgang af praksis med hovedvægten lagt på de senere år.

I det følgende vil der i overensstemmelse med traditionel terminologi blive sondret mellem foretaget og undladt varsel. Logisk nødvendig er denne sondring i og for sig ikke. I det omfang, hvori foretagen denuntiation medfører retlige virkninger, vil det kunne siges, at disse virkninger ikke indtræder ved undladt varsling. Dersom omvendt undladt varsling er forbundet med særlige virkninger for en part, kan man udtrykke forholdet således, at den pågældende part ved at foretage underretningen opnår at afværge disse virkninger. For så vidt kan denuntiationens retlige betydning altid fremstilles under ét. Ser man på de virkninger, som i litteraturen har været drøftet under overskriften foretagen denuntiation, vil man se, at opmærksomheden her har været koncentreret om fordelsvirkninger for denuntianten, medens man omvendt under etiketten undladt varsel har diskuteret skadevirkninger for den part, for hvem det måtte have været nærliggende at afgive underretning. Det må imidlertid understreges, at dette er et faktisk forhold og ikke nogen logisk konsekvens af sondringen. Det ville f.eks. være nærliggende under foretaget varsel at drøfte spørgsmålet om denuntiantens eventuelle omkostningsansvar over for denuntiaten, altså en mulig skadevirkning for denuntianten. Dette spørgsmål har imidlertid fortonet sig i diskussionen under indflydelse af

den kendsgerning, at domstolene højst i meget specielle undtagelsestilfælde tilkender denuntiaten omkostninger. På tilsvarende vis ville der intet være til hinder for at opstille regler f. eks. om denuntiantens pligt til efter afgivet varsel at tåle udsættelse af sagen, for at denuntiaten kan få lejlighed til at varetage sine interesser. Dog har man heller ikke interesseret sig meget for dette problem i litteraturen, fordi det sjældent i praksis frembyder større problemer, end man kan klare gennem en fornuftig procesledelse fra dommerens side.

Selvom sondringen mellem fordele og ulemper for denuntianten således ikke behøver at korrespondere med sondringen mellem foretaget og undladt varsel, vil det imidlertid også af det følgende fremgå, at opmærksomheden under afsnittene om foretaget varsel især koncentrerer sig om fordelsvirkninger for denuntianten. Under undladt varsel vil blive drøftet spørgsmålet om helt eller delvis bortfald af regresret. Med den traditionelle sondrings opretholdelse lettes navnlig sammenligningen med de forskellige bidrag, der i litteraturen er ydet til spørgsmålet om denuntiationens retlige og faktiske virkninger.

II. BEGREB

Selve fastlæggelsen af begrebet litisdenuntiation frembyder ikke større vanskeligheder, og man opererer stort set med samme begreb i de forskellige landes ret. De afvigelser, der foreligger, har næppe større praktisk betydning. Herhjemme plejer man at følge den definition, der sprogligt ligger litisdenuntiation nærmest, d. v. s. en underretning om en proces rettet til en tredjemand fra en af parternes side.³ Samtidig understreger man dog sædvanligvis, at underretningen som oftest er ledsaget af en opfordring til litisdenuntiaten til at give møde under sagen og dér varetage sine interesser, evt. indtræde til støtte for den denuntierende. Endelig indeholder procesunderretningen i de fleste praktisk forekommende tilfælde et forbehold om regres mod denuntiaten. I fremmed ret ser man undertiden ét eller flere af disse led medtaget i definitionen.⁴

I det omfang, man tillægger denuntiationen positive retsvirkninger, kan man naturligvis rejse det spørgsmål, om disse virkninger indtræder

3. Således *Nellemann* s. 279, *Hurwitz* s. 85.

4. Således *Kallenberg*, *Svensk civilprocessrätt*, Lund 1917–39 I s. 1078, *Hassler*: *Den nya rättegångsbalken*, 1. del 1947 s. 234 og *Ekelöf*: *Rättegång* II s. 389, der alle medtager opfordringen i definitionen.

– alt andet lige – dersom underretningen kun er en underretning og f. eks. ikke indeholder nogen motivering for afgivelsen, nogen opfordring til intervention eller noget forbehold om regres. I de sædvanligt forekommende tilfælde må spørgsmålet besvares bekræftende. Det vil normalt være indlysende for denuntiaten eller hans sagfører, hvad meningen er med den givne underretning. Skulle der imidlertid forekomme tilfælde, hvor der hos denuntiaten kan bestå nogen fornuftigt begrundet tvivl om, hvorvidt den løbende sag vedkommer ham, vil man sikkert hos domstolene vide at løse spørgsmålet ud fra rent praktiske overvejelser.⁵ Ofte vil det vel i sådanne tilfælde være nærliggende, at denuntiaten retter nærmere forespørgsel til denuntianten, således at det må komme ham til skade, dersom han har forsømt dette. Har han imidlertid haft føje til at gå ud fra, at den løbende sag var ham aldeles uvedkommende, og dette har været kendeligt for denuntianten, bør man have mulighed for at frakende denuntiationen nogen virkning. Om man herefter vil sige, at definitionen bør udvidets med ét eller flere af de nævnte momenter, er en smagssag, og man kan formentlig lade spørgsmålet ligge som værende uden større praktisk betydning.

III. FREMMED RET

A. *Svensk ret.*

1. *Biintervention i almindelighed.* Reglerne herom findes nu i den nye retsplejelov (rättegångsbalken) af 18. juli 1942 kap. 14 §§ 9–11. Herefter kan enhver, som ikke er part i sagen, men som påstår, at sagen berører hans ret, og som sandsynliggør sin påstand, deltage i processen på en af siderne som intervenient.

Det bør i denne forbindelse bemærkes, at udtrykket intervention nu efterhånden i svensk ret forbeholdes det, vi stadig kalder og som man også tidligere i Sverige kaldte biintervention, d. v. s. en tredjemands indtræden i sagen til støtte for en af de oprindelige parter påstand, uden at intervenienten som selvstændig procespart kræver sig kendt be rettiget med hensyn til sagens genstand. Det begreb, vi sædvanligvis kalder

5. Se hertil U 1959.876 H: Den 5-årige forældelse efter 1908-loven fandtes afbrudt ved en stedfunden proces til varsling, »der af indstævnte kun kunne opfattes som havende til formål at sikre et eventuelt regreskrav fra appellantens side, og som førte til indstævntes biintervention i sagen.«

hovedintervention, d. v. s. en tredjemands indtræden i en verserende proces som selvstændig part, idet han påstår sig berettiget til den ting eller rettighed, hvorom sagen drejer sig, og således kommer til at stå som modpart såvel i forhold til sagsøgeren som til sagsøgte, er nok opretholdt ved rättegångsbalken (kap. 14 § 4), men behandles ikke som intervention.⁶ I teorien bruger man nu som oftest udtrykket »mellemkommende part« om hovedintervenienten.⁷

Ved den således i RB. bibeholdte adgang til biintervention sigtes især til to tilfældegrupper. Dels tænkes på de tilfælde, hvor tredjemands interesse beror på, at dommen i den verserende sag kan få retskraft i forhold til ham (retskrafttilfælde), dels på de tilfælde, hvor hans stilling iøvrigt kan påvirkes af det retsforhold, som er sagens genstand, en gruppe, som man efter de praktisk hyppigst forekommende tilfælde kalder regreskravstilfælde.

Biintervenientens stilling under sagen afhænger af, hvilken tilfældegruppe hans interesse falder ind under. I retskrafttilfældene betragtes han af loven som part, medens han i de sædvanlige, øvrige tilfælde (regrestilfældene) ikke har selvstændig partsstilling. Han kan således ikke ændre den af parten nedlagte påstand eller iøvrigt foretage nogen handling, der strider mod partens egne proceshåndlinger, eller i videre omfang end parten selv fremme sagen til kendelse eller dom.

Som antydnet har dommen i sagen mellem parterne normalt ikke retskraft for intervenienten. Retskraftsgruppen omfatter således kun visse spredte tilfælde, hvor man enten med støtte i lovgivningen eller »efter retsforholdets natur« lader dommen være bindende for tredjemand.

I de øvrige tilfælde – og det er navnlig disse, der har interesse ved en sammenligning med dansk ret – kan der højst blive tale om at tillægge dommen en vis bevisvirkning under den eventuelle senere sag mod intervenienten.⁸

6. Se t. eks. *Gärde, Strandberg, Engströmer og Söderlund: Nya Rättegångsbalken med kommentar*, Stockholm 1949 p. 149, *Processlagberedningens Förslag till Rättegångsbalk II*, Stockholm 1938 p. 192, *Ake Hassler: Den nya rättegångsbalken I*, Stockholm 1947 p. 225.

7. Dette udtryk blev første gang foreslået af *Lundstedt: Om biintervention*. Lund 1911–12 p. 106 note 1. Efter en nøjere afvejning tages det op af *P. O. Ekelöf: Om interventionsgrunden*. Uppsala 1937 p. 2 ff og benyttes senere bl. a. af *Hassler* 1. c. p. 224 ff.

8. *Hassler: Rättegång I* 231, *Ekelöf: Rättegång II* 384 f.

2. *Særligt om litisdenuntiation.* I modsætning til, hvad der gælder i dansk ret, har man i Sverige ved rättegångsbalken udtrykkeligt lovfæstet dette institut (kap. 14 §§ 12–13). Herefter kan en part, der mener, at nogen som intervenient kan deltage i retssagen, forkynde processen for denne med opfordring til at indtræde i sagen. Den, for hvem processen forkyndes, kan på sin side forkynde den for andre, som han mener kan indtræde i sagen. Der henvises derhos til visse særregler, som pålægger en ligefrem pligt til at foretage procesunderretning, hvorefter kan sluttes, at en sådan pligt iøvrigt som hovedregel ikke består. Endvidere er der givet forskrifter om fremgangsmåden ved denuntiationen.

De to hovedspørgsmål, man i dansk teori sædvanligvis rejser med henblik på litisdenuntiation, nemlig spørgsmålet om virkningen af en behørigt foretaget denuntiation og spørgsmålet om virkningen af undladt denuntiation, kan i al fald for svensk rets vedkommende formentlig besvares under ét. Uden for de undtagelsestilfælde, hvor der er foreskrevet en positiv pligt til at afgive procesunderretning, er der almindelig enighed om, at en behørigt foretagen procesunderretning højst kan have den virkning, at der tillægges dommen i den første sag en stærkere beviskraft under den eventuelle senere sag mod denuntiaten. I det omfang en sådan stærkere beviskraft anerkendes, går den pågældende part følgelig glip af denne forstærkede bevisvirkning ved ikke at denuntiere. Derimod bliver der i almindelighed ikke tale om, at dommen i den første sag på grund af afgiven procesunderretning bliver bindende for denuntiaten, ligesom der i almindelighed ikke tillægges denne særlige beføjelser i tilfælde, hvor denuntiation med rimelighed kunne være foretaget, men er undladt.⁹

Imidlertid får man kun et halvt billede af svensk ret på dette område, såfremt man forbigår den vigtige regel i rättegångsbalkens kap. 14 § 5. Denne bestemmelse – der ikke har noget sidestykke i almindelig dansk civilprocesret – giver den part, der – om han taber sagen – vil rejse regreskrav, erstatningskrav eller lignende mod tredjemand, ret til inden domsforhandlingen at adcitere denne tredjemand. (Samtidig tillægges der tredjemand en tilsvarende ret til at indstævne en af sagens parter eller dem begge, såfremt han i anledning af den udgang, sagen kan få, agter at rejse lignende krav mod parten eller parterne).

9. *Hassler: Rättegång* I 235–36, *Gärde* 152, *Welamson* 145 f, *Ekelöf: Rättegång* II 389 f.

Bestemmelsen har systematisk intet med litisdenuntiation eller biintervention at gøre. Der er her tale om en egentlig tilstævning af tredjemand med den virkning, at man i forholdet til ham får en bindende dom. Hvor der foreligger vanhjemmelsspørgsmål i forbindelse med køb af fast ejendom, er der givet særlige regler i jordabalkens 11. kap. Herefter er sælgeren af fast ejendom, såfremt der senere fra anden side rejses vindikationskrav, pligtig at »värja köpet«, d. v. s. forsvare køberens ret. Køberens eventuelle regreskrav mod sælgeren er dog betinget af, at denne formelig indstævnes under vindikationsagen, i det mindste til at forsvare køberens ret. For fast ejendoms vedkommende har man altså i denne henseende allerede længe før den nye rättegångsbalk haft en til RB 14:5 svarende regel, blot med den forskel, at regreskravet ved fast ejendom ligefrem er betinget af, at hjemmelsmanden indstævnes, en betingelse, som ellers ikke kan opstilles i de øvrige almindelige regrestilfælde. Foreligger vanhjemmelen ved løsøre, har spørgsmålet ringe praktisk betydning på grund af den vidtstrakte adgang til eksstinktiv godtroserhvervelse, som anerkendes i Sverige.

Det vil imidlertid af det anførte ses, at selv om man ser bort fra vanhjemmelstilfælde ved fast og løs ejendom, påvirker den anførte regel i RB kap. 14 § 5 i høj grad det billede, man danner sig af litisdenuntiationsinstituttet i svensk ret. Når man tager i betragtning, at litisdenuntiation herhjemme som altovervejende hovedregel gives i regrestilfælde (og dermed nærtbeslægtede tilfælde), forekommer det indlysende, at den ofte nævnte regel, der giver en langt mere effektiv adgang til at drage tredjemand ind i sagen, i betydeligt omfang må reducere litisdenuntiationens praktiske betydning.

For en ordens skyld bør tilføjes, at den omtalte adgang til at indstævne tredjemand ikke er værnetingsbegrænset. Den domstol, der i så henseende er kompetent med hensyn til hovedsøgsmålet, er eo ipso kompetent med hensyn til ad citationssøgsmålet mod tredjemand (RB kap. 10 § 14, 3. stk.). Herudover skal dette svenske ad citationeninstitut ikke omtales nærmere her. Nogle yderligere bemærkninger om det vil blive fremsat nedenfor i § 14.

B. *Norsk ret.*

1. *Biintervention i almindelighed.* Reglerne findes i lov nr. 6 af 13. august 1915 om rettergangsmaaten i tvistemaal (tvistemålsloven) §§ 75–79.

Instituttet benævnes hjælpeintervention i modsætning til begrebet intervention i almindelighed, der svarer til dansk hovedintervention. Dette sidste udtryk bruges dog også undertiden i norsk litteratur.

Ifølge § 75 kan den, som har en retlig interesse i, at den ene af parterne vinder, optræde som hjælpeintervenient til støtte for denne part på ethvert trin i sagen, sålænge den ikke er »retskraftig« afgjort.

Ligesom i svensk (og dansk) ret har hjælpeintervenienten som hovedregel ikke partsstilling i processen. Undtagelserne minder stærkt om de tilsvarende svenske. Således opnår hjælpeintervenienten iflg. § 79 partsstilling dels, hvor afgørelsen er »retslig bindende« for ham i forhold til modparten, dels, når fuldbyrdelse af dommen ville medføre »et umiddelbart rettsindgreb« for ham – i sidste tilfælde dog betinget af, at han vedtager, at afgørelsen skal være bindende for ham. Endelig kan hjælpeintervenienten iflg. § 78 med begge parter samtykke indtræde som part i stedet for den part, han støtter.

Uden for disse undtagelsestilfælde er der almindelig enighed om, at dommen i den første sag ialfald ikke har retskraftvirkning for hjælpeintervenienten.¹⁰

Heller ikke den i tysk ret fastslåede – mere begrænsede – virkning har vundet indpas i Norge.¹¹

Således tager *Skeie* f.eks. afstand fra den tanke, at intervenienten skulle være bundet af den første afgørelse i det omfang, han ikke er i stand til at bevise, at parten forsætligt eller groft uagtsomt har undladt at bruge angrebs- eller forsvarsmidler, som parten, men ikke intervenienten, havde kendskab til.¹²

Det naturlige udgangspunkt må tværtimod iflg. *Skeie* være det omvendte, at dommen i den første sag ikke er bindende for intervenien-

10. *Jon Skeie*: Den norske civilprocess, 2. udg. Oslo 1939. I p. 334 *Per Augdahl*: Norsk civilprocess, Trondhjem 1947 p. 242, *Francis Hagerup*: Den norske civilproces, 3. udg. Kristiania 1917–19 I p. 300.

11. *Skeie* 1. c. p. 334, Civilproceskommissionens motiver p. 161.

12. Det er bl. a. en sådan bevisbyrde-regel, den tyske civilproceslovs § 68 indeholder. Ganske vist bliver parten efter den tyske regel tillige ansvarlig uden culpa for den del af procesførelsen, der ligger forud for interventionen og som ikke senere kan ændres, men som *Skeie* gør opmærksom på, må intervenienten dog også på dette område bevise, at procesførelsen var »mangelhaft«, og dette bevis vil det ofte være umuligt og som regel ialfald meget vanskeligt at føre, *Skeie* 1. c. p. 335.

ten under den senere sag. Skal man fravige denne formodningsregel, må det for det første kræves, at der foreligger særlige grunde hertil. Men dernæst må det – i overensstemmelse med almindelige regler – være parten, der har bevisbyrden for, at disse grunde foreligger. Spørgsmålet bliver herefter m. a. o. ikke, om *parten* har begået fejl eller forsømmelser som (undtagelsesvis) kan medføre, at intervenienten ikke er bundet af den første dom, men spørgsmålet må tværtimod være, om *intervenienten* har gjort sig skyldig i fejl eller forsømmelser under den første sag, idet der først da (undtagelsesvis) kan blive tale om, at han i samme omfang bliver bundet af dommen. I Skeies formulering ligger dog en ret tydelig tilkendegivelse af, at der skal temmelig meget til, før man bør statuere et sådant resultat. Han peger i den forbindelse på intervenientens hele stilling under sag nr. 1, hvor det er parten, der er »dominus litis«, den anden kun hjælpeintervenient, som måske først er kommet til, da den vigtigste del af sagsforberedelsen var tilende, og som i alle henseender må rette sig efter partens vilje.

De fra Skeie – her noget frit – citerede betragtninger refererer sig også til de tilfælde, hvor intervenienten er indtrådt under sag nr. 1 efter opfordring fra parten, men herudover også til de tilfælde, hvor han har modtaget en sådan opfordring (altså litisdenuktion), men har undladt at efterkomme den. For så vidt er det anførte af interesse for emnet her, så meget mere som den gengivne opfattelse i visse henseender er i overensstemmelse med nyere dansk praksis.

2. *Særligt om litisdenuktion.* Den processuelle regel findes i tvistemålslovens § 80 og ligger stort set på linie med den svenske. Når en part efter loven skal give tredjemand varsel om et søgsmål (hvilket han kun har pligt til i særlige undtagelsestilfælde) lader han forkynde et processkrift, som kort angiver grunden til varslingen og sagens genstand og stilling. Hermed kan også forbindes en opfordring til at træde ind i sagen som hjælpeintervenient.

På samme måde kan en part også ellers (altså udenfor pligttilfældene) gå frem, når han mener, at han kan gøre ansvar gældende mod en tredje mand eller er udsat for ansvarskrav fra en tredjemand, om han taber sagen.

Den som bliver varslet om et søgsmål, kan selv på samme måde varsle andre, som står i samme stilling til ham.

Også ved betragtningen af norsk ret må imidlertid erindres, at man i

tvistemålslovens § 69 har hjemmel til formelig adcitation af den tredje-
mand, som en part – om han taber sagen – vil rejse krav imod. Denne
ad citationsregel er dog i modsætning til den svenske værnetingsbegrænset,
se nedenfor i § 14 II.

Selv i de tilfælde, hvor en regrespligtig tredjemand herefter kan ind-
stævnes som part, betyder det anførte dog ikke, at man i Norge (og an-
tagelig heller ikke i Sverige) altid benytter sig af ad citationsadgangen i
tvistemålslovens § 69 (resp. RB 14:5). Man kan foretrække at nøjes med
et procesvarsel, f. eks. fordi regreskravet er betinget også af andre om-
stændigheder, som endnu er uvisse, ikke kendte eller ikke bevislige, eller
fordi en behandling af regreskravet ville sinke hovedsagen.¹³

Hvad angår spørgsmålet om retsvirkningerne af procesvarslet (uden
for pligttilfældene), synes svaret givet med de ovenfor under B. 1. cite-
rede udtalelser af Skeie, idet disse som nævnt også refererer sig til denun-
tiationstilfælde, hvadenten denuntiaten intervenserer eller ej. Herefter med-
fører denuntiationen ialfald ikke i sig selv, at denuntiaten bliver bundet
af dommen i den første sag, men højst, at han bliver bundet i det om-
fang, hvori denuntianten kan bevise, at denuntiaten har gjort sig skyldig
i fejl og forsømmelser, der har haft betydning for den første sags udfald.

Når Skeie desuagtet i sit afsnit om litisdenuntiation¹⁴ udtaler, at den
regresberettigede (denuntianten) *allerede ved procesvarslet opnår at vær-
ge sig mod den indsigelse, som han ellers så ofte vil være udsat for, nemlig
at han tabte sagen, fordi han havde ufuldstændige oplysninger eller proce-
derede dårligt*, (udhævet her), kan denne udtalelse derfor i sin generelle
form vanskeligt opfattes som udtryk for en retlig virkning, men kun som
udtryk for det rent faktiske (og utvivlsomt rigtige), at denuntiaten i talrige
tilfælde vil undlade at rejse indsigelse mod procesførelsen under den
første sag, når han selv har haft lejlighed til at varetage sine interesser.¹⁵
Og når Skeie i det umiddelbart følgende benævner procesvarslet som en
»nødvendig forsigtighed« i alle tilfælde, hvor en ugunstig dom i en sag er
en af betingelserne for den ene parts adgang til at søge dækning hos en

13. Skeie l. c. p. 313–14.

14. P. 314.

15. Skal sætningen opfattes som udtryk for en retsvirkning, må den ialfald for at
bringes i overensstemmelse med det hos Skeie p. 334–35 anførte underkastes
en væsentlig modifikation, idet reglen da kun kan omfatte de tilfælde hvor sa-
gens dårlige udfald skyldes fejl eller forsømmelse fra denuntiatens side.

tredjemand, korresponderer dette udtryk udmærket med Skeies opfattelse af hjælpeintervenientens retlige stilling. Hvis man nemlig antager, at denuntianden efter omstændighederne *kan* blive bundet af den første afgørelse, nemlig i det omfang, han har gjort sig skyldig i fejl og forsømmelser (f. eks. ved at forholde denuntianden faktiske oplysninger), er det indlysende, at det bliver en »nødvendig forsigtighed« at denuntiere lis (f. eks. for at få disse faktiske oplysninger frem allerede under den første sag).

Hermed er spørgsmålet om virkningen af undladt procesvarsel også besvaret, idet den pågældende part ved undladelsen følgelig udsætter sig for under regressøgsområdet at blive mødt med angrebs- eller forsvarsmidler, som ikke har været fremme under sag nr. 1, uden at dette kan bebrejdes den nye modpart. Dette sidste udtales ganske vist – mig bekendt – intetsteds i norsk teori, men følger af det foregående.

C. Tysk ret.

1. *Biintervention i almindelighed.* Reglerne findes i Zivilprozessordnung (30. jan. 1877) §§ 69–71. Interventionen er som i dansk ret betinget af retlig interesse. Derimod findes der i tysk ret positive regler om intervenientens retlige stilling (ZPO §§ 68–69). Navnlige § 68 har i denne forbindelse interesse. Det hedder heri for det første, at biintervenienten er afskåret fra over for parten at gøre gældende, at retssagen er blevet urigtigt afgjort. Dernæst kan han vel gøre gældende, at parten har ført sagen »mangelhaft«, men dog kun i det omfang, hvori intervenienten i kraft af sagens stilling på det tidspunkt, da han intervenerede, eller gennem erklæringer eller handlinger fra partens side er blevet forhindret i at benytte angrebs- eller forsvarsmidler eller i det omfang, hvori parten forsætligt eller groft uagtsomt har undladt at benytte angrebs- eller forsvarsmidler, som var intervenienten ubekendt.

Hovedsynspunktet er m. a. o., at intervenienten kun i det omfang, hvori der er udvist fejl og forsømmelser fra *partens* side, kan rejse indsigelse mod den trufne afgørelse, medens denne iøvrigt stort set lægges til grund under en eventuel senere sag mod intervenienten.

2. *Litidenuntiation.* (ZPO §§ 72–75). De formelle regler ligger på linje med de tilsvarende svenske og norske. Men i modsætning til svensk og norsk (og dansk) ret tager tysk ZPO også udtrykkelig stilling til denuntiationens retlige virkninger, idet § 74 henviser til reglen i

§ 68, der således også finder anvendelse på denuntiaten, uanset om han intervenserer eller ej, dog med den ændring, at hvor § 68 opererer med interventionstidspunktet, skal i denuntiationstilfældene det tidspunkt, hvor intervention i henhold til denuntiation *kunne* have fundet sted, være afgørende.

Man har således i tysk ret udstyret denuntiationen med relativt kraftige retsvirkninger, idet formodningen er for, at afgørelsen i den førte sag er bindende for denuntiaten. Denne formodning påhviler det denunti-aten at afsvække, og mulighed herfor består stort set kun, hvor denun-tianten har udvist forsømmelse.

Det bør i denne forbindelse foreløbig understreges, at man i tysk ret ikke kender den i Norge og Sverige lovfæstede vidtgående ad citationsad-gang. Ad citationsmulighederne er lige så begrænsede som hidtil antaget i dansk ret, hvilket nærmere vil sige, at kun sagsøgeren har mulighed for at ad citere. Denne ad citationsadgang forudsætter endvidere, at kravet mod ad citatus er påkendelsesmodent, d. v. s. det skal almindeligvis være forfaldent.¹⁶

D. Foreløbig konklusion.

Allerede denne flygtige gennemgang af svensk, norsk og tysk ret synes m. a. o. at vise en vis vekselvirkning mellem ad citations- og litisdenuntia-tionsinstituttet. Hvor der består en vidtgående og effektiv ad citationsad-gang, reduceres litisdenuntiationsproblemet tilsvarende, og der synes at være tilbøjelighed til enten ikke at tillægge denuntiationen retsvirkninger overhovedet eller i al fald ikke særlig vidtgående virkninger.¹⁷

Hvor man omvendt – som i Tyskland – ikke har nogen særlig ad ci-tationsadgang m. h. t. uforfaldne krav, har man tilsyneladende følt trang til i stedet at udstyre denuntiationen med ret betydelige virkninger. Dette forhold bør haves for øje, når dansk ret skal bedømmes.

16. *Stein-Jonas* 1. bd. II vor § 64, I vor § 59 m. note 2, § 257 I.

17. Sammenhold hermed gennemgangen af engelsk ret nedenfor i § 15 (s. 251 ff). bl. a. s. 268, hvorefter man i England har vidtgående ad citationsregler, men tilsyneladende ikke noget egentligt litisdenuntiationsinstitut.

§ 8. Procesunderretningens formål. Hittidig teori

I. HVORFOR AFGIVER MAN PROCESUNDERRETNING?

Forinden hittidig teori og praksis gennemgås, er det naturligt at rejse spørgsmålet: Hvorfor afgiver man procesunderretning? Spørgsmålet er vel stillet før, men enten er svaret gledet i baggrunden, når de retlige virkninger af procesunderretningen skulle bedømmes, eller også er det på en ejendommelig måde blevet sammenblandet med udredningen af de retlige virkninger. Således har det kunnet ske, at visse af de *faktiske* fordele, som man ifølge ældre teori opnåede ved at afgive procesvarsel, i senere teori uden nærmere undersøgelse er blevet ophøjet til egentlige *retsvirkninger*. Slutfasen i denne udvikling er da blevet, at spørgsmålet om *formålet* med afgivelse af procesunderretning er blevet besvaret med en kort henvisning til de formodede retsvirkninger af foretaget eller undladt denuntiation, idet det da er blevet betragtet som indlysende, at underretningen blev afgivet med det formål enten at hidføre eller undgå disse retsvirkninger.

Betragter man en given retsorden, hvor man anerkender visse retsvirkninger i de nævnte henseender, er det da også nærliggende, at ønsket om at hidføre disse virkninger træder i forgrunden som motiv til procesunderretningens afgivelse. Selv da må det imidlertid have interesse at undersøge, om procesunderretningen tillige – uafhængigt af retsvirkningerne – forfølger andre formål. Denne interesse må yderligere forøges, når man med støtte i praksis kan sætte spørgsmålstejn ved de hidtil fastslåede retsvirkninger.

Litisdenuntiationsinstituttets historiske oprindelse skal ikke her søges udforsket.¹ Men den antagelse ligger nær, at man oprindeligt af forskellige grunde har fundet på at underrette tredjemand om en verserende proces, medens man først på et senere tidspunkt, da sådanne underretninger er blevet mere almindelige, er kommet ind på at tillægge dem retlige virkninger.² Man kan også give tankeeksperimentet en drejning og fore-

1. Se herom *Wach: Handbuch des Deutschen Civilprozessrechts* 1. bd. 1885 s. 655 ff. m. henv.

2. Der tænkes herved mere i almindelighed på processer, der kunne give anledning til regreskrav mod tredjemand. Det er nemlig meget vel tænkeligt, at udviklingen har været en anden på *specialområder*. F. eks. kan man inden for ad-

stille sig, at man i teori og praksis frakender procesunderretningen enhver retlig virkning. Vil procesunderretningerne herefter gå af brug? Selv fraset den almindelige træghed i udviklingen, kan der næppe herske tvivl om, at spørgsmålet må besvares benægtende. Er dette rigtigt, betyder det, at procesunderretningen forfølger visse selvstændige formål uafhængigt af de retsvirkninger, retsordenen måtte knytte til den. Dersom denne arbejdshypotese er rigtig, synes det formålstjenligt nærmere at analysere disse selvstændige formål. Derefter kan man undersøge, i hvilket omfang retsordenen bør anerkende disse bevæggrunde gennem fastsættelse af retsregler.

Når man på et tidspunkt, da retsordenen endnu ikke knyttede virkninger til denuntiationen, er kommet ind på at give tredjemand underretning om en verserende proces, kan det således f. eks. tænkes, at denuntianten har fundet det betimeligt at give en hjemmelsmand besked om processen for ikke under et senere regressøgsmål at blive mødt med bebrejdelser i anledning af procesførelsen. Den denuntierende har ved at varsle tredjemand givet denne en mulighed for at supplere og korrigere partens procesførelse, således at brodden tages af en eventuel senere kritik. Jeg kalder i det følgende kort dette motiv for *regresmotivet*. Dersom dette motiv skulle anerkendes af retsordenen, kunne det f. eks. ske i form af en regel, hvorefter denuntianten under en senere regressag afskæres fra den indsigelse, at udfaldet af den første sag kunne have været afværget eller ændret, hvis denuntianten havde handlet anderledes. Der er her ikke tale om, at procesunderretningen sigter til at *bevare* en *bestående* regresret. Spørgsmålet bliver tværtimod kun aktuelt, hvor denuntiantens kritik mod denuntiantens procesførelse er berettiget, d. v. s. hvor denuntianten ikke havde behøvet at tabe hovedsagen; og hvor der m. a. o. ikke materielretligt bestod nogen regresret. For så vidt kunne man snarere – dersom en slig retsregel anerkendes – tale om, at procesvarslet virker *regresskabende*.

Udelukkes kan det dog ikke, at motivet til afgivelse af procesvarsel

skillige retsordninger langt tilbage i tiden påvise særlige regler om vindikation af stjålne koster, hvorefter den, der blev antruffet med sådanne, kunne »skyde på hjemmel.« Baggrunden for sådanne bestemmelser var dog snarest ønsket om at finde frem til den rette adressat for et bods- eller straffekrav, jfr. Jyske lov 2, 92 og DL 6-17-2 (Vedgaar Hiemmel Kosterne, da svarer hand dertil, og den, som dem af hannem bekom, have tabt sit Værd og bøde ej. . .)

også kan have været at *bevare* en eksisterende regresret. Allerede i romerretten kendte man reklamationsregler og passivitetsvirkninger (f. eks. inden for husdyrhandel). For så vidt sådanne regler var i overensstemmelse med almindelig retsopfattelse, er det ikke utænkeligt, at en procespart har ment at burde underrette sin hjemmelsmand om processen for ikke at *miste* sin regresret mod ham. Motivet er kun rationelt, såfremt retsordenen enten hjemler tab af regresret som en mulig følge af undladt varsel eller i det mindste anerkender procesvarslet som et egnet middel til afbrydelse af reklamations- eller forældelsesfrister. Da den tanke, der ligger bag procesunderretningen, her er beslægtet med reklamationspunkter, vil jeg kalde dette motiv for *reklamationsmotive*t.

Dernæst har denuntianten vel ofte med føje antaget, at den pågældende tredjemand, når han fik lejlighed til at overvære processen på nærmeste hold og så dens udfald, ville være mere tilbøjelig til at bøje sig for resultatet, således at en proces mellem denuntianten og tredjemand højst kunne komme til at dreje sig om indsigelser hentet fra retsforholdet mellem denuntiant og denuntiat. (I det følgende kort kaldet *retskraftsmotive*t). Den hertil svarende retsvirkning måtte være, at denuntiaten var bundet af dommen i den første sag. Forskellen mellem denne retskraftsvirkning og den ovenfor i forbindelse med regresmotive t nævnte virkning ville især kunne komme frem i tilfælde, hvor denuntiaten vel intet har at indvende mod denuntiantens procesførelse, men hvor han desuagtet hævder, at dommen i hovedsøgsmålet er forkert.

Endvidere bør det næppe overses, at denuntianten har forfulgt – og i vore dage stadig forfølger – et fjerde formål, som i teorien ofte forbigås eller dog sættes i anden række til trods for, at der tydeligt refereres til det i de fleste lovgivningers regler om biintervention. Der er ingen tvivl om, at denuntianten i talrige tilfælde afgiver sin procesunderretning fordi han (foreløbig) i den pågældende tredjemand øjner en forbundsfælle, hvis bistand han påkalder sig. Jfr. herved også rpl. § 252, 1. stk. om biintervention »... kan indtræde i sagen til denne parts understøttelse.« (*bistandsmotive*t).

Dette motiv er selvsagt beslægtet med, hvad jeg har kaldt regresmotive t, idet tredjemands eventuelle supplerende og korrigerende virksomhed samtidig som oftest vil virke som en bistand for denuntianten, men som det senere skal påvises, er det af betydning tillige at understrege bistandsmotive tets selvstændige karakter. Forskellen kan udtrykkes således, at

medens regresmotivet tager sit sigte mod det eventuelt senere opkommende regressøgsmål mod denuntiaten, refererer bistandsmotivet sig til det selvstændige formål at *undgå* et senere regressøgsmål, nemlig ved at samle så meget materiale, at hovedsagen vindes. Noget andet er, at når man skal drøfte spørgsmålet om dette bistandsmotivs eventuelle *retlige* anerkendelse, må man nødvendigvis drage regressen ind i billedet, idet problemet da under denne bliver, hvilken *sanktion* man kan bringe i anvendelse overfor denuntiaten, dersom han *ikke* har ydet den bistand, som denuntianten havde rimeligt krav på. Men det afgørende spørgsmål vil da blive: Hvad er det, *denuntiaten* har forsømt? – medens det spørgsmål, man må stille ved overvejslen af det, jeg har kaldt regresmotivet, må være: Hvad har *denuntianten* forsømt?³ – Bistandsmotivet kan iøvrigt fremtræde mere rendyrket i visse tilfælde, hvor denuntiaten ikke er regrespligtig. Dette kendes således i de ret hyppigt forekommende tvistemål, hvor medlemmer af organisationer o.l. er impliceret og denuntierer til organisationen. Sådanne procesunderretninger er næppe egnede til udstyrelse med særlige retsvirkninger ud over dem, der eventuelt flyder af almindelige erstatningsregler (f. eks. i tilfælde, hvor organisationen måtte have forpligtet sig til at bistå medlemmerne under visse søgsmål).⁴

Ved siden af disse hovedmotiver kan utvivlsomt påvises andre bevæggrunde lige fra almindelig hensynsfuldhed til håbet om, at denuntiaten af underretningen skal føle sig foranlediget til straks at fyldestgøre modpartens krav og derved standse selve den verserende proces, men formentlig har de skitserede incitamenter været de hyppigste.⁵

Undertiden har man som et formål med denuntiationen nævnt, at denuntianten ville give denuntiaten lejlighed til at indtræde i hovedsagen som

3. Jfr. *Skeie* s. 334 ff. – refereret foran s. 100 f – der er inde på lignende tanker i sin kritik af de tyske regler om biintervention.

4. Om disse underretninger – der vel i reglen er ganske formløse – overhovedet skal kaldes litidenuntiationer se ovenfor s. 95.

5. *Ørsted* s. 36 nævner den situation, at sagsøgte varslers tredjemand med det formål at gøre ham til sagsøgt i sit sted. Endvidere mener *Ørsted*, at en fallent, der med samtykke fra boets side selv indtaler en fordring, må varsle boet, for at det kan gøres klart for retten og modparten, at fallenten er kompetent sagsøger. I denne sidste situation er procesvarslet dog vist et unødvendigt omsvøb og muligvis endog utilstrækkeligt. Jeg betvivler, at det i praksis er blevet benyttet i denne hensigt. Fremlæggelse i retten af skriftligt samtykke fra boets side (evt. udskrift af skifteprotokollen) må være den korrekte fremgangsmåde. Jfr. også *Bang og Larsen* p. 280 i noten.

intervenient. For så vidt der herved er tænkt på ren høflighed fra denuntiantens side, er motivet uden større retlig interesse. Og dersom denuntianten tillige mener at varetage egne interesser ved at lægge op til intervention, vil disse interesser normalt netop være de samme, som er berørt under de opregnede hovedmotiver. Specielle situationer kan dog forekomme. Som eksempel kan nævnes den baggrund for afgivelse af procesvarsel, som findes angivet i U 1949.770 H (jfr. 1948.1331 Ø):

A, der af statsskovvæsenet S havde lejet to teltpladser på dyrehavsbakken, blev opsagt, fordi han – som følge af, at han ikke havde kunnet opnå den fornødne polititilladelse – ikke havde holdt virksomheden i drift. A forsvarede sig bl. a. med, at politimesteren og justitsministeriet havde taget uvedkommende hensyn ved deres afgørelse om polititilladelsen, og at nægtelsen derfor var uberettiget. Landsretten tog stilling også til dette spørgsmål, idet man ikke fandt holdepunkter for at antage, at politiets afgørelse var uberettiget, hvorefter man fremmede en fogedforretning til A's udsættelse. Højesteret stadfæstede i resultatet, men med bemærkning, at »der ikke under nærværende sag, hvor hverken Justitsministeriet eller politimesteren af appellanten har været opfordret til at give møde for at varetage deres interesser, findes at være grundlag for at fastslå, at de af disse myndigheder ... truffne afgørelser har været uberettigede ...«. Her kunne parten altså have haft en vis interesse i at varsle processen med det formål at muliggøre en præjudiciel afgørelse, der nu ikke kunne træffes, fordi den berørte tredjemands interesser. Noget andet er, at højesteret næppe i det refererede tilfælde har anset det for sandsynligt, at myndighedernes afgørelse ville blive stempelt som uberettiget, selvom den var blevet prøvet. Ellers burde retten vel i medfør af den specielle denuntiationsregel i rpl. § 252, stk. 3, ex officio have givet de pågældende myndigheder adgang til at intervenere.

Endelig har den øgede udsigt til et flerkantet forlig, som tredjemands og eventuelt fjerdemands opdukken på arenaen kan indebære, sikkert undertiden været i al fald medbestemmende ved en parts afgivelse af procesunderretning.

Det er næppe muligt på teoretiserende grundlag at påvise, hvilket af de her nævnte motiver der er det væsentligste. Derimod er der intet til hinder for, at man ud fra en bedømmelse af disse forskellige bevæggrunde sammenholdt med andre materielle og processuelle hensyn undersøger, i hvilket omfang retsordenen bør anerkende dem ved at tillægge procesvarslet retlige virkninger.

Det er i så henseende interessant at se, at medens man i tidligere teori har været tilbøjelig til at fastslå de retsvirkninger, der korresponderer med de to første af de fremhævede motiver (regresmotivet og reklamations-

motivet), er man i nyeste praksis inde på at antyde virkninger, der snarere referer til bistandsmotivet. Derimod har der i dansk ret været almindelig enighed om, at hverken litisdenuntiation eller biintervention kunne medføre retskraftsvirkning.⁶ Disse forhold skal nærmere påvises i det følgende. I overensstemmelse med de traditionelle fremstillinger vil der som omtalt ovenfor s. 94 f blive sondret mellem *foretaget* og *undladt* denuntiation.

II. PROCESUNDERRETNINGENS BEHANDLING I HJORTIDIG TEORI

A. Ørsted.⁷

1. Behørigt *foretaget* denuntiation. Herom opstiller Ørsted ingen selvstændig regel. Han indskrænker sig til mere almindeligt holdte bemærkninger om *formålet* med underretningen. »Oftē er det nødvendigt eller tilraadeligt, at den, som, i Anledning af en Sags Udfald, kan faae Regres mod tredie Mand, varsler denne for at sætte ham i Stand til under nærværende Sag at fremføre alt, hvad der kan afvende det Sagens Udfald, som skulde paadrage ham et saadant eventuelt Ansvar.«⁸ Selvom tanken herved ledes hen på, hvad jeg har kaldt bistandsmotivet, er det dog ikke dette, der har stået Ørsted for øje. Det fremgår klart af de senere hos Ørsted nævnte eksempler,⁹ at det »nødvendige« eller »tilrådelige« i denuntiationen består i, at regresretten ellers kan gå tabt.

Man finder således ikke hos Ørsted nogen regel svarende til den, man senere har tillagt *Nellemann*, hvorefter det behørigt givne procesvarsel skulle afskære denuntiaten fra senere at fremsætte indsigelser mod procesførelsen under den første sag.

2. *Undladt* denuntiation. Efter at have redegjort for, hvornår og hvorfor man afgiver varsel, vender Ørsted sig til spørgsmålet om *retsvirkningen* af undladt varsel. Her finder man den regel, som kom til at præge teorien, men kun i meget ringe grad praksis i den følgende menneskealder, indtil *Lassen* klart tog afstand fra den. Ørsted antager ikke, at det undladede

6. Se dog *H. Munch-Petersen* II s. 120 n. 24 og *Anders Vinding Kruse: Misligholdelse* 1961 s. 261. Begge de anførte steder er der imidlertid tale om mere almindeligt holdte bemærkninger fremsat i anden forbindelse, hvorfor det ikke ville være rimeligt deri at indlægge nogen stillingtagen til problemet.

7. Juridisk Tidsskrift II b s. 36-43.

8. Se endvidere de ovenfor i note 5 nævnte eksempler.

9. L. c. s. 37 og 41.

procesvarsel i sig selv kan bevirke tab af regresret. Han henviser (formentlig med særligt henblik på vanhjemmelstilfælde) til romersk ret, som udtrykkelig påbød litisdenuntiation, men hvor det desuagtet ikke antoges, at tredjemand ubetinget kunne skyde sig ind under en forsømmelse i så henseende. Det måtte komme an på, om han, hvis han i tide var blevet varslet, ville have kunnet hidføre et bedre udfald af hovedsagen. Hertil føjer Ørsted, at det imidlertid *ikke kan forlanges, at den pågældende tredjemand skal føre fuldt bevis for, at han* – dersom denuntiation var blevet foretaget – *havde haft forsvarsmidler i hænde, som kunne have ændret hovedsagens udfald.* (Udhævet her). Det må, da formodningen altid må være mod den, som har vist forsømmelse, være nok, at han bestemt kan opgive de tabte forsvarsmidler, uden at hans opgivende i så henseende kan modbevises. Såfremt denne betingelse var opfyldt, ville Ørsted øjensynlig afskære regres uden yderligere realitetsprøvelse af forholdet.

Det anføres i en fodnote,¹⁰ at den skitserede regel i praksis kan føre til vaklen og ubestemthed, og at en strengere regel, hvorefter forsømmelse af litisdenuntiation *ubetinget* afskærer regres, legislativt har meget for sig. Det var dog tydeligvis den mere moderate regel, der efter Ørsteds opfattelse burde lægges til grund i dansk ret, navnlig fordi löven ikke påbød litisdenuntiation.

Derimod kunne Ørsted ikke acceptere den tredje mulighed: at den pågældende tredjemand simpelthen blev stillet frit under regressagen, således at han uafhængigt af det under hovedsagen passerende kunne fremføre sine beviser og anbringender, men således at beviserne til gengæld måtte føres. Det afgørende argument mod en sådan ordning var for Ørsted, at den forsømmelse (af denuntiation), som havde sat tredjemand ud af stand til at benytte de pågældende forsvarsmidler under hovedsagen, også ofte ville gøre det umuligt for ham senere at bevise deres tilværelse.

Det bør allerede her nævnes, at dette argument næppe kan bære Ørsteds regel. Ganske vist kan bevismidler, som kunne have været benyttet under hovedsagen, senere gå tabt. Vidner kan dø, mangelfulde varer gå til grunde o. s. v. Men sådanne problemer kan opstå under enhver proces og er ikke specielle for regressøgsmål, selvom de måske her vil være hyppigere på grund af den længere tid, der ofte vil være forløbet, siden den oprindelige tvist opkom. Det er bl. a. med henblik på sådanne problemer,

10. L. c. s. 43.

der er givet forældelses-, reklamations- og andre passivitetsregler. Hvor disse ikke løser spørgsmålet, vil det i almindelighed heller ikke under et ordinært søgsmål kunne nytte at påberåbe sig et bevismiddel, som man kunne have benyttet, hvis sagen var blevet anlagt noget før, men som nu er gået tabt.

Kort tid efter, at Ørsted således havde fremsat sin regel om virkningen af undladt varsel, opstod problemet i praksis.¹¹ I et tilfælde, hvor en fordring var transporteret skadesløst, anlagde erhververen sag mod hovedskyldner og dennes kautionist, men undlod at varsle cedenten. Fordringen kendtes ugyldig (p. gr. a. skyldners umyndighed), og erhververen anlagde nu sag mod cedenten. Denne gjorde bl. a. gældende, at den umyndige skyldner ikke givetvis var blevet frifundet under det første søgsmål, dersom dette var blevet tilbørligt oplyst. Det kunne nemlig tænkes, at den umyndige, der under sagen var benævnt som »Fabriqueur« var i en sådan stilling, at han i medfør af – den nu ophævede – DL 3-17-35 var pligtig at betale. Landsoverretten tog ikke hensyn til denne indsigelse fra cedentens side, idet han – som det hedder i dommen »kun har ytret Forberørte, og han derimod ikke har *beviist* (udhævet her), at Hoveddebitors Stilling var saadan, at han, naar Oplysning derom under den ældre Sag havde været tilstæde, *vilde bleven* (udhævet her) dømt til at betale.« Dommen stadfæstedes senere af Højesteret.

Om dommen kan i al fald siges, at den forkaster den strenge regel om ubetinget tab af regresret ved undladt varsel. Men den synes heller ikke at støtte Ørsteds mere moderate regel. Ørsted stod imidlertid dengang som udgiver af Juridisk Tidsskrift og affattede i denne egenskab de optagne dommes »hoved«. I dette blev dommen refereret således:

»Forsømmelse af litis denuntiatio ^{til} ~~for~~ Cedenten under den mod Hovedmændene anlagte Sag, hvorved Fordringen kjendtes ugyldig, kan ei være nok for at hjemle Cedenten *Befrielse* for det siden mod ham anlagte Søgsmal, men det udfordres dertil, at han kan oplyse, hvorledes hiin Sag *kunde have* faaet et fordeeligere Udfald, naar han under samme havde være kaldet.« (Udhævelserne foretaget her).

I dette referat genkender man til gengæld uden vanskelighed Ørsteds lære. Det er derfor forståeligt, at man i senere teori betragtede Ørsteds opfattelse som fastslået i praksis. Det er ikke uden betydning at frem-

11. J. T. IV a. s. 49, jfr. b s. 254.

hæve denne baggrund, eftersom spørgsmålet i virkeligheden – som det senere skal påvises – endnu den dag i dag ikke er blevet endelig afgjort af domstolene.

Sammenfattende kan det om Ørsteds udredning siges, at hovedformålet med procesunderretningen er at *bevare regres*, (altså hvad jeg har kaldt reklamationsmotivet). *Retsvirkningerne* kan sammenfattes i en enkelt regel, idet man ved at undlade varsel *kan* miste sin regresret og følgelig ved behørigt afgivet varsel opnår at værne sig mod denne risiko, men heller ikke mere. Man opnår altså navnlig ikke at afskære senere indsigelser om fejl ved procesførelsen under hovedsagen.

B. P. C. Bang og I. E. Larsen bygger i systematisk Fremstilling af den danske Procesmaade. 2. del 1838 s. 277 ff. på Ørsteds lære.

1. Hvad angår virkningen af behørigt *afgivet* procesunderretning opstilles som hos Ørsted ingen selvstændig regel. Der tales kun om *årsagen* til, at man afgiver varsel. Her fremhæves – i modsætning til Ørsted – *regresmotivet* og *bistandsmotivet*. Det første omtales således: »Aarsagen, hvorfor den vedkommende Part underretter Denunciaten... er i Almindelighed at naar denne senere bliver at saggive... i Anledning af det Udfald, som den nærværende Retstvist faaer, han da ei skal kunne indvende imod det mod ham anlagte Søgmaal, at noget er forsømt under den første Sag...« Intet i hele sammenhængen tyder på, at forf. hermed har ment at fastslå nogen *retlig* virkning. Den naturlige forståelse er, at der simpelthen er tænkt på det rent faktiske – og utvivlsomt rigtige – at denuntiaten ofte vil undse sig for at fremsætte indsigelser mod procesførelsen, når han selv er blevet indbudt til at overvære og tage del i denne. Det nye består blot i, at dette *motiv* til underretningen bliver fremdraget.

2. Med hensyn til *undladt* varsel går Bang og Larsen ind for Ørsteds moderate regel, der nu betragtes som fastslået i praksis, idet der henvises til den ovenfor omtalte højesteretsafgørelse.

C. I. O. Hansen udtaler i Bidrag til den danske Civilproces 1839 s. 211, at litisdenuntiation vil være »nødvendig eller dog tilraadelig« (man genkender Ørsted) for den part, som har anledning til at antage, at processens udfald kan begrunde et søgsmål mellem ham og tredjemand »i det nemlig denne tredie Mand, naar han underrettes om Processen og saaledes gives Leilighed til at forebringe, hvad han finder stemmende med sin

Interesse, *derved afskjæres* (udhævet her) den Indsigelse under et tilkomende Regressøgsmaal mellem ham og Denuntianten, at kunne beraabe sig paa, at han vilde have været i Stand til at skaffe den forrige Proces et andet Udfald.« o. s. v. Det, der hos Bang og Larsen kunne opfattes som en blot *faktisk* fordel, har her fået noget mere klang af retsvirkning, uden at det dog er muligt at se, om dette har været forfatterens mening.

Om det *undladte* varsel udtaler denne forfatter sig ikke særskilt.

D. *Nellemann*¹² benytter i virkeligheden ganske samme fremstillingsmåde som Bang og Larsen, idet der tales om *hensigten* med eller *grunden* til, at man *afgiver* procesunderretning, men om *virksomheden* af, at den *forsømmes*.

1. Om det afgivne varsel hedder det således: »Grunden til, at en part underretter Denunciaten... kan *deels* være ... (hvorefter der redegøres for bistandsmotivet) ... *deels* at han vil forhindre, at han, naar han senere ... vil holde sig til Denunciaten, skal møde den Indvending, at Noget er forsømt under den første Sag ... o. s. v.« Det er denne passus, der senere – f. eks. hos *Hurwitz* – er blevet opfattet som et udtryk for en retlig virkning. Men her som hos Bang og Larsen er der i al fald intet til hinder for at forstå ordene som en blot og bar fremhævelse af en rent faktisk fordel, som procesunderretningen ofte vil føre med sig.

Det er ikke helt klart i hvilket omfang *praksis* i forrige århundrede har været tilbøjelig til at konvertere denne faktiske fordel ved procesunderretningen til en egentlig retsvirkning. I al fald to domme, der begge drejer sig om *vanhjemmelsregres*, må dog opfattes i denne retning. I den ene – J. U. 1852. 97 – afvistes denuntiatens kritik af *dommen* i hovedsøgsmalet under henvisning til, at denuntianten ved at varsle processen havde givet denuntiaten mulighed for at foranledige dommen *anket*. I den anden – U. f. R. 1867. 71 – tilsidesattes med tilsvarende motivering denuntiatens kritik af denuntiantens »urigtige og forsømmelige procedure.« En tredje afgørelse U 1883. 53 SH er ikke helt klar i præmisserne, idet disse tilsyneladende i indledningen indeholder en forudsætning om, at denuntiaten under regressen har frihed til at kritisere procesførelsen i hovedsøgsmalet. Senere sker imidlertid en indsnævring, som om denne kritik dog højst kan referere sig til punkter, hvor denuntiaten ved sine bi-

12. Den ordinaire civile Procesmaade, 4. udg. Kbh. 1892, s. 280 ff.

drag har sat denuntianten i stand til at forbedre sin procesførelse – uden at denuntianten har benyttet sig deraf.

2. Nellmann taler udtrykkelig om *virksomheden* af, at denuntiation for-
sømmes. Reglen er den samme som hos Ørsted (og Bang og Larsen),
blot endnu klarere formuleret og fastslået. Dette er som tidligere nævnt
forståeligt på baggrund af den ovenfor s. 112 f omtalte højesteretsafgø-
relse, således som denne blev sammenfattet i J. T. Yderligere var der i
mellemtiden faldet enkelte afgørelser, der ganske vist ikke direkte af-
gjorde spørgsmålet, men som dog forudsætningsvis antydede en regel i ret-
ning af Ørsteds.¹³

E. *Deuntzer*: Den danske Civilproces, 1901 p. 126.

1. Hvad angår den behørigt *foretagne* varsling, bruger Deuntzer i forbin-
delse med et eksempel vedrørende overdragelse af et falsk gælds-brev den
udtryksmåde, at cessionaren ved at underrette cedenten om processen
mod skyldneren »kan sikre sit eventuelle regressøgs-mål mod den indsi-
gelse fra cedenten, at processen mod skyldneren blev tabt ved cessionarens
fejl«. F. s. v. formuleringen her i højere grad tyder på antagelsen af en
retlig og ikke blot en faktisk virkning, bør det foreløbig erindres, at eksem-
plet angår et med vanhjemmel beslægtet tilfælde (jfr. nedenfor i forbin-
delse med gennemgangen af Lassens opfattelse).

2. M. h. t. undladt varsel står Deuntzer tilsyneladende på samme stand-
punkt som forgængerne.

F. *Jul. Lassen*.

Lassen behandler litisdenuantiationsproblemet to steder, dels i forbindelse
med vanhjemmel og dels i forbindelse med det særlige problem ved gælds-
breve, hvor skyldner er blevet dømt til at indfri et gælds-brev til en mate-
rielt uberettiget, og hvor der under sagen er denuntieret til den virkelige
fordringshaver.

Da der i senere litteratur er en vis tilbøjelighed til at lægge mere ind
i Lassens opfattelse end ordene egentlig berettiger til, er det nødven-
digt at gå lidt nærmere ind på de anførte steder.

13. Se således navnlig J. U. 1855.881, U 1868.177 og J. U. 1871.603 (606).

1. *Vanhjemmel*. (Lassen s. 501-02)

a. Hvad angår virkningen af den behørigt foretagne procesunderretning, er det vistnok en udbredt opfattelse, at Lassen – specielt m. h. t. vanhjemmelstilfælde – står på det standpunkt, som i almindelighed tillægges Nellesmann, d. v. s. at procesunderretningen afskærer denuntiaterne fra at rejse indsigelse mod procesførelsen under den første sag.¹⁴

Så kategorisk udtrykker Lassen sig imidlertid ikke. Han siger følgende: »Har erhververen underrettet overdrageren om processen og givet ham opfordring og lejlighed til under denne at varetage sin tarv (litis denunciatio) ... må det på grund af overdragerens legitimationspligt ... antages, at denne er afskåret fra under erhververens vanhjemmelssøgsmål at få taget hensyn til *oplysninger* (udhævet her) om sin adkomst, som han ikke har sat erhververen i stand til at fremkomme med under sagen mod tredjemand, og som erhververen derfor ikke kunne gøre gældende.« (Udhævet her).

Når Lassen her taler om »oplysninger«, må der for det første være tænkt på *faktiske* oplysninger og ikke på juridiske anbringender, jfr. tilføjelsen »og som erhververen derfor ikke kunne gøre gældende«. Men dernæst viser denne tilføjelse tillige, at der må være tænkt på faktiske oplysninger, som kun denuntiaterne eller i al fald ikke denuntianten sad inde med. Dermed indsnævres Lassens sætning betydeligt i sammenligning med Nellesmanns, hvor der tales om »den indvending, at *noget er forsømt*« (udhævet her) under den første sag, som kunne have beskyttet denuntiatens interesse i dens udfald. Dette sidste udtryk er synonymt med det, man ofte kalder »fejl i procesførelsen«, og omfatter betydeligt mere end Lassens sætning. Det dækker for det første det forhold, at denuntianten under den første sag forsømmer at fremkomme med faktiske oplysninger, som også er ham bekendt.¹⁵ Men dernæst omfatter fejl i procesførelsen selvsagt også fejl i den juridiske procedure. Det er vigtigt at fastslå dette.

14. Hurwitz s. 85 f., *A. Vinding Kruse*. Misligholdelse af ejendoms køb 1961 s. 208 n. 15, cfr. derimod *Frank Poulsen Juristen* 1952 s. 172, der citerer Lassen ordret.

15. Det særlige forhold at denuntianten under første sag undlader at fremkomme med relevante faktiske oplysninger som han *alene* (i modsætning til denuntiaten) sad inde med, har Nellesmann næppe tænkt på. Selv om han – trods det tidligere anførte – med sin sætning antages at have udtrykt en retsregel, kan det ikke have været hans tanke, at denuntiaterne skulle være afskåret fra under sag nr. 2 at fremsætte indsigelse i en sådan anledning.

Lassens sætning støtter derimod på ingen måde den antagelse, at denuntiaten under sag nr. 2 skulle være afskåret fra at få taget hensyn til juridiske betragtninger, som ikke har været fremme under sag nr. 1.

Dette forhold er klart belyst ved en nyere Vestre Landsretsdom (U 1952.854):

Under en rejse i Belgien stødte en ingeniør fra Esbjerg med sin vogn sammen med en grosserer i Antwerpen. Ingeniøren blev ved retten i Esbjerg idømt en bøde, ligesom han der erkendte at skyldte et erstatningsbeløb, som han dog ikke betalte. Der var ikke tegnet nogen ansvarsforsikring, der dækkede for kørsel i udlandet, og skadelidte krævede derfor dækning i vognen, som skadevolderen imidlertid havde solgt, hvorefter vognen blev handlet flere gange. En køber, for hvem kravet til sidst blev præsenteret, betalte og stævtede sin hjemmelsmand S for beløbet. Denne tilvarslede sin forgænger D, der gav møde og bl. a. deltog i udformningen af den af S nedlagte påstand. S blev dømt og anlagde nu sag mod denuntiaten D. Denne havde i mellemtiden fundet ud af, at vognen ikke havde været behæftet med nogen sikkerhedsret, idet dette spørgsmål måtte afgøres efter belgisk ret, der ikke indeholdt nogen bestemmelse svarende til den dagældende motorlovs § 38, stk. 7. Han påstod sig derfor frifundet under henvisning til, at der ikke forelå vanhjemmel. S anførte heroverfor, at D måtte være afskåret fra nu at gøre denne indsigelse gældende.

Dommen gav D medhold m. h. t. spørgsmålet om belgisk ret og fortsætter: »Idet sagsøgte efter det foreliggende ikke som procesilvarslet under fornævnte sag har forholdt sagsøgeren (S) nogen oplysning om sagens *faktiske sammenhæng*, findes han ikke at være afskåret fra under nærværende sag at gøre gældende, at motorlovens § 38, stk. 7 ikke kommer til anvendelse på den skadelidtes erstatningskrav.«

F. s. v. man fortolker Nellemanns bemærkninger som udtryk for retlige virkninger, er denne dom i direkte modstrid med Nellemann, medens den – i al fald m. h. t. sontringen *jus-faktum* – stemmer ganske med Lassens opfattelse.

Kun et enkelt punkt giver anledning til tvivl. Dommen taler om, at denuntiaten ikke har »forholdt« denuntianten faktiske oplysninger, medens Lassen taler om oplysninger, som denuntiaten »ikke har sat erhververen i stand til at fremkomme med.« Denne forskel i udtryksmåden giver anledning til at rejse spørgsmålet, om der subjektivt kræves forsømmelse hos denuntiaten eller om han objektivt må bære risikoen for sin passivitet. Dette spørgsmål skal jeg vende tilbage til i forbindelse med mit forsøg på at sammenfatte reglerne nedenfor i § 9.

b. Virkningen af *undladt* denuntiation. Her bryder Lassen klart med den tidligere opfattelse. Den part, der har forsømt at give procesunderretning, mister ikke derved sit krav mod hjemmelsmanden. Tværtimod ska-

ber dommen i den første sag – selv om den er appellabel – foreløbig formodning over for hjemmelsmanden for adkomstmangelens tilstedeværelse. Men det må stå denne åbent at fremkomme med enhver oplysning, som gør det antageligt, at dommen er vundet på grund af urigtig procedure fra erhververens side, eller at dommen er forkert,¹⁶ og når således den ved dommen frembragte formodning for, at adkomstmangelen var tilstede er svækket, må erhververen føre andet bevis for dens tilstedeværelse. Der er m. a. o. ikke tale om at regresretten *falder bort* ved overdragerens fremførelse af tidligere ubenyttede forsvarsmidler, men overdrageren er simpelthen frit stillet under sag nr. 2 og kan fremføre og få prøvet alle angrebs- og forsvarsmidler.

2. Hvor en gældsbevsskyldner er blevet dømt til at indfri gældsrevet til en materielt uberettiget, nævner Lassen,¹⁷ at skyldneren trods den således fremtvungne betaling må betale igen til den virkelige fordringshaver, »medmindre denne, efter at være underrettet om sagen (litis denuntiatio), har forsømt at give ham oplysninger, hvorved han kunne undgå dommen.«

Også her tales om »oplysninger«, hvilket må forstås som *faktiske* oplysninger. Men dernæst bruger Lassen her udtrykket »forsømt« i modsætning til vanhjemmelstilfældet, hvor udtryksmåden kunne tyde på en mere objektiv placering af risikoen for ikke-givne oplysninger.

G. H. Munch Petersen.¹⁸ behandler ikke den materielle side af problemet, men henviser i så henseende blot til Lassen.

H. Hurvitz (Tvistemaal 1941 s. 85 f)¹⁹ siger om procesunderretningen, at den »som Regel vil have til *Formaal* (udhævet her) at forbeholde De-

16. Ordet »fejlagtig« hos Lassen må formodentlig forstås som refererende sig til dommen.

17. S. 569.

18. Den Danske Retspleje 1924, 2. udg. II s. 120 note 29. Kun på et specielt område antyder H. Munch-Petersen en – iøvrigt meget vidtgående virkning af litisdennuntiationen. L. c. p. 50 note 27 nævnes således den situation, at hustruen ved sit retsstridige forhold har pådraget fællesboet forpligtelser, hvorefter skadelidte rejser søgsmål mod manden for at holde sig til fællesboet. Det antages her, at skadelidte ikke behøver at medindstævne hustruen, men at manden på den anden side må være nødsaget til at give hustruen procesvarsel, »for at dommen skal være bindende for hende i tilfælde af senere regres fra hans side«.

19. Jfr. 2. udg. v. Gomard s. 81.

nuntianten Ansvarsfrihed overfor eller Erstatningskrav mod Denuntianten for det Tilfælde, at Processen tabes.« Det er naturligt, at Hurwitz i en summarisk fremstilling som Tvistemaal fæstner sig ved dette formål, der står den Nellemann tilskrevne retsregel nærmest. Ved derefter at drage denne »retsregel« i tvivl, sætter Hurwitz netop indirekte spørgsmålstegn ved det rationelle i formålet.

1. Hurwitz opfatter øjensynligt Nellemanns udtalelser om grunden til procesunderretningens afgivelse som udtryk for egentlige retsvirkninger.²⁰ På denne baggrund imødegås Nellemanns »sætning«, idet Hurwitz anser det for tvivlsomt, om den har gyldighed uden for retsforhold, hvor der påhviler vedkommende tredjemand en særlig pligt til at skaffe parten legitimation m. h. t. den omprocederede ret, således som tilfældet f. eks. i almindelighed er efter købelovens § 59. I denne forbindelse henviser Hurwitz til Lassen 1. c. s. 501–02 og Ussing: Køb s. 136. Henvisningen til Lassen går på det ovenfor s. 116 citerede sted, hvor Lassen som nævnt imidlertid udtrykker sig mindre vidtgående end Nellemann.

Endvidere fremhæver Hurwitz, at denuntiationen kan virke afbrydende på forældelse, jfr. Veksellovens § 71 og Checklovens § 53.

2. Undladt denuntiation. Her går Hurwitz ind for en *almindelig* regel svarende til den, Lassen opstillede med henblik på vanhjemmel, hvorefter tredjemand i den nye sag stilles helt uafhængigt af den i den tidligere sag stedfundne procesførelse, medens parten i den første sag ikke mister sin regres på grund af forsømmelsen.

I. Senest er denuntiationsproblemerne herhjemme behandlet af *Frank Poulsen* (i *Juristen* 1952 s. 170) og *Axel H. Pedersen* (smst. 1958 s. 152) og *Ole Krarup* (smst. 1959 s. 291). De to førstnævnte forfattere tilslutter sig Lassens lære m. h. t. det *undladte* varsel, der ikke behandles af *Ole Krarup*. Derudover samler interessen sig især om det *behørigt foretagne varsel*.

1. *Frank Poulsen*.

a. Denne forfatter sonderer som Hurwitz mellem vanhjemmelstilfælde og andre tilfælde og tilslutter sig m. h. t. de første Lassens lære, der citeres ordret.

20. Jfr. også *Frank Poulsen*, *Jur.* 1952 s. 171.

b. Uden for vanhjemmelstilfælde lægges en sondring mellem (1) de tilfælde, hvor denuntiaten giver møde under sagen og varetager sit tarv bedst muligt, og (2) de tilfælde, hvor han trods indkaldelsen udebliver eller vel giver møde, men i hvert fald ikke varetager sine interesser i behørigt omfang.²¹

ad (1). Her går forf. ind for den opfattelse, at denuntiaten skal være bundet af den i sag nr. 1 truffene afgørelse »som jo i hvert fald ikke stod til at ændre ved hans indgriben«, således at han under et påfølgende regressøgsmål er afskåret fra at fremsætte indsigelser, der ikke specielt vedrører regressøgsmålet, men derimod sag nr. 1.

Skal denne sætning forstås bogstaveligt, vil meget få tilfælde omfattes af den. Dersom denuntiaten virkelig har varetaget sit tarv »bedst muligt«, altså som en vir optimus har fremført alle relevante faktiske oplysninger og al relevant jus, får sætningen kun selvstændig betydning i de tilfælde, hvor afgørelsen i sag nr. 1 desuagtet er forkert. Striden vil da for det første som oftest dreje sig om, hvorvidt denne afgørelse burde være anket. Om denne situation, der i det hele taget har beredt vanskeligheder i teori og praksis, henvises til fremstillingen nedenfor s. 147. hvoraf det vil fremgå, at denuntiaten næppe kan være stærkere bundet i disse end i andre tilfælde.

Men selv om man går ud fra, at den – forkerte – dom i sag nr. 1 var inappellabel, forekommer det mig ikke rimeligt uden videre at lade vir optimus-denuntiaten være bundet af afgørelsen. I betragtning af hans – trods alt – sekundære stilling under sag nr. 1 virker det ikke heldigt, at han skal stilles dårligere, fordi han har lagt sig særligt i selen. Hertil kommer, at man under sag nr. 2 måtte foretage en selvstændig prøvelse af, om denuntiaten nu også havde varetaget sit tarv bedst muligt under sag nr. 1 (noget, som denuntiaten nu temmelig bagvendt ville være interesseret i at bestride). Men denne prøvelse vil ofte være vanskelig at foretage, ikke mindst m. h. t. de juridiske anbringender. Endelig vil reglen være imod denuntiantens interesse, idet den ville tjene til yderligere at berøve denuntiaten lyst til at yde denuntianten bistand.

ad (2). M. h. t. de tilfælde hvor denuntiaten udebliver eller ikke varetager sine interesser i behørigt omfang tager forf. ikke selvstændig stil-

21. Cfr. herved *Krarup* l. c. s. 298, hvor *Frank Poulsens* teori (iøvrigt ikke helt korrekt refereret) imødegås.

ling, men nævner nogle domme, der iflg. forf. rummer anskuelser lige fra det synspunkt, at dommen i sag nr. 1 retskraftigt binder denuntiaten, til den »langt mindre vidtgående betragtning, at denuntiatens udeblivelse i sag nr. 1 vel kan medføre visse skadevirkninger under sag nr. 2, men at dog hans tilregnelige udeblivelse under den første sag ikke alene er i stand til at konstituere et retstrib, men at der hertil kræves flere momenter, der taler for samme materielle resultat.«

Den mest radikale ende af denne skala (hvor denuntiaten er bundet af den første afgørelse) repræsenteres iflg. forf. af U 1923.957 ØL.²² Det er rigtigt, at denne dom klart statuerer, at denuntiaten er bundet af afgørelsen i sag nr. 1. Dommen bør imidlertid ikke medtages, når man skal danne sig et billede af praksis vedrørende dette spørgsmål i almindelighed. Sagen drejede sig om en tilskadekommen passagers erstatningskrav i anledning af et biluheld. Under en af det offentlige mod bilisten anlagt straffesag blev denne dømt til at betale passageren erstatning. Bilisten transporterede nu sit krav mod forsikringsselskabet til passageren, der stævnedes selskabet. Dette påstod frifindelse bl. a. under påberåbelse af, at bilisten ikke havde skylden for uheldet, hvorfor passageren ikke over for ham havde krav på erstatning. Dommen siger bl. a.:

»Da selskabet imidlertid overensstemmende med § 33, stk. 14 i lov om motorkøretøjer af 6/5 1921 har været varslet under straffesagen til at udtale sig om erstatningsspørgsmålet, men ikke har gjort det, må den ovennævnte dom i så henseende anses bindende for selskabet o. s. v.«

Det bør imidlertid bemærkes, at der her forelå *pligtmæssig* denuntiation. En sådan positiv pligt til at denuntiere kan være foreskrevet af forskellige grunde. I motorsagerne synes hovedgrunden at have været ønsket om at få erstatningsspørgsmålet klaret så hurtigt som muligt og bl. a. få forsikringsselskabets synspunkter frem på et tidligt tidspunkt. Der er f. eks. i Norge og Sverige almindelig enighed om, at de pligtmæssige denuntiationstilfælde må behandles anderledes end andre tilfælde,²³ og der er ikke noget påfaldende i, at man i dansk ret har fundet det betimeligt at supplere denuntiationspligten i disse tilfælde med særlig ugunstige virkninger for

22. Om denne dom se tillige *Ole Krarup* l. c. s 296 og 300 m. note 48.

23. I Sverige har man f. eks. valgt at lade undladt denuntiation i motorsager medføre at sagsøgeren mister sin ret mod selskabet, Lag om trafikförsäkring § 22, hvorimod denuntiationen ikke i sig selv bevirker at dommen bliver bindende for selskabet, se *Ekelöf*, Rättegång II 389-90.

det selskab, der sidder denuntiationen overhørig. Dommen har sit logiske modstykke i U 1924.157 ØL (m. tillæg og rettelser), hvor en af et forsikringsselskab m. h. t. erstatningsspørgsmålet påanket offentlig sag om påkørsel af et hos selskabet ansvarsforsikret automobil blev afvist, da selskabet, som ikke var varslet i overensstemmelse med automobillovens § 33 sidste stk. til at udtale sig under sagen, ikke var bundet ved den trufne afgørelse (og altså ikke behøvede at anke den).

Det er hele denne – for motorsagerne specielle – retstilstand, der senere blev lovfæstet i motorlovens § 40, 2. stk. (nu færdselslovens § 67) hvor det udtrykkelig blev bestemt, at selskabet er bundet såvel af en forligsmæssig som af en domsmæssig afgørelse af erstatningsspørgsmålet i motorsagen. Denne bestemmelse eksisterede ikke på de to nævnte dommes tid.

Om man herefter overhovedet vil tale om denuntiation i disse tilfælde, er et definitionsspørgsmål. Instituttet minder i sine virkninger om addition, men da selskabet ikke formelt indstævnes som part, er det formentlig rettest at tale om en særskilt hjemlet litisdenuntiation med res-judicativirkning.²⁴

2. *Axel H. Pedersen* anser det for overordentlig tvivlsomt, om der – uden for ganske særlige tilfælde – kan knyttes retstab for den procestilvarslede til en udeblivelse eller til en ganske vilkårlig passivitet fra hans side under den første sag – og slår iøvrigt til lyd for en opgivelse af litisdenuntiationsbegrebet.

3. Senest er spørgsmålet behandlet af *Ole Krarup*, der forsøger en analyse dels ud fra retskraftssynspunkter, dels ud fra deliktssynspunkter. Retskraftssynspunkterne fører ikke denne forfatter til nogen afklaring, og man kan for så vidt give ham fuld tilslutning, når han selv betegner dette udgangspunkt som uholdbart.²⁵ Betydeligt mere hold er der i denne forfatters deliktssynspunkter for så vidt, som de afgiver et egnet udgangspunkt for fastlæggelse af skadevirkninger i forhold til den forsømmelige

24. Jfr. herved *Nellemann* l. c. s. 283 n. 1, der lægger vægt på, om der nedlægges påstand mod den adciterede. Se også *Axel H. Pedersen* Jur. 1958 s. 152. Se endvidere bemærkningen i U 1932/571, hvorefter reglen i motorlovens § 40, 2. stk. er trådt i stedet for interventionsreglerne og ikke kan suppleres med disse.

25. Når *Krarup* desuagtet (s. 295 f og 297) ud fra retskraftslæren betegner den i U 1923.699 omtalte Østre Landsretsafgørelse af 12/9 1922 som urigtig, understreger det efter min opfattelse yderligere det uholdbare i synspunktet. Om denne dom se nedenfor s. 124 f.

denuntiat. Det er derimod et spørgsmål, om man på baggrund af praksis kan fastholde forfatterens thesis: at skadevirkningen, når den indtræder, kun består i, at denuntiaten bliver *erstatningsansvarlig*, medens han frit kan fremsætte sine indsigelser mod dommen i hovedsøgsmålet. Dette spørgsmål vil blive berørt nedenfor i § 9, hvor der ligeledes vil blive henvist til Krarups fortolkningsbidrag til den foreliggende praksis.

§ 9. Forsøg paa sammenfatning

I. BEHØRIGT FORETAGEN DENUNTIATION

(d. v. s. denuntiation foretaget så betids, at denuntiaten i alle relevante henseender har haft lejlighed til at varetage sine interesser).

I den foran i forbindelse med gennemgangen af Lassens lære citerede Vestre Landsretsdom (U 1952.854) angående anvendelsen af belgisk ret lagde man som nævnt vægt på, at denuntiaten ikke havde forholdt denuntianten nogen oplysning om sagens *faktiske* sammenhæng. Han var derfor ikke afskåret fra under sag nr. 2 at fremføre nye juridiske anbringender (belgisk ret).

Et tilsvarende synspunkt finder man i U 1951.346 V:

Under en af K mod S₁ anlagt sag blev K anset berettiget til at hæve handelen om en kamin, der fandtes mangelfuld. S₁ anlagde derefter sag mod sin sælger S₂, der havde været procestilvarslet under den første sag, men ikke havde givet møde. S₂ gjorde nu gældende, at manglerne ikke var væsentlige. Idet S₂ ikke ved at undlade at indtræde som intervenient havde forholdt S₁ nogen oplysning, og idet det havde været nærliggende for S₁ at bestride, at der forelå væsentlige mangler, kunne der ikke tillægges S₂'s passivitet nogen selvstændig virkning. Da det derhos ikke fandtes godtgjort, at der forelå væsentlige mangler, blev S₂ frifundet.

Her fremhæver man altså tillige, at det havde været nærliggende for denuntianten selv at fremføre det omstridte juridiske anbringende, og dommen er for så vidt som præjudikat svagere end den senere dom om biluheldet i Belgien. I denne har man udelukkende støttet sig til betragtningen om de ikke-forholdte faktiske oplysninger.

Fælles for de to domme er for det første, at man tillader fremsættelsen af nye juridiske betragtninger under regressagen. Den udtrykkelige fremhæven af, at denuntiaten ikke har forholdt denuntianten *faktiske* op-

lysninger under den første sag, forekommer meningsløs, dersom det ikke derved er forudsat, at en sådan forholdelse kunne medføre skadevirkninger for denuntiaten under regressagen. Den sontring, man herved er inde på, synes at bero på den betragtning, at der er et vist procesmateriale som denuntianten principielt har samme frie adgang til som denuntiaten, at man til dette procesmateriale i første række henregner de juridiske betragtninger, og at der kan tænkes andet procesmateriale bestående af *faktiske* oplysninger, hvorom kun denuntiaten ved eller bør vide besked, og som han derfor har mulighed for at »forholde« denuntianten.

Fælles for de to domme er imidlertid endvidere, at man kun negativt udtaler, at denuntiaten ikke har forholdt denuntianten nogen faktisk oplysning. Man efterlyser derfor med interesse tilfælde, hvor der positivt statueres skadevirkninger for denuntiaten, fordi han har forholdt denuntianten faktiske oplysninger.

Helt rent foreligger sådanne tilfælde vistnok ikke. Men en Østre Landsretsafgørelse af 12/9 1922, der omtales i U 1923.699 Ø må siges at bygge på synspunktet:

A søgte statsbanerne til erstatning, fordi de havde udleveret nogle til ham adresserede fiskekasser til B. Statsbanerne anmeldte retssagen for B, der forgæves søgte at bevise sin ejendomsret til kasserne. Statsbanerne blev idømt erstatning til A og fik senere beløbet tilkendt hos B. Under den sidste sag nægtede man B adgang til at *fremføre* yderligere bevis, idet det fandtes at have været B's sag som *litis denuntiatus* i den tidligere sag at fremføre sådanne bevisligheder, at statsbanernes frifindelsepåstand måtte tages til følge¹).

Det var altså ikke oplyst, om denuntiaten havde forholdt denuntianten nogen oplysning under den første sag, men dommen går det skridt videre at nægte denuntiaten adgang til overhovedet at fremføre yderligere bevis *uanset, hvad der derved måtte fremkomme*. Begrundelsen giver tydeligt udtryk for den tanke, at dersom denuntiaten virkelig var i stand til at fremlægge faktiske oplysninger, der kunne bevise hans ejendomsret, burde

1. B søgte derefter A til godtgørelse af beløbet, idet han på ny søgte at bevise sin ejendomsret. A krævede dette søgsmål afvist som allerede afgjort, men afvisningspåstanden toges ikke til følge, idet den stilling, B som *litis denuntiatus* indtog under den tidligere sag, hvori A var part, ikke kunne sammenlignes med en parts stilling. – Det fremgår derimod ikke, om B under den sidste sag fik lov til at fremføre nye beviser.

disse oplysninger ikke have været forholdt denuntianten under hovedsøgsmålet, og at denuntiatens eventuelle passivitet på dette punkt nu måtte komme ham til skade. Endvidere er det klart, at skadevirkningen er en egentlig *præklusion* af adgangen til at fremføre yderligere bevis.

Krarup anser (l. c. s. 295–96 og 297) denne dom for at være et udslag af *almindelige* retskraftssynspunkter og følgelig forkert, eftersom dommen i hovedsøgsmålet ikke indeholdt en umiddelbar afgørelse af den påstand, som af denuntianten i regressøgsmålet fremsattes overfor litis denuntiatus. Det forekommer mig imidlertid ikke troligt, at afgørelsen skulle bygge på sådanne almindelige retskraftsbetragtninger. Dels ville det derved være den såkaldte *positive* retskraftsfunktion, man knæsatte – noget som heller ikke Østre Landsret (fraset et enkeltstående tilfælde²) ellers har været tilbøjelig til, dels viser selve den dom, hvori afgørelsen af 12/9 1921 er omtalt, at Østre Landsret end ikke anerkender den *negative* retskraftsfunktion i forhold til en blot procestilvarslet. – Skal der derfor være mening i afgørelsen, kan den kun opfattes som udtryk for det *specielle* synspunkt, at netop en *procestilvarslet* efter omstændighederne kan *afskæres* fra under regressagen at fremføre beviser, som han burde have fremført under hovedsøgsmålet.

Spørgsmålet var på ny fremme i VLT 1950.371:

Under medvirken af mægler M solgte A sit vaskeri til B. Mæglersalæret skulle betales af A. B ville ikke vedstå handelen, men M anlagde desuagtet sag mod A til betaling af salæret. A procestilvarslede B, der ikke gav møde under sagen, men blev afhørt som vidne ved sit hjemting om, hvorfor han hævdede handelen. A blev dømt efter M's påstand. A anlagde derpå sag mod B til betaling af salæret. B påstod frifindelse og gjorde gældende, at han havde været berettiget til at hæve handelen om vaskeriet på grund af bristende forudsætninger, hvorom han begærede tilladelse til at afgive partsforklaring og til vidneførsel. A hævdede, at B ifølge »hele procestilvarslingens formål« måtte være afskåret fra at kræve bevisførelse angående dette spørgsmål, der kunne have været afgørende under den af M mod A anlagte sag. Heri fik A ikke medhold. Det hedder i præmisserne: »... når henses til, at (B) under den tidligere sag har afgivet forklaring ... om, hvorfor han hævdede handelen, findes det ikke på forhånd at kunne udelukkes, at den begærede bevisførelse kan være af betydning for sagens afgørelse.«

Man skimter allerede her den tankegang, som senere (i U 1951.346 VL og U 1952.854 VL, refereret ovenfor s. 123 og s. 117) kom skarpere

2. U 1931.190 Ø, hvis retskraftsbetragtning klart er forladt i senere praksis.

til udtryk hos Vestre Landsret, nemlig at B ikke under den tidligere sag havde forholdt A nogen faktisk oplysning om, hvorfor han hævdede handelen, eller at det ialfald ikke endnu kunne konstateres, at sådanne oplysninger var blevet A forholdt. Men formuleringen viser tillige, at man ikke har turdet udelukke, at resultatet kunne være blevet anderledes, dersom den procestilvarslede havde forholdt sig helt passiv og end ikke var blevet afhørt som vidne.

Fra Højesterets praksis må her omtales to domme af noget forskellig rækkevidde. Den ene er fra 1921 (U 1921.957 HD):

På fragtbrevene vedrørende to vognladninger kålrabi var adressaten tillige anført som afsender. Da adressaten nægtede at modtage varen, blev den solgt af DSB, uden at der derved opnåedes fuld dækning af fragt m. m. DSB stævnedes nu adressaten til betaling af det manglende og denuntierede til den af adressaten opgivne afsender. Denne gav ikke møde, men afgav en skriftlig – ret intet-sigende – erklæring, hvorefter han ikke kunne sige, om det var hans personale eller adressaten, der havde udfyldt fragtbrevene.³ Der blev herefter afsagt edssom, hvorefter adressaten skulle frifindes, såfremt han beedigede, at han ikke selv havde underskrevet fragtbrevene eller bemyndiget nogen til at gøre det. Adressaten aflagde eden og blev frifundet. DSB stævnedes nu afsenderen, der påstod frifindelse, idet han *nu* ganske vist *indrømmede*, at det var ham, der havde anført adressaten som afsender, *men at dette var sket efter adressatens udtrykkelige anmodning*, idet der dels forelå en almindelig aftale herom, dels en speciel telefonisk anmodning for dette tilfælde. Adressaten blev ført som vidne og *erkendte, at han i de tidligere tilfælde*, hvor vognladninger var blevet afsendt til tredjemand, *havde bedt sagsøgte* (denuntiaten) *om at anføre ham som afsender*, men han understregede, at der her var tale om to vognladninger til hans egen adresse. På den anden side *indrømmede han, at han ikke havde givet nogen kontraordre om*, at han ikke denne gang ville stå som afsender.

På dette grundlag frifandt landsretten afsenderen, idet det måtte antages, at han med føje var gået ud fra, at han af adressaten havde været bemyndiget til at anføre dennes navn som afsender.

Højesteret dømte imidlertid afsenderen med følgende begrundelse: »Efter de foreliggende til dels efter dommens (dvs. den appellerede landsretsdom i regres-sagen) afsigelse tilvejebragte oplysninger, og under særligt hensyn til den måde, hvorpå indstævnte har forholdt sig under den d. 8/1 1920 påkendte sag (underretsdommen i hovedsøgsmålet) i hvilken lis var denuntieret for ham, findes det ikke at kunne antages, at indstævnte har været bemyndiget af adressaten o.s.v.«

Krarup fremhæver (l. c. s. 301), at dommen ikke kan være udtryk for en *præklusion* overfor litis denuntiatus, men at den udhævede sætning

3. Dette – samt at det var DSB, som afgav denuntiationen, fremgår ikke af referatet i U. f. R., men af den utrykte underretsdom (Aarhus civilret 8/1 1920 sag nr. 350/1919).

– såfremt der skal være logisk sammenhæng i præmisserne – må være rent *bevisvurderende*, således at denuntiatens adfærd under sag nr. 1 alene er blevet opfattet som et (kraftigt) bevisdatum mod ham. Denne fortolkning bekræftes af den pågældende voteringsprotokol, som jeg har haft lejlighed til at gennemgå. I pådømmelsen deltog 7 dommere. De 6 voterede for at tilsidesætte landsretsdommen på grundlag af en samlet vurdering af de afgivne forklaringer og fremlagte skrivelser. I denne bedømmelse spillede det en vis rolle, at denuntiatens forklaringer – bl. a. henset til modstriden mellem hans skriftlige erklæring under den første sag og hans senere udtalelser – *ikke virkede særlig overbevisende*, men dette omtales uden at blive sat i forbindelse med hans stilling som denuntiat. I førstvoterendes præmisudkast fandtes den foran udhævede sætning ikke. Først i den 7. dommers votum – der tilslutter sig de øvrige – henstilles det, at præmisserne fik denne tilføjelse, hvilket de øvrige dommere derefter tilslutter sig.

Herefter er det klart, dels at bemærkningen ikke så meget refererer sig til denuntiati passivitet under den første sag, men fuldt så meget til hans urigtige erklæring, dels at hans forhold under første sag i det hele taget blot er medtaget som et overtalligt argument. Dommen indeholder således højest – ved dog i præmisserne at fremdrage procesunderretningen – en antydning om, at en sådan underretning ikke anses for betydningsløs.

Den anden højesteretsdom, som her skal omtales, kan til gengæld synes at gå langt ud over de virkninger, som den hidtil omtalte landsretspraksis opererer med. Det drejer sig om dommen i U 1941.697 H:

Af interessentskabet Maglegaard (denuntiat) var der pålagt en række parceller i Søborg Magle visse byggeservitutter, som dog kun for en del omfattede de »ved torvet« liggende grunde. A (denuntianten) købte af interessentskabet en parcel, der i skødet betegnedes som liggende »ved torvet« (Den havde ikke facade ud mod torvet, men lå dog i et forretningskvarter omkring torvet). A påbegyndte derefter med bygningsmyndighedernes foreløbige tilladelse et byggeri, der, efter at vedkommende grundejerforening havde protesteret mod det som servitutstridigt, blev standset af bygningsmyndighederne. A anlagde sag mod grundejerforeningen og varslede processen for interessentskabet, der hele tiden havde givet udtryk for, at byggeriet ikke stred mod servitutterne. Grundejerforeningen vandt imidlertid sagen i første instans, og da denuntiat ikke viste interesse for anke og navnlig nægtede at deltage i udgifterne herved, blev dommen ikke anket. Denuntianten A anlagde nu regressag mod denuntiat, der i første instans (for landsretten) påstod frifindelse mod at annullere handelen og tilbagebetale købesummen, hvorimod man ikke ville *erstatte* køberens tab ved det igangsatte, men standsede byggeri. Det er unødvendigt her at komme ind

på de argumenter, denuntiatus anførte til støtte for dette standpunkt, blot skal det nævnes, at han *ikke* for landsretten procederede på, at dommen i den første sag var forkert. Først efter at være dømt ved landsretten til at betale erstatning gjorde han for Højesteret gældende, at det ved dommen i den første sag (mod grundejerforeningen) *med urette* var fastslået, at byggeriet var servitutstridigt.

I præmisserne til højesteretsdommen fremhæves det indledningsvis, at denuntiaten havde vægret sig ved at medvirke til påanke af dommen i den første sag og »navnlig næglet at deltage i udgifterne herved«. Under de foreliggende omstændigheder fandtes denuntiatens »vægning ved at deltage« i den første sag at måtte komme ham til skade, hvorved det særlig fremhævedes, at han havde haft så meget mere grund til at medvirke, som han havde ansvaret for den uklare affattelse af de servitutbestemmelser, der havde givet anledning til retssagerne. Herefter måtte det for regressagen »blive uden betydning, at (denuntianten) ikke påankede dommen til højere ret«, og denuntiatus blev dømt til at betale en noget nedsat erstatning.

Der opereres her tydeligvis med en skadevirkning over for den forsmættelige denuntiat. Navnlig to spørgsmål må da søges klarlagt: Hvori består denne skadevirkning? – og hvad er det, denuntiatus har forsømt?

M. h. t. det første spørgsmål synes dommen klar. Der foreligger intet om, at denuntiatus skulle have kritiseret bevisførelsen eller proceduren i sag nr. 1. Hans kritik er rettet mod *dommen* (altså mod *bevisbedømmelsen* eller *retsanvendelsen* eller begge dele). Højesteret tager ikke i præmisserne stilling til, om denne kritik er berettiget, men lader åbenbart dommen i sag nr. 1 være bindende, *uanset om den måtte være rigtig eller forkert*. – Denne forståelse bekræftes yderligere af voteringsprotokollen, som jeg ved Højesterets velvilje har haft adgang til at gennemgå. 8 dommere deltog. De 5 gav direkte udtryk for, at de anså dommen i den første sag for urigtig. 3 dommere anså det ikke for nødvendigt at komme ind herpå, idet dommen måtte være bindende, *uanset om den måtte være urigtig*.

– På baggrund af denne vidtgående res judicata-virkning får det andet spørgsmål – om karakteren af denuntiatens forsmættelse – dobbelt interesse. De offentliggjorte præmisser fæstner sig her navnlig ved hans nægtelse af at deltage i omkostningerne ved hovedsøgsmålets anke. Denne finansieringsvægning er så åbenbart præmissernes kardinalpunkt. Rimeligheden i den betragtning, Højesteret herved er inde på, er ikke umiddelbart indlysende. Jeg er ikke i stand til at se, hvorfor denuntiaten specielt skulle have nogen forpligtelse til at bekoste hovedsagens *anke*. Man kunne med lige så stor – eller ringe – føje tale om, at han skulle finansiere 1. instanssagen. End ikke i de lande – eller herhjemme inden for de områ-

der – hvor man anerkender *ad citation* i regrestilfælde, opererer man med nogen pligt for den adciterede til at bekoste aditantens proces; endmindre kan man pålægge *litis denuntiatus* en sådan forpligtelse. At han senere – ligesom *ad citatus* – kan blive dømt til at skadesløsholde den regresberettigede for dennes procesomkostninger, er en anden sag.

Voteringsprotokollen til dommen giver et noget mere nuanceret billede af Højesterets synspunkter. Her omtales finansieringsvægringen ikke selvstændigt, men der tales mere i almindelighed om, at denuntiaten ikke havde fremsat noget *ønske* om at få den første dom appelleret, at han havde *akkviesceret ved* dommen, som den var. Et andet synspunkt, som går igen i flere vota er, at denuntiaten havde nægtet køberen *bona officia*, han havde ikke vist den interesse, han burde for at skaffe køberen det, denne havde krav på; han burde have bistået køberen med råd og dåd. Dommen i den første sag var en hindring, som denuntiaten burde have hjulpet køberen med at fjerne. – Voteringsprotokollen røber imidlertid endvidere en vis usikkerhed hos flere dommere, der rentud erkender vanskeligheden ved at give en tilfredsstillende begrundelse for resultatet. Denne usikkerhed er fuldt forståelig. I virkeligheden illustrerer sagen, hvor håbløst umulig den stillede opgave er: ved adskilt behandling af hovedsøgsmål og regressøgsmål at finde frem til et tilfredsstillende samlet resultat. Enten må man tage spørgsmålet om servituttens indhold op til fornyet prøvelse og støder da på den vanskelighed, at man derved skal træffe en – ganske vist kun præjudiciel – afgørelse som imidlertid berører interesserne hos en tredjemand, nemlig grundejerforeningen, som nu ikke længere er part i processen. Tilsidesætter man det under den første sag opnåede resultat, risikerer man i værste fald, at dommen i den første sag appelleres – nu med grundejerforeningen som part og deraf flydende muligheder for at forfægte sine synspunkter, med den eventuelle udgang, at resultatet i den første dom *bliver stadfæstet*. Eller man må – som det skete i dommen – finde veje til at tillægge den første dom *res-judicata* virkning uanset dens formodede urigtighed – et resultat, der unægtelig kræver stærke grunde. Det er allerede nævnt, at finansieringsvægringen i så henseende forekommer yderliggående tvivlsom. Den i nogle vota fremdragne akkviesceringstanke kunne synes modsætningsvis at bygge på den forestilling, at hvis blot denuntiaten straks efter den første doms afsigelse klart havde tilkendegivet, at han fandt dommen urigtig, ville han have klaret frisag. Jeg er imidlertid stærkt i tvivl om, hvorvidt man i al-

mindelighed kan forlange af denuntiatus, der ikke er part, som ingen omkostninger kan få tilkendt, som i det hele taget gennemgående indtager en ret tilbagetrukket stilling i processen, og som derfor som oftest først under regressagen virkelig erhverver indsigt i hele problemstillingen – at han inden ankefristens udløb med bindende virkning skal svare på, om han finder dommen rigtig eller ej. Som oftest vil iøvrigt hans holdning allerede inden hovedsøgsmålets anlæg – som tilfældet jo også var in casu – vise hans *forhåndsindstilling* til det problem, der skal afgøres. – Den anden betragtning, der fandtes i adskillige vota – at denuntiaten ikke havde ydet køberen bona officia – leder tanken hen på den gamle hjemmelspligt lære, hvorefter sælger skulle have en særlig pligt til at bistå køberen, til at »værge« dennes ret. Om og hvori en sådan selvstændig pligt består, er ligeledes særdeles tvivlsomt.⁴

Interessant er bemærkningen om, at denuntiaten havde så meget mere grund til at medvirke i den første retssag, som han havde ansvar for affattelsen af de uklare servitutbestemmelser. Der antydes herved en forskel i behandlingen af denuntiati, der blot er mer eller mindre sagesløse mellemed i en regreskæde, og den denuntiat, der er det hovedansvarlige slutled. Det bør imidlertid fremhæves, at en sådan forskelsbehandling i sig selv understreger litisdenuntiationsinstituttets begrænsning og behovet for en processuelt mere hensigtsmæssig løsning af regressituationerne. Hvis nemlig regreskæden har adskillige led, kan forskelsbedømmelsen medføre, *at man aldrig når tilbage til det ansvarlige slutled*, simpelthen fordi man i forhold til et mellemed vægrer sig ved at statuere en skadevirkning, som man ville have statueret i forhold til slutleddet, og at man som følge deraf frifinder mellemløddet. Derved skæres regreskæden definitivt over, og sorteper bliver let placeret det forkerte sted. Den eneste effektive løsning af sådanne problemer synes at være adcitation, hvorved alle leddene straks inddrages, ikke som litisdenuntiati og ikke som vidner, men som parter. Først da har man en reel mulighed for straks at få alle de relevante oplysninger og synspunkter frem, således at ansvaret eller risikoen kan placeres på det materielt rigtige sted i kæden.

Samtidig med at dommen illustrerer behovet for et sådant effektivt adcitationssystem viser den, at selve eksistensen af dette behov kan indebære en fristelse for domstolene til at presse stærkere virkninger ind i

4. Jfr. nedenfor s. 134.

litisdenuntiationsinstituttet end dette med rimelighed synes at kunne bære.⁵ På den anden side er der næppe nogen grund til at gå til den modsatte yderlighed og frakende litisdenuntiationen enhver retlig virkning. De tidligere nævnte domme viser da også det urealistiske i at betragte denuntiati passivitet over for det behørigt afgivne procesvarsel som risikofri.

Snarere fører dommene til opstilling af den sætning, *at der under den senere regressag efter omstændighederne kan bortses fra faktiske oplysninger, som denuntiaten under hovedsøgsmålet har forholdt denuntianten, hvorimod denuntiaten i almindelighed ikke er afskåret fra at fremkomme med nye juridiske betragtninger.* — Allerede af denne formulering fremgår, at forholdelsen af *faktiske* oplysninger er en *nødvendig* betingelse for præklusion, men at den ikke altid er *tilstrækkelig*.

Dermed er spørgsmålet dog ikke løst. Der melder sig en række yderligere problemer.

A. For det første må man søge fastlagt, hvad der i så fald bør indlægges i udtrykket »forholdt«.

B. Dernæst bør det klarlægges, i hvilket omfang den bekendte vanskelighed ved inden for processen at sondre mellem jus og faktum gør sætningen værdiløs eller dog vanskelig at arbejde med. I denne forbindelse vil det tillige blive undersøgt, om denuntiaten i særlige undtagelsestilfælde også kan afskæres fra at fremkomme med nye juridiske betragtninger under regressagen.

C. Endvidere vil der blive fremsat nogle supplerende bemærkninger om den foreliggende praksis.

D. Stemmer sætningen med de praktiske hensyn og i denne forbindelse: Er den skadevirkning, sætningen opererer med, hensigtsmæssig, eller bør den eventuelt suppleres med andre sanktioner?

E. Endelig vil blive fremsat nogle særlige bemærkninger om problemet ankeundladelse.

ad A. *Subjektive betingelser.*

Hvad angår indholdet af udtrykket »forholde«, vil fastlæggelsen heraf selvsagt være nært forbundet med det under D nævnte spørgsmål om reglens hensigtsmæssighed. Der er her tale om en vurdering. Jo større trang, man mener, der er til en vidtgående regel, desto mere objektivt

5. J. D. 1952.98 er et vidnesbyrd om samme tendens.

fristes man til at formulere præklusionsgrundlaget, men modhensynene er under den bestående procesordning af betydelig vægt. Dette må erindres ved min udformning af reglen her, og begrundelsen må søges nedenfor under D. Formentlig bør udgangspunktet være en culpabetragtning,⁶ hvilket – med anvendelse af den klassiske terminologi – vil sige, at det bliver afgørende, om denuntiaten kendte eller burde kende de pågældende faktiske oplysninger og indså eller burde indse, at de var af betydning for hovedsøgsmålets afgørelse, uden at denuntianten selv kendte eller burde kende oplysningerne. Med ordene burde kende, burde indse o. s. v. menes da blot »med udfoldelse af almindelig agtpågivenhed ville have kendt etc.« Blot må man utvivlsomt være opmærksom på, at kravene til denuntiatens agtpågivenhed ikke kan være de samme som til denuntiantens. Stadig er dette særdeles vagt, og man kan med rette spørge, hvor meget der i den konkrete situation kan forlanges af den, der modtager en procesunderretning. At han bør gennemtænke det faktiske begivenhedsforløb, gennemgå eventuel hos ham beroende korrespondance etc. og loyalt stille de oplysninger til rådighed for denuntianten, som han kan forestille sig, denne må være interesseret i, forekommer indlysende. Men har han f. eks. nogen pligt til at konsultere en advokat for med dennes bistand at finde frem til de relevante faktiske oplysninger? Som tidligere omtalt går de fleste, som modtager en procesunderretning, straks til en advokat, simpelthen fordi de ikke er klar over, hvad underretningen indebærer. For så vidt ville det ikke være nogen stor byrde at pålægge en sådan konsultationspligt. I bred almindelighed kan man dog næppe gøre det. Men der må i al fald kunne tænkes tilfælde, hvor det er så åbenbart tvivlsomt for denuntiaten, hvilke oplysninger, der er relevante, at undladelse af at søge juridisk bistand kan komme ham til skade. I tvivlstilfælde vil det ofte for denuntiaten være en nærliggende udvej at sætte sig i forbindelse med *denuntiantens* advokat og tilbyde denne sin bistand.

Allerede med opstillingen af en culpastandard vil der være givet domstolene et betydeligt spillerum. Man kan imidlertid spørge, om dette spillerum er tilstrækkeligt i alle tilfælde. Man kunne således overveje at opstille særregler om mere objektivt præklusionsgrundlag (1) i vanhjemmelstilfælde og (2) i tilfælde, hvor de pågældende faktiske oplysninger er

6. Jfr. *Krarup* 1. c. s. 298, hvor der dog tales om procestilvarsledes *ansvar*, se herom nedenfor s. 145.

af en sådan beskaffenhed, at denuntiaten er den eneste, der er i stand til at producere dem.

1. Vanhjemmelstilfælde. Som nævnt ovenfor s. 116 talte *Lassen* ved vanhjemmelstilfælde om »oplysninger, som (denuntiaten) ikke har sat hververen i stand til at fremkomme med,« medens *Lassen* i anden forbindelse talte om, hvorvidt denuntiaten havde »forsømt« at give oplysninger. Om den varierede formulering fra *Lassens* side var tilsigtet, får stå hen.

Imidlertid er der efter mit skøn ikke tilstrækkeligt grundlag for at opstille en særregel for vanhjemmelstilfældene.

For det første bør det understreges, at en sådan særregel i al fald ikke er en logisk nødvendig følge af de strengere materielretlige ansvarsregler for vanhjemmel. Der kan højst blive tale om, at en særregel opstilles som et eventuelt naturligt korrelat til disse regler.

Dernæst må det erindres, at der ikke i alle tilfælde statueres ansvar uden culpa ved vanhjemmel (ligesom der omvendt findes ansvar uden culpa også uden for vanhjemmelstilfælde). Sædvanligvis antages denne strenge regel kun at finde anvendelse ved oprindelig vanhjemmel, selvom ganske vist tilsvarende resultat ofte opnås ved efterfølgende vanhjemmel i kraft af andre regler.⁷ Skulle en særregel om denuntiationens retlige virkninger derfor opstilles som korrelat til ansvarsreglerne, er det ialfald nærliggende at underkaste den tilsvarende begrænsninger.

Hertil kommer imidlertid – hvad der formentlig er mere afgørende – at de strengere ansvarsregler for vanhjemmelstilfælde forudsætter, at der virkelig foreligger vanhjemmel, medens en eventuel særregel om denuntiationens retlige følger sædvanligvis⁸ vil have til formål at afskære denuntiaten fra at føre det bevis for sin adkomst, som han undlod at føre under hovedsagen. Men at afskære ham herfra har kun praktisk interesse, hvor et sådant bevis kan føres, og da foreligger der materielt ikke

7. *Ussing*: Alm. del s. 119 f, *A. Vinding Kruse*: Misligholdelse 1954 s. 210 ff.

8. Det kan dog tænkes, at denuntiatens indsigelse går ud på f. eks., at den oprindelige sagsøgers tab i anledning af den foreliggende vanhjemmel – som denuntiaten øvrigt ikke bestrider – har været mindre end statueret ved den første dom, og til støtte herfor producerer oplysninger, som ikke var fremme under den første sag. Det er imidlertid vanskeligt at se, hvorfor denuntiatens undladelse af at producere disse oplysninger skal behandles strengere i vanhjemmelstilfælde end i andre situationer. Det materielretlige vanhjemmelsansvar er – selv hvor det pålægges uden culpa – kun et ansvar for det faktisk lidte tab.

vanhjemmel. Dermed synes grundlaget for en særbehandling ud fra vanhjemmelsbetragtninger i og for sig at mangle.

Når man alligevel har været inde på en sådan særbehandling,⁹ har det været under henvisning til den ved overdragelser angiveligt bestående »hjemmelspligt« eller »legitimationspligt«. Betragtningen skulle da være, at overdrageren har en pligt til at »hjemle« erhververen besiddelsen, og denne pligt skulle denuntiationen indeholde en bindende opfordring til at opfylde allerede under hovedsagen. Opfyldes den ikke på dette tidspunkt, foreligger der vanhjemmel – eller om man vil: misligholdelse af legitimationspligten – og denuntiaten bør da ikke senere kunne gøre denuntianten til sorteper ved nu at oplyse, at adkomsten i virkeligheden var i orden.

Nu kan det diskuteres, hvilket selvstændigt indhold der ligger i den omtalte hjemmelspligt. Som grundlag for misligholdelsesreglerne er opstillingen af en særlig hjemmelspligt blevet stærkt kritiseret herhjemme.¹⁰ *Ussing* antager dog (Køb s. 137), at sælgeren i almindelighed er forpligtet til at yde køberen *bistand* over for tredjemand, der bestrider hans ret og sælgerens adkomst, uden at det nærmere uddybes, hvori denne bistandspligt består. Antages imidlertid tilstedeværelsen af en sådan – i reale betragtninger begrundet – pligt, betyder det, at man her står over for noget specielt for vanhjemmelssituationerne (eller rettere: de situationer, hvor erhververens adkomst bestrides), idet man ikke opererer med en tilsvarende almindelig pligt for sælgeren til at bistå køberen over for senere erhververe, der påstår, at det solgte er mangelfuldt, eller at der iøvrigt ikke foreligger rigtig opfyldelse. I sådanne situationer består der i tilfælde af søgsmål ingen anden pligt end netop den, der måtte flyde af denuntiationsreglerne.

Imidlertid er det et spørgsmål, om selve den omstændighed, at det er køberens adkomst, der bestrides (og ikke ydelsens kontraktmæssighed iøvrigt), skal bevirke, at den tilvarslede sælger uden culpa bærer risikoen for ikke meddelte oplysninger. Han er ganske vist som oftest »den nærmeste« til at skaffe disse oplysninger, men det samme vil kunne siges i

9. *Hurwitz* s. 81, *Lassen*, såfremt den særlige formulering, han benytter i forbindelse med vanhjemmelsreglen, se ovenfor s. 116, har været tilsigtet, samt *Frank Poulsen Juristen* 1952 s. 172. Herimod *Krærup Juristen* 1959 s. 298.

10. Se f. eks. *Evaldsen: Obligationsrettens alm. Del* s. 397 f, *Ussing: Køb* 137 f, *A. Vinding Kruse: Misligholdelse af ejendomskøb* 210 f.

andre tilfælde, f. eks. hvor sagen drejer sig om forsinkelse ved genusvarer på grund af omstændigheder, der fritager for ansvar efter kbl. § 24. Her vil det ikke sjældent være sælgeren, der er den nærmeste til at give køber de oplysninger, der kan friholde denne for ansvar over for senere erhverver. At en part i et kontraktsforhold er »den nærmeste« til at skaffe visse oplysninger, er vel i det hele taget blot en talemåde for, at han hyppigere end den anden part *kan* skaffe oplysningerne. Hvor han da ikke gør det, vil der normalt kunne siges at foreligge culpa. Men at en part erfaringsmæssigt i de fleste tilfælde kan skaffe visse oplysninger, motiverer ikke uden videre, at han også må bære risikoen for de tilfælde, hvor han uden culpa undlader at fremskaffe dem, eller hvor det er ham umuligt.

Ser man på de andre grunde, som normalt anføres til støtte for strengere ansvarsregler i vanhjemmelstilfælde, fremgår allerede tildels af det foregående, at disse grunde vanskeligt kan finde anvendelse her, hvor problemet almindeligvis kun opstår, når der materielt ikke foreligger vanhjemmel. Dette gælder således den ofte anførte betragtning, at det er vanskeligere for en køber ved en forhåndsundersøgelser at opdage vanhjemmel end f. eks. at opdage mangler, samt det synspunkt, at sælgeren har regres mod sin hjemmelsmand. Det samme gælder det argument, som man yderligere har anført,¹¹ at det strenge vanhjemmelsansvar virker med til at tabet sluttelig rammer den virkelig skyldige eller den mest let-sindige af overdragerne.

Tilbage bliver den almindelige grundbetragtning, at det strenge ansvar bidrager til tryghed i omsætningen. Det er dog tvivlsomt, om denne betragtning i sig selv kan bære reglen. Sikkerheden opnås jo på denuntiatsens bekostning, og det er yderst tvivlsomt, om man i al almindelighed kan pålægge personer, der overdrager formuegoder, ikke blot at sikre sig, at deres adkomst materielt er i orden, men også, at dette til enhver tid kan bevises.

Hertil kommer de nedenfor under D anførte betænkkeligheder ved at stille for store krav til denuntiaten.

Formentlig vil en culpapregel være tilstrækkelig. Langt de fleste tilfælde af manglende oplysninger vil som nævnt rammes heraf. Udelukkes kan det dog ikke, at visse tilfælde vil falde forskelligt ud, alt efter hvilken

11. *A. Vinding Kruse* s. 211.

regel man følger. Til belysning kan nævnes følgende eksempel: A giver formløst B en gave, som denne overdrager videre til C. D bestrider B's og C's adkomst og søger at vindicere tingen fra C. Denne denuntierer til B, som søger at bevise sin tidligere ejendomsret, men forgæves, idet A er forsvundet til udlandet. Senere under C's regressøgsmål mod B dukker A op og dokumenterer sin og dermed B's adkomst. – Følger man en regel om præklusion uden culpa ved ikke-meddelte oplysninger, må B dømmes; efter culpareglen må han frifindes. Her kan man naturligvis sige, at B ikke har opfyldt sin »hjemmelspligt« i det omfang, man antager en sådan, og at der følgelig foreligger vanhjemmel. Mere nærliggende forekommer det mig dog at sige, at der ikke foreligger vanhjemmel, og derfor henvise C til at søge ekstraordinær anketilladelse i sagen mod D. Derved opnår man den ikke uvæsentlige fordel at ramme det materielt rigtige resultat.

Jeg mener herefter ikke, at der er tilstrækkelig grund til at fravige den forsvarede regel i de tilfælde, hvor der opstår strid om adkomst.¹²

2. Formentlig bør culpareglen heller ikke fraviges i de tilfælde, hvor de ikke-meddelte oplysninger kun kan produceres af denuntiaten. (Logisk set eksisterer sådanne oplysninger i og for sig ikke. Denuntianten har altid mulighed for at indkalde denuntiaten som vidne og afhøre ham om de ting, som kun denuntiaten ved besked om, pålægge ham at fremlægge dokumenter, som kun denuntiaten er i besiddelse af etc.) Relevante oplysninger af denne art vil i endnu videre omfang, end tilfældet er i de ovenfor under 1 nævnte tilfælde, kunne rammes af en culparegel, ligesom bibeholdelsen af en sådan vil give domstolene en margin, der muliggør undgåelse af urimeligheder.

ad B. *Sondringen jus-faktum.*

Det skal herefter undersøges, om det er muligt at operere med en sondring mellem jus og faktum, således at denuntiaten alene kan afskæres fra at påberåbe sig »forholdte« oplysninger, men stilles frit m. h. t. juridiske anbringender.

12. U 1952.854 V (ovenfor s. 117) tager ikke stilling til spørgsmålet, men viser derimod som tidligere omtalt klart, at den omstændighed, at hovedsøgsmålet er et vanhjemmelssøgsmål, i al fald ikke afskærer procestilvarslede fra under regres-sagen at fremføre nye *juridiske* betragtninger. U 1941.697 H er omtalt ovenfor s. 127 ff.

Sondringens problematik er især velkendt i forbindelse med spørgsmålet om højesterets prøvelsesret i straffesager, hvor det ofte er vanskeligt at fastslå, om et spørgsmål henhører under bevisbedømmelsen, som højesteret ikke kan efterprøve, eller under den retlige bedømmelse.¹³ Dér er det imidlertid selve bedømmelsen, der skaber komplikationerne. Det er f. eks. vanskeligt at afgøre, om prøvelsen af et skrifts »utugtighed« er et spørgsmål om faktum eller om jus. Allerede under straffesagen opstår imidlertid ikke den samme vanskelighed, dersom man vil sondre mellem jus og faktum inden for det *materiale*, der produceres af parterne. Ingen vil være i tvivl om, at anklageren producerer faktum, idet han fremlægger det utugtige skrift, og at han fremsætter juridiske anbringender, idet han påstår, at der foreligger en overtrædelse af straffeloven.

På samme vis forholder det sig efter mit skøn på det her omhandlede område. Der er tale om en sontring inden for det materiale, der produceres, og denne sontring vil normalt ikke frembyde større vanskeligheder. Og i det omfang, der bliver tale om vanskeligheder, vil de almindeligvis være af en anden art og lettere at løse. Dette hænger igen sammen med, *at det afgørende ret beset ikke er sontringen mellem jus og faktum, men sontringen mellem det procesmateriale, som principielt er frit tilgængeligt for denuntianten, og det materiale, hvorom kun denuntianten ved eller bør vide besked.*

Eksempelvis kan det diskuteres, om anførelse af en forenings eller sammenslutnings vedtægter er jus eller faktum. Rent umiddelbart vil man vel være tilbøjelig til at betragte dem som faktum (ligesom f. eks. en kontrakt). Det må ganske vist erkendes, at dette kan virke ejendommeligt, såfremt man vil betragte sædvaner inden for samme persongruppe som en retskilde og dermed som jus. Særlig ejendommelige forhold kan opstå, såfremt en sådan sædvane »ophøjes« til en udtrykkelig vedtægtsbestemmelse. Er den da jus eller faktum? Spørgsmålet bør dog vistnok skænkes til retskildeteoretikerne, idet det næppe vil komme til at spille nogen praktisk rolle inden for det her omhandlede område. Der vil vanskeligt kunne blive tale om, at en denuntiat har »forholdt« denuntianten oplysninger om en forenings eller sammenslutnings vedtægter, idet sådanne oplysninger normalt vil være almindeligt tilgængelige for enhver.

13. Se bl. a. *Hurwitz*: Den danske strafferetspleje 2. udg. 1949 p. 560 ff. m. henvisninger.

Drejer det sig om rent interne evt. hemmelige vedtægter, vil man uden tvivl behandle oplysninger om deres indhold som faktum og ikke som jus.

Sagkyndige udtalelser (hvorved foreløbig ikke tænkes på juridiske responsa, se herom nedenfor) må behandles som faktum. Det bør være en selvfølge, at denuntiaten under sagen er afskåret fra at påberåbe sig sagkyndige udtalelser indhentet af ham, men ikke produceret under den første sag. Hvor det derimod drejer sig om erklæringer, indhentet under sag nr. 2, vil der gøre sig lignende forhold gældende, som hvor denuntiaten under sag nr. 2 påberåber sig vedtægter o.l., idet det som oftest ville have været lige så nærliggende for denuntianten at indhente erklæringen.

Spørgsmålet var aktuelt under U 1953.245 H:

A indleverede sin vogn til reparation hos mekaniker B, der sendte motoren til udboring hos fabrikant C. Ved udboringen hos C konstateredes en revne i et leje, som C derpå lod svejse hos en svejser. Under B's påfølgende prøvekørsel med vognen sprængtes det svejsede leje, og der opstod betydelig skade på motoren. A fik i denne anledning tilkendt erstatning hos B, efter at et skøn bl.a. havde kritiseret den anvendte svejsemetode og svejsningens udførelse. Under denne sag var der denuntieret til C, der gav møde, men undlod at fremkomme med nogen udtalelse. Under B's regressøgsmål mod C tilvejebragte denne nu nye sagkyndige udtalelser, der tildels gik imod det tidligere skøn.

Højesteret anså det herefter ikke for godtgjort, at der ved udboringen, den anvendte svejsemetode eller ved svejsningens udførelse var begået nogen fejl, ligesom det udtales, at C's forhold under den første sag ej heller kunne begrunde noget ansvar for C, der derfor frifandtes.

Denuntiaten havde altså her været passiv under den første sag, men dommen hviler øjensynlig på den betragtning, at han ikke har forholdt denuntianten nogen oplysning, idet denuntianten allerede under den første sag havde haft samme adgang til at indhente den erklæring, som blev afgørende for udfaldet.¹⁴

Juridiske responsa indhentet med henblik på den konkret foreliggende retstvist indtager en ejendommelig særstilling. Retsvidenskabens bidrag til fortolkning og klarlæggelse af gældende ret må vel i almindelighed betragtes som jus. Men i den responderende virksomhed indtager forskeren en særlig stilling. Medens f. eks. advokaten i sin egentlige proce-

14. *Krarup* anfører (s. 300) om dommen, at litis denuntiatus ikke fremførte nye faktiske momenter, men påviste en anden retlig vurdering af det i sag nr. 1 foreliggende faktum. Dette lader sig efter min opfattelse vanskeligt forene med de sagkyndige erklæringers indhold.

dure må have frihed til at fremsætte juridiske betragtninger, modparten ikke tidligere under sagen er gjort bekendt med – selvom disse betragtninger endog er inspireret af et responsum, indhentet af advokaten til eget brug, er det vist overordentlig tvivlsomt, om han har lov til under proceduren at *fremlægge* et modparten hidtil ubekendt responsum. I et sådant afgiver den responderende en udtalelse om, hvorledes *han* ville afgøre den *foreliggende* konkrete tvist, og stiller sin autoritet bag udsagnet. Dette har en ganske anden betydning end f. eks. den samme forskers stillingtagen til et konkret formuleret problem i en lærebog. Det sidste kan modparten forud gøre sig bekendt med, ligesom han har muligheden for gennem analyse af den foreliggende tvist at påpege konkrete afvigelser fra lærebogseksemplet. I et responsum indtager videnskabsmanden langt snarere en stilling, der kan sammenlignes med det sagkyndige vidne, syns- og skønsmanden eller den tekniske ekspert.

Denne særstilling måtte formentlig også kunne medføre, at man efter omstændighederne afskar denuntiaten fra under regressagen at påberåbe sig et responsum, dersom det kunne dokumenteres, at det var indhentet allerede under hovedsøgsmålet, men – trods dets relevans også for denne – tilbageholdt af den procesilvarslede. Derimod må denuntiaten frit under regressagen kunne *indhente* og (inden domsforhandlingen) *fremlægge* et responsum. Man kan imidlertid endvidere rejse spørgsmål om denuntiatens stilling i de tilfælde, hvor det kan oplyses, – f. eks. gennem hans egen indrømmelse eller vidneførsel – at han allerede under hovedsøgsmålet var opmærksom på relevante *retlige* synspunkter, som han *bevidst* holdt tilbage for derefter at spille trumfen ud i regressagen. Det ville være i god overensstemmelse med almindelige chikanesynspunkter at lade en sådan adfærd komme denuntiaten til skade. Længere bør man på den anden side næppe gå. Det forekommer i al fald ikke rimeligt at statuere skadevirkninger for denuntiaten, blot fordi han *burde have* indset relevansen af et eller andet retligt synspunkt under den første sag, allerede fordi det samme da i reglen med endnu større føje vil kunne siges om denuntianten. Ej heller synes denuntiaten at burde rammes af skadevirkninger i de tilfælde, hvor han *indså* betydningen af et retligt argument, når han dog havde føje til at gå ud fra, at denuntianten eller dennes advokat ved udfoldelse af almindelig opmærksomhed ville opnå samme indsigt.

ad C. *Forholdet til den øvrige praksis.*

Størsteparten af de foreliggende relevante domme fra indeværende århundrede er allerede omtalt, ligesom det er nævnt eller vil være fremgået, at de fleste er forenelige med eller direkte støtter den opstillede sætning.¹⁵

Herudover må dog nævnes 1928.537 V, der tilsyneladende er afvigende, idet denuntiaten blev afskåret fra at fremsætte nye juridiske anbringender under sag nr. 2. Da Vestre Landsret imidlertid – som tidligere nævnt – i senere domme (1951.346 V – kamindommen – og 1952.854 om belgisk ret) har tilladt denuntiaten at fremføre ny jus under sag nr. 2 bør det nærmere undersøges, om den første afgørelse er konkret begrundet, eller om retten har skiftet praksis.¹⁶ De nærmere omstændigheder var følgende: En tinglysningsdommer havde ved tinglysning af et til en kreditforening P₁ udstedt pantebrev undladt at give retsanmærkning om, at overøvrighedens samtykke i henhold til 1. nr. 75 af 7/4 1899 § 15, 2. stk. ikke forelå m. h. t. en af debtors hustru H som panthaver i den pågældende ejendom givet tilladelse til, at hendes pantebrev rykkede tilbage for kreditforeningslånet. Under en sag anlagt af P₁ og en anden panthaver i ejendommen (P₂) mod H angående fordelingen af et ved ejendommens tvangssalg indkommet auktionsprovenu, denuntieredes lis til dommeren, der gav møde og støttede P₂'s påstande. Disse gik principalt ud på, at P₁ skulle have fuld dækning (hvilket svarede til P₁'s påstand) og at restbeløbet skulle tilfalde P₂, samt subsidiært, at P₁ og H begge kun skulle have delvis dækning og restbeløbet tilfalde P₂. Retten

15. 1921.957 H, 1923.699 ØLK, VLT 1950.371, 1951.346 V, 1952.854 V og 1953.245 H. Endvidere er det nævnt ovenfor s. 121 f, at 1923.957 Ø og 1924.157 Ø som motorsager bør holdes udenfor. Derimod synes J. D. 1952.98 at gå videre end den opstillede sætning ved ikke blot at afskære denuntiaten fra at fremsætte en ny faktisk oplysning (at en motor i et solgt automobil var lige så god som en egentlig fabriksny), men tillige et – efter min opfattelse – *juridisk* anbringende (at garanti for fabriksny motor i sædvanlige handler også opfattes som opfyldt med en motor, der er lige så god som en fabriksny). Dommen illustrerer den trang, der i praksis kan føles til at indlægge kraftigere virkninger i denuntiationen, end dette institut legislativt kan bære (i det konkrete tilfælde for at sikre regressens videreførelse tilbage til slutledet). Se ligeledes om U 1941.697 H ovenfor s. 127 ff.

16. Hvilket antages af *Krarup* s. 300.

statuerede, at H's rykningspåtegning var uforbindende, og fulgte i det væsentlige P_2 's subsidiære påstand.

P_1 , der herefter ikke fik fuld dækning, sagsøgte nu dommeren. Under denne sag fremsatte dommeren en række indsigelser mod kravet. I det omfang disse indsigelser kun vedrørte sag nr. 2, toges de under påkendelse. To af indsigelserne gik imidlertid ud på, at P_1 ved ændret procedure under sag nr. 1 helt eller delvis kunne have forhindret, at P_2 's subsidiære påstand blev taget til følge. Disse to indsigelser blev af retten tilsidesat under henvisning til, at dommeren under sag nr. 1 havde sluttet sig også til P_2 's subsidiære påstand og derfor nu måtte være afskåret fra at rejse indsigelse mod denne. Dommeren blev derefter dømt til at betale P_1 et – under hensyntagen til en af de øvrige indsigelser – noget nedsat beløb.

De således tilsidesatte indsigelser var støttet på fakta, som lå klart oplyst allerede under sag nr. 1, og indsigelserne var oplagt af rent juridisk karakter. Den omstændighed, at man alligevel afskærer disse juridiske anbringender, bringer imidlertid ikke dommen i strid med den tidligere omtalte dom om biluheldet i Belgien. Det, der konkret præger sagen mod tinglysningsdommeren, kan efter præmisserne sammenfattes således:

(1) Sagen drejede sig om fordeling af et tab, der i sin helhed kunne kræves erstattet hos denuntiaten. Hvis derfor denuntiaten ikke ved sin intervention var i stand til at begrænse det samlede tab, var det f. s. v. ligegyldigt, om han støttede den ene eller den anden.

(2) Denuntiaten valgte at støtte den ene

(3) for derefter under sag nr. 2 at hævde, at det derved opnåede resultat var urigtigt.

Det må erkendes, at det ville virke stødende, om denuntiaten således først kunne påvirke tabsfordelingen i den ene retning og derefter i den anden for at drage fordel af det derved opståede tomrum. Hensynet til »den materielle sandhed« må her vige for retstekniske hensyn, fordi den »materielle sandhed« i disse tilfælde kun har en rent midlertidig betydning. Det ville i det foreliggende tilfælde være en kantet omvej at tage denuntiatens indsigelser til følge, henvise kreditforeningen til at søge ekstraordinær anketilladelse i sag nr. 1 og derefter lade den anden part i sag nr. 1 anlægge regressøgsmål mod dommeren. Resultatet ville i bedste fald blive tidsspilde og ophobning af omkostninger. Det er imidlertid

nærliggende at spørge, om resultatet var blevet anderledes, dersom dommeren blot havde givet møde under den første sag, men intet foretaget sig. Selvom man vel nok med større vægt kan tilbagevise denuntiatten, hvor han under regressagen forfægter standpunkter, der strider mod hans procedure under hovedsagen, er de reale hensyn i de to situationer ikke meget forskellige. Dersom dette er rigtigt, kan man gå et skridt videre. Det er et spørgsmål, om man ikke ved i dommen at forse sig på denuntiattens vægelsindede holdning har overset, at det i virkeligheden var irrelevant, at der var afgivet procesvarsel. Selvom dommeren ingen underretning havde fået om sag nr. 1 burde hans her omtalte indsigelser vistnok være tilsidesat alligevel. Meget taler for i det hele taget at opstille den sætning, at hvor en hovedsag drejer sig om fordeling af et tab eller et ansvar, som derefter *i sin helhed* kan pålægges tredjemand, bør denne under regressagen – uanset om der er sket denuntiation eller ej – være afskåret fra at fremsætte indsigelser, der blot sigter mod en ændring af tabets midlertidige fordeling mellem hovedsagens parter. Godkendes dette synspunkt, bør det ikke begrænses til juridiske anbringender, men også omfatte de faktiske oplysninger, der kan have samme virkning.

Dommen illustrerer imidlertid, at den opstillede regel om forholdte faktiske oplysninger ikke bør opfattes som en prokrustesseng. Det kan ikke udelukkes, at konkrete omstændigheder af anden art end de i ovennævnte retstilfælde foreliggende vil kunne tilsige fravigelser, jfr. også det ovenfor om juridiske responsa bemærkede.

ad D. *Vurdering.*

Hvad angår den opstillede regels hensigtsmæssighed, er det vigtigt at gøre sig klart, ud fra hvilke forudsætninger den vurderes. Der opstår her efter spørgsmålet, dels om reglen er den hensigtsmæssigste set på baggrund af den bestående retstilstand, herunder navnlig de relevante bestemmelser i retsplejelovent med tilsluttende retspraksis (1), dels om reglen i sig selv er tilfredsstillende, eller om de formål, procesunderretningen forfølger, mere effektivt kunne realiseres ad anden vej, f. eks. gennem lovændring (2).

1. Set på baggrund af den bestående procesordning mener jeg, at reglen rammer det rigtige.

Når man således næppe bør *skarpe* denuntiationens virkninger over for denuntiatten (enten ved at forlade culpasyndspunktet eller ved tillige at

afskære ham fra under sag nr. 2 at fremføre nye juridiske anbringender), beror det især på hele den stilling, denuntiaten normalt indtager i processen, dersom han intervenserer. Jeg kan her i det store og hele henvise til betragtningerne i indledningen af § 7. Biintervenienten er ikke part og kan sjældent påregne at få tilkendt omkostninger.¹⁷ Dersom man alligevel vil søge gennem en strengere regel at presse ham til at udfolde partsvirksomhed, vil det dels i de fleste tilfælde mislykkes, dels vil det for denuntiaten føles som en byrde, som procesordningen ikke berettiger til at lægge på ham. Hertil kommer, at man i al fald hidtil har været tilbøjelig til at overføre de regler, der gælder om denuntiaten til også at omfatte den, der indtræder som biintervenient uden forudgående denuntiation. Men dersom man gør dette, vil en strengere regel tillige tvinge den, der intervenserer uden forudgående underretning, til en mere intensiv partsvirksomhed, der meget vel vil kunne komme i strid med de oprindelige parter interesse, navnlig ved at forhale sagen, vel at mærke, uden at de derved med sikkerhed opnår en afgørelse, der binder biintervenienten. Dette resultat kunne undgås ved en begrænsning af reglen til denuntiationstilfælde. Men det vil næppe være heldigt at arbejde med forskellige regler for biintervention med og uden forudgående denuntiation. Det vil i praksis undertiden være svært at afgøre, om der forud for en intervention er gået en mundtlig procesunderretning, ligesom der utvivlsomt i talrige interventionstilfælde ville være tilgået intervenienten en procesunderretning, dersom han ikke havde intervenseret af egen drift.

På den anden side bør man vistnok ikke lempe reglen og helt frakende denuntiationen enhver virkning over for denuntiaten. Der er givetvis en betydelig trang til i visse tilfælde at kunne presse tredjemand til at afgive de faktiske oplysninger, han sidder inde med, og som kan have betydning for hovedsagens afgørelse. Derimod kan man rejse spørgsmålet, om skadevirkningerne burde indskrænkes til de tilfælde, hvor denuntiaten forsætligt eller under grov uagtsomhed har holdt faktiske oplysninger tilbage. Det må erkendes, at denuntiatens processuelle stilling taler for denne løsning, idet det kræver en ikke ubetydelig virksomhed fra denunti-

17. Se *Axel H. Pedersen* Jur. 1958 s. 159 m. henv. samt *Hurwitz* Tvistemål s. 80. Den hos sidstnævnte citerede afgørelse 1950.84 præjudicerer formentlig intet om spørgsmålet. Ganske vist tillagde dommen en biintervenient omkostninger, men det skete i et tilfælde, hvor betingelserne for *hovedintervention* var til stede. På den anden side er det vistnok i praksis forekommet, at man har meddelt en biintervenient *fri proces*. Se nu også U 1961.261 Ø.

atens side at finde frem til alle relevante faktiske oplysninger. Herved erindres, at det under en efterfølgende bedømmelse kan være nærliggende at statuere culpa hos denuntiaten. Når man gennemlæser domssamlingernes referater ikke mindst af tredjeinstanssager, forbavses man ofte over, at oplysninger, der dukker op i anken, ikke er tilvejebragt på et langt tidligere stadium. Enhver praktiserende advokat ved imidlertid af erfaring, hvor vanskeligt det er at udtømme oplysningsmulighederne i en retssag. Disse vanskeligheder er ikke mindre for en procestilvarslet. Alligevel bør hensynet til denuntianten vistnok føre til at lægge den almindelige culpa-regel til grund, blot at det ved anvendelsen af culpabetragtningen i endnu højere grad end ellers er nødvendigt at lægge situationen til grund, således som den tog sig ud for denuntiaten under hovedsagen. Endelig erindres om, at således som reglen her er foreslået opstillet på baggrund af foreliggende praksis, er der ikke tale om *generelt* at foreskrive præklusion ved denuntiatens uagtsomme forholdelse af faktiske oplysninger. Omend der ikke mig bekendt foreligger trykte tilfælde, hvor denuntiaten mod denuntiantens protest er blevet hørt med faktiske – under hovedsøgsmålet forholdte – oplysninger, tør jeg ikke udelukke, at det kan være forekommet i praksis. Og i betragtning af de relativt få trykte domme, der i dette århundrede statuerer eller forudsætter muligheden for at statuere skadevirkninger, finder jeg det rettest at formulere reglen som sket ovenfor s. 131. Dette beror tillige på, at præklusion af adgangen til at påberåbe sig faktiske oplysninger er et ret usmidigt sanktionsmiddel. Ofte vil denne sanktion for denuntiaten føre til et alt eller intet. Når det alligevel hovedsagelig er præklusionen, man har kredset om i den foreliggende praksis, skyldes det sikkert, at i det omfang en forholdt oplysning ville have været relevant under hovedsøgsmålet, ville den dér have haft en tilsvarende betydning som nu under regressagen, hvorfor dens præklusion nu for denuntiaten vil medføre et tab af omtrent samme størrelsesorden, som det tab, denuntianten led ved forholdelsen. Selvom en sådan overførelse af det fulde tab – uanset graden af den ansvarliges uagtsomhed – er i overensstemmelse med gængse erstatningssynspunkter, er det dog dels ikke dermed givet, at disse bør finde strikt anvendelse på det her omhandlede område, dels bør erindres, at det, der her er tale om, er at belægge en *undladelse* med sanktion. Allerede efter den almindelige erstatningsret er det kun i særlige grupper af tilfælde eller under særlige omstændigheder, *undladelsen* medfører erstatningsansvar.

Man kan imidlertid rejse spørgsmålet, om et egentligt erstatningsansvar for denuntiaten kan blive aktuelt *i stedet for* præklusion. Som ovenfor antydnet vil den reelle forskel i mange tilfælde ikke blive stor. Udelukkes kan det imidlertid ikke, at en erstatningsregel kan afgive en smidigere løsning af konflikten, og spørgsmålet må vistnok besvares bekræftende.¹⁸ Blot bør det altid tilstræbes, at erstatningsspørgsmålet da afgøres allerede under regressagen. Det ville være et lidet tiltalende om-svøb frit at lade denuntiaten fremsætte sine indsigelser mod dommen i hovedsøgsområdet, frifinde ham og derefter under et særskilt søgsmål idømme ham erstatning. Ofte vil vel erstatningssynspunktet finde sit adækvate udtryk i regresdommens stillingtagen til omkostningsspørgsmålet. Endvidere skal blot erindres om, at allerede denuntiatens adfærd i det underliggende forhold kan medføre erstatningspligt. Hvor f. eks. en indfriende kautionist allerede udenretligt ville have erstatningskrav mod hovedskyldner, fordi denne har undladt at gøre ham bekendt med relevante indsigelser i skyldforholdet, vil kautionisten selvsagt have mindst samme erstatningskrav, når hovedskyldner udviser tilsvarende forsømmelse som *procestillvarslet*.

I de tilfælde, hvor man benytter præklusionen som sanktion, kan man endelig spørge, om retten blot kan bortse fra visse faktiske oplysninger, eller om der ligefrem kan blive tale om at *afskære* en vis *bevisførelse*. I almindelighed vil svaret være givet med den ovenfor anførte culpabetragtning. I reglen vil man først efter at beviserne er ført, kunne bedømme, om det er culpøst, at de ikke tidligere er produceret, og *bevisførelse* bør derfor som hovedregel ikke afskæres.¹⁹ Udelukkes kan det dog ikke, at der kan forekomme tilfælde, hvor det på forhånd kan siges, at denuntiaten burde have været opmærksom på den pågældende oplysningskilde og derfor – uanset hvilke oplysninger bevisførelsen vil kunne hidføre – nu bør være afskåret fra at benytte bevismidlet. Her går culpabetragtningen m. a. o. ikke på oplysningens forholdelse, men på ikke-benyttelse af bevismidlet. Under denne synsvinkel må den i 1923.699 ØLK omtalte dom af 12/9 1922 ses (ovenfor s. 124).

2. Omend den ovenfor opstillede regel således efter mit skøn ikke

18. Jfr. f. eks. 1953.245 H (ovenfor s. 138) der taler om *ansvar* og ikke om præklusion (men iøvrigt frifinder denuntiaten). Se endvidere *Krarup* 1. c. s. 302, hvor der hovedsagelig opereres med en erstatningsregel.

19. Jfr. VLT 1950.371 (ovenfor s. 125).

blot i hovedsagen stemmer med praksis, men også på baggrund af den foreliggende retstilstand forener de modstridende hensyn på den mest hensigtsmæssige måde, er dette ikke ensbetydende med, at reglen i sig selv er tilfredsstillende. Betragter man de hovedformål, der i almindelighed kan formodes at føre til afgivelse af procesunderretning (jfr. foran s. 106 ff), vil man se, at de kun i beskedent omfang tilgodeses af reglen.

Hvad jeg ovenfor har kaldt regresmotivet, støttes kun af retsordenen i det omfang, hvori denuntiaten afskæres fra under regressøgsmålet at påberåbe sig nye faktiske oplysninger.

Reklamationsmotivet er, som det vil fremgå af afsnittet nedenfor om undladt varsel, vistnok højst rationelt i det omfang, hvori undladt varsel kan påvirke regresretten m. h. t. *omkostninger*, samt for så vidt som procesunderretningen kan afbryde forældelse.²⁰ Hertil kommer, at denuntiationen selvsagt vil kunne have samme virkninger som en *udenretlig* reklamation.

I det omfang, hvori denuntianten med underretningen iøvrigt forfølger det formål at tilvejebringe en for denuntiaten bindende afgørelse under den første sag, nyder han ingen beskyttelse.²¹

Med de nævnte modifikationer er det i virkeligheden kun *bistandsmotivet*, der er værnet af retsordenen, og dette værn er endda kun spinkelt. Hvis denuntianten søger denuntiatens bistand, støttes han af praksis kun heri, for så vidt som denuntiaten efter omstændighederne kan afskæres fra under regressagen at påberåbe sig faktiske oplysninger, han under hovedsøgsmålet har forholdt denuntianten, samt i det omfang, hvori denuntiatens forsømmelser kan pådrage ham erstatningsansvar. Derimod har denuntianten ikke noget af sanktioner værnet krav på, at denuntiaten tillige yder støtte med juridiske anbringender.

Sammenfattende må det erkendes, at procesunderretningen som *prak-*

20. Jfr. *Hurwitz*: Tvistemål 81 m. h. t. regreskrav efter veksler og checks. Hvad angår afbrydelse af forældelse iøvrigt, se *Axel H. Pedersen* (Jur. 1958.160), der ikke vil tillægge procesunderretningen afbrydende virkning, cfr. herved nu U 1959.876 H, hvorefter i al fald en procesunderretning, der fører til denuntiatens *biintervention*, kan afbryde forældelsen efter 1908-loven. Så meget mere må underretningen – selv uden *biintervention* – afbryde den 20-årige forældelse, idet fordringshavers påmindelse her er tilstrækkelig.

21. Cfr. herved U 1941.697 H (ovenfor s. 127 ff), der imidlertid næppe kan tillægges større vægt som præjudikat.

tisk hovedregel ikke medfører skadevirkninger for denuntiatus.²² Selvom man imidlertid næppe under den bestående retstilstand kan tillægge denuntiationen kraftigere virkninger, er det, i betragtning af, at de *formål* underretningen forfølger, gennemgående er anerkendelsesværdige langt ud over deres retlige beskyttelse, et spørgsmål om ikke disse formål burde kunne realiseres ad anden vej. I næsten alle de tilfælde, hvor der ifølge vore domssamlinger er afgivet procesvarsel, har der foreligget regres- eller regreslignende situationer,²³ d. v. s. situationer, hvor en part, dersom han taber sagen, enten vil rejse krav mod tredjemand eller – betydeligt sjældnere – kan påregne søgsmål fra denne. – De problemer, disse tilfælde frembyder, burde efter mit skøn løses gennem en udvidelse af den bestående ad citationsadgang.

ad E. *Ankeundladelse.*

Undertiden har man som et specialproblem fremdraget den situation, at denuntiatens indsigelse under regressagen går ud på, at dommen i hovedsøgsmålet burde have været anket.²⁴ Imidlertid adskiller dette problem sig næppe principielt fra de andre problemer i forbindelse med den regrespligtiges stilling qua denuntiat under regressagen.

1. Givet er det i al fald, at den blotte undladelse af anke ikke kan afskære denuntiantens eventuelle regreskrav. Selv et frivilligt forlig kan danne basis for et regreskrav og denuntianten kan selvsagt – alt andet lige – ikke være stillet ringere efter en 1. instansdom. Sålænge denuntiatens påstand om den første doms urigtighed er helt udokumenteret, må dommen foreløbig lægges til grund for regressagen, hvad enten den er anket eller ej. Dette må gælde, hvad enten denuntiaten har tilbudt at medvirke til anke, eventuelt finansiere denne, eller omvendt har nægtet at medvirke. *Frank Poulsen* antager da også (s. 175), at denuntianten ikke i almindelighed kan have nogen pligt til at anke dommen i sag nr. 1.

2. Hvis på den anden side denuntiaten under regressagen fremfører retlige eller faktiske anbringender, der må antages at ville have ændret udfaldet af hovedsagen, såfremt de da var blevet fremført, står man over

22. Jfr. *Krarup* 1. c. s. 302.

23. I de få sager, hvor dette ikke har været tilfældet, har formålet med denuntiationen næsten undtagelsesfrit været at søge denuntiatens bistand under hovedsagen (denuntiation til brancheforening o. l.)

24. *Frank Poulsen* s. 175, *Krarup* s. 301, sp. 2.

for problemer som principielt stiller sig ensartet uanset, hvorledes den første sag ankemæssigt har udviklet sig. En række situationsmæssige varianter kan her tænkes at forekomme, men ingen af dem bringer, så vidt jeg kan se, noget nyt ind i billedet. Dersom denuntiateren forsætligt eller uagtsomt har »forholdt« denuntianten nogen relevant faktisk oplysning under hele hovedsagen, vil dette kunne komme ham til skade uanset, om dommen i sag nr. 1 er anket eller ej. Har denuntiateren omvendt loyalt stillet sine oplysninger til denuntiantens rådighed allerede under hovedsagen, men denne desuagtet tabes, enten fordi denuntianten ikke benytter oplysningerne eller benytter dem forkert, vil denuntiateren frit kunne fremsætte oplysningerne under regressagen. Om de her vil føre til et for denuntiateren gunstigt resultat afhænger af deres relevans, men ikke af, om denuntianten har anket den første dom eller ej.

Man kan endvidere forestille sig den mellemsituation, at denuntiateren forholder sig passiv under hovedsagen i 1. instans og først efter dommen fremsætter sin relevante betragtning. Er denne af retlig karakter, vil den efter det ovenfor s. 131 anførte i almindelighed frit kunne fremføres under regressagen uanset hovedsagens videre forløb. Er det en – hidtil »forholdt« – faktisk oplysning kan man derimod rejse spørgsmål om virkningen af »forholdelsen«. *Frank Poulsen* opstiller den almindelige regel, at denuntianten ikke kan have nogen pligt til anke, dersom denuntiateren helt er udeblevet under 1. instans-behandlingen, hvilket vel må forstås således, at denuntiantens undladelse af anke ikke kan afskære retten fra under regressagen at statuere skadevirkninger p. gr. a. denuntiatens passivitet. Om en sådan regel bør opstilles i almindelighed kan dog diskuteres. I praksis sker det ikke sjældent, at modpartens procedure og den senere gennemlæsning af dommen kan henlede en parts opmærksomhed på hidtil upåagtede oplysningsmuligheder. Dette vil i endnu højere grad kunne være tilfældet for denuntiatens vedkommende og vil som oftest i ringere grad kunne lægges ham til last. Hvis han derfor efter dommen i 1. instans gør opmærksom på oplysninger, som med fordel kunne have været fremdraget tidligere, bør denuntianten næppe kunne undlade anke for derefter under regressagen at påberåbe sig præklusion. Godkendes dette resultat, vil det ganske vist kunne medføre, at denuntiateren under regressagen procederer på, at denuntianten burde have anket dommen i sag nr. 1, men stadig gælder det, at dersom dette procedurepunkt bærer frugt i et for denuntiateren gunstigt sagsudfald, er det ikke selve ankeundladelsen, der bevirker

dette, men indholdet af den *oplysning*, der burde have foranlediget anken. Man kan udtrykke det således, at denuntiaten har en vis »pligt« til at bidrage til hovedsagens oplysning under sanktion af en tilsvarende præklusion under regressagen. Opfylder han denne »forpligtelse«, kan han frit fremsætte de samme oplysninger under regressagen. Denuntianten må på sin side i *egen interesse* foretage de nødvendige proceshandlinger for at føre hovedsagen så godt som muligt – eventuelt tillige under hensyntagen til det af denuntiaten oplyste. Anke er blot en af de proceshandlinger, der herved kan komme på tale.

Specielt m. henblik på den netop skitserede situation kan man endvidere spørge om betydningen af, at denuntiaten f. eks. tilbyder at bekoste påanke af dommen i hovedsagen, respektive nægter at efterkomme en opfordring til at deltage i udgifterne herved. Jeg kan imidlertid ikke se, at disse omstændigheder kan tillægges nogen særlig relevans. Det er klart, at et tilbud om finansiering af ankesagen må være uden enhver betydning, dersom denuntiaten ikke kan anføre grunde, der gør anke rimelig. Har omvendt denuntiaten stillet visse relevante oplysninger til rådighed, fremtræder hans finansieringstilbud vel som en faktisk understregning af hans loyalitet, men bør ikke af den grund tillægges selvstændig retlig relevans under regressagen. Med det anførte stemmer i *resultatet* U 1948.97 H. Landsretten havde her statueret frifindelse af denuntiaten under regressagen, idet det efter det under domsforhandlingen oplyste ikke kunne udelukkes, at en anke af dommen i sag nr. 1 ville have ført til et ændret resultat, og idet denuntiaten havde tilbudt at bekoste ankesagen. Højesteret lagde imidlertid vægt på, at denuntiaten trods opfordring ikke (i tide) havde meddelt denuntianten nogen oplysning, som kunne give rimeligt grundlag for anke, og tilføjer: »Herefter kan den omstændighed, at (denuntianten) ikke har rejst sådan anke, ikke afskære ham fra at kræve erstatning hos (denuntiaten) ...«. – Noget andet er, at den citerede sætning efter min opfattelse er uheldig, idet den tilsyneladende indeholder en forudsætning om, at ankeundladelse under ændrede forhold i sig selv *kan* afskære regreskrav.²⁵ Det må dog herved erindres, at denuntiaten ved sin procedure havde lagt op til denne formulering.

Helt urimeligt er det efter min opfattelse at tillægge denuntiatens

25. U 1941.697 H (omtalt ovenfor s. 127 ff) har en tilsvarende formulering i præmisserne.

vægning ved at deltage i omkostningerne ved ankesagen betydning for hans senere stilling. Jeg henviser herved til det ovenfor s. 128 f i forbindelse med gennemgangen af U 1941.697 H bemærkede. – Ganske vist kan man i den ovenfor opridsede situation sige, at det er denuntiatus passivitet, der bevirker, at anke bliver nødvendig. Havde han fremført sine oplysninger noget tidligere, kunne 1. instanssagen måske have været vundet og anken dermed sparet. Men i mangfoldige tilfælde vil man på tilsvarende vis kunne sige, at dersom den regrespligtige havde fremført sine oplysninger straks, da der f. eks. blev reklameret over for ham, og inden hovedsagen endnu var anlagt, kunne denne måske i det hele taget have været sparet – uden at man dog deraf vil slutte, at den regrespligtige så må afholde den regresberettigedes udgifter under sagen i første instans.

3. Endvidere kan tænkes den variant, at den første sag efter denuntiatus opfattelse var korrekt oplyst og procederet, men at dommen desuagtet var forkert. Dette var situationen i den ovenfor s. 127 ff refererede højsteretsafgørelse (U 1941.697 H). I så fald kan denuntianten altså intet bebrejdes m. h. t. *procesmaterialet*, men højst at han ikke overfor denuntianten har gjort opmærksom på, hvori *dommens urigtighed bestod* (hans finansieringsvægning kan man efter min opfattelse heller ikke i denne situation tillægge nogen betydning). Det er imidlertid ikke nogen antagelig løsning, at denuntianten da skal stilles *dårligere* end i de tilfælde, hvor han under den første sag har undladt at fremkomme med relevante juridiske betragtninger iøvrigt. Man kan vel sige det således, at denuntiatus kritik af dommen er en retlig betragtning, der principielt må behandles som andre retlige betragtninger, eller i det mindste – f.s.v. kritiken alene går på dommerens *bevisbedømmelse* – dog en betragtning, der lige så vel er tilgængelig for denuntianten som for denuntiatus.

II. UNDLADT DENUNTIATION

Som det vil være fremgået ovenfor, er der i nyere tid en betydelig autoritet for at forkaste den sætning, som Ørsted, Bang og Larsen, Nellesmann og Deuntzer gik ind for ved forsømt denuntiation. Med særligt henblik på de tilfælde, hvor en erhververs adkomst bestrides, hævdede således Lassen, at den ikke varslede hjemmelsmand blot måtte være stillet frit under regresssagen. Hurwitz opstiller samme regel i almindelighed (jfr. også Frank Poulsen og Axel H. Pedersen).

Jeg kan tiltræde denne løsning. Der er ingen grund til, at en part skal miste sin regresret, blot fordi han ikke afgiver procesunderretning, og tredjemand derefter kan nævne forsvarsmidler, som muligvis kunne have ændret udfaldet af hovedsagen. Loven foreskriver ingen almindelig denuntiationspligt, og tredjemands interesser er tilstrækkelig tilgodeset, når han uafhængigt af den første sag kan fremføre det procesmateriale, han finder formålstjenligt. Det af Ørsted fremhævede – eneste – argument til støtte for den ældre opfattelse har jeg omtalt og kritiseret oven for s. 111 ff.

Spørgsmålet om undladt varsel var fremme i U 1950.338 H:²⁶

En formbrændselsfabrikant F havde forpligtet sig til levering af et parti formbrændsel, men overdrog inden leveringstiden virksomheden til E, som påtog sig leveringen. Brændslet blev imidlertid ikke erlagt, og køberen af brændslet stævnedes F til erstatning. F undlod såvel at denuntiere til E som at møde under sagen og blev derfor dømt som udebleven. F fandtes desuagtet ikke ved det passerede afskåret fra ved en mod E anlagt sag at få fastslået, om F havde været erstatningspligtig, og i bekræftende fald, om E måtte være pligtig at skadeløsholde F. (Østre Landsret var kommet til det modsatte resultat).

Dommen opfattes af *Frank Poulsen* som en forkastelse af Nellemanns lære. I og for sig er dommen dog ikke afgørende i så henseende. Heller ikke Nellemann m. fl. mente som tidligere nævnt, at forsømt denuntiation *i sig selv* medførte regrestab, men kun dersom tredjemand kunne oplyse noget forsvarsmiddel, som kunne have ført til et andet resultat under den første sag. Det oplyses imidlertid ikke i referatet af formbrændselsagen, at E havde fremført noget sådant forsvarsmiddel. Det fremgår kun (af et andragende fra F til justitsministeriet om oprejsningsbevilling), at E havde rettet henvendelse til køberen af brændselet og meddelt, at han (E) havde overtaget produktionen og vedstod sine forpligtelser i henhold til kontrakten mellem F og K samt, at K ganske havde afvist at føre forhandlinger med E. Efter de almindelige regler om skyldnerskifte er det dog tvivlsomt, om denne oplysning har haft nogensomhelst værdi som forsvarsmiddel. (Justitsministeriet afslog da også andragendet). Man kan derfor ikke sige, at dommen forkaster Nellemanns anskuelse til fordel

26. Tillige var det fremme i J. U. 1871.603 (606) K. O. D. hvor spørgsmålet om tab af regresret var rejst. Spørgsmålet besvaredes benægtende, dels fordi påstanden ikke var støttet på udfaldet af sag nr. 1, og dels fordi sagsøgte vidste, at sag nr. 1 verserede.

for den ovenfor forsvarede. Dommen kan lige vel forenes med begge opfattelser.

Det må derfor vistnok fastholdes, at domstolene endnu ikke har taget afgørende afstand fra Nellemanns og Ørstedes lære.

Selvom man imidlertid tør formode, at dette vil ske, såfremt spørgsmålet blev forelagt i ren form, indebærer det undladte varsel dog endnu et problem, nemlig om en part ved at undlade procesvarsel kan miste sin regres m. h. t. de ham pålagte *sagsomkostninger*. Spørgsmålet – der ikke ses behandlet tidligere i teorien – vil navnlig kunne få betydning i »perlekædesituationerne« hvor en række mellemlid er impliceret, og hvor en stribe regressøgsmaal tilbage gennem omsætningskæden kan medføre en betydelig ophobning af omkostningsbeløb. I virkeligheden foreligger der her to problemer. Dels opstår spørgsmålet om, hvorvidt sidste led i kæden i almindelighed er ansvarlig for disse omkostninger, dels det særlige spørgsmål, om han p. gr. a. den manglende procesunderretning kan unddrage sig kravet.

Det første spørgsmål ville vel med tidligere tiders terminologi blive betragtet som et spørgsmål om indholdet af adækvansbetingelsen i kontraktsforhold, d. v. s. at det afgørende skulle være, om dette ekstra tab var »påregneligt« for den første sælger, enten da han i sin tid misligholdt kontrakten eller – ved objektivt ansvar – ved kontraktens indgåelse. I dag vil man nok være mere tilbøjelig til ud fra en samlet bedømmelse at afgøre, om den pågældende bør bære den fulde risiko for sådant tab. Almindeligvis antages det i teori og praksis, at erstatning til tredjemand, over for hvem køberen har misligholdt som følge af sælgers misligholdelse, samt procesomkostninger etc. kan kræves erstattet, jfr. *Ussing*: Alm. del s. 169 og *Lassen* s. 493 samt f. eks. U 1906.151. – Dette problem – der ikke ses afgjort ved domstolene i principiel form og med særligt henblik på perlekædesituationerne – ligger dog uden for rammerne af indeværende afhandling og skal ikke forfølges nærmere.

Det andet spørgsmål – om tredjemand over for disse omkostningskrav kan påberåbe sig manglende denuntiation – var fremme i U 1959.45 H:

S havde solgt en landbrugsmaskine til K₁, der videresolgte til K₂, hos hvem maskinen kort efter brød sammen under brugen. K₁ blev dømt til at erstatte K₂ en reparationsudgift på 3000 kr. Under en af K₁ derefter mod S anlagt regres-sag antoges det, at maskinen ved dens levering fra S til K₁ ikke havde været i

den K₁ tilsikrede stand, hvorfor S tilpligtedes at godtgøre K₁ de 3000 kr. Endvidere påstod K₁ de ham under hans retssag mod K₂ påførte procesomkostninger (ialt 3.490,27 kr.) dækket af S. – Inden den første sags anlæg havde K₁ meddelt S, at K₂ nægtede at betale under henvisning til, at maskinen var i høj grad misrøgtet, samt at sagen antagelig kom for retten. Derimod fik S ingen underretning om *skaden* på maskinen, ligesom han ikke modtog nogen egentlig proces tilvarsling. Under disse omstændigheder tilkendtes der kun K₁ en skønsmæssigt fastsat del af omkostningerne (800 kr.).

Dommen synes at hvile på den betragtning, at S – såfremt han i tide havde fået underretning om skaden og den første proces – havde haft en mulighed for at gribe ind og varetage sine interesser. Blot er det ikke let at se, hvad han i så henseende havde kunnet udrette. Ganske vist havde K₁ på et vist tidspunkt afslået et tilbud fra K₂ om handelens tilbagegang, hvorved K₂ endog var villig til at betale de beskadede maskindeles istandsættelse, hvilket netop var anslået til at ville koste ca. 3000 kr. Havde dommen bygget på K₁'s afvisning af dette i betragtning af sagens udfald fordelagtige tilbud, havde den været fuldt forståelig. Imidlertid siges det udtrykkeligt i præmisserne, at dette forhold ikke kunne tillægges nogen betydning ved erstatningsberegningen. Endvidere synes dommen vanskeligt at kunne hvile på det synspunkt, at S – i tilfælde af behørig varsling – havde kunnet opfylde K₂'s krav frivilligt og derved spare omkostninger. Ved selv under regressagen at påstå frifindelse dementerede S jo i nogen grad, at frivillig opfyldelse havde været hans agt.

Det forekommer mig, at der må kræves noget klarere holdepunkter for at lade undladt varsel medføre tab af regreskrav m. h. t. sagsomkostninger. Selv i de tilfælde, hvor den regrespligtige tager bekræftende til genmæle over for hovedstolen, er det ikke givet, at den regresberettigede bør miste sit omkostningsregreskrav. Det forudgående hovedsøgsmål (eller måske ligefrem en række processer tilbage gennem omsætningskæden) kan have overbevist den slutteligt regrespligtige om det unyttige i at tage kampen op – en overbevisning, som måske ikke ville have været til stede, dersom kravet straks fra starten var blevet forelagt for ham gennem en procesunderretning. Omend det formentlig bør være hovedreglen, at den regrespligtige kan unddrage sig regreskravet m. h. t. omkostninger ved at tage bekræftende til genmæle over for hovedstolen, må der derfor åbnes en mulighed for modifikation, dersom den regresberettigede kan henvise til, at der efter hovedsøgsmålets opkomst er frem-

kommet oplysninger, som med stor sandsynlighed har påvirket den regrespligtiges holdning.

Omvendt kan det ikke udelukkes, at den regrespligtige, selvom han påstår frifindelse (men dømmes) i regressøgsmålet, dog tillige kan opnå hel eller delvis frifindelse for omkostningsregreskravet. Det fra den nævnte dom fremdragne forhold om regresberettigedes afvisning af gunstigt forligstilbud kan tjene som eksempel. Man kunne endvidere – især i forbindelse med overdragelse af løsøre, jfr. kbl. § 54 – tænke sig det tilfælde, at den regrespligtige, dersom han var blevet behørigt underrettet havde kunnet betale og derefter gøre regres gældende mod sin egen hjemmelsmand, men at dette sidste regreskrav nu er forældet. Muligvis vil der også kunne forekomme tilfælde, hvor den regrespligtige (f. eks. som importør eller fabrikant) har en væsentlig interesse i at bevare sit renommé over for den kundekreds, hvori kravet først opstår (således at han der havde været interesseret i at indfri uden retssag), medens han ikke har nogen tilsvarende interesse i at bøje af over for det senere regreskrav rejst af mellemløddet. Også fremkomsten af nye oplysninger efter hovedsøgsmålets afslutning kan have ændret den regrespligtiges syn på sagen, således at han – der oprindeligt ville have været indstillet på at betale frivilligt – nu med føje anser det for rimeligt at forelægge spørgsmålet for domstolene. – I disse tilfælde (hvor den regrespligtige påstår frifindelse i regressøgsmålet) må det imidlertid påhvile ham at sandsynliggøre tilstedeværelsen af forhold, der kan tilsige nedsættelse eller bortfald af omkostningsregreskravet.

III. RESUMÉ

Sammenfattende kan de opstillede regler om denuntiationens retlige betydning herefter udtrykkes således: Det behørigt afgivne procesvarsel kan efter omstændighederne bevirke, at der under regressagen bortses fra faktiske oplysninger, som denuntiaten under hovedsøgsmålet har forholdt denuntianten. Derimod kan denuntiaten – frasat ligefrem chikane fra hans side – i almindelighed frit fremsætte nye juridiske betragtninger, ligesom han frit kan kritisere den af domstolen under hovedsøgsmålet foretagne bevisbedømmelse og retlige vurdering. Skadevirkningen kan – i stedet for ved præklusion – eventuelt ytre sig gennem erstatningskrav mod denuntiaten, men grundlaget herfor må formentlig principielt være

det samme som for præklusion. Denuntiantens ankeundladelse og denuntiatens tilbud om finansiering af anke, respektive vægring ved at bekoste anken, har ingen selvstændig betydning for denuntiatens retlige stilling. Procesunderretningen har vistnok som hovedregel afbrydende virkning i henseende til forældelsesfrister. Denuntiaten har som altovervejende regel ikke efter gældende ret krav på omkostninger under hovedsøgsmålet.

Undladelse af at afgive procesunderretning vil – fraset at den pågældende part derved går glip af de ovennævnte virkninger – i almindelighed ikke have selvstændig betydning. Dog kan undladelsen under særlige forhold bevirke nedsættelse eller bortfald af partens regreskrav m. h. t. *sagsomkostninger*.

Konneksitets- og værnetingsproblemerne ved adcitation

§ 10. Konneksitetsproblemet

I. INDLEDNING

I det indledende afsnit søgtes påvist, at der – med foreløbig bortseen fra konneksitets- og værnetingsproblemerne – ikke i de øvrige betragtninger, som i teori og praksis er blevet anført, kan findes tilstrækkeligt grundlag for udelukkelse af adcitation af regrespligtig tredjemand. I andet afsnit tilstræbtes derefter en belysning af det behov, der efter min opfattelse gør sig gældende i det praktiske retsliv for en sådan adcitationsadgang. Endelig vil det være fremgået af tredje afsnit om litisdenuntiation, at dette institut ikke tilnærmelsesvis er i stand til at tilgodese de formål, der kunne tænkes forfulgt gennem egentlig adcitation. Herefter skal tråden fra det indledende afsnit tages op, idet det på baggrund af en bredere undersøgelse af konneksitets- og værnetingsproblemerne vil blive prøvet, om disse udgør nogen hindring for gennemførelse af mere hensigtsmæssige adcitationsregler.

II. KONNEKSITETSPROBLEMET HISTORISK BELYST

Omkring midten af 1700-tallet fandt der i Aalborg en begivenhed sted, som synes at danne optakten til konneksitetsproblemet udvikling i nyere tid her i landet. En vis prokurator Schmidt, hvem opgørelsen af et dødsbo påhvilede, stod for på boets vegne at skulle indstævne 36 uefterrettelige debitorer. Åbenbart har de 36 stykker 6 skillings papir og – i tilfælde af, at dom blev nødvendig – ikke mindre end 108 ark 24 skillings papir til-lige med retsgebyrer, som dette retsopgør efter de almindelige regler udkrævede, forekommet prokuratøren at være en utidig ødslen med boets midler. I al fald indstævnedes han samtlige 36 skyldnere ved én stævning og indbetalte retsgebyr for én sag. Det var ikke første gang, denne fremgangsmåde blev anvendt, men det passerede har øjensynligt fået

fortørnelsens bærer til at flyde over hos byfogden og skriveren, der i et andragende til kancelliet »iblandt andre ulovlige der i Byen prædominerende Vedtægter« også beklagede sig over »at Indvaanere eller deres Fuldmægtige holde sig berettigede at indstævne saa mange Debitorer under eet Stævnamaal, som dem godt synes« uden at erlægge stempel eller retsgebyr for mere end én sag. Der anføres i klagen flere grunde – af svingende karat – mod en sådan praksis. Navnlig fæstner man sig imidlertid ved, at den anvendte fremgangsmåde »er en Defraudation imod det stemplede Papirs Forordning«, ligesom den for supplikanterne indebærer »i deres Embeders ringe Indkomster en særdeles Afgang«. De øvrige argumenter er rent formelle, og hensynet til selve sagsbehandlingen eller de således kollektivt indstævnte har man ikke fundet anledning til at nævne.

Klagernes synspunkter vandt gehør hos kronen, og ved reskripter af 20/9 1754 og 3/1 1755 blev det forbudt at indstævne »mange og diverse Debitorer« under ét, idet den anholdte fremgangsmåde blev betegnet som stridende »saavel imod Loven, som imod Stevnings, Processes og Doms Natur og Beskaffenhed; foruden at det ogsaa sigter til at besvige Kongens Interesse, og betage Rettens Betjente deres Salarium, samt ville foraarsage megen Forvirring saavel under Sagens Drift og ved Doms Afsigelse, som og fornemmelig ved Dommens Appel og Actens Beskrivelse ...« Bortset fra de næsten magisk klingende indledningsord i denne righoldige begrundelse, synes de rent fiskale hensyn også her at være de dominerende, omend mere saglige betragtninger nu tillige er fremdraget.

Ikke blot for en nutidig bedømmelse forekommer denne fremhæven af usaglige motiver i en iøvrigt fornuftig lovbestemmelse uheldig. Man skulle også dengang meget snart på højeste sted erfare, at slige falske lodder er andet og mere end skønhedsfejl. I 1758 indløb en ny klage, denne gang fra Borgretspræsidenten i København, der besværede sig over, at visse prokuratorer havde »fundet på« under samme sag mod *samme* debitor at indtale flere forskellige krav, der ikke havde noget med hinanden at gøre – altså almindelig objektiv kumulation, der hverken er opfundet af københavnske prokuratorer eller i det 18. århundrede. Også i dette andragende mobiliseres imidlertid hensynet til det stemplede papir og »Rettens Betientere«, og borgretspræsidenten henviser – hvad man efter den ovenfor citerede begrundelse ikke kan fortænke ham i – til analogien af reskriptet af 3/1 1755.

Det må for så vidt betegnes som heldigt, at man så hurtigt blev tvunget til at underkaste kumulationsproblemet en saglig overvejelse. Det blev overladt generalprokurør Stampe at foretage den noget vanskelige udredning.¹ I sin erklæring om spørgsmålet indleder Stampe – idet han diskret forbigår de ovennævnte bemærkninger i motiverne til reskripterne – med at slå fast, at hensigten med reskriptet af 3/1 1755 *ikke* havde været at skaffe rettens »Betientere« noget mere at leve af, ligesom det »Gud skee Lov, ikke (er) en Grundsætning i vores Jurisprudenz, at man skal søge at forøge Processer, paa det mere stemplet Papiir kan blive forbrugt til Stævninger, Domme etc.« Derimod har formålet været at hindre, at »flere og forskellige Sager skulde blive sammenblandede, til Rettens Forvildelse og vedkommende Parter Fornærmelse, ved Større Udgifter og mere Tidsspilde.« Herefter følger en længere redegørelse for forskellen mellem objektiv og subjektiv kumulation bygget på reale betragtninger, der for størstedelens vedkommende har gyldighed den dag i dag. Stampe peger bl. a. på ulemperne for de sagsøgte, hvis forpligtelser ingen indbyrdes sammenhæng har, medens han omvendt understreger det hensigtsmæssige i, at mellemværendet mellem to parter gøres op under én sag, selv om det indebærer en prøvelse af mange krav, der måske ikke har noget med hinanden at gøre.

De fiskale betragtninger, der misprydede reskripterne af 1754 og 1755, fik således ikke længe lov til at stå uimodsagt, og grænsen mellem den subjektive og objektive kumulation blev tidligt trukket klart op. Tilbage stod imidlertid stadig spørgsmålet om grænsen mellem den utiladelige og den *tilladte* subjektive kumulation. Thi at der gaves tilfælde, hvor flere skyldnere kunne indstævnes under ét søgsmål, var en gammelkendt sag og var da også klart forudsat ved formuleringen af forbudet i reskriptet af 1755, hvor det hed »at, da een Stevning og Dom ikkun kan gjelde i een sag, skjønt mod flere Personer, som i samme Sag ere implicerede, men ikke i fleere Sager, saa skal mange og diverse Debitorer, blandt hvilke enhver for sig er noget vist skyldig, *uden at den eenes Debit haver nogen Sammenhæng med den andens*, ikke ved eet Kald og Varsel eller Stevnemaal indkaldes, og endnu mindre under een Sag tiltales og dømmes.«

I den udhævede bisætning ligger kilden til hele diskussionen om kon-

1. Erklæringer II s. 375 ff.

neksitetsproblemet i nyere tid. For de kommende slægter blev udgangspunktet nu, at subjektiv kumulation var forbudt, *medmindre* der bestod en vis sammenhæng mellem de sagsøgtes forpligtelser. Spørgsmålet var da, hvad der nærmere skulle forstås ved sammenhæng, og hvilken grad af sammenhæng der udkrævedes. Det bør i denne forbindelse erindres, at selvom Stampe i sin erklæring fra 1758 havde stemplet de fiskale hensyn som underlødige, tilgik hans erklæring i første omgang kun den københavnske borgretspræsident og blev først trykt og offentliggjort i 1794. Så sent som hos *Bang og Larsen* kan man i 1837 finde en udtalelse som denne: »Men selvom alle Parterne paa begge Sider ere enige om at finde sig i den af Cumulationen flydende ulempe, kan Cumulationen dog ei tilstedes, thi den krænker ligefrem Vedkommendes Ret til Retsgebyrer, og Kongens Kasses Ret til at der skal bruges stemplet Papiir i enhver Sag for sig.«²

Først hos *Nellemann*³ fastslås det på ny, at hensynet til statskassen og rettens betjente må være irrelevant, allerede fordi såvel stempelafgift som retsgebyrer kan beregnes efter den virkelige forhåndenværende flerhed af retstvister. På hele denne baggrund og i betragtning af de oftnævnte reskripters frimodige tale om rettens betjente og deres »salarium« samt domstolenes ubestridelige økonomiske interesse i en så snæver fortolkning af konneksitetsbegrebet som muligt, kan man næsten undres over, at begrebet ikke indsnævredes mere af domstolene, end tilfældet blev.

Forøvrigt er der langt fra tale om nogen klar linie i det følgende århundredes domme omkring konneksitetsspørgsmålet. Der er ingen grund til her at gå i enkeltheder. Blot skal det nævnes, at adskillige domme tilsteder kumulation i et betydelig videre omfang, end den senere i teorien opstillede strenge konneksitetslære berettigede til.⁴ Ifølge denne lære skulle de kumulerede krav udspringe af et »fælles retsforhold eller af samme materielle retsgrund«.⁵ I denne abstrakte formulering var det svært uklart, hvori kravet egentlig bestod, og det er da også især de forskellige forfatteres kasuistik, der giver indtryk af kriteriets snæverhed.

2. *Bang og Larsen*: Juridisk Tidsskrift 1837 (bd. 29) s. 269.

3. Se f. eks. Civilprocessens almindelige Deel, 3. udg. 1887 s. 343.

4. Om ældre praksis se især *Bang og Larsen* 1. c. s. 270 ff., *Nellemann* 1. c. s. 344 ff og *H. Munch-Petersen* II s. 112–114.

5. *Nellemann*: Alm. del s. 345, *H. Munch-Petersen* II s. 112–114, se også gengivelsen hos *Hurwitz* s. 73.

Kernen i dette konneksitetsbegreb repræsenteredes af de *ved samme kontrakt* stiftede krav og de tilfælde, hvor flere i *forening* havde begået et retsbrud. Kun i meget beskeden omfang var ældre teori villig til at gå herudover. (Som eksempel kan dog nævnes, at *H. Munch-Pedersen*, – med en noget uklar begrundelse – ville tilstede kumulation af kreditors søgsmål mod skyldner og selvskyldnerkautionist). Andre domme fra forrige århundrede *stemmer* med denne lære, og den snævre konneksitetstanke kom tidligt til *udtryk* i al fald i enkelte domme.

Der kan være grund til at spørge, hvordan man egentlig kom ind på denne konneksitetstanke. Reskripterne talte kun om »sammenhæng« mellem flere krav, men uddybede ikke nærmere, hvori denne sammenhæng skulle bestå. I retsplejeloven blev den tilsvarende betingelse formuleret derhen, at kravene skulle have »fælles oprindelse«. Hvad var baggrunden for denne præcisering?

Der er en del, der tyder på, at oprindelsen til den strenge konneksitetslære – fraset den almindelige trang til at presse løsningen af retsspørgsmål ind i korte formler – må søges i en analogi fra den gamle lære om kontrasøgsmål. Denne søgsmålsform, der i retsplejeloven er afløst af den mindre komplicerede adgang til under civilt søgsmål at fremsætte modkrav, var under den tidligere procesordning stort set undergivet de samme betingelser som fremsættelsen af modkrav efter rpl. § 280. Kontrasøgsmålet kunne således i almindelighed anlægges, når modfordringen var udjævnelig med hovedfordringen. Var dette derimod ikke tilfældet, måtte de to fordringer være konnekse, hvilket tidligt forstodes således, at de skulle udspringe af samme retsforhold.⁶ Sammenligner man terminologien i retsafgørelserne om kontrasøgsmål med udtryksmåden i domme angående subjektiv kumulation, finder man talrige steder et påfaldende slægtskab. I litteraturen kan man endog støde på direkte henvisninger fra læren om den subjektive kumulation til kontrasøgsmålslæren.⁷

6. *Nørregaard V* s. 299 (1790): . . at de paa begge Sider have ikke aleene en og samme, men og en lige stærk Skyldaarsag eller Oprindelse . . . (hos denne forf. kan man iøvrigt få det indtryk, at der generelt krævedes konneksitet, altså også ved udjævnelige krav. Dette har dog næppe været tanken. Se i alt fald klart herimod *J. A.* no. 17 (1808) s. 5. *Bang og Larsen i J. T.* 30 (1837) s. 214 f.

7. Se *Bang og Larsen* 1. c. s. 271. Se fra nyere tid henvisninger i modsat retning (fra modkravslæren til det subjektive kumulationsområde) *H. Munch-Petersen II* s. 108 og *Komm. Rpl. I* s. 386.

Såfremt det er rigtigt, at man på et vist tidspunkt uden videre har overført kontrasøgsmålslærens tankegange til det heromhandlede område, er der unægtelig tale om en falsk analogi af dimensioner. Det er muligt, at man ved at søge længere tilbage i fortiden, da naturaliekravene var hyppigere, vil finde, at konneksitetskravet har spillet en vis rolle for adgangen til at fremsætte modkrav. I det 19. århundrede, da pengekravene forlængst var blevet de dominerende i samfundet, spillede denne betingelse imidlertid allerede en forsvindende lille rolle, idet pengekravene jo var udjævnelige og derfor ikke undergivet konneksitetsbetingelsen. Det, der tilsyneladende er foregået, er nu, at denne stort set betydningsløse betingelse uden videre er blevet overført til det subjektive kumulationsområde, men vel at mærke som gældende for *alle* krav, altså navnlig også pengekravene. Fra en skyggetilværelse inden for kontrasøgsmålsområdet folder konneksitetsbetingelsen sig ud og kommer til at dominere hele det subjektive kumulationsområde.

Uanset, om denne analogihypotese måtte være rigtig eller ej, og uanset, hvilken indflydelse de tidligere nævnte fiskale hensyn måtte have haft på retsudviklingen på dette område, kan det i al fald i dag siges, at det slutresultat, man nåede frem til i form af den strenge konneksitetslære, ikke var særlig hensigtsmæssigt. Herom bærer allerede mange domme fra det forrige århundrede vidnesbyrd. Selvom domstolene oprindelig måtte have følt sig økonomisk engagerede i dette spørgsmål, ser man – som nævnt – i praksis talrige udtryk for, at den strenge konneksitetsløsning føltes for snæver. Det viste sig hurtigt, at der gaves adskillige tilfælde, hvor der var et stærkt behov for kumulation, selv om kravene ikke kunne siges at være »konnekse« i teoriens snævre forstand. I de fleste af disse tilfælde kan resultatet begrundes i mere livsnære *procesøkonomiske* hensyn – uden at dette dog kommer til udtryk i præmisserne – idet *væsentlige dele af bevisførelsen eller den juridiske procedure, evt. begge dele kunne formodes at blive fælles for de kumulerede krav.*⁸

8. Se f. eks. de hos *Nellemann*, Alm. del s. 345 f. og *H. Munch-Petersen* II s. 112–114 cit. domme.

III. KONNEKSITETSPROBLEMET EFTER RETSPLEJELOVEN

A. *Det almindelige konneksitetsproblem.*

Ved retsplejeloven blev konneksitetskravet som allerede nævnt formuleret derhen, at kravene skulle have »fælles oprindelse« (rpl. § 250). Dermed blev terminologien definitivt koblet til den om de ikke-udjævnelige modkrav anvendte (rpl. § 280). Dette skete næppe ved nogen tilfældighed. Som tidligere omtalt var det professor Nellemanns udkast, der dannede grundlag for civilretsplejen, og ifølge Nellemann var det »aldeles klart«, at den sammenhæng, reskripterne krævede mellem de kumulerede sager, måtte forstås således, at den ene sags retsforhold havde faktisk udspring og oprindelse fælles med den andens,⁹ en udtryksmåde, der svarer ret nøje til den hos denne forfatter om kontrasøgsmål anvendte.¹⁰

Selv om det således ved retsplejelovens udtryksmåde syntes at blive slået fast, at konneksitetsspørgsmålet skulle afgøres efter samme kriterier, hvadenten der var tale om modkrav eller om subjektiv kumulation, har heller ikke retspraksis efter rpl. villet bøje sig for en sådan enhedsløsning. Af gode grunde – jfr. ovenfor – foreligger der ikke mange domme om konneksitetsspørgsmålet ved modkrav, men de få, der er, tyder på, at man her vil opretholde det strenge konneksitetsbegreb, som kendes fra den materielle modregningslære.¹¹ I al fald foreligger der mig bekendt ingen domme, der mod modpartens protest tilsteder fremsættelse af ikke udjævneligt modkrav i videre omfang end hjemlet ved et strengt konneksitetssynspunkt.

1. *Domme, der knæsetter den strenge konneksitetslære.*

Slet så klart er billedet ikke ved den subjektive kumulation. Nogle af

9. Alm. del s. 345.

10. *Nellemann*: Den ord. civ. Procesmaade 4. udg. s. 230.

11. U 1933.147 og J.D. 1938.139. Se til spørgsmålet også *Hurwitz* s. 95. I U 1954.276 (278) H synes underrettens beslutning om at behandle de fremsatte påstande under ét overflødig, dels fordi den af sagsøgte nedlagte selvstændige påstand (om fraflytning af et lejemål) refererede sig til det samme lejemål, som sagsøgeren støttede sine påstande på, dels – og navnlig – fordi sagsøgeren over for den således af sagsøgte nedlagte selvstændige påstand kun havde påstået frifindelse, men ikke afvisning.

afgørelserne kan vel kun forenes med den strenge konneksitetslære.¹² Dette gælder således om afgørelserne i U 1938.158 Ø og U 1951.609 V.

I det første tilfælde havde S solgt en travhest til K₁ med den klausul, at K₁ skulle udlåne hesten til S til brug i væddeløb i sæsonen 1937, ligesom K₁ kun måtte videresælge hesten med denne forpligtelse for køberen. K₁ overdrog hesten til K₂, der nægtede at udlåne hesten til S. Denne stævnedes derefter ved K₂'s værneting K₂ og K₁ til in solidum at betale erstatning. K₁, hvis hjemting afveg fra det anvendte værneting, protesterede mod kumulationen, idet han henviste til, at kravene mod ham og K₂ ikke havde fælles oprindelse, men var støttet på to forskellige aftaler, nemlig aftalen henholdsvis mellem S og K₁ og mellem K₁ og K₂. Heri gaves der K₁ medhold og søgsmålet mod ham blev afvist.

Man kan forøvrigt her rejse spørgsmålet, om denne afgørelse er helt logisk, *selvom* man tager sit udgangspunkt i det, jeg har kaldt den strenge konneksitetslære. Såfremt S havde krævet K₁ og K₂ dømt *alternativt*, havde afgørelsen været konsekvent, idet S's betragtning da måtte være *enten*, at K₁ havde undladt at klausulere videresalget og dermed havde misligholdt *sin* forpligtelse over for S, *eller*, at klausuleringen var behørigt foretaget, i hvilket tilfælde det var K₂, der havde misligholdt *sin* forpligtelse. I så fald kunne kravene siges at udspringe – alternativt – af to forskellige kontraktsforhold. S krævede imidlertid K₁ og K₂ dømt *in solidum*, en påstand, der forudsætter, at der var en eller anden basis for at dømme *både* K₁ og K₂. Dette var imidlertid i den foreliggende situation ikke let tænkeligt uden et *fælles* retsbrud, f. eks. idet K₁ ved videresalget nok havde gjort K₂ bekendt med klausulen, men samtidig havde aftalt med ham, at han (K₂) over for S skulle fingere at være i god tro. – I så fald havde der imidlertid selv efter den strenge lære været basis for kumulation. – Tilfældet illustrerer iøvrigt, at selvom man nok må sondre mellem formalitet og realitet, kan man dog ikke altid ved afgørelsen af *formalia* tillade sig at se bort fra, hvilke retsfakta sagsøgeren grunder sin realitetspåstand på.

Dette illustreres endnu klarere af den anden af de citerede domme (1951.609 V).

I denne sag var sagsøgeren en installatør, der havde den elektriske installation på Herning Gymnasium i entreprise. Han havde måttet foretage en omlægning af nogle ledningsrør, der var indstøbt i et loft, idet der var trængt

12. R. U. 22 i U 1920 B s. 199 og R. U. 160 i U 1922 B s. 291 stemmer overens med denne lære, cfr. dog m. h. t. den sidste afgørelse tvivlende Komm. Rpl. I s. 344 og H. Munch-Petersen II s. 112 note 4.

cement ind mellem rør og muffe. Installatøren påstod nu under én sag vedkommende muremester og leverandøren af rør og muffe dømt til in solidum eller alternativt at erstatte skaden under anbringende af, at den skyldtes fejl enten ved rør eller muffe eller ved den anvendte cement *eller begge dele*. Leverandøren – der herved ville blive draget bort fra sit hjemting – påstod for sit vedkommende afvisning. Heri gav dommen ham medhold med bemærkning, at efter det om »de rejste kravs faktiske og retlige grundlag foreliggende« kunne de ikke anses at have fælles oprindelse.

Også her forekommer det mig, at formalitetsafgørelsen i for høj grad negligerer realiteten. Dersom skaden virkelig skyldtes et samspil af fejl ved de leverede rør og den anvendte cement – hvilket ikke på forhånd kunne udelukkes – forekommer det mig urealistisk at henvise tvistens afgørelse til to retssager ved hver sin domstol. I alt fald taler hensynet til sagens oplysning stærkt imod en sådan løsning. Det er antagelig dette synspunkt, der ligger til grund for et dissenterende votum, hvori det hedder:

»Idet sagsøgernes principale påstand bygger på den forudsætning, at den omhandlede skade skyldes et sammenspil af fejl ved de af ... (leverandøren) leverede og ved de af ... (muremesteren) ... anvendte materialer, og *idet denne begrundelse for påstanden vil være at lægge til grund ved afgørelsen af formaliteten*, finder jeg, at det mod de sagsøgte in solidum rejste erstatningskrav har en *sådan* fælles oprindelse o. s. v.«

2. Domme i tilsyneladende overensstemmelse med den strenge konneksitetslære, men med særmomenter.

Andre afgørelser er tilsyneladende i overensstemmelse med den omtalte strenge konneksitetslære, men adskiller sig dog fra den førstnævnte gruppe ved i præmisserne at fremdrage forhold, som *kan* have været afgørende for løsningen. Herhen hører muligvis VLT 1944.8:

K, der i 1940 havde købt en landejendom, indstævnedes sælgeren S₂ og dennes sælger S₁ til in solidum at betale erstatning for arealmangel. F. s. v. angik S₁, støttede K sin påstand dels på, at S₁ efter et retsbrudssynspunkt var direkte ansvarlig over for ham, dels på en transport, som K hos S₂ havde erhvervet på dennes eventuelle krav over for S₁. S₁ – der havde solgt ejendommen til S₂ i 1929 – protesterede mod kumulationen. I præmisserne hedder det bl. a., at »retsforholdene mellem (K) og (S₂) på den ene side og mellem (S₂) og (S₁) eller (K) og (S₁) på den anden side som havende til grundlag det ved ejendomshandlerne *henholdsvis i 1940 og 1929* passerede ikke kan anses at have samme oprindelse«. Søgsområdet mod S₁ blev herefter afvist.

Denne dom er i flere henseender interessant. For det første fremgår det af sagen, at S_1 og S_2 havde bopæl i samme underretskreds.¹³ I mange af de sager, hvor der protesteres mod subjektiv kumulation, skyldes protesten ikke selve sammenblandingen af de to sager, men ene og alene, at den protesterende er blevet draget bort fra sit hjemting. I den refererede sag var der ikke noget værnetingsproblem, og afgørelsen kan derfor ikke være påvirket heraf. Hvorvidt dette overhovedet bør være tilfældet, skal jeg vende tilbage til nedenfor.

Dernæst fæstner man sig ved den omstændighed, at formalitet og realitet ifølge referatet i VLT er blevet afgjort under ét (idet S_2 blev frifundet, samtidig med at sagen mod S_1 blev afvist). Dette er vel – når ingen har begæret særskilt påkendelse af formaliteten – formelt uangribeligt, men i det foreliggende tilfælde unægtelig reelt noget besynderligt. Som allerede nævnt havde S_1 ingen værnetingsinteresse i afvisningen. Han opnåede heller ikke for sit vedkommende nogen afkortning af sagen gennem afvisningen. Hele sagens realitet var gennemgået, og S_1 havde selv afgivet partsforklaring. Hans sagfører må formodes at have givet møde under hele sagen, idet det i al fald ville være dristigt af ham at udeblive efter at have nedlagt sin afvisningspåstand. Hvis der virkelig havde været basis for et krav mod S_1 , ville det være temmeligt urimeligt, om han midlertidigt kunne unddrage sig det gennem en afvisningspåstand, der i så fald måtte forekomme næsten temerær. Som sagen lå, var der utvivlsomt *ikke* grundlag for at rejse noget krav mod S_1 – hverken af K eller S_2 , og afgørelsen går derfor ingens interesse for nær. Alligevel er det dog et spørgsmål, om man ikke i stedet for at springe over gærdet på dette bekvemme sted, burde have statueret, at de to krav havde tilstrækkelig fælles oprindelse (nemlig arealafvigelsen), og derefter *frifundet* S_1 .

Endelig bemærker man, at tidspunkterne for de to kontrakter er nævnt i præmisserne. Det fremgår ikke, hvor stor betydning retten har tillagt den omstændighed, at der var 11 år mellem de to aftaler, men ved således at inddrage tidsfaktoren har man i al fald svækket afgørelsens karakter af præjudikat. Det kan derfor ikke med føje udledes af dommen, at kravenes udspring af to forskellige kontrakter *i sig selv* er til hinder for kumulation.

Dette forhold kommer endnu klarere frem i U 1930.542 ØLK:¹⁴

13. Asklev og Serup, der begge ligger i retskreds 51.

14. Se *A. Vinding Kruse: Misligholdelse* s. 260 f., hvor dommen omtales i forbindelse med problemet om »springende regres.«

I 1924 solgte S en kroejendom til K₁, der i 1929 videresolgte den til K₂. Kort efter konstaterede K₂ svamp i ejendommen og stævnedes nu K₁ og S ved K₁'s hjemting, – der afveg fra S's¹⁵) – til in solidum at betale erstatning, idet han fremlagde en transport fra K₁ til K₂ på K₁'s mulige krav mod S. S, der krævede afvisning, fik medhold ved landsretten (men ikke ved underretten), idet det fremhævedes »at retsforholdene mellem respektive (K₂) og (K₁) og mellem (K₁) og (S) i anledning af kroens salg har deres oprindelse fra to *med fem års mellemrum* indgåede selvstændige kontrakter, hvor spørgsmålet om et muligt ansvar over for køberen for tilstedeværende svamp må bedømmes efter de for hvert af tilfældene foreliggende *mulig indbyrdes ganske forskellige* omstændigheder.«

Her fremhæver man altså ikke blot den omstændighed, at det drejede sig om to selvstændige kontrakter, men tillige klart tidsfaktoren, *samt* sandsynligheden for, at de faktiske omstændigheder i forbindelse med de to kontrakter var ganske forskellige.

De to sidste afgørelser har iøvrigt speciel interesse for ad citationsproblemet, fordi begge tilfælde udgør oplagte »ad citationssituationer«, hvor man blot gennem transportformen har søgt delvis at afhjælpe (formodet) manglende ad citationsadgang (samt en for snæver adgang til at rejse krav mod skyldners medkontrahent). Man kan derfor med grund rejse det spørgsmål, om domstolene ville have bedømt *selve konneksitets-spørgsmålet* på samme vis, såfremt de to tilfælde havde foreligget som ad citationssituationer, d. v. s. at den ene af de sagsøgte var blevet inddraget gennem en ad citationsstævning fra den anden sagsøgte (herved naturligvis forudsat at domstolen i det hele taget ville anerkende denne ad citationsform). Hensynet til *sagsøgeren* ville i så fald tillige melde sig, men hvis man udelukkende så på berettigelsen af den *ad citeredes* protest, måtte afgørelsen i de to grupper af tilfælde vel falde ens ud. – Indirekte har det derfor også betydning for ad citationsproblemet, at de to domme ikke uden videre afskærer kumulationen, blot fordi kravene kan henføres til to forskellige kontraktsforhold.

Endelig bør her nævnes U 1943.607 V:¹⁶

K, der samtidigt havde købt af S₁ 2 køer og af S₂ 6 kvier, der kort forinden var købt hos S₁, søgte, efter at der var opstået smitsom kalvekastning i K's besætning S₁ og S₂ til erstatning. Da K's krav mod S₁ og S₂ *ikke havde fælles oprindelse og ikke ville kunne støttes på de samme retlige og faktiske omstændigheder*, kunne K ikke mod S₁'s protest under den ved S₂'s hjemting anlagte sag tillige sagsøge S₁, der havde andet hjemting.

15. K₁ – Ferslev – retskreds 17. S – Skibby – retskreds 10.

16. Samme afgørelse som er refereret i VLT 1943.125.

Sprogligt er præmisserne i denne afgørelse flertydige. De kan forstås således, at det ikke blot er en betingelse for kumulationen, at kravene har fælles oprindelse, men at de *tillige* skal kunne støttes på de samme retlige og faktiske omstændigheder.¹⁷ Dernæst kan dommen have betragtet de to fremhævede led som synonyme og m. a. o. blot villet sige, at kravene ikke havde fælles oprindelse og *følgelig* ikke ville kunne støttes på de samme retlige og faktiske omstændigheder.¹⁸ Endelig kan sætningen være udtryk for den tanke, at kravene *enten* skal have fælles oprindelse *eller dog i det mindste* skal kunne støttes på de samme retlige og faktiske omstændigheder. Rent umiddelbart kan det synes utænkeligt, at to krav kan støttes på samme retlige og faktiske grunde uden at have fælles oprindelse, men fortolkningen får god mening, hvis man ved »samme« forstår »ligartede«. Ikke mindst i betragtning af en note i VLT med henvisninger til *Hurwitz: Tvistemål* (1941) s. 74 og norsk tvistemålslov § 68, der begge afviger liberalt fra den klassiske konneksitetslære, er jeg tilbøjelig til at anlægge den sidste fortolkning. Såfremt denne er rigtig, betyder det, at heller ikke denne dom kan tages til indtægt for en streng konneksitetsopfattelse.

3. Domme i strid med den strenge konneksitetslære.

Endelig er der – også efter retsplejeloven – domme, som er uforenelige med den oftnævnte strenge lære.

Som et klart eksempel nævner *Hurwitz*¹⁹ med rette U 1932.1003 Ø, der antog, at 12 lejere *trods deres protest* kunne sagsøges under ét angående en omtvistet lejeforhøjelse i anledning af, at der i samtlige 12 lejligheder var foretaget nogenlunde ensartede installationer af baderum m. m. Det er klart, at kravene mod de 12 lejere ikke i streng forstand var konnekse, idet de udsprang af 12 forskellige kontrakter. Man kan derimod sige, at der var tale om *ligeartede* krav i henhold til *ligeartede kontraktsforhold med en sådan indbyrdes forbindelse*, at behandling under ét var både naturlig og hensigtsmæssig.

17. Det forudsættes da, at to krav kan have fælles oprindelse uden at være støttet på de samme retlige og faktiske omstændigheder. Om dette er muligt, er i første række et definitionsspørgsmål.

18. Derved ville dommen være i overensstemmelse med den af *H. Munch-Petersen* II s. 112 benyttede terminologi, jfr. henvisningen til tysk ZPO § 69.

19. *Tvistemål* s. 70.

Som præjudikat betragtet må det imidlertid erkendes, at dommen lider af en svaghed. Selvom det ikke siges udtrykkeligt i referatet, tør man vel – da det drejede sig om en beboelsesejendom – formode, *at samtlige lejere havde hjemting i den pågældende retskreds*. Eftersom endvidere sagsøgerens krav og begrundelsen derfor var ganske ensartet over for samtlige lejere, og omvendt lejernes stilling til kravene ligeledes var indbyrdes ganske ligeartet, er det vanskeligt at se, hvilken retlig interesse lejerne overhovedet havde i en adskilt behandling. Over for denne afgørelse er det derfor berettiget at rejse spørgsmålet, om man ville have set på problemet på samme måde, såfremt én eller flere af de sagsøgte kunne have opnået en værnetingslettelse gennem adskilt behandling.

Det samme problem melder sig i forbindelse med den ene af de to højsteretsdomme, der foreligger om spørgsmålet fra tiden efter retsplejelovent, U 1922.496 H:

Styrmændene A og B (begge af Korsør) havde henvendt sig til politiet i Korsør og anmodet om politiundersøgelse i anledning af, at de gennem slagtermester C (ligeledes af Korsør) havde erfaret, at restauratør D i sit lager havde haft ustemplet og sortstemplet kød. Undersøgelsen var resultatløs, og D anlagde nu under ét sag mod A, B og C til straf, mortifikation og erstatning. A og B protesterede mod kumulationen og krævede spørgsmålene behandlet under to sager: én mod A og B og én mod C. Ved ØLK skønnedes de af sagsøgeren rejste krav at have fælles oprindelse, hvilket stadfæstedes af højsteret.²⁰

Denne udtryksmåde er fuldt forsvarlig, for så vidt som hele sagen kunne føres tilbage til slagtermester C's udtalelser, men om konneksitet i traditionel, streng forstand var der ikke tale. De rejste krav var støttet på to forskellige retsbrud: dels C's udtalelser til A og B og dels A og B's udtalelser til politiet. Alligevel forekommer afgørelsen praktisk og naturlig. Men også her bemærker man, at A, B og C alle havde samme hjemting.

U 1943.966 Ø, der også statuerer fælles oprindelse, må ligeledes siges at række videre end den traditionelle opfattelse:

S solgte sin gård til et driftsaktieselskab D, der dog tog forbehold om, at ejendommens forpagtning blev ordnet på tilfredsstillende måde. D bortforpagtede derefter ejendommen og solgte besætningen til F. Da der nogen tid senere konstateredes smitsom kalvekastning, stævnedes F under ét D og S til in solidum at betale erstatning. S krævede afvisning, idet han navnlig henviste til, at der ingen kontrakt var oprettet mellem ham og sagsøgeren F. S fik imidlertid ikke

20. Om praksis i injuriesager før rpl. smlg. U 1910.487 m. henv.

medhold, hvorved ØL henviste til, at S var bekendt med, at ejendommen umiddelbart efter salget skulle bortforpagtes og besætningen sælges til forpagteren, og at S var til stede under forhandlingerne, da besætningen blev solgt til F. Herefter fandt man, at der forelå »en sådan konneksitet« mellem kravene, at deres forening havde hjemmel i rpl. § 250.

Desværre kan man ikke af referatet se, om D og S havde samme værneting, men måske tør man netop deraf udlede, at værnetingsspørgsmålet har været uden indflydelse på afgørelsen. – Iøvrigt virker landsrettens begrundelse ejendommelig. Ser man nærmere på de anvendte argumenter, finder man, at det ikke så meget er betragtninger der taler for at *kumulere* kravene, som det er betragtninger – hentet fra realiteten – der taler for, at *F i det hele taget har et krav mod S*. – Det kan ikke herved have været landsrettens tanke, at kumulationen skulle være betinget af, at kravene i det hele taget bestod. Formålet med en formalitetsafgørelse er at tage stilling til, om realiteten skal prøves under den pågældende sag, men ikke at bedømme sandsynligheden for realitetskravets gennemførlighed. – Snarere har rettens tanke været følgende: F gør under denne sag gældende, at han har et krav såvel mod D som mod S. Hvorvidt dette er tilfældet, kan man ikke på forhånd have nogen forestilling om, sålænge realiteten ikke er forelagt. Men eftersom F mod S's protest ønsker at kumulere kravene, og eftersom betingelsen herfor er, at kravene har fælles oprindelse, må man vide, hvilken oprindelse kravet mod S hævdes at have. Først når denne oprindelse kendes, kan det afgøres, om den har tilstrækkeligt fællesskab med oprindelsen til kravet mod D. – Da oprindelsen til kravet mod D klart er kontrakten, medens oprindelsen til kravet mod S er knap så iøjnespringende, kommer de faktiske omstændigheder, hvorpå F kan tænkes at ville støtte sit krav mod S, til at præge præmisserne, idet det iøvrigt overlades til læseren at se den nære forbindelse, der herefter er mellem de to krav. – Fremfor denne opbygning af dommen – hvis resultat jeg fuldt ud kan tiltræde – ville jeg foretrække, at man havde gengivet de faktiske og retlige grunde, hvorpå F støttede sit krav mod S, dér, hvor det sædvanligvis gøres i en dom, nemlig efter referatet af de nedlagte påstande. Derefter kunne man i præmisserne have henvist til den sammenhæng, der – uanset eventuelle forskelle i henseende til retlige og faktiske grunde iøvrigt – bestod mellem de to krav, hvorved man især kunne have henvist til, at begge krav var baseret på den konstaterede mangel, hvorfor *i al fald en væsentlig del af bevis-*

førelsen og sandsynligvis også af den juridiske procedure måtte blive fælles for de to krav. Det må dog erkendes, at afgørelsen da som præjudikat havde fået et videregående indhold, og det er måske netop udsigten hertil, der har ført landsretten til i stedet at anvende den citerede formulering.

Som tidligere bemærket har der ved de nævnte afgørelser, der klart er uforenelige med den traditionelle konneksitetslære, enten ikke været noget værnetingsproblem (U 1932.1003 Ø og U 1922.496 H) eller et sådant er i al fald ikke fremgået af det trykte referat (U 1943.966 Ø). På den anden side er der intet i disse domme, der tyder på, at man i afgørelsen har ladet sig påvirke heraf. Det havde i så fald været nærliggende i sagsfremstillingerne at præcisere noget klarere, at de sagsøgte havde fælles hjemting. Men da afgørelsen af, hvorvidt flere krav har den af rpl. krævede »fælles oprindelse«, utvivlsomt beror på et skøn,²¹ ved udøvelsen af hvilket mange faktorer kan have spillet deres rolle – bevidst eller ubevidst for dommeren – kan man ikke på forhånd afvise, at disse afgørelser ville være faldet anderledes ud, såfremt de sagsøgte havde haft forskellige hjemting.

På denne baggrund får en nyere højesteretsdom U 1940.231 H dobbelt interesse:

En radiofabrik i Jylland og fabrikkens eneforhandler i København blev sagsøgt i forening ved Østre Landsret med påstand om, at begge de sagsøgte kendtes uberettigede til at fremstille eller forhandle visse nærmere angivne radioapparater og pligtige til at betale erstatning for patentkrænkelse. Fra den jyske fabriks side blev der protesteret mod kumulationen. ØL fulgte dette synspunkt og statuerede, at de to krav ikke havde fælles oprindelse. I Højesteret delte 9 dommere sig, idet 4 ville stadfæste ØL's afgørelse, medens 5 under hensyn til den nære forbindelse mellem fabrikken og eneforhandleren og til, at sagen for begges vedkommende angik påstået retskrænkelse m. h. t. *samme* patent og apparater, mente, at de rejste krav havde en *sådan* fælles oprindelse, at kumulation kunne ske.

Denne højesteretsafgørelse er, så vidt jeg ved, den første dom om dette spørgsmål, hvor det udflydende i begrebet »fælles oprindelse« tilkendegives gennem terminologien »en sådan fælles oprindelse«.²² Man

21. Jfr. allerede H. Munch-Petersen II s. 112.

22. Senere benyttes samme udtryksmåde i U 1943.966 Ø (ovenfor s. 168 f) og i dissensen i U 1951.609 V (ovenfor s. 163 f). Fra tiden før retsplejeloven se f. eks. U 1886.222 SH, der antog »en sådan forbindelse« mellem hver af de

for nemmer bag denne udtryksmåde brydningen mellem den strenge konneksitetslære, der søgte indpas i retsplejeloven, og en mere liberal, praktisk betonet opfattelse, der under pligtskyldig – men gradbøjet – anvendelse af den foreskrevne terminologi søger at give lovens ord en fornuftig anvendelse. – Thi heller ikke her var der tale om fælles oprindelse i streng forstand. Kravet mod fabrikken var baseret på dennes fabrikation og salg til eneforhandleren, kravet mod eneforhandleren derimod på dennes videresalg. Sagt med andre ord forelå der ikke et eller flere fælles retsbrud, men flere tildels *ligeartede* retsbrud med *en sådan indbyrdes sammenhæng*, at fælles behandling var praktisk.

Men tillige er denne dom mig bekendt den første – og foreløbig eneste – trykte afgørelse efter retsplejeloven, som ikke blot forkaster den strenge konneksitetslære, men gør det i et tilfælde, hvor en af de sagsøgte derved drages bort fra sit hjemting. I det konkrete tilfælde kunne det ganske vist siges, at det ikke ville være særlig byrdefuldt for en større provinsvirksomhed at skulle give møde i København, men det er næppe tænkeligt, at Højesteret ved afgørelsen har taget i betragtning, at den pågældende sagsøgte »havde råd til« at møde ved anden domstol.

4. Forsøg på sammenfatning og analyse.

Sammenfattende kan man om den efter retsplejeloven liggende praksis sige, at der er en betydelig tendens til at forlade den strenge fastholden ved det traditionelle, teoretiske konneksitetskriterium. I virkeligheden foreligger der kun to trykte afgørelser, der må fortolkes som en opretholdelse af dette kriterium (U 1938.158 Ø: Travhesten og U 1951.609 V: Installationssagen, se ovenfor s. 163 f). Navnlig er der grund til at fremhæve, at de – mig bekendt – eneste to højesteretsdomme fra tiden efter retsplejeloven begge forkaster den strenge konneksitetslære. (U 1922.496 H: Injuriesagen fra Korsør og U 1940.231 H: Radiopatentsagen).

Denne liberaliserende tendens er også i god overensstemmelse med nyere teori og fremmed ret. *Hurwitz*²³ rejser således spørgsmålet, om det ikke er forsvarligt at give retsplejelovens krav om »fælles oprindelse«

sagsøgtes retsforhold til sagsøgeren, at reskriptet af 3/1 1755 ansås at afgive hjemmel for kumulation (de sagsøgte havde drevet forretning med sagsøgeren i fællesskab, uden at der dog havde bestået noget egentligt interessentskab).

23. Tvistemål s. 70.

en noget videre fortolkning end f. eks. sket hos *H. Munch-Petersen*. Som kriterium foreslår Hurwitz en regel i lighed med den norske tvistemålslovs § 68, hvorefter subjektiv kumulation er tilladelig, når blot de faktiske og retlige grunde for de fremsatte krav er de samme eller væsentlig *ligeartede*. *Erwin Munch-Petersen*²⁴ har senere tiltrådt denne løsning, medens *Frost*²⁵ tilråder forsigtighed, idet en alt for elastisk forståelse af begrebet konneksitet efter hans opfattelse vil kunne medføre en i forhold til den enkelte part lovlig summarisk sagsbehandling.

Tysk ZPO §§ 59–60 åbner mulighed for kumulation, ikke blot hvor kravene hviler på samme faktiske og retlige grundlag, (ZPO § 59) men også når kravene er *ligeartede* og hviler på et i *det væsentlige ligeartet* retligt og faktisk grundlag (§ 60).²⁶

Efter norsk og tysk ret er det således – hvor kravene ikke udspringer af samme grundlag – det *ligeartede* i grundlaget, der er blevet afgørende for kumulationsadgangen. Når vægten er blevet lagt herpå, skyldes det utvivlsomt, at proceduren i videste forstand i det væsentlige formodes at ville blive den samme, når kravene hviler på retlige og faktiske grundlag af samme art.²⁷ Dette er vel også rigtigt. Alligevel er det, som om man ved konciperingen af lovbestemmelser som de citerede har tabt af syn, at konneksitetsproblemet ikke blot er et spørgsmål om større eller mindre »identitet« eller lighed mellem kravene. Hvis en handlende har et beløb til gode hos A for leverede varer og et lige så stort beløb til gode hos B for varer af samme art leveret samtidig, kan de to krav siges at hvile på *ligeartede* retlige og faktiske grundlag, ligesom bevisførelse og procedure i

24. Jur. 1942 s. 767.

25. U 1942 B s. 67.

26. Om forståelsen se nærmere *Stein-Jonas* I § 60 II, hvor bl. a. som eksempel på tilladelig kumulation nævnes et forsikringsselskabs søgsmål mod flere forsikrings-tagere efter ensartede forsikringskontrakter. Se også *Rosenberg* 446, der på baggrund af en ret liberal praksis sammenfattende formulerer stillingen i tysk ret således, at et procesfællesskab altid skal være tilladt, dersom en fælles forhandling og afgørelse er hensigtsmæssig. – Ved siden af de i teksten citerede regler fra fremmed ret bør erindres de til rpl. § 286 svarende regler om forening af flere *svævende* sager fortrinsvis på *rettens* foranledning: norsk tvistemålslovs § 98 (når behandlingen derved kan lattes eller påskyndes, og én part er fælles i sagerne), tysk ZPO § 147 (der kræver »retlig sammenhæng«) og mest vidtgående svensk RB 14:6 (der blot kræver, at sammenlægningen er til gavn for »utredningen«).

27. Jfr. således også *Hurwitz* s. 70.

tilfælde af retssag til beløbenes inddrivelse – fraset specielle indsigelser fra én af køberne – kan formodes at blive i det væsentlige ensartet. Alligevel ville jeg ikke anse det for rimeligt, om sælgeren mod en af parternes protest kunne indstævne A og B under ét.²⁸ Dette er særlig klart, dersom A og B ikke har samme værneting. Grundlaget for at drage den ene af dem bort fra hjemtinget synes da altfor spinkelt. Men selvom de måtte have fælles hjemting, må resultatet blive det samme. Konsekvensen af en modsat antagelse måtte jo – eftersom beløbenes størrelse fraset det almindelige kompetencespørgsmål må være irrelevant – ellers blive, at enhver handlende under ét kunne indstævne samtlige sine uefterrettelige aftagere af bestemte varer inden for samme retskreds, en antagelse, som næppe nogen herhjemme vil tiltræde.²⁹

I de citerede tyske og norske lovbestemmelser vil man forgæves lede efter nogen hindring for en sådan kumulation.³⁰ For dansk ret kunne man eventuelt antage, at en formel hindring lå i retsplejelovens krav om fælles oprindelse. Men denne løsning bliver selvsagt uantagelig, dersom man netop tolker kravet om fælles oprindelse som værende ensbetydende med et krav om i det væsentlige ligeartede grundlag. Såfremt man derfor ikke vil gå så vidt at tilstede kumulation i den netop skitserede og lignende situationer, må der ud over kravet om ligeartet – eller i det væ-

28. Allerede *Nellemann* indså, at ligeartethed ikke i sig selv burde kunne danne basis for kumulation, Alm. del s. 346. Adskillige domme fra forrige århundrede kumulerer dog på dette grundlag, f.eks. hvor flere bønder i et sogn skyldte ydelser til præst eller degn, se henvisninger til denne praksis l. c.

29. Noget andet er, at hvis flere købere af samme slags vare gør ligeartede mangelsindsigelser gældende, kan der være grund til for retten at bestemme forenet behandling efter § 286 af sælgers spørgsmål mod køberne. Men denne bestemmelse kan kun træffes, såfremt søgsmålenes forening fra først af ikke ville stride imod § 250. Dersom en af parterne rejser indsigelse, kommer man derfor heller ikke i dette tilfælde uden om en stillingtagen til indholdet af betingelsen »fælles oprindelse«. Og uanset at en fælles behandling i det anførte tilfælde nok kunne tænkes at være hensigtsmæssig, vil man næppe efter gældende ret foreskrive samlet behandling mod protest fra partsside. Iøvrigt er det vistnok sjældent, at parterne protesterer mod samlet behandling efter § 286. Det væsentligste incitament – værnetingsinteressen – mangler jo her, hvor det drejer sig om sager, der svæver for samme ret. Om en eventuel ændring af rpl. § 286 se nedenfor s. 179.

30. *Stein-Jonas I* § 60 II nævner da også med støtte i en ældre afgørelse »Ansprüche mehrerer Käufer, die gleiche Waren unter übereinstimmenden Bedingungen gekauft haben«.

sentlige ligeartet – grundlag gøres yderligere begrænsning i kumulationsadgangen. På den anden side viser praksis tydeligt, at denne begrænsning ikke bør søges i et strengt krav om udspring i samme kontrakt eller samme retsbrud.

Efter min opfattelse findes et ikke uvæsentligt bidrag til spørgsmålets besvarelse jævnt og enkelt angivet i reskriptet af 1755, som omtales i begyndelsen af dette afsnit. Det blev – som nævnt – ved dette reskript forbudt at kumulere krav mod flere personer »uden at den cenes Debit haver nogen *Sammenhæng* men den andens.« Dette naturlige udgangspunkt i dansk ret bør vistnok ikke tabes af syne, eftersom det peger på noget fundamentalt. Man vil da også se, at i de tilfælde, hvor domstolene efter retsplejeloven er gået ud over den strenge konneksitetslære, foreligger der andet og mere end ligeartethed mellem de kumulerede krav. I 1932.1003 Ø (de 12 lejere, se ovenfor s. 167 f) var der f. eks. en naturlig forbindelse mellem kravene mod de 12 lejere, idet de som lejere i samme ejendom på en vis måde alle var medlemmer af det samme fællesskab. I 1922.496 H (injuriesagen fra Korsør, se ovenfor s. 168) bestod sammenhængen mellem de tre krav i, at den ene af de påståede injurianter samtidig var de to andres kilde. I radiopatentsagen (1940.231 H, se ovenfor s. 170 f) var den ene sagsøgte den andens eneforhandler.

Vil man imidlertid forsøge i en abstraktion at indfange, hvad der nærmere ligger i sammenhængskravet, opstår vanskelighederne. Man kan vel nok foreløbig fastslå, at den blotte omstændighed, at kravene er på samme hånd, ikke udgør tilstrækkelig sammenhæng. (I den – utilstedelige – kumulationssituation, der gav anledning til reskriptet af 1754 og senere af 1755, var kravene jo netop på samme hånd). Men derudover vil vistnok de fleste forsøg på en nærmere præcisering vise sig at kollidere med det praktiske retslivs behov. Dette kan illustreres gennem et eksempel: I den flere gange omtalte sag mod de 12 lejere (1932.1003 Ø) boede lejerne som nævnt i samme ejendom. Ville man have tilstedt kumulationen, dersom det havde drejet sig om lejerne i *to* ejendomme (og iøvrigt uændrede forhold, samme installationer o. s. v.)? Ville man have gjort det, hvis det drejede sig om mange lejere spredt i mange ejendomme, evt. i forskellige retskredse? Hvilken betydning ville det have, at installationerne ikke var helt ens, eller at en enkelt lejer gjorde gældende, at installationen var mangelfuld? Mulighederne kan ad libitum varieres videre efter en glidende skala. Et eller andet sted vil de fleste springe fra

og nægte kumulation, men det er særdeles vanskeligt på en *abstrakt* angivelse af sammenhængens beskaffenhed at basere en skarp og praktisk regel.

Man kan naturligvis afstå herfra og blot formulere reglen således, at der mellem kravene skal være en vis forbindelse (ud over den blotte omstændighed, at kravene er på samme hånd) hvorhos kravenes grundlag – dersom der ikke er fælles grundlag – skal være ligeartede eller i det væsentlige ligeartede. – En sådan formulering er imidlertid behæftet med to ulemper.

For det første kan man rejse spørgsmålet, om det i det hele taget bør være en ufravigelig betingelse, at kravenes grundlag i det væsentlige er ligeartede. I den ovenfor s. 168 f citerede afgørelse U 1943.966 Ø (forpagtningssagen) synes kravet mod S at være baseret på et retsbrudssynspunkt uden for kontrakt, medens kravet mod D hvilede på kontrakt. Alligevel antoges der at være »en sådan konneksitet« mellem kravene, at deres forening kunne tilstedes.³¹

For det andet tilslører den angivne formulering det, der efter min opfattelse må være grundsynspunktet: at kumulation bør være tilladt *dersom en fælles behandling af procestekniske grunde er mere hensigtsmæssig end behandling af hvert krav for sig*. Denne betingelse vil ofte, men ikke altid være opfyldt, når kravenes grundlag er ligeartede, idet bevisførelse og procedure da i vidt omfang vil være fælles for kravene. Omvendt kan betingelsen meget vel være opfyldt, selvom kravenes grundlag ikke er ligeartede, idet det hensigtsmæssige i forenet behandling da hyppigt vil ligge i hensynet til sagens oplysning. I U 1951.609 V (installationssagen) kunne kravenes grundlag således ikke siges at være ligeartede. Alligevel mener jeg, kumulation burde have været tilstedt, fordi placeringen af ansvaret lettest kunne ske, når de to sager oplystes under ét. Dette vil netop ofte være tilfældet i sager, der angår mangler ved nybygninger. Her vil det ikke sjældent være hovedproblemet at finde frem til en fordeling af ansvaret mellem entreprenør og leverandør, mellem flere underentreprenører indbyrdes, mellem arkitekt og entreprenør o. s. v. Og så andre hensyn kan spille ind. F. eks. bør det næppe være udelukket at inddrage i overvejelserne, om en forenet behandling i væsentlig grad vil

31. Jfr. herved også *A. Vinding Kruse: Misligholdelse* s. 261, hvor der med henblik på kumulation af krav mod sælger og dennes hjemmelsmand advares mod en for rigoristisk fortolkning af rpl. § 250.

kunne fremme rettens muligheder for at finde frem til en forligsmæssig ordning.

Herefter forekommer det rettere at formulere reglen således, at kumulation bør være tilladt, *når der består en sådan forbindelse mellem kravene, at forenet behandling af procestekniske grunde skønnes mere hensigtsmæssig end adskilt behandling*. Som vejledende kriterier (men ikke ufravigelige og heller ikke altid tilstrækkelige betingelser) herfor kan komme i betragtning kravenes fælles udspring, hel eller delvis ligeartethed i det retlige eller faktiske grundlag, hensynet til sagens oplysning og retlige bedømmelse iøvrigt, forligsmuligheder o. s. v. Et særlig tungtvejende argument for kumulation må være risikoen for modstridende afgørelser ved adskilt behandling.

Ekelöf giver i Rättegång II 352 et interessant bidrag til tolkning af den svenske konneksitetsbetingelse, der i RB 14:1 og 2 er udtrykt derhen, at kravene skal støttes på *væsentlig samme grund*.³² Heri ligger for det første – siges det – at *retsfakta*, hvorpå kravene støttes, *delvis* er de samme. Men dernæst tager Ekelöf i tolkningen af *væsentlighedskravet* afstand fra den opfattelse, at *de fleste* af disse retsfakta nødvendigvis skulle være fælles. I stedet bør man fæstne sig ved kumulationens procesøkonomiske funktion og lægge vægt på, om de fælles omstændigheder *plejer at være tvistige* i søgsmål af *den pågældende art*, (udhævet her) idet man kun da kan regne med, at kumulationen i reglen vil vise sig at medføre mere betragtelige procesøkonomiske fordele. – Selvom det ikke kommer til udtryk det pågældende sted, er baggrunden for denne fremhæven af det, der *plejer at være tvistigt* i sager af den pågældende *art*, antagelig en dobbelt: *Dels* skal der i almindelighed tages stilling til konneksitetsspørgsmålet på et tidligt stadium af sagen, hvor kun en lille del af procesmaterialet er blotlagt, *dels* forudsættes det at være af en vis værdi, at de sagsøgte i nogen grad kan forudse, ved hvilke værneting der kan blive tale om at give møde i tilfælde af søgsmål. Disse to betragtninger fører imidlertid ikke lige langt ved bedømmelsen af, i hvilket omfang man skal lægge vægten på det *typiske*. Det første synspunkt kan ikke hindre, at man i det enkelte tilfælde tager hensyn til *atypiske* fælles tvistepunkter, der foreligger oplyst på det tidspunkt, da

32. Dette konneksitetskrav gælder i modsætning til dansk ret både for objektiv og subjektiv kumulation.

konneksitetsspørgsmålet skal afgøres, hvorimod den anden betragtning i almindelighed ville udelukke, at sådanne atypiske fællesområder drages ind i den konkrete bedømmelse. Jeg er imidlertid stærkt i tvivl om, hvorvidt man skal tillægge sagsøgtes muligheder for *forud* at beregne sit værneting nogen større relevans. I de tilfælde, hvor søgsmålsgrunden er en skadegørende handling uden for kontrakt, spiller sådanne beregninger formentlig ingen rolle. Men også om de kontraktsmæssige forpligtelser gælder det vistnok, at kontrahenterne i langt de fleste tilfælde ikke gør sig nogensomhelst overvejelser om værnetingsproblemerne på det tidspunkt, da kontrakten indgås eller misligholdes. I de forholdsvis få tilfælde, hvor sådanne værnetingsovervejelser virkelig foreligger på kontraktens indgåelsestidspunkt, vil de iøvrigt ofte resultere i en udtrykkelig værnetingsaftale. – Jeg er derfor mest tilbøjelig til at se bort fra hensynet til sagsøgtes mulige forventninger på dette punkt. Omend jeg kan tiltræde, at det *typisk* tvistige fællesområde for kravene er et særdeles værdifuldt udgangspunkt for afgørelsen af konneksitetsproblemet – og i mange tilfælde det eneste, man har at holde sig til – anser jeg det for betænkeligt at lade dette synspunkt være eneafgørende. Jeg mener, det vil være praktisk, at domstolene kan tillade kumulation også i de tilfælde, hvor det allerede ved sagens begyndelse er klarlagt, at en betragtelig del af tvistepunkterne vedrørende kravene er fælles, selvom det er ganske atypisk, at netop disse omstændigheder er tvistige. Omvendt bør domstolene kunne nægte kumulation, når det er in confesso, at *typiske* fælles tvistepunkter i den konkrete sag ikke er tvistige.³³

Herefter skal jeg vende tilbage til spørgsmålet, om det bør have nogen betydning for afgørelsen, at en eller flere af de sagsøgte ved kumulationen vil blive draget bort fra hjemtinget. Det er vistnok ikke nogen ualmindelig opfattelse, at problemet i det hele taget kun opstår i sådanne tilfælde.³⁴ Den ovenfor foretagne gennemgang af praksis efter retsplejelovents ikrafttræden har imidlertid vist, at dette ikke er tilfældet. For overskuelighedens skyld kan gives følgende oversigt (tilføjjelsen efter dommene angiver, om der i det pågældende tilfælde blev statueret konneksitet eller ej):

33. Et eksempel på det sidste er givet s. 69 fn.

34. Se f. eks. *A. Vinding Kruse*: Misligholdelse s. 261: »§ 250 skal efter sin natur forhindre, at en person bliver inddraget i ham uvedkommende retssager ved et andet værneting end hans hjemting ...«

I. Tilfælde, hvor der forelå et værnetingsproblem (d. v. s. hvor en sagsøgt ville blive draget bort fra hjemtinget, dersom retten statuerede konneksitet):

1930.542 Ø (kroejendommen): ÷ konneksitet, se ovf. s. 166

1938.158 Ø (travhesten): ÷ konneksitet, se ovf. s. 163

1940.231 H (radiopatentsagen): + konneksitet, se ovf. s. 170

1943.607 V (kalvekastningssagen): ÷ konneksitet, se ovf. s. 166

1951.609 V (installationssagen): ÷ konneksitet, se ovf. s. 163 f

II. Tilfælde, hvor der intet værnetingsproblem forelå:

1922.496 H (injuriesagen fra Korsør): + konneksitet, se ovf. s. 168

1932.1003 Ø (de 12 lejere): + konneksitet, se ovf. s. 167

VLT 1944. 8 (arealmangelsagen): ÷ konneksitet, se ovf. s. 164

III. I 1943.966 Ø (forpagtningssagen): + konneksitet, fremgår det ikke, om der var noget værnetingsproblem, se ovf. s. 168 f.

Materialet er derimod ikke tilstrækkeligt omfattende til, at man kan påvise noget om, hvorvidt domstolene gennemgående lader sig påvirke i konneksitetsafgørelsen af værnetingsspørgsmålet. Kun en enkelt af de domme i gruppe I, der statuerer *manglende* konneksitet, nævner i præmisserne værnetingsproblemet (1938.158 Ø). Omvendt fremgår det som tidligere nævnt ikke af de to domme, der i gruppe II statuerer konneksitet, at man herved har taget i betragtning, at der intet værnetingsproblem forelå.

Formelt betragtes de to problemer da også af retsplejeloven som adskilte. I § 250 jfr. § 249 stilles såvel krav om, at retten skal være kompetent, som om »fælles oprindelse«, og selvom det specielle kompetenceproblem løses gennem reglen i § 245, kræver denne, at de sagsøgte »skal eller dog kan sagsøges under eet«, hvilket må forstås som en henvisning bl. a. til kravet om fælles oprindelse i § 250. Det er formentlig også mest hensigtsmæssigt at bevare dette skel mellem de to problemer. Ganske vist kan det forekomme fristende – når man først har erkendt, at konneksitetsproblemet må løses ud fra en bedømmelse af, hvad der er mest praktisk – at lade værnetingsspørgsmålet indgå i de samlede overvejelser ved f. eks. i tvivlstilfælde at lægge vægt på, om en eller flere af de sagsøgte ved en kumulation ville blive draget bort fra hjemtinget. Derved ville imidlertid konneksitetsbegrebet i betænkelig grad tabe klarhed. Medens det efter de ovenfor angivne hovedlinier

vil være muligt efterhånden på basis af tilkommende praksis at udforme relativt klare og praktikable regler om kumulationsmulighederne i de forskellige grupper af tilfælde, ville en indblanding af værnetingsspørgsmålet i overvejelserne uvægerligt føre til, at man i praksis måtte regne med to forskellige sæt regler: et, der kom til anvendelse, hvor de sagsøgte i forvejen havde fælles værneting, og et andet for de tilfælde, hvor en eller flere af de sagsøgte ved kumulation ville blive flyttet fra hjemtinget. Snarere burde man løse spørgsmålet gennem en retsplejelovsændring, hvorved sammenkoblingen af rettens beføjelse efter § 286 med betingelserne i § 250 ophævedes. Som det er i øjeblikket, kan retten efter § 286, stk. 1, bestemme, at flere for den *svævende* retssager mellem forskellige parter skal forhandles i forbindelse med hinanden, men kun når søgsmålenes forening fra først af ikke ville stride mod § 250. Dette vil bl. a. netop sige, at kravene skal have »fælles oprindelse« i den betydning, hvori dette må forstås efter § 250. Denne henvisning burde efter min opfattelse erstattes af et endnu mere elastisk hensigtsmæssighedskriterium, således at det tydeligt fremgik, at retten ikke ubetinget var bundet af det almindelige konneksitetskrav. Derved ville man opnå den fordel, at man gennem praksis efterhånden kunne udvikle et konneksitetsbegreb efter § 250, som principielt fandt samme anvendelse i alle tilfælde, altså navnlig også, hvor der måtte foreligge et værnetingsproblem. Den ovenfor s. 176 foreslåede regel kunne herefter formuleres således, at kumulation efter § 250 skulle være tilladt, når der mellem kravene bestod en sådan forbindelse, at forenet behandling skønnedes mere hensigtsmæssig end adskilt behandling, *selvom en eller flere af de sagsøgte derved måtte blive draget bort fra hjemtinget*. I de tilfælde, hvor der derefter ikke var hjemmel til kumulation efter § 250 af flere *for samme ret svævende* sager, men hvor retten desuagtet fandt, at forenet behandling ville være praktisk (idet parterne jo ikke *værnetingsmæssigt* ville generes af en kumulation), kunne man da foreskrive forenet behandling efter § 286.³⁵

35. En sådan adskillelse af de almindelige regler om *parternes* adgang til at hidføre kumulation på den ene side og rettens beføjelse til at foreskrive forenet behandling af flere *for den svævende* sager på den anden side er gennemført i adskillige fremmede landes proceslovgivning. Som eksempler kan nævnes *Sverige*: Den almindelige regel i RB 14:1 og 2 lægger vægt på, at kravene støttes på *væsentlig samme grund*, medens *rettens* beføjelse til at foreskrive forenet behandling af flere svævende sager efter 14:6 blot er betinget af, at

Om forholdet mellem § 286 og § 250 iøvrigt må i denne forbindelse erindres, at medens § 286 er rent *fakultativ* for retten (hvis afgørelse hverken kan ankes eller kæres, jfr. § 290) er § 250 *obligatorisk*. Ganske vist forbeholder § 254 rettens adskillelsesbeføjelse efter § 286 også i tilfælde, hvor der er sket kumulation efter § 250, men denne beføjelse forrykker intet m. h. t. sagens forum. Dersom f. eks. to krav er kumuleret efter § 250 jfr. § 245 i et tilfælde, hvor de anlagt hver for sig ville henhøre under forskellig domstol, og retten derefter adskiller efter § 254 jfr. § 286, vil sagerne desuagtet *forblive* ved samme domstol, hvor de nu blot behandles hver for sig.

Det er – som ovenfor nævnt – blevet gjort gældende, at en for elastisk forståelse af konneksitetsbegrebet vil kunne medføre en i forhold til den enkelte part lovlig summarisk sagsbehandling.³⁶ Omend det vil være fremgået af den her givne udformning af begrebet, at den ikke uden videre åbner parterne mulighed for kumulation af flere krav, blot fordi disse er ligeartede, kan der være grund til at vende tilbage til dette spørgsmål. Det er utvivlsomt rigtigt, at domstolene bør være opmærksomme på denne fare, som især vil være til stede ved kumulation af en større flerhed af fordringer. På den anden side åbner netop et konneksitetsbegreb som det opstillede mulighed for frasortering af de tilfælde, hvor forenet behandling på grund af kravenes individualitet skønnes upraktisk. Men navnlig har domstolene i § 286 jfr. § 254 et fortrinligt korrektiv over for en for vidtgående kumulation. Medens afgørelsen af spørgsmålet om parternes adgang til kumulation så vidt muligt må træffes

foreningen er »*till gagn för utredningen*«. Efter norsk tvistemålslov § 68 kan subjektiv kumulation efter partsbegæring som tidligere nævnt ske bl. a., når de faktiske og retlige grunde for de fremsatte krav er *de samme eller væsentlig ligeartede*, medens retten efter § 98 kan forene flere sager til fælles forhandling og eventuelt fælles afgørelse, når behandlingen derved kan »*lettes eller paa-skyndes*« (forudsat den ene part er den samme i alle sager). Parternes kumulationsadgang efter tysk ret ligger tæt op af den norske regel (ZPO §§ 59–60). hvorimod den til dansk rpl. § 286 svarende adgang til forening af svævende sager betinges af, at kravene står »*in rechtlichem Zusammenhang*« eller havde kunnet gøres gældende under én proces (ZPO § 147). Om den nærmere forståelse af begrebet retlig sammenhæng kan bl. a. henvises til Stein-Jonas I § 147 I 2 jfr. § 33 V 2. Angående muligheden for efter de her nævnte svenske, norske og tyske – til dansk rpl. § 250 svarende – regler at drage sagsøgte bort fra hjemtinget, se nedenfor s. 244 ff.

36. Frost U 1942 B s. 67.

ved sagens begyndelse og ofte blot på grundlag af parternes påstande og anbringender, vil rettens adskillelsesbeføjelse efter § 286 kunne udøves på et hvilket som helst tidspunkt inden domsforhandlingen og vel endda efter omstændighederne under denne, således at man herigennem kan tage hensyn til opdukkede omstændigheder, der nu gør adskilt behandling formålstjenlig.

5. *Specielt om aktiv, subjektiv kumulation.*

Der er i det foregående udelukkende talt om den *passive*, subjektive kumulation, d. v. s. en forening af krav mod flere *sagsøgte*. Det er naturligt – i betragtning af emnet for nærværende fremstilling – at hovedinteressen har samlet sig om denne kumulationsform, der bliver aktuell ved adcitation (herom nedenfor). Herefter skal konneksitetsspørgsmålet ved den *aktive* subjektive kumulation, altså forening af flere *sagsøgers* krav, blot strejfses. Betingelserne for de to kumulationsformer er efter retsplejeloven de samme (§ 250 jfr. § 249). Også sagsøgernes krav skal altså – såfremt der rejses indsigelse mod kumulationen – have »fælles oprindelse«. I praksis frembyder denne side af konneksitetsproblemet imidlertid tilsyneladende ingen større vanskeligheder, hvilket utvivlsomt hænger sammen med dels, at disse situationer er betydeligt sjældnere end de passive kumulationer, dels, at der her sædvanligvis ikke er noget værnetingsproblem. (De trykte afgørelser, som den aktive, subjektive kumulation har givet anledning til, drejer sig hovedsagelig om det almindelige kompetenceproblem, herunder især spørgsmålet, om kravene skal for underret eller landsret.³⁷) Med den udformning, der ovenfor er givet konneksitetsbegrebet, vil det formentlig uden ulempe kunne anvendes også på den aktive kumulation.

6. *Terminologi.*

I det foranstående er gennemgående benyttet udtrykket »konneksitet« om den forbindelse, der må være mellem fordringerne, for at retsplejelovens krav om »fælles oprindelse« kan siges at være opfyldt. Jeg har ikke på indeværende tidspunkt villet bryde med en terminologi, der er hævd-

37. Se f. eks. U 1945.106 H, 1950.554, 1952.870 og 1952.1088.

vunden i teori og praksis. Det er imidlertid et spørgsmål, om man ikke før eller senere bør tage dette skridt. Uanset om man iøvrigt vil kunne tiltræde den udformning, begrebet her er undergivet, kan der ikke læn- gere – på baggrund af den foreliggende praksis – herske nogen tvivl om, at konneksitetsbegrebet inden for den subjektive kumulationslære har fået et andet og videregående indhold, end tilfældet er ialfald inden for den *materielle* modregningslære og formentlig også inden for den processuelle modkravslære. Selv under anerkendelse af begrebets rela- tivitet er det derfor ikke hensigtsmæssigt at benytte samme terminologi i disse tilfælde. Adskillige domme taler om »fælles oprindelse« eller »sådan fælles oprindelse«, hvilket er nærliggende, eftersom retsplejeloven benyt- ter terminologien fælles oprindelse. Som tidligere nævnt betjener rets- plejeloven sig imidlertid af den samme udtryksmåde i § 280, der handler om modkrav, og udtrykket fælles oprindelse er derfor lige så belastet som udtrykket konneksitet. Det er ikke helt let at finde et udtryk, som på tilfredsstillende vis dækker begrebet. Man kunne eventuelt benytte ordet forbindelse. Man kunne også følge den enkle anvisning, der er nedlagt i reskriptet af 1754 og tale om »sammenhæng«. ³⁸

B. Konneksitetsproblemet ved adcitation.

Selvom retsplejeloven ikke udtrykkelig siger det, er det som tidligere omtalt almindeligt antaget, at betingelserne for subjektiv, oprindelig kumu- lation også må være opfyldt i adcitationstilfælde. Selvom denne antagelse ialfald i nyere tid kun har refereret sig til den i retsplejeloven omtalte adcitationsform (§ 253), må tilsvarende betingelser antagelig opstilles også for andre adcitationsformer i det omfang, disse måtte blive god- kendt i praksis eller eventuelt indført ved lovændring. Om betydningen heraf henvises for de øvrige kumulationsbetingelsers vedkommende til bemærkningerne ovenfor i § 2 og specielt, for så vidt angår værnetings- problemet, til § 11 nedenfor.

Konneksitetsproblemet ved sagsøgerens senere tilstævning af tredje- mand (§ 253-adcitation) vil sjældent frembyde specielle vanskeligheder. Denne adcitation vil endog kunne bringes i anvendelse i mange tilfælde, selvom man fastholder det tidligere omtalte snævre konneksitetsbegreb.

38. Jfr. fra før rpl. SHT 1917.28 (nedenfor i note 39).

Forlader man imidlertid – som den ovenfor refererede praksis tyder på – dette ved den oprindelige kumulation, er der intet, der taler for at opretholde det ved den efterfølgende.³⁹ En sådan udvidet kumulationsadgang vil endvidere kunne få speciel interesse i visse regressituationer, hvilket vil blive omtalt i § 16.

Ved adcitation af regrespligtig tredjemand udenfor § 253-tilfældene får det liberale konneksitetsbegreb større selvstændig betydning. Hvis man her fastholdt det traditionelle begreb, ville sagsøgte kun i meget beskedent omfang have mulighed for adcitation. Undtagelsesvis ville dog også her betingelsen kunne være opfyldt. Hvis f.eks. to skadevoldere er ansvarlige for samme skade, men kun den ene sagsøges, vil denne kunne have interesse i at adcitere den anden skadevolder for at få regressen mod ham fastlagt. I et sådant tilfælde er det strenge konneksitetskrav opfyldt, idet fordringerne kan siges at udspringe af samme retsbrud.⁴⁰ Situationen er imidlertid karakteristisk derved, at sagsøgeren her kunne have sagsøgt den adciterede, og springet til en adcitation fra sagsøgtes side er derfor ikke særligt stort.

I de fleste andre regressituationer vil det være anderledes. Med den klassiske terminologi⁴¹ ville man f.eks. næppe sige, at kreditors krav

39. Jfr. fra før rpl. SHT 1917.28: Sælger og køber af forsendt gods sagsøgte et forsikringsselskab til dækning af skade ved opbringelse og beslaglæggelse af godset. Under sagen adciterede sagsøgerne det rederi, med hvis skib godset var befordret, idet forsikringsselskabet havde gjort gældende, at kaptajnen ikke behørigt havde fulgt visse instrukser om sejlroute. Adcitatus protesterede mod adcitationen, men fik ikke medhold, idet spørgsmålet om adcitati ansvar ansås at stå i en *sådan sammenhæng* med spørgsmålet om forsikringsselskabets pligt til at betale forsikringssummen, at adcitationsspørgsmålet var hjemlet »*såvel af hensigtsmæssighedshensyn som gennem lovforskrifter.*« Cfr. muligvis den i HRT 1951.85 omtalte byretsdom af 19/12 1944: En sukkerroekøber K sagsøgte en gårdejer, der ifølge en – urigtig – oplysning fra en kommissionær skulle have solgt et parti roer til K. Under sagen medindstævntes kommissionæren, der imidlertid påstod afvisning og fik medhold. Det fremgår ikke, hvormed afvisningspåstanden begrundedes, men det må vel formodes, at kommissionæren netop procederede på manglende konneksitet.

40. Adcitationsbehovet kan i og for sig også tænkes at foreligge, selvom begge skadevoldere stævnes, men dette problem er blevet mindre aktuelt, efterhånden som man i praksis er kommet ind på at afgøre regresspørgsmålet i sådanne tilfælde.

41. Helt fast har denne ikke været. *Nellemann* taler således (Alm. del s. 345) om, at »den Enes Retsforhold ... har *factisk* Udspring og Oprindelse tilfældes med den Andens« f.eks., når erstatning kræves i anledning af den samme

mod den simple kautionist udspringer af samme retsforhold som kautionistens regreskrav mod hovedskyldner, eller at købers vanhjemmelskrav mod sælger udspringer af samme retsforhold som sælgers regreskrav mod hjemmelsmanden. Disse eksempler kan imidlertid tillige tjene til at belyse det kunstige og vilkårlige i en sådan terminologi. Man kan med lige så stor føje gøre gældende, at såvel kreditors krav mod kautionisten som dennes regreskrav mod hovedskyldner »udspringer« af samme forhold, nemlig hovedskyldners misligholdelse, i vanhjemmelsituationen »udspringer« begge krav af den foreliggende vanhjemmel o. s. v. Som et kuriosum, der allerbedst illustrerer det lidet vejledende i kriteriet »fælles udspring« kan nævnes, at *Nellemann*, der som kumulationsbetingelse tilsyneladende krævede, at fordringerne skulle udspringe af samme kontrakt eller af samme retsbrud⁴² netop f. s. v. angik *regressøgsmål* antog, at disse havde den fornødne konneksitet med hovedsøgsmålet.⁴³ Når *Nellemann* alligevel ikke ville tilstede adcitation af f. eks. den regrespligtige, skyldtes det som tidligere nævnt i første række, at et sådant regressøgsmål efter hans opfattelse var den oprindelige sagsøger uvedkommende. *H. Munch-Petersen* omtaler heller ikke konneksitetsproblemet som nogen hindring for inddragelse af regreskrav under et hovedsøgsmål.

Fremfor således at drøfte, hvad der egentlig danner »udspring« for de forskellige krav, synes også i regressituationer et hensigtsmæssighedsbetonet konneksitetsbegreb at være at foretrække. Heller ikke i disse situationer vil dette komme i strid med retsplejelovens ordlyd. I de ovennævnte situationer vil man med største lethed kunne påvise en eller anden »fælles oprindelse«, det være sig en skadegørende handling, ikkeopfyldelse af en pengeforpligtelse, eksistensen af vanhjemmel o. s. v. Det afgørende synes derfor også her at burde være, om der mellem hovedkravet og regreskravet består en sådan sammenhæng, at forenet behandling af proces tekniske grunde skønnes mere hensigtsmæssig end adskilt

handling, eller når flere indtaler krav, som har et fælles retsfundament, såsom arv og interessentskab. *H. Munch-Petersen* (II s. 112–14) opstiller som betingelse, at der skal ligge et *fælles retsforhold til grund for kravene*, og andetsteds, at *den materielle retsgrund* er fælles.

42. Alm. del s. 345.

43. Procesmaaden s. 285.

behandling.⁴⁴ (Som det nærmere vil blive påvist i § 11 om værnetingsproblemet bør dette også gælde, selv om den adciterede derved vil blive draget bort fra sit hjemting, omend det kan diskuteres, om dette led af sætningen forudsætter en lovændring). Som vejledende kriterier vil de samme omstændigheder som nævnt ovenfor under III A 4 kunne komme i betragtning, altså f. eks. hel eller delvis ligeartethed i det retlige eller faktiske grundlag, hensynet til sagens oplysning eller retlige bedømmelse iøvrigt, forligsmuligheder etc. – Selve regresmuligheden vil i mange tilfælde indicere den fornødne konneksitet.

§ 11. Værnetingsproblemet

I. HJEMTING, VÆRNETING OG RETSKREDSINDELING

Langt tilbage i tiden har det i de forskellige landes ret været hovedreglen, at søgsmål skal anlægges ved det ting, hvor sagsøgte har hjemsted. Sagsanlægget betragtes som et angreb, hvis berettigelse eller ikkeberettigelse først er givet med sagens udfald, og sagsøgte har derfor rimeligt krav på den fordel, det indebærer at føre sagen ved sit hjemsteds domstol. Som en selvfølgelighed blev dette synspunkt også lagt til grund for retsplejeloven. Allerede i bemærkningerne til 1877-udkastet advares dog mod at tillægge hjemtinget for stor betydning, og den tidligere

44. Fra praksis før rpl. se f. eks. U 1898.505: En lejer, som ikke havde kunnet flytte ind i den af ham lejede butikslighed, fordi den forrige lejer ikke var flyttet ud, sagsøgte husejeren til tilbagebetaling af forudbetalt husleje og erstatning. Husejeren adciterede med sagsøgerens samtykke den forrige lejer, der krævede adcitationssøgsmålet afvist, *dels* fordi han *som stående uden for retsforholdet mellem hovedsagens parter* ikke fra begyndelsen af kunne have været stævnet som part i hovedsagen, *specielt ikke til tilbagebetaling af den af sagsøgeren til sagsøgte forudbetalte leje*, *dels* fordi adcitationssøgsmålet var i *strid med forbudet mod subjektiv kumulation*. Adcitatus fik imidlertid ikke medhold heri, og under henvisning til, at sagsøgeren havde samtykket i adcitationen og til, at *den fornødne materielle sammenhæng mellem hoved- og adcitationssøgsmål* måtte anses at være til stede, fremmedes adcitationssøgsmålet. – Cfr. p. d. a. s. U 1876.887, hvor den *oprindelige sagsøger* protesterede mod adcitationen og fik medhold til trods for, at adcitationssøgsmålet på det tidspunkt i virkeligheden var fuldstændig oplyst og uddebatteret. Dommen er interessant ved en henvisning i noten s. 888 til praksis og teori vedrørende *kontra-søgsmål*, se ovenfor s. 160 f.

procesordning kritiseres for sine alt for få og stærkt begrænsede undtagelser fra hjemtingshovedreglen. Der peges herved især på den *sammenlignet med fortiden langt lettere samfærdsel samt på den udstrakte brug af sagførerbistand*.¹ De undtagelsesregler, der i dette udkast bragtes i forslag var så vidtrækkende, at de utvivlsomt, såfremt de var blevet gennemført, ville have gjort undtagelsesområdet til praktisk hovedregel. Navnlig var 1877-udkastets § 25 i så henseende revolutionerende ved at tillade søgsmål angående opfyldelse af retshandler anlagt ved opfyldelsesstedets værneting, vel at mærke uden den begrænsning, som senere blev indført, og hvorefter det var en betingelse, at sagsøgte ved stævningens forkyndelse opholdt sig i den pågældende retskreds. Efter som pengeskyld sædvanligvis skal betales hos kreditor, ville denne regel – taget efter ordene – have flyttet de fleste inkassosager til kreditors værneting, og hjemtingssynspunktet måtte da i realiteten siges at være forladt. Som bekendt gik det ikke således. I 1899-udkastet – der i denne henseende stort set blev lovfæstet – nærede man betænkelighed ved så vidtgående afvigelser fra det traditionelle udgangspunkt, og omend retsplejeloven kom til at indeholde adskillige nye værnetingsregler, som ikke kendtes i tidligere dansk ret, blev hovedreglen om sagsanlæg ved sagsøgtes hjemting dog opretholdt. Der er næppe heller grund til at påregne, at dette grundsynspunkt foreløbig vil blive forladt. Ganske vist er det en kendsgerning, at sagsøgeren får medhold i sin påstand i langt de fleste pådømte civile sager,² men denne omstændighed giver ikke grund til at ændre det principielle udgangspunkt. Langt den største del

1. 1877-motiver s. 30–31.

2. I femåret 1946–50 fik sagsøgeren medhold i sin påstand i 87.8 % af samtlige *pådømte* underretssager og delvis medhold i 4.7 %, medens der kun skete frifindelse i 4.6 % og afvisning i 2.9 % (statistiske meddelelser 4. rk., 146. bind, 3. hæfte, 1957, s. 15). Ved landsretterne var de tilsvarende tal: Helt medhold 42.1 %, delvis medhold 27.4 %, frifindelse 27.7 % og afvisning 2.8 % hvilket for samtlige sager (underrets- og landsretssager) giver tallene: Helt medhold 87 %, delvis medhold 5.1 %, frifindelse 5 % og afvisning 2.9 %. Af samtlige *anlagte* under- og landsretssager blev 56.5 % *pådømt*, 14.8 % forligt i retten og 28.7 % hævet. Der er imidlertid ingen tvivl om, at en meget stor del af de forligte sager er blevet forligt på vilkår, der helt eller delvis stemmer med sagsøgerens påstand, ligesom en væsentlig del af de hævdede sager er blevet hævet, enten fordi sagsøgerens krav er blevet opfyldt, eller fordi der er indgået udenretligt forlig. Efter forligskommissionernes ophævelse er antagelig forligsprocenten ved domstolene blevet noget højere.

af de sager, hvori sagsøgeren helt eller delvis får medhold, er deciderede incassosager, der føres med det hovedformål at tilvejebringe eksekutionsfundament for fordringer, om hvis materielle berettigelse der ikke hersker tvivl.³ Disse sager frembyder værnetingsmæssigt ikke noget større problem. Deres behandling er rent ekspeditionsmæssig, og sagsøgte behøver end ikke at give møde.⁴ For sagsøgerens vedkommende er det temmelig underordnet, om en sådan sag foretages i den ene eller anden retskreds.⁵

Det er imidlertid ikke muligt at se på forhånd, om en retssag hører til denne klare kategori, og bl. a. derfor bør hjemtingsregelen utvivlsomt opretholdes.⁶ I alle de mindre incassosager, hvor debitor har en

3. I femåret 1946–50 afsluttedes 72.8 % af de ved underretterne afgjorte gælds- og erstatningssager inden 1 måned fra *berammelsen*, hvilket vil sige at langt de fleste af disse sager er blevet optaget til dom på første tægtedag. I samme tidsrum blev 20.8 % afsluttet mellem 1 og 3 måneder efter *berammelsen*. Også denne gruppe indeholder utvivlsomt en hel del sager, der er blevet optaget på inkaminationsdagen, idet der almindeligvis først afsiges dom en vis tid efter optagelsen, ligesom *berammelsesfristen* i al fald i en del retskredse er op imod en måned eller mere (l. c. s. 17–18).
4. Det må dog erkendes, at, selvom det *retligt* forholder sig så enkelt, ligger det rent faktisk lidt anderledes, idet borgerne i almindelighed ikke er klar over denne virkning af udeblivelse på første tægtedag. Ikke helt uden grund (før 1953 fik indklagede bøde for at udeblive fra forligskommissionen) frygter mange sagsøgte for ubehagelige virkninger af udeblivelse *ud over* den blotte afsigelse af udeblivelsesdom. Der burde derfor i enhver stævning indgå en passus, der klart tilkendegav sagsøgte, *at* han ikke behøver at møde, dersom han anerkender kravets rigtighed, og *at* omkostningerne ikke bliver større, fordi han udebliver. Mange arbejdstimer ville blive sparet for samfundet ved denne simple foranstaltning. At sagsøgte ved at møde op har en mulighed for at opnå en afdragsordning, der fikses i et retsforlig, er ikke noget afgørende argument herimod. Hvis sagsøgtes afviklingstilbud tilfredsstillende sagsøgerens advokat, vil sagsøgte altid kunne opnå den samme ordning uden retligt, og i modsat fald vil sagsøgeren under alle omstændigheder insistere på dom.
5. Ganske vist stiller sagen sig salærmæssigt noget forskelligt, idet advokaterne sædvanligvis forhøjer incassosalæret med 1/3, når sagen skal passere to advokater, hvilken tredjedel ikke kan afkræves debitor og derfor må betales af kreditor. Denne ulempe *kan* imidlertid undgås – og undgås i praksis af mange større virksomheder – ved at man sender incassosagen direkte til en advokat i debtors retskreds.
6. Det bør i denne forbindelse fremhæves, at, selvom de sager, der falder ud til afvisning eller frifindelse, *procentuelt* udgør en meget beskednen del af samtlige pådømte civile retstvister, er deres absolutte antal dog temmelig stort. Således skete der i 1946–50 afvisning eller frifindelse i 20.744 pådømte underretssager.

eller anden ubetydelig eller ukompliceret indsigelse, ville det være en uforholdsmæssig stor ulempe for ham at skulle møde ved advokat i fremmed retskreds, ligesom det i strid med sagsøgerens interesse ville sinke sagens behandling, dersom den derefter skulle udsættes til subsidiær afhøring af sagsøgte ved dennes hjemting. Erfaringsmæssigt medfører det ikke tilsvarende ulemper at gå den modsatte vej. I et meget stort antal sager benytter man i praksis den fremgangsmåde at lade sagsøgerens advokat forelægge de af sagsøgte fremsatte indsigelser *udenretligt* for sagsøgeren, og meget ofte klares problemet derefter uden subsidiær afhøring af sagsøgeren ved, at dennes advokat i næste retsmøde helt eller delvis imødekommer indsigelsen, fremsætter forligstilbud, fremlægger yderligere dokumentation, afæsket regnskab o. l., eller blot ved, at sagsøgeren efter et skøn over bevisets stilling afviser indsigelsen uden dokumentation og fastholder sin påstand.

I alle de lidt mere komplicerede sager, hvor der virkelig foreligger retlige eller faktiske tvivlsspørgsmål af en vis dimension, melder interessekonflikten sig derimod i henseende til værneting. Sagsøgeren har nu en væsentlig interesse i, at sagen foretages ved hans eget værneting, hvor hans egen faste advokat kan tage sig af den, hvor han selv kan overvære retshandlingerne, være til stede ved domsforhandlingen o. s. v. alt sammen uden større ulempe. Og en ganske tilsvarende interesse har sagsøgte i, at sagen foretages ved hans hjemting. Men i disse tilfælde melder tillige den traditionelle begrundelse for hjemtingsregelen sig med fuld styrke: Sålænge sagen ikke er afgjort, kan man ikke vide, om sagsøgerens krav er berettiget, og hovedregelen bør derfor formentlig stadig være, at sagsøgte indrømmes den fordel, der utvivlsomt ligger i at føre sagen ved hjemtinget.⁷

Imidlertid er det forlængst anerkendt, at en række særlige grunde kan tilsige fravigelser fra denne hovedregel. Det er ikke muligt at give noget sammenfattende udtryk for de kriterier, der her kan komme på tale.⁸ Derimod kan der være grund til at fremhæve et forhold, som

Til sammenligning kan tjene at sagsøgeren uden for gælds-, erstatnings-, veksel- og checksager i samme tidsrum fik helt eller delvis medhold i 28.859 tilfælde.

7. Cfr. *Ekelöf: Rättegång* II 209, hvor betimeligheden af »actor sequitur forum rei« drages i tvivl.

8. Angående faderskabssager se nu rpl. § 456c som ændret ved 1. 201 18/5 1960, hvorefter *moderens* hjemting som hovedregel skal være rette værneting.

man vistnok ikke har været tilstrækkelig opmærksom på i debatten om værnetingsproblemerne. Når man har opstillet som hovedregel, at sagsøgte skulle indstævnes for sit hjemting, har man altid fulgt en ganske fast definition af hjemtingsbegrebet, nemlig *den retskreds, hvori sagsøgte har sin bopæl* (rpl. § 235). Derved har man som en selvfølgelighed *knyttet værnetingsspørgsmålet til landets inddeling i retskredse*. Man har tilsyneladende ikke på noget tidspunkt været opmærksom på, at denne sammenkobling i og for sig ikke er logisk nødvendig, og at den i al fald i visse tilfælde er uhensigtsmæssig. Nogle få bemærkninger om retskredsinddelingens historie og baggrund kan tjene til at belyse dette.

Fra omkring 1870 og frem til retsplejelovens ikrafttræden i 1919 var landet uden for København inddelt i ca. 130 underretskredse med hver sit tingsted. Eftersom et af hovedpunkterne i retsplejereformen var adskillelsen af politi- og domsmyndighed, hvilket betragtedes som en betydelig affære, opstod tidligt tanken om en væsentlig indskrænkning i retskredsens og dermed underdommerembedernes antal, hvilket tillige ansås rimeligt begrundet i dommerembedernes reducerede arbejdsbyrde. I det forslag, der blev anvist den 1. januar 1868 nedsatte kommission som forhandlingsgrundlag, var antallet af underretskredse således radikalt nedskåret til 46. Kommissionen fandt dog denne nedsættelse for vidtgående, og 1876-udkastet (§ 2) indeholdt forslag om inddeling i ikke under 50 og ikke over 58 kredse uden for København, hvorhos man foreslog, at de derved overflødiggjorte hovedtingsteder i almindelighed skulle bevares som bidingsteder for ikke at påføre befolkningen væsentligt forøget besvær med hensyn til adgangen til tingsted. I 1899 – org. udk. fandt man også denne nedskæring for drastisk og foreslog i langt højere grad den bestående inddeling bevaret gennem opdeling i 106 by- og herredsretskredse uden for København. (§ 14). Eftersom de fleste sammenlægninger efter dette forslag kun bestod i, at et birk eller herred blev sammenlagt med den købstad, hvori det allerede efter den bestående ordning havde sit tingsted, eller at to herreder, der havde tingsted i samme købstad, blev sammenlagt, indebar forslaget ikke store faktiske ændringer i befolkningens adgang til hovedtingsted.⁹ Som begrundelse for denne mere konservative løsning fremhævede kommissionen de mange forskellige anliggender fra det daglige, borgerlige liv, som varetoges af under-

9. 1899-org. udk. sp. 13–14.

dommer, underøvrighed og politimester. Efter den dagældende retsorden var det en og samme person, der fungerede i samtlige disse embeder. Efter de forskellige forslag og også 1899 – org. udk. skulle der ganske vist – i overensstemmelse med grundlovens krav om retsplejens adskillelse fra forvaltningen – ansættes særlige politimestre, til hvem også de almindelige underøvrighedsforretninger tænktes henlagt. Men politikredsene skulle efter forslagene falde sammen med retskredsene. Den for alle parter mest praktiske ordning ville da være, at politimesteren havde sit kontor i samme by og om muligt i samme bygning, hvor tingstedet var. Som følge heraf måtte beboerne også fremtidig i vidt omfang henvende sig på det sted, hvor underretten holdtes, ikke blot når de skulle møde som parter, vidner eller skønsmænd under en proces, men endvidere når de skulle rekvirere foged- eller tvangsauktionsforretning, møde til forlig, møde under skiftebehandling, have dokumenter tinglæst eller forsynet med notarialattestation, foretage dødsanmeldelser, firmaanmeldelser, anmeldelser efter værnepligtsloven, søge bevillinger o. s. v. o. s. v. En flytning af tingstedet kunne desuden virke besværlig for en række andre myndigheder, der skulle samvirke med de ovennævnte. Fremdeles ville for mange advokater tingstedets flytning betyde bortfald af en væsentlig forudsætning for deres virksomhed på det sted, hvor de havde nedsat sig. Det hævdes endog af kommissionen – og måske ikke helt med urette – at »for adskillige mindre købstæder, der kæmper hårdt for at holde sig oppe, vil det at fratage dem deres eget tingsted, omtrent være det samme som at give dem dødsstødet«. ¹⁰

Tanken om lighed mellem politi- og retskredse i antal og område beholdtes helt frem til det regeringsforslag, der i januar 1914 fremsattes for rigsdagen, og som gik ud på en opdeling af landet i 70 retskredse og lige så mange politikredse. Først ved den affattelse, forslaget fik ved 3. behandling i folketinget i samlingen 1913–14, opgav man dette princip og opererede nu med en inddeling i 83 retskredse og 55 politikredse. Denne fremgangsmåde blev som bekendt den endelige og – i overensstemmelse med visse ændringer foreslået af landstinget – gik retsplejeloven endelig igennem i samlingen 1915–16 med den inddeling, der kom til at danne udgangspunktet for de senere mang-

10. 1899-org. udk. sp. 15.

foldige forskydninger i kredsinddelingen: 88 underretskredse uden for København og 65 politikredse.

Det bør imidlertid bemærkes, at trods denne i forhold til den bestående ordning ret rigoristiske nedskæring i retskredsenes antal (fra 131 til 89) kom så langt den overvejende del af befolkningen ikke af den grund til at bo længere fra deres tilvante tingsted end tidligere, idet man praktisk taget overalt, hvor en sådan afstandsforøgelse ellers ville være blevet konsekvensen, opretholdt de tidligere hovedtingsteder som bitingssteder. Den tanke, som allerede 1876-udkastet indeholdt i så henseende, blev altså bibeholdt til trods for, at man i mellemtiden havde opgivet at bevare kongruensen mellem rets- og politikredsinddelingen, hvilket medførte, at en lang række af de anliggender, som borgerne tidligere kunne få ordnet på tingstedet, nu måtte forelægges for andre myndigheder. Trods de allerede dengang notorisk forbedrede samfærdselsmuligheder og uagtet, at ikke nær så stærke grunde iøvrigt talte for dette vidtgående hensyn til befolkningens vaner, blev man altså i realiteten stående ved en tingstedsordning, der i forhold til befolkningen stort set svarede til den, der bestod omkring 1870.

Senere er der sket mangfoldige forskydninger i retskredsinddelingen. Talrige enkeltsogne er blevet flyttet fra en retskreds til en anden, nogle retskredse er blevet sammenlagt, adskillige er delt, og helt nye er blevet oprettet. Genforeningen i 1920 tilførte landet yderligere 9 underretskredse, som igen senere har været underkastet ændringer. Alle disse ændringer har næsten uden undtagelse optaget sindene stærkt. Den lokale befolkning har taget livlig del i de forudgående diskussioner og givet udtryk for stærke interesser i bevarelse af den bestående ordning eller indførelse af en ny, der gav bekvemmere adgang til tingsted. Herudover har adskillige andre interesser været engageret: Samfundets rent økonomiske interesser, interessen i bedre muligheder for at skabe en kvalificeret dommerstand, dommerfuldmægtigenes advancementsinteresser, advokaternes erhvervsinteresser etc.

Hele vejen igennem denne udvikling fra de første forslag over den gennemførte retsplejelov til tilstanden i dag har værnetingsreglerne mekanisk fulgt de mangeartede ændringer. Lige fra starten har det været forudsat som noget selvfølgeligt, at den løsning, man til enhver tid – dikteret af de mest forskelligartede og ofte særdeles komplicerede hensyn – fandt frem til i henseende til retskredsinddeling, tillige eo ipso

skulle besvare spørgsmålet om, hvad der skulle forstås ved sagsøgtes hjemting.

Ved ændringsloven nr. 56 af 21/3 1956 fastsættes inddelingen nu til 106 underretskredse inklusive København. Denne inddeling er endnu ikke ført helt igennem, og hvor stort antallet af bitingsteder vil være efter den »endelige« gennemførelse af inddelingen, er svært at over-skue. Men når henses til, at der for tiden er 37–38 bitingsteder, og når man endvidere foretager den fornødne korrektion m. h. t. de sønderjyd-ske landsdele, vil det ses, at der sammenlignet med ordningen omkring 1870 i al fald ikke bliver færre tingsteder, snarere flere.

Dette vil igen sige, at hele den enorme udvikling i samfærdselsmu-lighederne, der har fundet sted i de sidste 90 år i virkeligheden er gået sporløst hen over værnetingsreglerne, herunder hjemtingsreglen.

Hermed skal naturligvis ikke være antydnet, at man burde have be-tragtet det som en selvstændig opgave at bibeholde befolkningens van-skeligheder ved at komme til nærmeste tingsted. Ingen misunder borgerne den lettelse, udviklingen i samfærdselsmulighederne har hidført også i denne henseende, ligesom det ikke skal bestrides, at der findes adskillige egne i landet, hvor det at komme til nærmeste tingsted den dag i dag betragtes som et kompliceret forehavende, der kræver mindst en arbejds-dag afsat. Det kan endvidere forekomme indlysende, at man efter den be-stående ordning med så og så mange tingsteder knytter sagsøgtes frem-møde for retten til det af tingstederne, der ligger nærmest ved hans bopæl.

Alligevel er det et spørgsmål, om man ikke med fordel kunne have benyttet sig af udviklingen til at udarbejde værnetingsreglerne noget mere smidigt. Det bør i denne forbindelse erindres, at ikke blot den al-mindelige hjemtingsregel i rpl. § 235, men *alle* værnetingsreglerne er knyttet til retskredsinddelingen. Dette betyder f. eks., at dersom A i kraft af en af værnetingsreglerne kan stævne B i en bestemt herreds-kreds X, har han – fraset anvendelsen af andre specielle værnetingsregler – ingen mulighed for mod B's protest at stævne denne i en tilstødende herreds- eller byretskreds, end ikke selvom denne har tingsted i samme by, ja måske i samme bygning som kreds X. Som oftest kan dette være A ganske ligegyldigt, men undertiden kan en sådan stivhed i vær-ne-tingsreglerne være upraktisk. Der kan forekomme tilfælde, hvor det kunne tjene et fornuftigt formål at indbringe en sag i en tilstødende retskreds,

hvor den med fordel kunne behandles i forbindelse med eller dog kontinuerligt med en anden sag, med hvilken den har visse fælles berøringsflader. Såfremt kumulationsbetingelserne efter § 250, jfr. § 249 og § 245 er opfyldt, kan den ønskede samling tilvejebringes ad denne vej, men dels er det ikke altid let på forhånd at bedømme, om disse betingelser – navnlig konneksitetsbetingelsen i § 250 – er opfyldt, dels kan det naturligvis tænkes, at de ikke er det, uagtet at i al fald behandling for samme domstol alligevel ville være hensigtsmæssig. § 286 om *rettens* adgang til at foreskrive forenet behandling af flere sager, kan ikke anvendes, idet denne bestemmelse forudsætter, at sagerne i *forvejen* verserer for samme domstol, hvorhos det iøvrigt også efter denne regel er en betingelse, at foreningen ikke fra først af ville stride mod § 250.¹¹

Et enkelt eksempel kan tjene til belysning af problemet: B har leveret varer af en bestemt kategori til kunder spredt over et område, der dækker 2–3 sammenstødende retskredse. En kunde C nægter at betale købesum under påberåbelse af en mangel og indstævnes af B for retten. Nu sagsøger en eller flere af de øvrige kunder B til tilbagebetaling af allerede erlagte købesummer under henvisning til samme mangel. I det mindste i de tilfælde, hvor sagen mod C behandles ved et tingsted i samme by, hvori sagerne mod B indbringes, burde de sidste søgsmål kunne indbringes for samme domstol som den, der behandler sagen mod C. Men hvis B og C ikke bor i samme retskreds er denne fornuftige løsning uopnåelig uden B's medvirken.

Man burde vistnok overveje en ændring af retsplejeloven i al fald således, at en sagsøgt kunne indstævnes for en domstol, der har tingsted i den by, hvori der tillige ligger tingsted for den retskreds, sagsøgte efter de nugældende værnetingsregler hører til. Adgangen til at benytte et sådant »naboværneting« måtte naturligvis af ordenshensyn være betinget af, at sagsøgeren kunne anføre fornuftige grunde for sit ønske.¹²

11. Om det u hensigtsmæssige i denne sammenkobling mellem § 286 og § 250 se iøvrigt ovenfor s. 179.

12. Det er en beslægtet tanke, der har fundet udtryk i rpl. § 171, stk. 1, hvor efter ingen i regelen er pligtig at møde som *vidne* i borgerlige sager uden for den underretskreds, i hvilken han bor eller opholder sig, *medmindre han ønskes ført ved et tingsted, der er beliggende i samme by* som tingstedet for den nævnte underretskreds.

Det er endog et spørgsmål, om ikke princippet uden større ulempe kunne udvides, således at man opererede med større »værnetingskredse« hver omfattende flere sammenstødende retskredse *selvom* disse ikke havde tingsted i samme by.¹³ I al fald i de tættere beboede dele af landet, hvor trafiknettet er tilsvarende intensivt udviklet, kunne sådanne værnetingskredse uden større skade etableres.

Det ville ligge udenfor rammerne af fremstillingen her at forfølge dette spørgsmål videre i almindelighed. Derimod kan det anførte tjene som baggrund for behandlingen af det særlige værnetingsproblem, der opstår i forbindelse med adcitation.

II. VÆRNETINGSPROBLEMET VED ADCITATION

A. Formelle betragtninger.

Det er ovenfor i § 2 og § 10 omtalt, at man muligvis allerede efter gældende ret kan tillade en part i en retssag at adcitere den tredjemand, mod hvem der agtes rejst, eller fra hvem der kan påregnes rejst regreskrav i tilfælde af ugunstigt sagsudfald, *forudsat at tredjemand efter værnetingsreglerne i forvejen kunne sagsøges i den retskreds, hvor hovedsagen verserer*. Såfremt dette resultat godtages, opstår spørgsmålet, om man de lege lata kan gå videre og tilstede adcitation også i tilfælde, hvor tredjemand værnetingsmæssigt hører under anden retskreds. Dette er mere tvivlsomt. Rpl. § 245 åbner ret vide muligheder for i kumulationstilfælde at drage en sagsøgt bort fra hjemtinget, men adskillige vil sikkert mene, at man presser bestemmelsen for hårdt, dersom man også i den vil finde hjemmel til et adcitationsværneting som beskrevet. Det

13. Det er i denne forbindelse bemærkelsesværdigt, at man på et særligt område inden for strafferetsplejen – nemlig ved behandlingen af færdselssager, hvor der jo ofte tillige pådømmes civile krav – er kommet ind på i stigende omfang at lade tiltalte – og forøvrigt også vidner – give møde for pådømmelsesstedets værneting, selvom dette afviger fra det personlige værneting. Dette gælder navnlig i tilfælde, hvor tiltalte eller vidnet bor eller har arbejde i en nabokreds eller iøvrigt så nær pådømmelsesstedets tingsted, at hans rejse dertil ikke kan antages at påføre ham ulempe eller tidsspilde af nævneværdig betydning. Ved bedømmelsen heraf tager man ikke blot hensyn til afstand, men også f. eks. til, om tiltalte eller vidnet er motorkørende. Se rigsadvokatens meddelelsesblad nr. 8, okt. 1957 s. 5, pkt. 4. Denne praksis, som er indledt på rigsadvokatens initiativ, er tiltrådt af justitsministeriet.

er imidlertid et spørgsmål, om man behøver at nære så stor betænkelighed herved.

Det er efter § 245 en betingelse, at de sagsøgte skal eller dog kan sagsøges »under ét«. Dette udtryk er ikke entydigt. Det kan forstås som »ved samme stævning« eller dog »fra først af under samme sag«, men kan også udlægges som »under samme sag« (uanset om indstævningen sker ved sagens begyndelse). På et vist tidspunkt under forarbejderne til retsplejeloven har man øjensynligt anlagt en af de første forståelser. Herpå tyder dels sammenkoblingen med §§ 249–50, der begge taler om forening »fra først af«, dels den omstændighed, at man i forarbejderne *ikke* ville tilstede adcitation efter reglen svarende til den nugældende § 253, hvis tredjemand ikke var pligtig at svare ved den ret, ved hvilken hovedsagen verserede.¹⁴ Dette synspunkt beroede dog vistnok simpelthen på, at man ikke tilstrækkeligt havde koordineret den almindelige kumulationsværnetingsregel og adcitationsregelen, og ialfald er det i dag fast antaget, at adcitation efter § 253 kan finde sted, selvom adcitatus bor i anden retskreds, når blot han fra første færd *kunne have været* indstævnet efter § 245.¹⁵ Dermed er problemet dog ikke løst, idet det i al fald utvivlsomt var en forudsæning for anvendelsen af § 245, at indstævningen foretoges *af den oprindelige sagsøger*, medens man ikke har tænkt på muligheden af, at *sagsøgte* indstævnedes en ny sagsøgt (hvilket efter Nellemanns opfattelse i *det hele taget* ikke var muligt). En sådan forudsætning bag en lovbestemmelse er dog ikke i sig selv bindende, når blot det ønskede resultat lader sig forene med bestemmelsens ordlyd eller analogi, og netop den lige omtalte fortolkning af § 253 viser klart, at man ikke i praksis viger tilbage for at gå stik imod udtrykkeligt udtalte fortolkningsbidrag i motiverne. Har man derfor først erkendt, at der ikke er noget afgørende til hinder for en tilstævning af regrespligtig tredjemand inden for samme retskreds, er det vanskeligt at se nogen *formel* hindring for en udvidelse af synspunktet til også at omfatte regrespligtig tredjemand *uden for* retskredsen. Gennemgangen af konneksitetsproblemet ovenfor i § 10 har vist, at der i teori og praksis er en stærk tendens til en liberal forståelse af konneksitets-

14. I 1877-udkastet udtaltes dette i selve lovteksten (§ 45). I 1899-udkastet var udtalelsen faldet bort i lovteksten (§ 30), men den fandtes stadig i 1899-motiverne til § 232 (sp. 103).

15. U 1936.183 Ø jfr. H. Munch-Petersen II s. 123 og Komm. Rpl. I s. 350.

betingelsen i rpl. § 250, således at flere sagsøgte formentlig kan indstævnes under ét – *uanset værneting* – når blot der mellem kravene består en sådan sammenhæng, at forenet behandling er mere hensigtsmæssig end adskilt behandling. For den enkelte sagsøgte er det principielt ikke mere indgribende at blive draget bort fra sit hjemting i kraft af den således fremstående forståelse af §§ 250 og 245, end det vil være at blive draget bort som regrespligtig efter den fortolkning, der her er anlagt.

Endnu en formel betragtning skal anføres: Der er hidtil fortrinsvis talt om sagsøgtes tilstævning af regrespligtig tredjemand. Det må imidlertid ikke overses, at det ligesåvel kan være *sagsøgeren*, der nærer et rimeligt ønske om at adcitere den tredjemand, mod hvem han i tilfælde af ugunstigt sagsudfald agter at rejse regreskrav. I så fald vil man for så vidt holde sig inden for forudsætningerne bag § 245, som adcitatus her ville blive indstævnet af hovedsagens *sagsøger*, og spørgsmålet om tilladeligheden af sådan adcitation ville dermed være reduceret til et spørgsmål, om der mellem hovedsøgsmålet og adcitationssøgsmålet bestod en sådan sammenhæng, at konneksitetsbetingelsen i § 250 ansås opfyldt.¹⁰ Men dersom dette sidste spørgsmål besvares bekræftende, ville dermed være slået en breche i den hidtidige forståelse af § 245 og det ville være endnu vanskeligere at se, hvorfor man ikke kunne tage skridtet fuldtud og tilstede også *sagsøgtes* adcitation af regrespligtig tredjemand.

Det er derfor min opfattelse, at der ikke findes nogen afgørende formel hindring for *allerede gennem praksis* at benytte rpl. § 245 til gennemførelse af en adcitationsadgang *uanset adcitati værneting*. Trods det anførte vil domstolene muligvis føle sig på sikrere grund, såfremt man gennem en lovændring tilvejebragte en klar hjemmel. Naturligvis ville der ikke være noget til hinder for, at man fra lovgivningsmagts side – såfremt man måtte nære betænkelighed ved at åbne fri adcitationsadgang – begrænsede reglen til tilfælde, hvor adcitatus allerede efter de nugældende regler kunne indstævnes ved et tingsted i den by, hvor hovedsagen verserer – jfr. ovenfor s. 193 v. note 12. Herved ville man opnå at beskytte adcitatus mod enhver værnetingsmæssig ulempe, og reglen ville utvivlsomt tilgodese et betydeligt behov. Ikke mindst i sager, der

16. Se herom nedenfor i § 16.

udspringer af handel med løsøre og fast ejendom, er det meget almindeligt, at såvel parterne som den eventuelt regrespligtige tredjemand bor inden for et område, der dækkes af retskredse med tingsted i samme by.

Alligevel tror jeg ikke, man bør blive stående ved en sådan delvis løsning. I Sverige og Frankrig har man, som det vil blive påvist nedenfor s. 244 ff, ikke haft særlige betænkeligheder ved at tage skridtet fuldtud. Ganske vist har de værnetingsmæssige problemer ikke givet anledning til særlig indgående bemærkninger ved ad citationsreglernes tilblivelse i nævnte lande, og det unddrager sig derfor erkendelse, i hvilket omfang man har gjort sig deres rækkevidde klar. Heller ikke efter reglernes gennemførelse foreligger der vidnesbyrd om, at de har medført særlige ulemper. Hvad de ad citerede angår, bør dette dog ikke tillægges for megen vægt, eftersom de fleste mennesker måske højst én gang i deres liv opnår at blive draget bort fra hjemtinget i kraft af en ad citationsregel. På denne baggrund kan det imidlertid være rimeligt at søge klarlagt, hvori ulemperne egentlig består, (B), og om der eventuelt kan gøres noget for at mildne dem (C).

B. De værnetingsmæssige ulemper ved ad citation.

Hvad det første angår, kan svaret forekomme ligetil: Det er – som flere gange tidligere bemærket – utvivlsomt en ulempe for en part at skulle varetage sine interesser i en retssag, der verserer borte fra hjemtinget og måske i den modsatte ende af landet. Man kan gå ud fra, at langt de fleste lader sig repræsentere ved advokat, men dette løser ikke problemet. Som oftest vil den advokat, der varetager ad citati interesser, hvor sagen verserer, være informeret på anden hånd gennem ad citati egen (faste) advokat. Der er ingen tvivl om, at denne andenhåndsorientering indebærer en fare for, at relevante momenter overses eller ikke tillægges tilstrækkelig vægt. Den subsidiære afhøring af ad citatus – som denne almindeligvis har krav på uden for afstandsgrænserne i rpl. § 302, stk. 3 – foretages vel af ad citati egen advokat, og kan om fornødent senere suppleres med yderligere afhøring, men dersom ad citatus ikke giver personligt møde ved domsforhandlingen, går man glip af den umiddelbare konfrontering af de afgivne forklaringer, som ofte viser sig så værdifuld til sagens oplysning. Dersom man ved domsforhandlingen står med de oprindelige parter forklaring og ad citati senere afgivne subsidiære forklaring, vil det være nærliggende – men processuelt ikke helt ube-

tænkeligt – at forelægge *ad citati* forklaring for den eller de mødte parter til udtalelse. Disses afsluttende og uimodsagte kommentarer vil på uheldig vis kunne farve afgørelsen i *ad citati* disfavør.

Disse ulemper er ikke specielle for personer, der *ad citeres*. Mangfoldige almindelige sagsøgere kan komme i præcis samme situation – eller rettere sagt ville komme det, dersom det ikke var så almindeligt, at parterne netop giver personligt møde ved domsforhandlinger. Erfaringen viser, at de fleste parter er villige til at sætte meget ind på at være til stede ved domsforhandlingen, selvom det er forbundet med indtægtstab og rejseudgifter. Især gælder dette ved landsretterne, men også i ret betydeligt omfang ved underretterne. Det kan ikke noksom understreges, at denne tilbøjelighed bør understøttes af domstolene gennem en fornuftig omkostningspolitik, og at man omvendt – dersom en part benytter sig af sin ret til ikke at give personligt møde ved domsforhandlingen – må udvise den allerstørste omhu ved forklaringernes bedømmelse.

Selvom således problemet ikke er specielt for personer, der *ad citeres*, og selvom man muligvis omvendt tør forvente, at også disse i vidt omfang vil møde personligt ved domsforhandlingen, vil det stadig kunne indvendes, at medens det i de sædvanlige civile sager er *sagsøgeren*, der pålægges disse byrder, står *ad citatus* netop som *sagsøgt*. Det er berettiget at rejse denne indvending, eftersom den i virkeligheden giver udtryk for det fundamentale problem inden for *ad citation*sspørgsmålene i det hele taget. Der er i dette kapitel taget udgangspunkt i den velbegrundede hovedregel, at søgsmål bør anlægges ved sagsøgtes hjemting. Selvom man eventuelt kan opnå enighed om, at forening af hovedsøgsmål og regres-søgsmål af en lang række grunde er hensigtsmæssig, og selvom man måske endog kan tiltræde, at retsplejeloven ikke indeholder nogen *formel* hindring for en sådan forening selv trods afvigende værneting, står hovedproblemet dog tilbage: Er disse forskellige betragtninger i sig selv tilstrækkelig vægtige til at bære en afvigelse fra hjemtingshovedreglen.

Inden værnetingsproblemet forlades, skal derfor endnu erindres om de ovenfor i §§ 4–6 foretagne undersøgelser. Omend det dér refererede materiale ikke er særligt omfattende, peger det dog i samme retning, som de iagttagelser, man iøvrigt kan gøre sig i praksis. Disse synes at vise, at selvom en *ad citations*adgang vil have stor betydning for de deciderede »perlekædesituationer« med mange regresled, er det dog så

afgjort trekantsituationerne, der dominerer billedet, altså situationer, *hvor en part i sagen har regresmellemværende med tredjemand, men hvor denne ikke selv har yderligere regresmuligheder*. Dette gælder for det første i en række typesituationer. Som eksempler kan nævnes kautionistens regres mod hovedmanden, en erstatningsansvarlig persons regres mod selvstændig håndværker, hovedtransportørs regres mod undertransportør, hovedentreprenørs regres mod underentreprenør o.l. Selv i disse tilfælde kan der være skudt et ekstra mellemled ind, men det er ikke det sædvanlige. Dernæst gælder det om en række situationer, som i og for sig frembyder, hvad jeg har kaldt et formelt ad citationsbehov gennem flere led, at særlige omstændigheder kan begrænse ad citationsrækken, således at der kun bliver en trekant tilbage. Allerede manglende betalings evne hos et led kan bevirke, at et andet led afstår fra at føre regres sen videre. Men talrige andre forhold kan gribe ind. Dette gælder ikke mindst inden for det område, hvor der kan noteres det største behov for ad citation, nemlig sager, der udspringer af omsætning med løsøre og fast ejendom. En reklimationsregel kan her overskære regreskæden. Ganske vist anser man i vidt omfang en parts reklamation over for hjemmelsmand for rettidig, når den blot er afgivet inden en vis frist efter, at parten selv har modtaget reklamation, men visse betydningsfulde reklimationsregler er »absolutte«, f. eks. kbl. § 54, der utvivlsomt i praksis afskærer mange regressager. Et mellemliggende auktionssalg kan have samme virkning, jfr. kbl. § 48. Ofte vil afvigende vilkår for videresalg kunne virke på lignende vis, f. eks. hvor en vare sælges uden garanti eller ligefrem med forbehold, men videresælges med garanti eller uden forbehold. Dersom et af leddene har været i ond tro, da han købte, kan dette afskære hans regreskrav. Frivillig opfyldelse eller forlig afkorter i praksis talrige potentielle regreskæder. Hertil kommer en lang række ubestemmelige faktorer, venskab, fast forretningsforbindelse, humane hensyn o. s. v., der alle kan tendere i tilsvarende retning. Blandt disse forskelligartede motivationer kan der være særlig grund til at fremhæve de kundepolitiske hensyns betydning i forbindelse med kvantitative forskelle mellem de enkelte regresleds krav. Denne særlige kombination gør sig bl. a. gældende i den typiske regreskæde: fabrikant (eller importør) – grossist – detaillist – detailkunde. Hvor f. eks. et mangelbehæftet vareparti har passeret gennem denne kæde, vil begivenhederne ofte udvikle sig således, at nogle detailkunder reklamerer over for detaillisten

på et tidspunkt, da kun en del af partiet er solgt. Dersom detaillisten skønner, at reklamationerne er blot nogenlunde berettigede, vil han i mange tilfælde uden videre ombytte varen eller refundere købesummen fremfor at risikere goodwill-ødelæggende bagatelprocesser. I sit skøn over reklamationens berettigelse vil detaillisten iøvrigt ikke sjældent stå mere eller mindre på kundens side, og hyppigt vil hans vurdering afvige fra grossistens, for hvem spørgsmålet har betydelig mere vidtrækkende økonomiske konsekvenser. Når det derfor i sådanne tilfælde kommer til proces, vil man ofte se, at den første retssag opstår mellem detaillist og grossist med eventuel påfølgende regressag mellem grossist og fabrikant (eller importør).¹⁷

Også inden for andre tilfældegrupper end køb og salg kan nogle af disse faktorer gøre sig gældende. Herudover kan for adskillige erstatningstilfælde vedkommende nævnes et forhold, der ikke sjældent vil overflødigsgøre adcitation, nemlig den omstændighed, at der mod det oprindeligt ansvarlige led i kæden verserer straffesag, under hvilken regreskravet kan rejses.

Alle disse forhold bidrager til, at den store gruppe af adcitationstilfælde i praksis utvivlsomt ville vise sig at være trekantkonstellationer. Det er ikke helt uden betydning af fastslå dette. I disse tilfælde vil en adcitationsadgang for det første *blot bevirke, at én part i afvigelse fra de hidtil gældende regler rykkes bort fra sit værneting. Denne part vil igen i et betydende antal tilfælde enten være den, der indirekte er hovedansvarlig for hovedsagens opkomst eller dog den nærmeste til at bære risikoen for det endelige tab.* Det vil ofte være ham, der har sendt varen på markedet med mangler, forsinkelse eller vanhjemmel (eller dog ham, der først »burde have« opdaget det pågældende forhold). Det kan være ham, der har købt en vare på auktion eller solgt en vare videre med garanti, uagtet han ikke har sikret sig garanti fra sin egen sælger.

17. Noget andet er, at man inden for visse brancher kan konstatere en sådan goodwill-interesse hos *fabrikanten*, at de mellemliggende led elimineres helt ud af kæden. Dette gælder f. eks. for en række mærkevarer, hvis navn og kvalitet gennem fabrikantens reklame er slået fast i folks bevidsthed. Fabrikantens interesse i at bevare varens omdømme resulterer her ikke sjældent i en opfordring (gennem indlagte »garantisidler« o. l.) fra fabrikanten til detailkunden om at rette eventuelle reklamationer direkte til fabrikanten. Formålet hermed vil tillige ofte være at føre en vis kontrol med detaillistens måde at opbevare varen på samt at kontrollere den hastighed, hvormed detaillisternes varelagre omsættes.

Han kan være hovedmand i et kautionsforhold, den underentreprenør eller undertransportør, der har begået en ansvarspådragende fejl o. s. v. I alle sådanne tilfælde forekommer det rimeligere, at den pågældende under et adcitationssøgsmål drages bort fra hjemtinget, end at hans ofte ret sagesløse medkontrahent skal tvinges til at anlægge selvstændigt regressøgsmål borte fra eget hjemting.

Det er på den anden side let at se, at denne sidste betragtning ikke i sig selv kan bære ad citationsreglen. Under den bestående retstilstand, hvor regressøgsmål almindeligvis må føres som selvstændige søgsmål, medfører hovedsøgsmålene ganske vist en frasortering af de ikke tilstrækkelig velbegrundede søgsmål, således at den statistiske chance for et for den regresberettigede gunstigt sagsudfald, når det endelig kommer til regressag, utvivlsomt er større end i almindelige søgsmål (fraset incassosagerne). – Men denne frasigtningssproces vil netop ikke – eller i al fald ikke i tilnærmelsesvis samme grad – gøre sig gældende, dersom hovedsøgsmål og regressøgsmål kan *kumuleres*. – Visse udenretlige forhold kan vel *tendere* i samme retning. F. eks. vil i handelsomsætningen selve den omstændighed, at der er et mellemlid, der modtager eventuelle reklamationer, afviser de efter hans skøn ubegrundede klager, forhandler sig til rette m. h. t. andre etc., kunne virke som en »stødpude« for det foregående salgslid, men det er umuligt på teoretiserende grundlag at skønne over sådanne tendensers styrke, og andre forhold kan i praksis vise sig at føre i modsat retning. – *Man kan derfor næppe på forhånd skabe grundlag for en formodning om, at et flertal af ad citationssøgsmål i praksis vil vise sig at føre til hel eller delvis domfældelse af ad citationssøgsmålet.*

Her skal imidlertid peges på et andet forhold, som især inden for handelsomsætningen har betydning også for vurderingen af værnetingsproblemet, nemlig *betalingsvilkårene*. Inden for den treleddede omsætningskæde A–B–C vil man teoretisk set kunne tænke sig 4 forskellige typesituationer alt efter betalingsforholdene på det tidspunkt, da spørgsmålet om misligholdelse dukker op:

1. Hverken B eller C har betalt.
2. C har betalt, men B ikke.
3. B har betalt, men C ikke.
4. Både B og C har betalt.

Alle fire varianter forekommer i praksis. At de to første (hvor B ikke har betalt) er ret hyppige, beror bl. a. på at den betalingstermin, B har fået indrømmet, som oftest vil være længere end – eller dog mindst lige så lang som – den, B bevilger C, medens det er betydelig sjældnere, at et mellemed sælger en vare videre med længere betalingsfrist end den, han selv kan opnå. Typisk forekommer denne konstellation dog bl. a., når større grossistfirmaer aftager varer fra småfabrikanter.¹⁸ I disse tilfælde, samt iøvrigt, hvor C opdager misligholdelsen, inden hans betalingsfrist er udløbet, vil den tredje variant kunne opstå, medens den fjerde – ud over kontanttilfældene – omfatter de tilfælde, hvor både B's og C's betalingsfrister er udløbet, inden misligholdelsen kommer for dagen.

Ad 1. (Hverken B eller C har betalt). I disse tilfælde vil det *almindeligvis* være B, der har det processuelle udspil. Han må sagsøge C og kan i denne forbindelse overveje at adcitere A efter § 253 med negativt anerkendelsessøgsmål for øje. Om dette kan lade sig gøre er et konnektitetsspørgsmål, hvorom henvises til § 10 og nedenfor til § 16. Kan eller vil B ikke adcitere A, har B dog stadig muligheden for at afvente A's eventuelle søgsmål mod B ved *B's værneting*.

Ad 2. (C har betalt, men B ikke). Her vil det sædvanligvis være C, der må tage initiativet til sagsanlæg, og først da opstår det egentlige spørgsmål om sagsøgtes adcitation af regrespligtig tredjemand. Men springet til anerkendelse af en sådan adcitation er her meget lille, idet *A i forvejen* (ligesom i situation 1) *måtte være forberedt på at skulle føre sag ved B's værneting*.

Ad 3. (B har betalt, men C ikke). Situationen minder processuelt om 1, blot at B's interesse i at adcitere A her er mere udtalt. Stadig gælder imidlertid, at en eventuel adcitation må ske efter § 253.

Disse situationer viser foreløbig, at *selve kreditsystemet* kan medvirke til enten at ændre den adcitationsretlige problemstilling eller dog til at mindske værnetingsproblemet.

Ad 4. (Både B og C har betalt). Først i denne situation melder værnetingsproblemet sig med fuld styrke, idet A under den bestående retstilstand vil kunne regne med, at et eventuelt søgsmål mod ham vil blive

18. Desuden kan nævnes de tilfælde, hvor mellemedet kan opnå så store kontant-rabatter, at han derigennem kan finansiere en kassekredit, der igen sætter ham i stand til at yde egne kunder kredit.

anlagt ved hans eget værneting, medens han under et adcitationssystem må være indstillet på at skulle møde ved B's værneting.

Med særligt henblik på disse situationer – men gyldigt tillige for de fleste andre regrestilfælde – skal derfor yderligere erindres om, at allerede efter den nugældende procesordning vil et eventuelt regrespligtigt led i kæden i forvejen ofte blive ført ud i en vis processuel aktivitet under hovedsagen, nemlig fordi der denuntieres lis til ham. Hvis man ikke skal frakende litisdennuntiationen enhver retlig virkning – hvad man næppe kan på baggrund af hidtidig ret – vil de færreste litis denuntiati turde sidde varslet helt overhørigt. Dette betyder, at de allerede under hovedsagen må arrangere sig – ofte gennem to advokater – så de er repræsenteret under sagen. Herudover må de være forberedt på indkaldelse til subsidiær afhøring, ligeledes inden regressagen mod dem er begyndt. I mange tilfælde ville på denne baggrund vistnok en forenkling gennem adcitation være også i de tilvarslede parter's egen interesse.

Til slut skal blot peges på den udvikling som ovenfor i § 6 VI er omtalt m. h. t. »springende regres«. Det er der nævnt at i det omfang en forurettet part benytter sig af en adgang til (tillige) at indstævne sin skyldners medkontrahent, overflødigdgøres en selvstændig ad citationsadgang. Selv når parten ikke ønsker at benytte sig af denne adgang har situationen imidlertid som nævnt et vist værnetingsmæssigt aspekt. Såfremt det er rigtigt, at der *materielretligt* kan konstateres en vis tendens i retning af en udvidet adgang til at rette krav mod skyldners medkontrahent, bidrager denne udvikling – om end endnu i beskedent omfang – også til at mindske det spring, der *processuelt* er forbundet med indførelse af udvidet ad citationsadgang.

C. Værnetingsulemperne og den tekniske udvikling.

Hvad angår spørgsmålet om, hvorvidt der kan gøres noget for at bøde på de ulemper, det i det hele taget medfører for en part at føre proces i fremmed retskreds, må man vistnok for tiden stort set indskrænke sig til at indkassere de lempelser, som selve den samfundsmæssige udvikling fører med sig. Tilbøjeligheden til personligt møde under domsforhandling er allerede omtalt. Hertil kan føjes en banal, men måske ikke helt uvæsentlig iagttagelse: Det er vistnok en kendsgerning, at efterhånden som vore advokater er blevet motorkørende, kan man iagttagende en stigende

tilbøjelighed til, at de også i underretssager giver møde i fremmed retskreds – især naturligvis ved domsforhandlinger, hvor advokaten da simpelthen tager sin klient med. Det er dog stadig afgjort i et mindretal af underretssager med »udenbys« part, at dette sker, og denne udvikling vil utvivlsomt være undergivet sine begrænsninger. Men også på et andet område end personbefordringen har den tekniske udvikling ydet sit ikke ubetydelige bidrag. Der tænkes her på den fremadskridende automatisering af telefonvæsenet. Den advokat, der lader en kollega møde for sig i fremmed retskreds, sender vel normalt sine skriftlige instrukser sammen med dokumenter o.l. Men der er ingen tvivl om, at den lette adgang til mundtlig meningsudveksling, telefonsystemet giver, er af betydning. Ikke blot kan der herigennem gives den fremmede advokat et mere levende og detaljeret billede af situationen, men den mundtlige debat om sagens proceduremuligheder, som telefonen muliggør (og ikke mindst muliggør i elvte time), har ganske utvivlsomt haft sin værdi i mange sager.

Om der på dette specielt tekniske gebet er mulighed for yderligere landvindinger for procesretten, er det svært at udtale sig om, og det vil let få karakteren af science fiction, om man gør det. En enkelt mulighed skal dog strejfses, da den eventuelt – udnyttet rigtigt – kan få betydning ad åre. Flere telefonselskaber arbejder for tiden med en særlig udbygning af det tekniske apparatur, som vil muliggøre flerkantede konferencer pr. telefon, således at 3–4 eller flere abonnenter kan kobles sammen. Ligeledes er man langt fremme i arbejdet med telefoner forsynet med højttaler og forstærkeranlæg. Det er et spørgsmål, om man ikke inden for retsvæsenet bør holde et vågent øje med denne udvikling. Det ligger utvivlsomt inden for det teknisk realisable at arrangere retsmøder, hvori en eller flere af parterne tager del og afhøres pr. telefon. At denne tekniske løsning af umiddelbarhedsproblemet vil møde megen traditionsbetonet modstand, er en ting for sig. I al fald har den væsentlige fortrin fremfor båndoptagelsen, der jo allerede har haft sin debut inden for retsvæsenet her i landet.

III. SAMMENFATNING

Sammenfattende kan siges, at omend værnetingsproblemet utvivlsomt er det væsentligste problem i forbindelse med indførelse af ændrede adci-

tationsregler, vil disse dog ikke indebære nogen overvældende stor udvidelse af de allerede gældende undtagelser fra hjemtingsreglen. Det er et spørgsmål, om ikke allerede rpl. § 245 kan afgive den fornødne hjemmel til udvidelsen. Selvom dette ikke antages, har i al fald den samfundsmæssige udvikling sammenholdt med bevarelsen af den gamle tingstedsfordeling bidraget stærkt til at tage brodden af en eventuel reform, en reform som forlængst er indført i lande med betydelig større afstande end Danmark. Medvirkende hertil har muligvis været den særlige materielretlige stilling, *adcitatus* ofte indtager i forhold til *adcitanten*, et forhold som også gør sig gældende her i landet, og som bevirker, at der ikke er samme grundlag for at fastholde hjemtingshovedreglen i forhold til en regrespligtig *adcitatus* som i forhold til en sagsøgt i almindelighed.

Adcitationsinstituttet i husdyrvoldgiftsloven

§ 12. Indhold og tilblivelse

I. INDLEDNING. RESUME AF ADCITATIONSREGLERNE I HUSDYR-VOLDGIFTSLOVEN

Ved husdyrvoldgiftsloven af 1939¹ blev der skabt et særligt adcitationsinstitut, som i flere henseender frembyder interessante træk. Reglerne finder anvendelse på de tvistigheder, der iøvrigt falder ind under nævnte lov, d. v. s. sager angående afslag, erstatning og handelens tilbagegang i anledning af mangler ved købte eller tilbyttede husdyr (§ 1). I disse sager, hvor der er foreskrevet forligsmægling for voldgiftsformanden og i tilfælde af forgæves mægling derefter behandling af en særlig »voldgiftsret« bestående af voldgiftsformanden og yderligere en voldgiftsmand under forsæde af den stedlige underretsdommer, er der en i forhold til den øvrige retspleje betydeligt udvidet kumulationsadgang både under forligsmæglingen og den senere judicielle behandling. Voldgiftssagerne behandles – i mangel af modstående aftale mellem parterne – i den voldgiftskreds, hvor den først indklagede havde sin bopæl ved handelens afslutning (§ 3). Sagen mod denne skal rejses inden 30 dage fra leveringsdagen, medmindre »forholdenes natur« har været til hinder herfor (§ 4, stk. 1). Denne 30-dages frist gælder kun i forholdet mellem den oprindelige klager og den først indklagede, men dens ikke-overholdelse mellem disse kan dog muligvis påberåbes også af følgende led.² Den indklagede modtager i alle sager en skriftlig opfordring fra voldgiftsformanden til, såfremt han ønsker den, fra hvem han har erhvervet dyret, inddraget som part i sagen, inden 4 dage at indgive klage mod den pågældende til voldgiftsformanden. Indgives sådan klage, giver voldgiftsformanden på tilsvarende måde hjemmelsmanden meddelelse om klagen og opfordrer ham til inden 4 dage at rejse klage mod sin hjem-

1. Lov nr. 94 af 15/3 1939 som ændret ved lov nr. 20 af 14/2 1953.

2. Jfr. *Hurwitz*: Husdyr-Voldgift s. 203 f.

melem (§ 4, stk. 3). Således følges hele omsætningskæden, indtil første led er fundet, eller indtil et af omsætningsleddene undlader at rejse klage mod sin hjemmelsmand inden 4-dages fristens udløb. Fristen er præklusiv, således at det efter dens udløb som hovedregel ikke er muligt at inddrage tidligere led eller rejse selvstændig sag mod dem (§ 4, stk. 5). Loven hjemler kun to undtagelser fra denne ret strenge regel.³ For det første kan inddragelse af tidligere ejer – trods fristens overskridelse – finde sted, når alle parter⁴ samtykker deri. Dernæst kan der rejses ny selvstændig voldgiftssag mod den pågældende tidligere ejer, såfremt det på grund af særlige, erhververen utilregnelige omstændigheder, har været denne umuligt at overholde 4-dages fristen. Sagen skal i så fald rejses inden 8 dage efter, at hindringen er bortfaldet, men på *hjemmelsmandens* hjemsted.⁵

Til det af voldgiftsformanden ledede forligsmøde skal samtlige parter principielt give personligt møde (§ 5, stk. 2) medmindre de har lovligt forfald, i hvilket tilfælde vedkommende part kan lade møde ved en anden myndig og uberygtet person, der er forsynet med tilstrækkelig fuldmagt. Den part, som ikke blot bor uden for vedkommende voldgifts-

3. Herudover indebærer dog formuleringen af § 4, stk. 5, en spinkel mulighed for fravigelse af reglen. Det siges, at inddragelse af tidligere ejere ikke kan finde sted efter voldgiftsformandens *afsendelse af tilsigelsen* (d. v. s. den indkaldelse til første møde, der tilgår samtlige parter). § 4, stk. 4, foreskriver ganske vist, at denne indkaldelse sker, når en 4-dages frist er udløbet, uden at en indklaget har begæret sin hjemmelsmand inddraget i sagen, men såfremt der rent faktisk hengår et vist tidsrum fra 4-dages fristens udløb, indtil voldgiftsformanden er klar til at afsende indkaldelserne, vil 4-dages fristen dermed automatisk blive tilsvarende forlænget. Dette spiller dog vistnok i praksis ikke nogen større rolle, idet indkaldelserne gennemgående udsendes ret prompte efter 4-dages fristens udløb.

4. Med udtrykket »alle parter« er der antagelig tænkt på alle *hidtil* inddragne personer, se *Hurwitz* s. 210.

5. Om denne regel se nærmere *Hurwitz* s. 211 f. Reglen omfatter både de tilfælde, hvor den nye regresklage fremkommer, medens hovedsagen verserer, og hvor regresklagen først fremkommer efter hovedsagens afslutning. Dette betyder, at en sådan ny regresklage ikke kan inddrages under en verserende hovedsag, dersom hjemmelsmanden bor i en anden voldgiftskreds, medmindre alle parter giver samtykke dertil. Her må der således også kræves samtykke fra den hjemmelsmand, der ønskes inddraget. Hvis hjemmelsmanden derimod bor i hovedsagens voldgiftskreds, kan bestemmelsen næppe være til hinder for, at klagen mod ham behandles sammen med hovedsagen, jfr. analogien af rpl. § 286, stk. 1.

kreds, men tillige 25 km borte fra det sted, hvor mødet⁶ holdes, er dog fritaget for personlig mødepligt. Om udeblivelse er der givet særlige regler i § 5, stk. 3.

Såfremt der ikke opnås forlig ved forligsmødet, »tilkaldes« den anden voldgiftsmand samt underretsdommeren i vedkommende retskreds, hvilket i praksis vil sige, at sagen henvises til underretten med to sagkyndige, læge bisiddere. Såfremt flere hjemmelsmænd er inddraget under sagen, skal retsforholdet mellem alle de inddragne afgøres ved samme kendelse, medmindre voldgiftsretten finder anledning til at udskille et eller flere af forholdene til særskilt påkendelse. Ved kendelsen skal retsforholdet mellem hver enkelt klager og hans hjemmelsmand særskilt fastslås (§ 5, stk. 1), en bestemmelse, der dog ikke altid overholdes i praksis.⁷

Uanset, hvor parterne bor i landet, afgøres tvisten mellem dem således normalt ved samme kendelse og i al fald ved samme voldgiftsret. De ulemper, som denne afvigelse fra almindelige værnetingsregler kan medføre, har man – foruden gennem de omtalte lempelser i den personlige mødepligt – søgt at afbøde noget gennem reglen i § 5, stk. 4, 1. pkt. hvorefter parterne er berettigede til at indgive »skriftlige fremsstillinger af sagens omstændigheder« til voldgiftsretten. Vidneførsel og anden bevisførelse – herunder også partsforklaring⁸ – sker ved voldgiftsretten efter retsplejelovens almindelige regler om bevisførelse (§ 5, stk. 4), men det antages dog, at subsidiær bevisoptagelse (herunder også partsforklaring) bør finde sted ved den ordinære ret i den fremmede retskreds,⁹ hvilket også sker i praksis.¹⁰

Ved den afsagte kendelse skal tillige afgøres, hvem der skal betale omkostningerne, eller hvorledes disse skal fordeles mellem parterne (§ 5, stk. 7).

I de sager, hvor mere end to parter har været impliceret, er der altid adgang til at anke den afsagte kendelse til overvoldgiftsretten, medens

6. Når § 5, stk. 2 siger »retsmødet«, må der være tænkt både på forligsmødet og første retsmøde, jfr. *Hurwitz* i *Juristen* 1941 s. 143.

7. *Hurwitz* s. 227 m. henv.

8. Jfr. *Hurwitz* i *Juristen* 1941 s. 145.

9. Jfr. *Kjærboe* i *Juristen* 1941 s. 90–91, *Hurwitz* smst. s. 145 f., Betænkningen s. 38, *H. Munch-Petersen* II s. 524, cfr. herimod RU nr. 63 i U 1921 B s. 15 og nr. 184 i 1923 B s. 156.

10. Jfr. Skattedepartementets skrivelse nr. 23 af 9/1 1945, *Harpøth* i U 1941 B s. 200.

ankeadgangen iøvrigt er mere begrænset, se nærmere § 7, stk. 1. Ved overvoldgiftsretten finder de forannævnte kumulationsregler tilsvarende anvendelse.

II. REGLERNES FORHISTORIE OG TILBLIVELSE

Formålet med at fremdrage husdyrvoldgiftslovens ad citationsregler til nærmere beskuelse i nærværende fremstilling er et dobbelt: dels at undersøge, hvorledes dette institut fungerer inden for det specialområde, med henblik på hvilket det er indført, dels at foretage en sammenligning mellem dette specialområde og retsplejen iøvrigt for om muligt at udfinde, om og i hvilket omfang disse ad citationsregler lader sig anvende mere i almindelighed.

Begge disse spørgsmål er vanskelige. Det er således ikke let at konstatere, om husdyrvoldgiftslovens kumulationsordning i praksis virker tilfredsstillende. De eksisterende samlinger af voldgiftskendelser siger meget lidt om reglernes processuelle hensigtsmæssighed. Det samme gælder foreliggende statistik over forligsprocenter, antal af parter i de forskellige sager o. s. v. Man kunne eventuelt søge oplysninger ved at høre de dommere, voldgiftsmænd og advokater, der har haft berøring med disse sager, og sammenholde deres udtalelser med udtalelser fra sagernes parter. Det ville give en vejledning, men også kun i et vist omfang. At sådanne adspurgte udtrykte tilfredshed med reglerne, ville ikke være ensbetydende med, at andre regler ikke var mere tilfredsstillende. Og omvendt kunne fremført kritik ikke udelukke, at andre regler ville give endnu større anledning til kritik. I det højeste ville et sådant systematisk rundspørge afsløre visse typiske indsigelser mod ordningen – indsigelser, som man derefter kunne analysere og vurdere nærmere. Dette ville selvsagt ikke være uden værdi. Men for at få sådanne typiske kritikpunkter fremdraget vil på den anden side en personelt omfattende afhøring af de nævnte personer ikke være ubetinget nødvendig. Væsentlige anker mod reglerne vil med stor sandsynlighed – såfremt de eksisterer – komme frem gennem samtale også med relativt få af de personer, der berøres af voldgiftsordningen. En sådan mindre systematisk – og mindre bekostelig – undersøgelse ville i al fald i et vist omfang kunne bekræfte eller afkræfte det indtryk, man ved umiddelbart at anskue reglerne kunne danne sig af dem. Denne sidste metode er anvendt i nærværende fremstilling, og

de fejkilder, denne fremgangsmåde kan være behæftet med, må således have i erindring ved bedømmelsen af resultaterne.

Er det således uvist, om reglerne er praktisk hensigtsmæssige, vil denne uvished selvsagt også præge besvarelsen af det andet spørgsmål: om disse regler med gunstigt resultat lader sig overføre til andre processområder.

På baggrund heraf synes det naturligt at tage udgangspunkt i disse lige indsigelser mod de omtalte regler før eller senere tillige ville komme til udtryk f. eks. gennem de forskellige landbrugsorganisationer. At en sådan formodning ikke er grundløs, fremgår allerede af den omstændighed, at dette tidligere er sket, nemlig foranlediget af den gamle husdyrvoldgiftslov.

På baggrund heraf synes det naturligt at tage udgangspunkt i disse særlige adoptionsreglers forhistorie og tilblivelse. Inden man forsøger at bedømme dem, som de nu foreligger, må det være af interesse at søge blandt andet følgende spørgsmål besvaret: Hvordan var reglerne før? Hvorfor og på hvilke punkter blev disse regler ændret? – og ikke mindst af interesse: Hvem tog initiativet til ændringerne? Denne del af undersøgelsen kan tillige tjene til at belyse det ejendommelige spil mellem den materielle ret og de processuelle regler, som på dette område i særlig grad har gjort sig gældende.

Handel med husdyr giver erfaringsmæssigt særlig hyppigt anledning til tvistigheder mellem parterne. Dette beror i første række på, at husdyr i højere grad end de fleste andre handelsvarer kan være behæftet med fejl og mangler, som enten let overses af køberen ved handelens indgåelse, eller som slet ikke er synlige i handelsøjeblikket. Man kan vel også uden at gå nogen for nær sige, at sælgere af husdyr ikke i almindelighed har udmærket sig fremfor andre sælgere, hvad angår tilbøjelighed til at give oplysninger om fejl ved salgsgenstanden. Hertil kommer, at husdyr i højere grad end tilfældet er med mange andre handelsvarer – ved smitte, uhensigtsmæssig fodring, opbevaring, transport m. m. – kan blive udsat for sygdom eller beskadigelse i tiden fra handelens indgåelse til dyrets aflevering hos køber. Uanset, hvem der har ansvaret eller bærer risikoen for sådanne skader, vil køberen ofte mene at have krav hos sælgeren i den anledning, specielt i de tilfælde, hvor det ikke bagefter er muligt at konstatere, at skaden netop er indtrådt eller forårsaget i det nævnte tidsrum. Undertiden vil det solgte dyr

opføre sig anderledes under de ændrede forhold, hvilket kan give anledning til reklamation. Udelukkes kan det næppe heller, at visse købere, som under salgsforhandlingerne har ladet sig overtale til at give en rigelig pris for dyret, senere forsøger at opnå et afslag i købesummen under påberåbelse af mindre fejl, som ellers ikke ville have voldt problemer.

Det er naturligt, at disse – for husdyrhandel særlig karakteristiske – problemer tidligt har affødt specialregler om husdyrhandel i de forskellige landes ret.¹¹ De hensyn, der ved disse og senere reglers tilblivelse især har krydset hinanden, har været på den ene side trangen til at mindske antallet af tvistigheder og på den anden side hensynet til køberen. Hvor det første hensyn for en umiddelbar betragtning har syntes mest tungtvejende, har man på rigoristisk vis begrænset sælgerens ansvar for mangler ved solgte husdyr. Dette har f. eks. været tilfældet i Schweiz. Medens der efter Schweizisk ret i almindelighed påhviler sælgere et vidtgående ansvar for mangler ved solgte ting,¹² har man for at begrænse antallet af processer reduceret dette ansvar, f. s. v. angår salg af husdyr. Her er sælgeren kun ansvarlig for mangler, hvis der foreligger en skriftlig tilsikring, eller han forsætligt har skuffet køberen.¹³

I andre lande har man søgt i højere grad at tilgodese begge de nævnte hensyn gennem udformningen af de materielle regler. Dette gælder f. eks. Tyskland og Frankrig, hvor man har opstillet ret detaljerede regler, der pålægger sælgeren ansvar eller giver køberen ret til at hæve handelen ved en række »hovedmangler«. Til gengæld er der fastsat forskellige klagefrister, hvis længde varierer efter mangelens (sygdommens) art, men som gennemgående er ret korte.¹⁴ Uden for »hovedmanglernes« område er ansvar normalt betinget af garanti.

Ingen af disse fremgangsmåder er blevet fulgt i Skandinavien. Ganske vist havde man før købelovens ikrafttræden i Sverige den særlige regel i handelsbalken¹⁵ om »frestetid« ved køb af heste. I denne »frestetid«,

11. Se herom bl. a. *Marius Nielsen*: Vejledning i veterinær retslære, 2. udg. Kbh. 1941 I s. 32 ff.

12. Schweizisk forbundslov af 30/3 1911 § 197.

13. Forbundslovens § 198.

14. BGB §§ 481–492 ang. heste, kvæg, får og svin, cfr. §§ 459–463 om andre husdyr. Code civile art. 1641–1646 jfr. art 1648 smh. m. lov af 16/2 1905.

15. HB 1:4, se *Almén*: Köp I s. 20 og II s. 251 n. 23.

der var på 3 dage, kunne køber prøve hesten. Viste den sig da uanvendelig til købers brug eller iøvrigt behæftet med fejl, måtte sælger tage den tilbage på købers forlangende, uden at køber behøvede at føre bevis for mangelens tilstedeværelse i handelsøjeblikket. Denne regel – der utvivlsomt har afskåret et utal af retssager – blev imidlertid ophævet ved købeloven. Nu gælder om sælgerens ansvar og køberens adgang til at hæve handelen de almindelige regler i købelovene både i Sverige og i de øvrige skandinaviske lande, hvilket vil sige, at sælgers erstatningsansvar for op-rindelige mangler nok er ret begrænset, men at købers adgang til at hæve eller kræve forholdsmæssigt afslag til gengæld er særdeles vidtræk-kende.

For Danmarks vedkommende, hvor disse regler stort set også gjaldt før købelovens ikrafttræden – men uden at bestemmelser svarende til den svenske »frestetidsregel« begrænsede antallet af processer, – var det naturligt, at man så sig om efter midler til at afbøde de ulemper, købers relativt gunstige stilling medførte i form af talrige processer. Disse ulem-per følte særligt tungtvejende p. gr. a. den omstændighed, langsomhed og kostbarhed, der gennemgående prægede den civile retssag under den dagældende procesordning.

Det blev voldgiftsbehandling, der i første omgang tildrog sig opmærk-somheden. Omkring 1895 drøftede man i Foreningen af jydsk Landbo-foreninger spørgsmålet om indførelse af særlige voldgiftsretter for tvistig-heder, der udsprang af *hestehandel*, uden at drøftelsen dog medførte praktiske resultater.¹⁶

10 år senere blev spørgsmålet rejst på ny på Foreningen af jydsk Landboforeningers delegeretmøde den 26.–27. september 1905. Denne gang drejede diskussionen sig imidlertid ikke blot om hestehandel, men om, hvorvidt landboforeningerne kunne gøre noget for at fremme reel handel og *for at undgå processer* omkring handelen med *avlssdyr*. Der blev på delegeretmødet nedsat et udvalg, der bl. a. skulle udarbejde forslag til en ordning af en voldgiftsret.

Samme år, den 24. november, vedtog De samvirkende Landbofore-ninger i Fyns Stift på disse foreningers delegeretmøde en resolution, hvori det henstilledes til justitsministeriet ved lov at søge iværksat en

16. Se herom og til det følgende Husdyrvoldgift-betænkningen, Rigsdagstidende 1938–1939, till. A. sp. 2855 ff.

ordning, hvorefter der rundt om i landet oprettedes særlige voldgiftskommissioner til afgørelse af tvistigheder vedrørende handel med *husdyr*.

Justitsministeriet efterkom denne henstilling med et lovforslag, hvorefter tvistigheder angående køb eller bytte af levende kvæg, heste, svin og får eller sådanne husdyrs levende afkom kunne afgøres ved voldgift, men kun såfremt parterne før, under eller efter handelens indgåelse havde *vedtaget* det. Denne væsentlige begrænsning i voldgiftsbehandlings anvendelse faldt imidlertid bort under rigsdagsbehandlingen, idet der her viste sig stærk stemning for at gøre voldgiftsbehandlingen obligatorisk, *medmindre* parterne *ved handelens indgåelse* havde taget forbehold om eventuelle tvistigheders afgørelse ved de ordinære domstole. I denne skikkelse blev forslaget vedtaget og ophøjet til lov (nr. 84 af 19. april 1907). Lovens gyldighed blev foreløbig begrænset til 5 år. Hverken loven eller forslaget indeholdt bestemmelser om adcitation. Tanken om at anvende dette institut i større udstrækning end hidtil var tilsyneladende endnu ikke opstået. Derimod blev der på landstingsudvalgets initiativ indsat en denuntiationsbestemmelse. Det hed i lovens § 4, stk. 2: »Saa- fremt den, mod hvem Klage saaledes rejses, vil bevare sin Regres mod den, fra hvem han har erhvervet Dyret, skal han inden 8 Dage efter at have modtaget Tilsigelse til det første Møde skriftlig eller ved Stævningsmændene underrette ham om Tid og Sted for dette. Den indklagede har, dersom dette er iagttaget, Ret til at forfølge Sagen mod sin Hjemmelsmand, naar han inden 8 Dage efter, at Voldgiftskendelsen er ham forkyndt, foretager de dertil fornødne Skridt.«

Som man vil se, adskiller den her foreskrevne denuntiation sig på væsentlige punkter fra den almindelige ulovbestemte litisdennuntiation. Underretningen var »pligtmæssig«, for så vidt som unkladelse medførte regrestab. Dernæst skulle den ikke blot gives inden en bestemt frist (8 dage efter at den regresberettigede selv har modtaget tilsigelse til første møde), men den skulle tillige indeholde oplysning om tid og sted for *første møde*.¹⁷ Endelig var der fastsat en snæver frist for regressa-

17. Da formålet hermed øjensynligt var at give hjemmelsmanden mulighed for at deltage i dette møde, forekommer det noget »lovsjusket«, når det derefter i § 4, 4. stk., foreskrives, at voldgiftsformanden med 3 døgn's varsel indkalder *parterne* til samme møde. Hjemmelsmanden kunne på denne måde risikere først at få underretning om dette møde flere dage efter, at det var afholdt. Dette forhold blev påpeget under landstingsbehandlingen (Rigsdagstidende 1906-

gens anlæg (8 dage efter voldgiftskendelsens forkyndelse for den regresberettigede).

Om begrundelsen for denne denuntiationsregel finder man i udvalgets betænkning¹⁸ kun en lakonisk udtalelse gående ud på, »at der i mange Tilfælde bør være Adgang til Regres«, hvorfor man har opstillet denne regel. Ved forelæggelsen i landstinget udtalte ordføreren blot, at udvalget foreslog indsat en bestemmelse om, hvorledes en indklaget skulle forholde sig for at bevare sin regres mod den, af hvem han havde købt dyret. »Vi savnede nemlig Bestemmelser derom, og vi fandt, at der ville være adskillige Tilfælde, hvor det var urimeligt, at en Mand kom til at lide, fordi han havde solgt Dyret videre.«¹⁹

Man kunne herefter fristes til at tro, at reglen havde sin baggrund i den dengang herskende opfattelse af litisdennuntiationen som regresbevarende faktor. Såfremt man er gået ud fra, at forsømt denuntiation – som af Ørsted m. fl. antaget – kunne medføre tab af regresret, ville det være naturligt, at man i en lov, der hovedsagelig henvendte sig til et ikke retskyndigt publikum, ikke blot gjorde opmærksom på denne risiko, men fastlagde nærmere regler derom. Forklaringen er dog utvivlsomt den mere enkle, at man i landstingsudvalget er blevet opmærksom på de ubehageligheder, 30-dages fristen i § 4, stk. 1, kunne medføre. Reglen herom, der med visse ændringer svarede til den nugældende lovs § 4, stk. 1, foreskrev, at klage som hovedregel skulle indgives inden 30 dage fra leveringsdagen. For den, der havde solgt dyret videre, og som derefter blev indklaget, var det selvsagt som oftest umuligt at overholde denne frist ved eventuelt senere regressøgsmål mod egen hjemmelsmand. Denne vanskelighed løstes gennem denuntiationsreglen.

Selvom den således indførte regel ikke havde noget med adcitation at gøre, idet denuntiationen ikke blev part i sagen, er det dog et spørgsmål, om

07, Landstingets forh. sp. 1441), men kritikken blev afvist under henvisning til, at voldgiftsformanden havde ret til at give længere frist end 3 døgn. Bestemmelsen blev herefter stående.

18. Rigsdagstidende 1906–07, till. B. sp. 2455.

19. Landst. forh. 1906–07, sp. 1436. Noget andet er, at der under den påfølgende behandling af forslaget tillige (af et landstingsmedlem, der ikke havde siddet i udvalget) blev peget på det betimelige i, at indklagedes hjemmelsmand fik lejlighed til at være til stede ved første møde, idet der da ofte ville være håb om en forligsmæssig løsning. Landst. forh. sp. 1441.

ikke det netop var denne regel, der til sidst inspirerede til forslaget om en egentlig ad citationsordning.

I langt de fleste tilfælde, hvor der opstår søgsmål i anledning af mangler ved solgte husdyr, viser det sig, at det solgte dyr har været handlet flere gange, og at sælgeren – såfremt han bliver dømt – ønsker at gøre regres gældende mod sin hjemmelsmand. Det har i al fald været erfaringen under den nugældende husdyrvoldgiftslov, og selvom regressens gennemførelse her er gjort betydelig lettere end under de tidligere love, er det ikke sandsynligt, at selve denne forenkling af regressens teknik i nævneværdigt omfang har gjort videresalg af husdyr hyppigere. Det fremgår da også af de forskellige husdyrvoldgiftsloves forarbejder og de diskussioner, der fra tid til anden har været ført i landbrugsorganisationerne, at regrestilfældene også før loven af 1939 forekom overordentlig hyppigt. Den ovenfor omtalte denuntiationsregel må derfor være blevet anvendt i betydeligt omfang. Da sagførerassistance under voldgiftssager før 1939 vistnok var ret sjælden,²⁰ vil det igen sige, at voldgiftskommissionernes klientel har været ret fortrolige med denne indvarsling af indklagedes sælger. Selvom der ikke foreligger nogen statistik, der udviser, i hvilket omfang disse indvarslinger rent faktisk blev efterkommet, har reglens eksistens i al fald betydet, at de regresberettigede parter i husdyrvoldgiftssagerne allerede før og under hovedsagens behandling har fået opmærksomheden henledt på regresproblemerne. Da sådanne regresproblemer som anført må antages at have foreligget særdeles hyppigt, ville det være naturligt, dersom tanken om en mere effektiv inddragelse af regresleddene før eller senere opstod hos disse sagers parter.

På denne baggrund er det interessant at konstatere, at initiativet til den nugældende ad citationsordning ikke – som man måske på forhånd ville være tilbøjelig til at antage – er udgået fra justitsministeriets eller andre juridiske kredses side, men fra *landbrugets egne folk*. Husdyrvoldgiftsordningen var nok genstand for stor interesse og megen kritik fra juristers side i tiden efter indførelsen af den første lov, men denne kritik var hovedsagelig rettet mod selve grundprincippet i ordningen: afgørelse af retstvister ved rene lægmandsretter. I modsætning hertil drejede den diskussion, der blev ført inden for landbrugsorganisationerne, sig hovedsagelig om muligheden for 1) at begrænse sælgerens ansvar, 2)

20. Se f. eks. Rigsdagstidende 1938–39 till. A. sp. 2881–82 og *Harpph* Jur. 1944.299.

at tilvejebringe større retsenhed mellem de trufne afgørelser og 3) at *fremskynde behandlingen af voldgiftssagerne*.²¹

Af disse spørgsmål var det, så vidt man kan se, det første – om begrænsning af sælgerens ansvar – der tidligst tildrog sig opmærksomheden i landbrugskredse. Medens den i 1907 indførte voldgiftsbehandling havde afbødte de værste ulemper, som den dagældende almindelige procesordning medførte i form af langvarige og bekostelige processer, ser det ud til, at det nu var sagernes antal, der foruroligede.²²

Det er tidligere nævnt, at man i andre lande ret tidligt har søgt at begrænse antallet af husdyrprocesser enten gennem en stærk indsnævring af sælgerens ansvar (Schweiz) eller gennem særlige regler om korte klagefrister kombineret med et reduceret ansvar for mindre betydende mangler (Tyskland, Frankrig). Det var sådanne eller tilsvarende regler søgelyset nu blev rettet mod navnlig inden for de jyske landboforeninger. På De samvirkende danske Landboforeningers bestyrelsesmøde den 28. marts 1922 blev der nedsat et udvalg, der bl. a. skulle undersøge muligheden for og ønskeligheden af, at der her i landet skabtes en særlig lovgivning om »garantipligtens« omfang ved handel med husdyr.²³ Dette udvalg afgav i marts 1923 en indstilling til bestyrelsen for De samvirkende danske Landboforeninger.²⁴ Udvalget gennemgår i indstillingen hovedlinierne i forskellige udenlandske love om disse spørgsmål, herunder navnlig den tyske ordning, men indstillingen konkluderer – uden nærmere begrundelse – i, at indførelsen af sådanne regler næppe vil være anbefalelsesværdig i Danmark. Man mente heller ikke at kunne anbefale en regel, som var bragt i forslag fra de jyske landboforeningers side, og hvorefter køberen kun skulle have misligholdelsesbeføjelser, når der udtrykkelig var givet garanti fra sælgerens side. Det fremgår af en senere

21. Jfr. Bet. s. 6, hvor de to sidste spørgsmål – lidt flot – karakteriseres som »mindre væsentlige punkter i voldgiftsinstitutionens virksomhed«.

22. Der foreligger mig bekendt ingen offentligt tilgængelig statistik over husdyrvoldgiftssagerne under de første love. Et vist materiale blev dog stillet til rådighed for folketingsudvalget, da loven blev revideret i 1917. Det fremgik heraf, at der i perioden 1907–1912 var indbragt ialt 8603 sager for kommissionerne. Heraf blev 270 ophævet eller afvist, 2659 afgjort ved kendelse og 5674 ved forlig (Rigsdagst. 1916–17, Folketingets forh. sp. 2643–44).

23. Beretning om De samvirkende danske Landboforeningers virksomhed i året 1921–22 s. 79 ff og 1922–23 s. 89 ff.

24. Beretning 1922–23, s. 89 ff.

kommentar til udvalgets indstilling,²⁵ at udvalgets holdning navnlig skyldtes frygt for den indflydelse, en ophævelse af »garantipligten« kunne få på priserne (Priserne på husdyr var på den tid stærkt faldende).

Derimod mente udvalget, at der kunne vindes en del ved indførelse af visse ændringer i den dagældende voldgiftslov af 22. juni 1922. Loven af 1907 – der som tidligere omtalt blev gjort tidsbegrænset i 5 år, – var i 1912, 1917 og 1922 blevet forlænget med visse ændringer, dog således at tidsbegrænsningen i 1922 var blevet sløjftet. Disse tidsbegrænsninger, der oprindeligt blev indsat, fordi man følte sig usikker med hensyn til, hvordan loven ville komme til at virke, var senere blevet fornyet, bl. a. fordi den nye retsplejelov i og for sig måtte formodes at ville gøre voldgiftsloven overflødig. Da loven imidlertid i 1922 skulle tages op til revision, var der fra landbrugsorganisationernes side gennem Landbrugsministeriet udtalt ønske om, at man – uanset den nye retsplejelov – måtte beholde voldgiftsordningen, og justitsministeriet slettede derfor tidsbegrænsningen.²⁶ Justitsministeren bebudede dog under forelæggelsen, at loven – af andre grunde – antagelig ville blive taget op til revision i løbet af ganske få år.

Med henblik på en sådan revision foreslog det omtalte udvalg da – ud over at der blev udarbejdet en skriftlig vejledning for voldgiftsmændene – navnlig to foranstaltninger til forenkling og rationalisering af husdyrhandelens processuelle konsekvenser:

1. Allerede i 1907-loven var der blevet indsat en klagefrist på 30 dage, inden udløbet af hvilken klage måtte være indgivet. Fristen løb fra leveringsdagen, og overskridelse medførte tab af retten til at gøre mangelsbeføjelser gældende. Når tvisten drejede sig om tuberkulose, drægtighed, salg på vilkår eller andre tilfælde, hvor »forholdenes natur« medførte, at klage ikke kunne indgives inden for fristen, kunne denne dog fraviges (§ 4, stk. 1).

Hovedformålet med denne regel om 30 dages almindelig klagefrist var at tvinge køberne til straks at undersøge de købte dyr og til – såfremt de ønskede at gøre mangelsbeføjelser gældende – at indklage sælgeren så snart som muligt, således at man kunne undgå de uheldige tilfælde, som påstodes at være forekommet under den tidligere ordning, hvor der

25. Beretning 1923–24, s. 109.

26. Rigsdagst. 1921–22, Landstingets forh. sp. 105.

ofte hengik lang tid, inden køberen indbragte spørgsmålet for retten.²⁷

Det er sandsynligt, at man tillige ved denne frist regnede med at *afskære* en del søgsmål, men motiverne og rigsdagsbehandlingen indeholder intet direkte herom, ligesom det unddrager sig erkendelse, i hvilket omfang fristen rent faktisk har haft denne virkning.

Imidlertid var det denne side af sagen, der interesserede det nævnte udvalg. Man foreslog, at den almindelige klagefrist på 30 dage forkortedes til 22 dage *»hvilket i nogen grad vil begrænse sælgerens ansvar uden at dette dog fjernes.«*²⁸

I betragtning af, at baggrunden for udvalgets nedsættelse var et udbredt ønske om en væsentlig begrænsning af sælgeransvaret, var resultatet pauvert. Såfremt forslaget var blevet gennemført, ville vel nok en del husdyrsager være blevet afskåret – især i den første tid, indtil køberne havde vænnet sig til den nye frist – men den enkelte sælger ville ikke på forhånd kunne vide, i hvilket omfang han kunne høste fordel af den nye regel. Den ville stort set komme til at virke som et lotteri, hvori nogle vandt, andre ikke, medens man formentlig i højere grad i landbrugskredse havde efterlyst regler, som på forhånd gjorde sælgerens stilling klar. Hertil kommer, at en forkortelse af den almindelige klagefrist muligvis i et vist omfang ville have virket stik imod hensigten, idet en del købere – af frygt for retstab – kunne tænkes at ville indgive klager, som ellers ikke var blevet indgivet, enten fordi manglen i virkeligheden var bagatelagtig, eller fordi den mistænkelige adfærd hos dyret ville fortage sig, såfremt det faldt til ro i de nye omgivelser hos køberen.

Efter at de fremsatte ønsker om effektive foranstaltninger til begrænsning af sælgerens materielretlige ansvar havde resulteret i dette beskedne og næppe hensigtsmæssige forslag (der iøvrigt aldrig blev gennemført), var det nærliggende, at man – som før 1907 – på ny rettede blikket mod den *processuelle* behandling af sagerne.

2. Med henblik herpå foreslog udvalget da *»af hensyn til en hurtigere behandling af voldgiftssagerne«, at også en eventuelt bagved liggende sælger skulle kunne indkaldes til det første voldgiftsmøde efter forligsprøven, »hvorved man bliver i stand til i højere grad, end tilfældet nu er, at afgøre sagen ved den samme voldgiftsret i modsætning til*

27. Rigsdagst. 1906–07, Landstingets forh. sp. 1436.

28. Beretning 1922–23 s. 96.

forholdene nu, hvor den samme sag²⁹ ofte bliver pådømt ved flere forskellige voldgiftsretter, hvad der selvsagt forhaler sagens endelige afslutning meget.»

Der er næppe nogen tvivl om, at udvalget her berørte et centralt problem. Så vidt man kan se, afvikledes de enkelte husdyrvoldgiftssager mellem klager og indklaget på den tid i et nogenlunde tilfredsstillende tempo, som der ikke var mulighed for at fremskynde væsentligt.³⁰ Men de mennesker, der handlede en del med husdyr, måtte ofte igennem mindst to voldgiftssager om samme dyr – en hovedsag og en regressag – hvortil så yderligere kunne komme eventuelle ankebehandlinger samt indkaldelser som vidne i senere regressager om samme dyr. Det var dengang – som nu – meget almindeligt, at et husdyr blev solgt af en landmand, der ikke selv erhvervsmæssigt beskæftigede sig med husdyrhandel, til en kreatur- eller hestehandler, hvorefter det i løbet af forholdsvis kort tid passerede flere led af erhvervshandlende for til sidst at havne hos en landmand som brugsdyr. Selv med en ret hurtig voldgiftsbehandling imellem de enkelte led kunne det være en langsommelig affære at trevle denne række baglæns op i tilfælde af mangler ved dyret. Specielt uheldigt virkede dette i alle de sager, hvor dyret stadig levede. Ingen turde aflive eller afhænde det, og foderpenge kunne løbe op i anseelige beløb. Der er derfor ingen tvivl om, at udvalget med det fremsatte forslag gav udtryk for et ønske, der var udbredt i al fald blandt de personer, der erhvervsmæssigt udøvede handel med husdyr. Spørgsmålet ses ikke at være rejst offentligt før ved den her omtalte udvalgsbetænkning.

Fra de tidligere rigsdagsbehandlinger af voldgiftslovene bemærker man kun en enkelt spagfærdig tilnærmelse til problemet. Under folketingsbehandlingen af den fornyede voldgiftslov i 1912 bemærkede et medlem (Johan Knudsen) bl. a. følgende: »Der findes efter min opfattelse i lovforslaget en mangel, idet der burde være en bestemmelse med det formål så vidt muligt at undgå, at handel med et husdyr bliver påkendt ved en hel række sideordnede voldgiftsretter i henhold til det antal handler, dyret har været genstand for. En sælger i god tro af et dyr, kan, når en ansvarsfejl, der muligvis har været ham ganske ubekendt, bliver konstateret, blive ikendt forholdsvis meget store omkostninger, nemlig det

29. Det er bemærkelsesværdigt, at udvalget taler om »sagen« og »den samme sag«, selvom der processuelt er tale om flere sager.

30. Se bl. a. Bet. s. 17 (Rigsdagst. 38–39 till. A. sp. 2881–82).

hele beløb ved alle de voldgiftsretter, sagen har passeret. Hvis man kunne bringe den første og sidste part i direkte forbindelse med hinanden, altså med pligt for enhver sælger til at opgive, hvor han har erhvervet dyret, og med en passende tidsfrist for at bringe det første og sidste led i forbindelse med hinanden, ville dette råde bod på et af de uheldigste forhold ved den nugældende lov, men jeg må desværre bekende min uformuenhed til på dette punkt at kunne supplere lovforslagets forskrifter.«³¹

Dette forslag sigtede altså ikke mod en egentlig adcitationsordning, men mod en mellemform, der indebar en af adcitationens fordele, idet den ville give det sidste led en mulighed for frivilligt at fyldestgøre første led og derved undgå overflødige omkostninger. Derimod taler forslaget ikke direkte om at gøre den eller de tilvarslede til *parter* i sagen, således at der i tilfælde af manglende forlig kunne træffes en samlet afgørelse af de foreliggende tvister.

Den citerede udtalelse kom imidlertid til at stå alene under forhandlingerne. Ingen gav tilsyneladende agt på den, og den kom ikke til at præge husdyrvoldgiftsloven.

Det gjorde derimod adcitationsforslaget i den foran omtalte udvalgsbetænkning, selvom det første skete 16 år efter betænkningens afgivelse. I oktober 1923 blev udvalgets indstilling behandlet på De samvirkende danske Landboforeningers bestyrelsesmøde.³² Det blev her fremhævet, at husdyrvoldgiftsloven efter revisionen i 1921 var gennemført uden tidsbegrænsning, og at det næppe ville være muligt så kort tid efter at få den taget op blot til en stykkevis revision. Bestyrelsen var enig i, at det næppe ville være muligt (og p. gr. a. prisudviklingen altså heller ikke særlig ønskeligt) at få gennemført en særlig lovgivning om »garantipligtens« omfang ved handel med husdyr. Ligeledes var man enig i de af udvalget foreslåede ændringer i husdyrvoldgiftsloven. Man besluttede herefter at have sagen i erindring, når husdyrvoldgiftsloven næste gang måtte komme til revision.

Denne revision lod imidlertid vente på sig, og det endte med, at landbrugsorganisationerne selv måtte tage initiativet til en ændring af loven. Forinden dette skete, blev problemerne dog på ny behandlet i De samvirkende danske Landboforeningers husdyrudvalg i 1931–32 efter et

31. Rigsdagst. 1911–12, Folketingets forh. sp. 8224.

32. Se beretning 1923–24 s. 108–109.

større forarbejde i et underudvalg. Baggrunden for denne drøftelse afveg noget fra de forudsætninger, hvorudfra spørgsmålene blev behandlet i 1923-indstillingen. Det var på ny en begrænsning af sælgeransvaret, der i første række blev diskuteret, men denne gang tænkt som et led i kampen mod de smitsomme kvægsygdomme, navnlig tuberkulosen! Ræsonnementet, der lå bag, byggede på den erfaring, at f.eks. kvægtuberkulosen sædvanligvis er betydelig mere udbredt inden for besætninger, hvortil der jævnlig indkøbes dyr end i andre, der vedligeholdes ved eget tillæg. Ved en begrænsning af sælgeransvaret mente man at kunne modvirke unødigt handel med husdyr, således at landmændene i højere grad blev gjort til selvforsynere ved tillæg inden for bedriften. Den smittekilde, som navnlig det almindelige markedskvæg udgjorde, skulle derved kunne reduceres.

Drøftelserne resulterede i et forslag, der benævntes »Grundsynspunkter for udarbejdelsen af retsregler for handel med husdyr og voldgift i tvistigheder ved handel med sådanne.«³³ Ansvarsreglerne i dette forslag har i denne forbindelse mindre interesse. De kom aldrig til at præge lovgivningen, og det må vel også siges at være yderliggående tvivlsomt, om bekæmpelse af kvægtuberkulose gennem større ansvarsfrihed for kreaturhandlere ville have været nogen lykkelig løsning. Det, der i denne forbindelse har interesse, er, at forslaget tillige indeholdt forskellige processuelle regler – stærkt præget af ad citationstanken i indstillingen fra 1923. Det blev således foreslået, at enhver sælger, der modtog reklamation om fejl ved et solgt dyr, straks skulle underrette den, fra hvem han havde erhvervet dyret. Ligeledes skulle enhver, som agtede at lade ansvaret gå videre, give tilsvarende underretning. Såfremt der blev rejst klage med begæring om voldgift, skulle klageren såvidt muligt meddele, hvem der havde været ejere af dyret inden for den foreskrevne (ret korte) ansvarsfrist. De i begæringen nævnte parter skulle da indvarsles til første forligsmøde – og, såfremt forlig ikke blev opnået, tillige til voldgiftens første møde. Det fremgik dernæst forudsætningsvis af bemærkningerne til forslaget, at der derefter skulle kunne træffes en afgørelse for alle de således indkaldte parter.³⁴ Derimod fremgik det ikke klart, hvem der skulle sørge for selve indkaldelsen.³⁵

33. Se Beretning 1931–32 s. 74–76.

34. Beretning 1931–32 s. 73.

35. Det af justitsministeriet senere nedsatte udvalg opfattede dog forslaget således,

De her skitserede »grundsynspunkter« fik lov at ligge endnu nogle år. I 1935 diskuterede man på Foreningen af jyske Landboforeningers delegeretmøde på ny problemerne om sælgeransvaret ved husdyrhandler. Der blev ved den lejlighed holdt et foredrag af kredsdyrlæge Edwin Jensen, Aalborg, hvori denne bl. a. rejste spørgsmålet om en samling af hovedsagen og regressagerne.³⁶ Mødet førte til en henvendelse fra Foreningen af jyske Landboforeninger til De samvirkende danske Landboforeninger angående ændring af husdyrvoldgiftsloven. Denne henvendelse resulterede i et andragende af 13. februar 1936 fra De samvirkende danske Landboforeninger og De samvirkende danske Husmandsforeninger til justitsministeriet.³⁷ I dette andragende redegjordes bl. a. for de af 1923-udvalget fremsatte forslag om 1) forkortelse af klagefristen, 2) *indkaldelse af alle parter til første voldgiftsmøde* og 3) foranstaltninger til tilvejebringelse af større ensartethed i afgørelserne. Endvidere vedlagdes indstillingen fra 1932. Man anmodede justitsministeriet om at lade nedsætte et udvalg til gennemgang af de gældende regler og til overvejelse af eventuelle ændringer, således at der tilvejebragtes de bedst mulige betingelser for, at husdyrvoldgiftsinstitutionen kunne virke efter sit formål: at være en hurtig og billig retspleje.

Den 27/4 1936 nedsattes det begærede udvalg med professor *Hurwitz* som formand. Udvalget afgav betænkning i februar 1938. I denne blev det af landbrugsorganisationerne fremsatte ad citationsforslag taget op og udformet mere detaljeret. Medens der i udvalget var delte meninger om det spørgsmål, der – på udvalgets eget initiativ – blev gjort til hovedemnet for forhandlingerne, nemlig spørgsmålet om indførelse af det juridiske element i voldgiftsbehandlingen, var der stort set enighed om en ad citationsordning omtrent som den, der senere blev vedtaget, og som den i dag findes i husdyrvoldgiftsloven.

Som omtalt foran s. 221 f note 35 forstod det justitsministerielle udvalg 1932-indstillingen fra De samvirkende danske Landboforeningers husdyrudvalg således, at initiativet til inddragelsen af de bagved liggende led dér var foreslået henlagt til parterne selv. Det af justitsministeriet nedsatte udvalg mente imidlertid ikke, at en sådan ordning indeholdt

at initiativet til indkaldelsen var henlagt til parterne selv, se bet. s. 36 (Rigsdagst. 1938–39 till. A. sp. 2918).

36. Bet. s. 36 og 37 (Rigsdagst. 1938–39, till. A. sp. 2919, 2917 og 2859).

37. Bet. s. 6 f (Rigsdagst. 1938–39, till. A. sp. 2859–2862).

tilstrækkelig sikkerhed for, at alle ansvarlige personer kom med under sagen, og foreslog derfor initiativet til inddragelsen henlagt til voldgiftsformanden. Da voldgiftsformanden imidlertid var afskåret fra at tage dette initiativ, såfremt han ikke fra den indklagede part fik oplysning om den evt. ansvarlige hjemmelsmand, foreslog man yderligere, at undladt benyttelse af adgangen til at indklage hjemmelsmanden skulle medføre tab af regresret.³⁸

Man var i udvalget klar over de betænkeligheder, der var forbundet med en sådan ad citationsordning. Det omtales for det første, at samlingen af sagerne rent teknisk kunne stille voldgiftsformanden over for vanskelige opgaver. Der tænkte herved formentlig ikke blot på selve sagens behandling, men også på kendelsernes affattelse. Denne vanskelighed imødegik udvalgsforslaget imidlertid i nogen grad ved at drage underrettsdommeren ind i sagsbehandlingen. Andetsteds i betænkningen benyttes ad citationsordningen ligefrem som argument for denne indførelse af det juridiske element.³⁹

Betænkningen fremhæver dernæst »den betydelige gene« for sagens fjernere led, der ofte ville blive nødt til at møde i en fremmed og måske fjern kreds både i første instans og i appellen.

Endelig nævnes det, at ordningen vil kunne forøge omkostningsbyrden specielt for den sidste køber, hvis sagen afvises eller tabes af ham. Denne sidste ulempe kunne dog efter udvalgets opfattelse afbødes noget ved reglen i § 5, stk. 7 om voldgiftsrettens adgang til at fordele omkostningerne mellem parterne. I det hele mente udvalget, at nyordningens gavnlige virkninger langt ville opveje de ulemper, der måtte vise sig.

Det er bemærkelsesværdigt, at dette alsidigt sammensatte udvalg, der ud over forskellige repræsentanter for landbrugsorganisationerne også indeholdt en repræsentant for dommerstanden og en procesekspert, således accepterede og yderligere udbyggede det af landbrugets folk foreslåede ad citationsinstitut uden at fremhæve andre betænkeligheder end de ovenfor nævnte, der alle var af rent praktisk art. Man genfinder således ingen af de mere formelle betragtninger, der i slutningen af forrige og et godt stykke ind i dette århundrede blev afgørende for ad citationsinstitutts udformning inden for civilprocessen iøvrigt. Ej heller anser

38. Bet. s. 36 (sp. 2918 f).

39. Bet. s. 19 (sp. 2885–86).

tilsyneladende noget af udvalgets medlemmer det overhovedet for værd at nævne, at indklagedes eventuelle regreskrav mod hjemmelsmanden endnu ikke er forfaldent på det tidspunkt, da husdyrvoldgiftsloven hjemler inddragelse af kravet til påkendelse under sagen.

På den anden side bør det anføres, at et enkelt af udvalgets medlemmer under behandlingen fik større betænkeligheder end de øvrige ved den foreslåede ordning, idet han mente, at ulemperne ved processen i den fremmede voldgiftskreds og ved de påløbende omkostninger ville gå uforholdsmæssigt hårdt ud over den første sælger af dyret. Der er grund til at fremhæve dette, eftersom det pågældende medlem, kredsdyrlæge Edwin Jensen, var den samme, som i det ovenfor s. 222 omtalte foredrag på De samvirkende jyske Landboforeningers delegeretmøde i 1935 netop rejste spørgsmålet om en samling af hovedsagen og regressagerne og derfor var en – såvidt man kan skønne – stærkt medvirkende årsag til at adcitationsproblemet blev forelagt lovgivningsmagten.

Dette medlem ville nu have foretrukket, enten at ordningen kun kom til at omfatte visse – dertil egnede – sager (uden at det nærmere fremgår hvilke), eller at der åbnedes enhver »fjernere« part adgang til for sit vedkommende at frigøre sig fra inddragelsen mod at betale de derved bevirkede forøgede omkostninger. Da de øvrige udvalgsmedlemmer imidlertid ikke mente, at disse udveje var praktikable, blev der ikke stillet noget særforslag.

Under den påfølgende rigsdagsbehandling fik lovforslaget, for så vidt adcitationsreglerne angik, en let og smertefri behandling. Diskussionen kom hovedsagelig til at dreje sig om andre problemer, navnlig spørgsmålet om dommerens stilling under voldgiftsbehandlingen.

Et medlem af landstinget⁴⁰ var ganske vist inde på den fare for indskrænkning af forligsmulighederne, som den nye lov kunne indebære. Det var imidlertid ikke den udvidede adcitationsadgang, der dikterede denne frygt for færre forlig. Det pågældende medlem var derimod betænkelig ved, at dommeren skulle være rettens formand under den egentlige retsforhandling. Dette kunne medføre, at institutionen i offentligheden ville blive betragtet som en almindelig domstol. Landmændene ville derfor føle sig usikre ved selv at tale deres sag og følgelig betjene sig af advokater. Da man altid måtte regne med muligheden af, at forlig

40. *Rahbek*, Rigsdagst. 1938–39, Landst. sp. 800.

ikke blev opnået ved forligsprøven, og af, at sagen altså skulle for retten, hvor dommeren var formand, ville resultatet blive, at parterne straks ved forligsprøven ville møde *med*⁴¹ advokat og dette ville – stadig ifølge det pågældende medlems opfattelse – ikke virke fremmende på forligsinstitutionens forligsbestræbelser.

Denne betragtning er psykologisk meget interessant – men næppe rigtig. Erfaringerne under den nye lov har ganske vist – så vidt jeg gennem spredte og ufuldkomne undersøgelser har kunnet skønne – vist, at der ved forligsprøverne mødes ved advokater i et betydeligt større omfang end under den gamle lov.⁴² Grunden hertil synes imidlertid ikke at være den omtalte anteciperede dommerskræk, men derimod den indførte ad citationsordning. De fjernereboende parter, der rammes af denne, benytter sig i vid udstrækning af fritagelsen for personlig mødepligt ved at lade en advokat møde for sig. Derimod er det betydelig sjældnere, at parter, der i forvejen – på grund af afstandsreglerne – er nødt til at møde personlig, *medbringer* advokat til forligsprøven. Om et sådant møde *med* advokat i det begrænsede omfang, det finder sted, kan påvirke forligsprocenten i nedadgående retning, er svært at sige. Naturligvis vil advokaten som oftest holde igen over for et forlig, der åbenbart er ugunstigt for klienten, selv om denne under øjeblikkets pres er tilbøjelig til at acceptere forliget. Udelukkes kan det heller ikke, at den rutinerede jurist over for de øvrige tilstedeværende kan fremstille sin klients sag så gunstigt, at de *øvrige* parter som eneste afværgemanøvre vælger at undgå forlig, fordi de – med eller uden føje – frygter at de ellers vil blive overtalt til et ubilligt forlig. På den anden side vil en eller flere juristers tilstedeværelse vel ofte kunne virke fremmende på forligsforhandlingerne, dels p. gr. a. juristens forhandlingsrutine, dels derved at urimelige standpunkter hos juristernes egne klienter affærdiges.

Derimod er der næppe nogen tvivl om, at den stærkt øgede brug af advokater som *stedfortrædere*, som ad citationsreglerne har medført, har indvirket i ugunstig retning på forligsprocenten under forligsprøverne – simpelthen fordi disse advokater, der repræsenterer fjernereboende klienter, kun sjældent møder med tilstrækkelig bemyndigelse til at indgå forlig. Mere end én gang er jeg selv – når jeg på en klients vegne har

41. Udhævet her.

42. Se også *Harpøth Jur.* 1944.299.

indfundet mig hos voldgiftsformanden til forligsprøve – blevet mødt med denne replik fra formanden: »Nå, gårdejer N. N. møder ved advokat. Ja, så kan vi vel lige så godt henvise sagen med det samme.« I sandhedens interesse skal det tilføjes, at han hver gang har haft ret. Jeg medbragte nok en fuldmagt til at slutte forlig, men de instrukser, jeg var bundet af, var for snævre til, at forlig kunne opnås. I al fald i nogle af tilfældene ville forlig efter al sandsynlighed være blevet opnået, dersom klienten tillige selv havde været til stede.

Denne konsekvens af adcitationsordningen blev imidlertid ikke nævnt under lovforslagets behandling på rigsdagen. Formentlig er den senere rigeligt blevet opvejet af adcitationsinstituttets i andre henseender forligs-fremmende virkninger.

Den eneste virkelige betænkelighed, som kom frem under rigsdagsbehandlingen, refererede sig til den fravigelse af værnetingsreglerne, som det nye adcitationsinstitut indebar, og svarede for så vidt til den ængstelse, som kom til udtryk hos et enkelt medlem af det justitsministerielle udvalg (se ovenfor s. 224). Det var landstingsudvalget, der på ny kom ind på dette spørgsmål. I en skrivelse til justitsministeriet⁴³ spurgte dette udvalg bl. a., om ministeren kunne tiltræde en ændring i § 4, stk. 3, 4 og 5, således at en part i sagen kunne forlange en deling af sagerne, når han anførte »gode grunde« derfor (store afstande eller lignende), og når han indgik på, at deraf flydende udgifter ikke kunne »tilbageføres« til parthaverne i den første del af voldgiftssagen. Meningen med den sidste del af forslaget er ikke klar, men tanken var formentlig, at den part, der begærede en sådan deling, positivt skulle skadeløsholde sin køber ekstra-udgifterne ved at føre klagen videre i anden voldgiftskreds, uanset om køberen vandt eller tabte regressagen. Omkostningsproblemerne i forbindelse med adcitation har – som der senere skal redegøres for – også andre aspekter. Navnlig kunne man i denne forbindelse også have sat spørgsmålstejn ved de *tidligere* omsætningsleds forpligtelse til at tilsvare de med delingen forbundne ekstraomkostninger.

Justitsministeriet svarede, at man ikke mente at kunne tiltræde en ordning som den af landstingsudvalget skitserede. Der henvistes til det justitsministerielle udvalgs betænkning, hvor et tilsvarende forslag var

43. Af 23/2 1939 (bilag 1 til Landstingsudvalgets betænkning) Rigsdagst. 1938–39 till. B. sp. 1949–50. Justitsministeriets svar findes smst. sp. 1951–52.

blevet afvist som værende upraktikabelt (se ovenfor s. 224). Endvidere henledte man opmærksomheden på, at en regel som den af landstingsudvalget foreslåede formentlig ville virke uheldigt ved at medføre en del skriverier i voldgiftssagerne, idet spørgsmålet om, hvorvidt der forelå »gode grunde«, ville give anledning til diskussion og eventuelt nødvendiggøre afsigelse af kendelse. Yderligere led reglen efter Justitsministeriets opfattelse af den fejl, at der ingen sikkerhed var for, at den part, der fremkaldte delingen af sagen, virkelig betalte de forøgede udgifter for de første parter. – Landstingsudvalget frafaldt herefter det fremsatte forslag, og Justitsministeriets lovforslag blev – med visse i Folketinget indsatte redaktionelle ændringer – vedtaget og ophøjet til lov (nr. 94 af 15. marts 1939). Ved lov nr. 20 af 4. februar 1953 blev der foretaget nogle ændringer, der dog ikke er af interesse for adcitationsreglerne, og derfor ikke skal omtales her.

§ 13. Kritisk analyse af husdyrvoldgiftslovens adcitationsregler

I. INDLEDNING

Adcitationsinstituttet i husdyrvoldgiftsloven af 1939 har nu fungeret i en snes år. De tidsmæssige forudsætninger for en vurdering af reglernes praktiske hensigtsmæssighed skulle derfor være til stede. Det er imidlertid ovenfor omtalt, at det ikke er nogen helt let sag at danne sig et pålideligt billede i så henseende. Dette skyldes – ud over hvad tidligere er nævnt – at der over for de fordele, som adcitationsordningen uomtvisteligt fører med sig, står ulemper, der ikke uden videre kan måles med samme målestok. Det er ikke noget specielt for disse retsregler, at fordele og ulemper er usammenlignelige størrelser, men muligvis kompliceres afvejningen yderligere af den intime sammenhæng, der på dette område i udpræget grad består mellem de »materielle« retsforhold og de »processuelle« regler. Det er tidligere omtalt, hvorledes husdyrkøberens relativt gunstige stilling i »materielretlig« henseende har givet anledning til særlig kritik. Det ville ligge uden for rammerne af nærværende fremstilling at tage stilling til, om denne kritik er velbegrundet. Kun bør det nævnes, at en indsnævring af sælgerens ansvar ville falde godt i tråd med den udvikling, der har fundet sted på ikke helt ubeslægtede områder. Købe-

lovens regler blev i sin tid udtrykkeligt begrænset til at omfatte *løsøre*. Det er en kendt sag, at der for så vidt angår *fast ejendom*, forlængst i teori og praksis har dannet sig regler, der – især med henblik på mangler – stiller sælgeren væsentligt gunstigere, end tilfældet ville have været efter købelovens regler.¹ En tilsvarende tendens har kunnet spores inden for behandlingen af mangelsproblemerne ved salg af *brugt løsøre* – i al fald for så vidt angår automobiler.² Baggrunden for denne udvikling har *bl. a.* været den omstændighed, at fast ejendom og brugt løsøre i højere grad end »ubrugt« løsøre, som købeloven især har sigte mod, kan være behæftet med fejl. Dette bør køberen i et vist omfang være forberedt på, og der er derfor trang til at stille sælgeren noget gunstigere end efter de almindelige regler. Om man tilvejebringer denne gunstigere stilling gennem en skærpelse af køberens undersøgelsespligt, en reduktion af mangelsbeføjelserne eller en omformning af selve mangelsbegrebet – evt. gennem en kombination af disse midler, er i sig selv mindre væsentligt, når man blot når frem til en risikofordeling mellem køber og sælger, som er praktisk og rimelig.

Uanset, hvordan man vil formulere de fællestræk, der præger handelen med ejendomme og brugt løsøre, forekommer det nærliggende at antage, at lignende hensyn gør sig gældende ved handel med husdyr. Men hvis det er tilfældet, betyder det, at der på dette område – hvor købelovens regler som flere gange omtalt stadig finder strikt anvendelse – for så vidt gør sig en materielretlig spænding gældende, som ikke kan lades ude af betragtning ved bedømmelsen af de processuelle regler. Dersom køberens stilling efter de »materielle« regler er mere favorabel, end rimeligt er, kan det betyde, at yderligere begunstigelser navnlig på den første sælgers bekostning gennem de *processuelle* regler får en ganske særlig valør. Medens det ved udarbejdelsen eller bedømmelsen af almindelige procesregler ofte er ugørligt at tage særlig vidtgående hensyn til de materielle retsforhold på grund af disses mangfoldighed, er det ved arbejdet med procesregler inden for specialområder mere naturligt – og

1. *Spleth*: Nogle Bemærkninger om Mangelsbeføjelse T.f.R. 1947 s. 154 ff. Samme Mangelsbegrebet U 1955 B s. 61 ff. *A. Vinding Kruse*: Misligholdelse af Ejendomskøb, (1961) s. 39 ff. *Thøger Nielsen*: Et bidrag til diskussionen om misligholdelse af ejendomskøb U 1955 B s. 233 ff.
2. *Stig Jørgensen*: Om mangelsbegrebet ved køb og salg af brugt løsøre med særlig henblik på køb af brugte automobiler U 1951 B s. 272 ff.

ofte ligefrem nødvendigt – at de materielle regler, der normerer det pågældende specialområde, drages med ind i overvejelserne. Dette er netop, hvad der er sket, når landbrugsorganisationerne har drøftet spørgsmålet om tvistigheder i forbindelse med salg af husdyr. Jævnside med spørgsmålet om processuelle reformer har man her diskuteret en begrænsning af sælgeransvaret. Denne begrænsning blev blot ikke gennemført. Muligvis ville en reduktion af sælgeransvaret have afvæbnet en del af den kritik, som fra forskellig side er blevet rejst mod husdyrvoldgiftslovens adoptionsregler. Jeg skal vende tilbage til dette spørgsmål under gennemgangen af de punkter, hvorpå kumulationsordningen kan give eller har givet anledning til kritik.

Desværre har husdyrvoldgiftens bidrag til retsstatistikken været spredte og usystematiske. Fra tiden før loven af 1939 kendes bortset fra de foran s. 216 note 22 nævnte oplysninger kun et specielt for årene 1934–35 indhentet materiale til brug for husdyrvoldgiftskommissionen.³ Efter lovens ikrafttræden har *Hurwitz*⁴ offentliggjort nogle tal fra en undersøgelse vedrørende årene 1940–41. De statistiske indberetninger fra dommerembederne har først fra 1951 omfattet husdyrvoldgiftssager som særligt rubrum. Her optages imidlertid kun de for husdyrretterne indbragte sager. Selvom alle klager skal indsendes til dommeren, går de i første omgang videre til voldgiftsformanden, og kun de sager, der ikke hæves for denne eller afvises eller forliges af ham, går tilbage til retten og dermed ind i statistikken. Af denne offentliggøres i de almindelige statistiske publikationer vedrørende den borgerlige retspleje kun det årlige samlede antal således for retterne indbragte sager. Herudover findes i de nævnte indberetningsskemaer oplysninger om fordelingen efter sagernes *udfald* og efter deres *varighed*. Disse specifikationer – der ikke tidligere er offentliggjort – er velvilligst stillet til rådighed af Statistisk Departement og findes nedenfor s. 231 og s. 236.

II. KUMULATIONSREGLERNES VÆSENTLIGSTE FORDELE

A. *Tidsbesparelse*. Som tidligere anført var et af hovedformålene med de nye kumulationsregler at fremskynde sagernes behandling. Ingen har

3. Betænkningen s. 8 f og s. 98 ff. Nogle af tallene fra denne undersøgelse findes gengivet i *Hurwitz: Husdyrvoldgift I. udg.* s. 296–97.

4. L. c. s. 296–97.

mig bekendt bestridt, at dette er lykkedes. Når således *Harpøth*⁵ bemærker, at landboerne ved »en skæbnens ironi ... er ... blevet hængende ved et system, der ... på flere måder er behæftet med det gamle processystems værste skavanker, langsommeligheden og kostbarheden« går denne kritik, for så vidt langsommeligheden angår, ikke på kumulationsinstituttet, men på forskellige andre uheldige sider ved den nye lov.⁶

Tidsbesparelsen gør sig stærkere gældende, jo flere parter, der indrages under den enkelte sag. Nogen mere omfattende, officielt tilgængelig statistik over antallet af parter i husdyrvoldgiftssagerne findes som ovenfor nævnt ikke, men man kan dog vistnok fastslå, at der i *flertallet* af de førte sager er mere end 2 parter.⁷

Allerede i sager med 3 parter, hvoraf en er adciteret, mærkes tidsbesparelsen imidlertid. Ganske vist medfører lempelserne i den person-

5. U 1941 B s. 204.

6. *Harpøth* nævner således (l.c. s. 199) den omstændighed, at der ikke i loven er fastsat nogen frist for dommerens indkaldelse af voldgiftsmændene. Endvidere fremhæves (s. 201) den tidsrøvende og overflødige ordning i § 7 med en »samrådsmand«, fra hvem tilladelse til anke skal indhentes. Endelig anføres det (s. 203), at de ofte modstridende dyrlægeattester, der produceres fra sagernes parter, hyppigt nødvendiggør en forelæggelse af sagerne for Det veterinære Sundhedsråd, hvilket koster penge og tager tid. — Hvad det sidste angår, må det erkendes, at antallet af indbyrdes divergerende dyrlægeattester vil være tilbøjeligt til at forøges, jo flere parter, der er impliceret i sagen. Men også i sager med kun to parter vil der kunne foreligge uforenelige erklæringer fra parternes dyrlæger. Og selvom man afskaffer kumulationsordningen, vil der under de senere regressager kunne dukke nye attester op, som nødvendiggør fornyet henvendelse til Det veterinære Sundhedsråd. Sundhedsrådet besigtiger sædvanligvis ikke dyrene, men afgiver erklæring på basis af de indsendte oplysninger. Det må derfor være at foretrække, at disse samles på et så tidligt tidspunkt som muligt, således at man i det mindste kan nøjes med én henvendelse til rådet. Dette kan imidlertid kun sikres effektivt gennem en samling af regressagerne.

7. Jfr. således *Harpøth* U 1941 B s. 199: »I det overvejende flertal af sager ... mere end 1 indklaget«, og smst. s. 201: »... praktisk taget meget få tilfælde, hvor der kun er to parter i sagerne«. L. c. s. 202 omtaler *Harpøth* 24 sager ført ved Herredsretten i Odense siden 1/7 1939. Af disse sager var der i 5 sager 2 parter og de resterende 19 sager fra 3–11 parter. — At dette indtryk ikke senere er afsvækket fremgår af *Harpøth* Jur. 1944 s. 299: »... så godt som alle husdyrvoldgiftssager føres ikke mellem to parter, men mellem 3, 4, 5, ja ofte mere end 10 parter.« Se også *Buch* Jur. 1943 s. 111, hvor det nævnes, at der i »9 af 10 tilfælde« er mere end 2 parter.

lige mødepligt ikke sjældent, at der må foretages subsidiær partsafhøring ved den adciterede parts hjemting. Selv når dette er tilfældet vindes der dog almindeligvis tid. Også uden kumulation ville subsidiære (vidne-) afhøringer ofte blive nødvendige, og under alle omstændigheder opnår man ved kumulationen at kunne nøjes med ét forligsmøde, ligesom der kun skal afsiges én kendelse.

Stiger antallet af parter, bliver tidsgevinsten endnu mere iøjnefaldende. Bortset fra anketilfældene er det mit indtryk, at det store flertal af husdyrvoldgiftssagerne bringes til afslutning inden for 2 måneder fra *klagens* dato, selv hvor der er flere end 2 parter.⁸

Om varigheden af de sager, hvori forlig ikke opnås hos voldgiftsformanden, og som derfor henvises til voldgiftsretten, kan nedenstående oversigt gives:

*Sager henvist til husdyrretterne 1951–58 fordelt efter varighed
(fra berømmelse til afgørelse).*

	Under 1 md.	1–6 mdr.	6 mdr. og derover	Ialt
1951	566	353	16	935
1952	609	318	21	948
1953	645	372	12	1029
1954	749	353	14	1116
1955	634	175	10	819
1956	578	234	12	824
1957	577	273	6	856
1958	424	288	16	728
Ialt	4782	2366	107	7255

I disse år er altså ialt ca. 66 % af de for retterne indbragte sager afsluttet mindre end 1 måned efter sagens berømmelse (hvortil så må lægges den tid, sagerne har verseret hos voldgiftsformanden, idet de naturligvis ikke berammes, før de kommer tilbage til retten). *En til-*

8. Jfr. *Harpøth* U 1941 B s. 202, der ganske vist kun fremdrager et talmæssigt lidet omfattende materiale (bortset fra anketilfælde 23 sager, hvoraf de 16 afsluttedes inden for 2 måneder), men den tendens, disse tal udviser, har mig bekendt i det store og hele holdt sig, selvom den gennemsnitlige varighed utvivlsomt kan svinge en del fra voldgiftskreds til voldgiftskreds. Den enkelte voldgiftsformands og dommers personlighed, evne til at tilvejebringe forlig etc. spiller selvsagt her en betydelig rolle.

svarende hurtig afgørelse af mellemværendet mellem alle omsætningsledene ville givetvis ikke kunne opnås uden kumulation.

Det bør endvidere fremhæves, at *en meget væsentlig tidsbesparelse kan tilskrives kumulationsreglerne i de tilfælde, hvor selve samlingen af parterne muliggør et forlig, som ellers ikke kunne være opnået, se herom nedenfor under D.*

B. *Bedre oplysning.*⁹ Teoretisk bedømt skulle der under den tidligere ordning være de samme eller endog bedre muligheder for at få sagerne grundigt oplyst, idet hjemmelsmændene kunne indkaldes som vidner med deraf flydende *pligt* til at udtale sig. I praksis har det imidlertid – som venteligt – vist sig, at sagerne oplyses betydelig bedre under den nugældende ordning. Årsagen er især den rent psykologiske, at de tidligere omsætningsled nu inddrages som parter, der ganske vist ingen pligt har til at udtale sig, men som erfaringsmæssigt altid er villige dertil, og som i det hele taget har det fornødne incitament til at tage aktiv del i sagens oplysning. Selvom der tidligere blev denuncieret lis til indklagedes sælger (såfremt indklagede ønskede at bevare regressen mod denne) var der intet, der tvang denuntiaten til at give møde ud over det pres, der måtte ligge i de almindelige regler om virkningen af passivitet over for procesunderretningen, og disse regler var i al fald dengang temmelig uafklarede. Iøvrigt blev denuntiationen kun givet til indklagedes egen hjemmelsmand, idet der intet var foreskrevet om, at denne under den første sag skulle denuntiere videre til sin hjemmelsmand.

Nu ved derimod enhver, der inddrages som part i sagen, ikke blot, at der ved sagens slutning skal afsiges en kendelse, der opgør mellemværendet mellem alle omsætningskædens led, men tillige, at alle disse led overvejende sandsynligt vil blive afhørt under sagen. Ud over en almindelig intensivering af de således inddragne parters vilje til at bidrage til sagens oplysning, har der vistnok navnlig i en bestemt henseende kunnet spores en ændring i de bagvedliggende leds holdning til sagen. Dersom indklagedes hjemmelsmand under den gamle ordning blev ført som vidne f. eks. om tilstedeværelsen af en bestemt mangel i hans ejertid, koncentreredes hans interesser – bevidst eller ubevidst – om at formulere vidneudsagnet således, at risikoen for et senere regressøgsmål mod ham selv blev reduceret mest muligt. Dette resulterede ikke sjældent

9. Jfr. *Aagaard Jur.* 1944 s. 118, *Tidemand-Petersson U* 1945 B s. 102.

i en forklaring enten om, at han intet havde kendt til manglen eller, at han nok havde observeret manglen, men havde gjort køber opmærksom på den. Naturligvis kunne en sådan forklaring være i overensstemmelse med de faktiske forhold, men ikke sjældent viste de oplysninger, der kom frem under de senere regressager, at der forelå en erindringsforskydning eller det, der var værre. I denne henseende er der utvivlsomt sket en ændring under den nye lov. For det første er mellemedenes holdning til sagen nu ikke længere så ensidigt præget af et ønske om ikke at blive indblandet, dels fordi man nu allerede *er* indblandet, dels fordi der tillige består en aktuel mulighed for at lade bolden gå videre til forgængerens. Allerede dette har vistnok reduceret de »ubevidste« urigtige forklaringer en del. Men hertil kommer for det andet den omstændighed, at samtlige afgivne forklaringer nu straks kan sammenholdes. Virkningen heraf gør sig stærkest gældende, når samtlige parter har givet møde for den pågældende voldgiftsret, men mærkes dog også, selvom en del af forklaringerne optages subsidiært. Urigtigheder i de afgivne forklaringer kan nu anholdes, inden der træffes nogen realitetsafgørelse. Navnlig vil en forklaring afgivet af et af de tidligere led i kæden kunne medføre en korrektion af de andre forklaringer. Hvis f.eks. den oprindelige sælger har kendt mangelen og loyalt gjort opmærksom på den ved salget, vil han sjældent have interesse i at skjule dette. Et eventuelt mindre loyalt mellemed vil da have vanskeligere ved at skjule sit kendskab til mangelen, end tilfældet ellers ville have været.

C. *Ensartet bedømmelse af samme konkrete fakta*.¹⁰ Det var en iøjnefaldende ulempe ved den tidligere ordning, at hvad der – i al fald for lægmand – tog sig ud som ensartede sager vedrørende samme dyr, kunne falde forskelligt ud ved bedømmelsen i de forskellige voldgiftskredse. Ofte var disse »forskellige« afgørelser dog hver for sig velbegrundede, idet afvigelserne simpelthen beroede på, at der under regressagerne kom nye relevante oplysninger frem. I det omfang, denne kalamitet nu undgås, omfattes fordelene ved nyordningen af det foran under B anførte.

Det var imidlertid langt fra altid divergerende oplysningsgrundlag, der afstedkom de modstridende afgørelser. Ofte måtte forklaringen søges i voldgiftskommissionernes forskellige syn på samme spørgsmål. Hvad der i én voldgiftskreds blev betragtet som en væsentlig mangel, behø-

10. Jfr. Tidemand-Petersson U 1945 B 102.

vede ikke nødvendigvis at blive bedømt på samme måde i en anden kreds. Et specifikt handelsudtryk, som var gået igen ved flere handler, kunne blive fortolket forskelligt i forskellige kredse. En fejl, der i én afgørelse karakteriseredes som skjult, kunne i en senere afgørelse vedrørende samme sag blive henregnet til dem, køberen burde have opdaget ved handlens indgåelse o. s. v.

Sådanne indbyrdes modstridende afgørelser virkede selvsagt stødende for kommissionernes klientel og gav i bedste fald anledning til ankesager med deraf flydende forhaling og bekostning.

Det bør dog – med henblik på bedømmelsen af adcitationsinstituttet i almindelighed – fremhæves, at det her nævnte forhold af flere grunde blev særlig grelt inden for husdyrvoldgiftens område. Dels sad der ingen jurister i voldgiftskommissionerne, dels følte kommissionernes medlemmer sig – med rette eller urette – mindre bundet af gældende retsregler end domstolene, dels led man endelig under savnet af trykte samlinger med de mere principielle afgørelser. I disse henseender er der sket afgørende ændringer. Den stedlige underretsdommer fører nu forsædet i voldgiftsretten. Det er ganske vist stadig en udbredt antagelse, at voldgiftsretterne er noget friere stillet i retsanvendelsen end de ordinære domstole, men det tør dog vist formodes, at i al fald underretsdommerne qua voldgiftsdommere ikke afviger meget fra den standard, de følger på de andre af ugens dage i samme retssal. – Endelig er der nu ved landbrugsrådets foranstaltning sørget for offentliggørelse af en række kendelser til vejledning for voldgiftsretterne. Selv med disse forbedringer ville man dog næppe uden adcitationsordningen helt have undgået modstridende kendelser om samme dyr. Selvom dommerens indflydelse må antages at være særdeles væsentlig, repræsenterer han en minoritet ved uenighed med de to bisiddere. Hertil kommer, at ingen med rimelighed ville kunne forvente, at de forskellige underretsdommere skulle være 100 % enige i deres bedømmelse af samme forhold.

D. *Bedre forligsmuligheder.* Det er tidligere omtalt, at kumulationsreglerne har medført en øget brug af sagførere som *stedfortrædere* ved forligsmøderne, og at dette vistnok må antages at påvirke forligsprocenten i nedadgående retning, fordi disse stedfortrædere gennemgående ikke møder med tilstrækkelig bemyndigelse til at forlige sagen.

Over for denne nedadgående tendens står imidlertid den afgjort forligsfremmende omstændighed, at parterne i det hele taget – personligt

eller ved stedfortræder, til forligsmøde eller i retten – bringes sammen under sagen. Ikke mindst de tilsyneladende komplicerede sager med mange indklagede løses ofte ganske let, når parterne opdager, hvor forholdsvis billigt de hver især kan slippe, dersom flere eller alle deler det opståede tab. Ikke sjældent kan man allerede ved forligsmødet – i al fald når parterne er mødt personligt – opnå forlig på denne måde, fordi parterne indser, at sagen – såfremt den skal føres igennem til kendelse – let uanset udfaldet – med rejseomkostninger, tab af arbejdsfortjeneste o. s. v. – kan komme til at koste den enkelte mere end forliget. At denne omstændighed også har en bagside, skal jeg vende tilbage til nedenfor.

Det er imidlertid ikke blot denne faktiske mulighed for straks at overskue den enkeltes tab ved en frivillig fordeling, der begunstiger indgåelsen af forlig. Mere væsentligt er det, at regreskæden p. gr. a. den tvungne kumulation normalt er udtømmende repræsenteret under sagen. Tidligere afstod de indklagede, der regnede med muligheden af at kunne gøre regres gældende mod hjemmelsmand, ofte fra at indgå forlig, fordi de følte – og måske ikke helt med urette – at de mere sikkert kunne basere regressøgsmål mod hjemmelsmanden på en kendelse. Denne hindring er nu fjernet.

Desværre er det ikke muligt på basis af almindeligt tilgængelige oplysninger at opnå noget sikkert indtryk af de her fremdragne tendensers vægt i praksis. Som omtalt ovenfor s. 229 offentliggjorde *Hurwitz* i 1942 nogle tal om sagernes udfald både hos voldgiftsformand og for retten fra årene 1940–41, men bortset herfra findes der ikke noget almindeligt materiale om forligshyppigheden for begge disse institutioner (om forligsprocenten for *retten* se derimod straks nedenfor).

Hertil kommer imidlertid, at selv en nøjagtig opgørelse over antallet af forligte sager før og efter 1939 ikke ville muliggøre en forsvarlig sammenligning af forligsmulighederne. Efter 1939 registreres et retsopgør, hvor en række regresled er indklaget, kun som én sag, der således svarer til, hvad man før 1939 ville opfatte som flere sager. – I årene 1934–35 var forligsprocenten (når man ser bort fra afviste og hævdede sager) ca. 62.¹¹ I årene 1940–41 var den »tilsvarende« procent godt 73.¹²

11. Bet. s. 8 (3898 indbragte sager, 2046 forligt, 595 afvist ell. hævet, 1257 påkendt).

12. *Hurwitz* 1. udg. s. 296–97 (4783 indbragte sager, 3344 forligt, 227 afvist eller hævet, 1212 påkendt).

Det er imidlertid klart, at denne procent ikke kan sammenlignes med de 62. Hvis sagerne med de mange regresled i 1940–41 f.eks. procentuelt er rigeligere repræsenteret blandt de forligte end blandt de påkendte sager, vil det sige, at den »effektive« forligsprocent ligger endnu højere end 73. Hvis omvendt det fortrinsvis er sagerne med de mange led, der er gået til påkendelse, kan det ikke *udelukkes*, at der *mellem de enkelte led* procentuelt er indgået færre forlig end før 1939.

Man må derfor vistnok – uden et fuldstændigt materiale omfattende ikke blot forligstal fra voldgiftsformændene, men også en specifikation over antallet af parter i sagerne i det hele taget – indskrænke sig til at fastslå, at nyordningen teoretisk set begunstiger indgåelse af forlig, og at det i al fald endnu ikke har kunnet godtgøres, at den »effektive« forligsprocent er blevet lavere efter lovens indførelse. Væsentligt er imidlertid, at der utvivlsomt er sket en vis sanering af de indgåede forlig. Under den gamle ordning blev der ofte fra voldgiftsmændenes side lagt et urimeligt pres mod parterne for at fremtvinge forlig. Dette forhold har ændret sig, efter at voldgiftsformanden fik mulighed for at henvise de ikke-forligte sager til retten. At nogle af *parterne* til gengæld efter nyordningen har større muligheder for at presse et forlig igennem, må erkendes, men stort set hviler de nu indgåede forlig dog vistnok på et mere fornuftigt grundlag end førhen.

Om forligshyppigheden for *retterne* kan på basis af oplysninger fra Statistisk Departement følgende oversigt gives:

Sager henvist til husdyrretterne 1951–58 fordelt efter udfald.

	Forlig	Iøvrigt hævede eller bortfaldne	Afviste	Frifindelse	Pådomte helt i overensstemmelse m. påstanden	Pådomte delvis i overensstemmelse m. påstanden
1951	290	80	40	93	255	177
1952	273	163	34	88	272	118
1953	350	229	26	83	240	101
1954	398	277	18	80	239	104
1955	280	203	15	56	196	69
1956	302	227	19	48	168	60
1957	336	217	28	50	167	58
1958	289	210	21	48	116	44
Ialt ..	2518	1606	201	546	1653	731

Af de i disse år for retterne indbragte ialt 7255 sager blev altså 2518 eller knap 35 % forligt. Bortses fra hævde og afviste sager bliver forligsprocenten ca. 46.

E. *Mulighed for tabsfordeling ved kendelsen.* Det er ikke blot under forligsforhandlingerne, muligheden for en tabsfordeling er til stede. Også når der skal afsiges kendelse, åbner kumulationen mulighed for i visse der-til egnede tilfælde at fordele tabet mellem flere – eventuelt alle – parter. Dette kan således være rimeligt, hvor en fejl ved dyret har været under udvikling gennem flere ejeres besiddelsestid, især naturligvis dersom de pågældende ejere alle har medvirket til sygdommens forværring gennem uhensigtsmæssig fodring, opbevaring eller transport.¹³ En sådan fordeling forudsætter ikke nødvendigvis antagelsen af et direkte ansvar for tidligere led i sælgerkæden over for sidste køber. Der er intet i vejen for, at tabsfordelingen kan foretages i overensstemmelse med reglen i husdyrvoldgiftslovens § 5, stk. 1, hvorefter retsforholdet mellem hver enkelt klager og hans hjemmelsmand særskilt skal fastslås. Hvor der f. eks. er 4 parter A, B, C og D, og skaden er opgjort til 200 kr., der findes at burde fordeles ligeligt mellem parterne, kan kendelsen således gå ud på, at C til D betaler 150 kr., B til C 100 kr. og A til B 50 kr.¹⁴ Det kan indvendes, at en sådan tabsfordeling også er mulig uden kumulation. Dette er kun delvis rigtigt. Hvis i det nævnte eksempel D indklager C, der ikke foretager adcitation, vil udfaldet med stor sandsynlighed blive, at C dømmes til at betale D 100 kr. Tabsfordelingen vil med andre ord uden kumulation – såfremt sagen ikke er meget grundigt oplyst – let blive til en skævdeling med den tunge ende hos de sidste købere.

III. ADCITATIONSORDNINGENS ULEMPER

Adskillige af de ulemper, husdyrvoldgiftsloven af 1939 bragte med sig, står mere eller mindre i indbyrdes sammenhæng, således at det kan være vanskeligt selvstændigt at bedømme de specielt med *kumulationsreglerne* forbundne skavanker. Således virker de med ad citationsadgangen p.d.e.s. og opdelingen i forligsstadium og egentlig retsbehandling p.d.a.s. forbundne ulemper forstærkende ind på hinanden. Ikke mindst fra juridisk

13. Jfr. *Hurwitz* s. 226 ff med henvisning til praksis og kommentarer til denne.

14. Jfr. f. eks. den hos *Hurwitz* s. 227 refererede kendelse i L. M. s. 798.

side er det blevet kritiseret, at forligsforhandlingen ikke blev henlagt til retten.¹⁵ Det er klart, at det uhensigtsmæssige i denne opdeling må føles stærkere, når også personer med andet værneting kan blive nødsaget til at rejse to gange, og at omvendt værnetingsfravigelsen registreres som et stærkere indgreb gennem den nævnte opdeling. Det må herved imidlertid erindres, at der ikke ved lovens gennemførelse var politisk mulighed for at henlægge mæglingen til retten. Om der er det i dag er tvivlsomt. Adskillige vil sikkert over for et forsøg i denne retning henvise til den utvivlsomt stadig høje forligsprocent hos voldgiftsformanden samt til, at der løber flere omkostninger på, dersom den samlede voldgiftsret skal samles, inden der mægles forlig. Problemet kunne dog løses ved, at der kun afkrævedes parterne et mindre ekspeditionsgebyr ved sagens indbringelse for voldgiftsretten, medens de resterende udgifter blev båret af det offentlige.

Særskilt har værnetingsafvigelsen været kritiseret, fordi den skulle tvinge parterne til i højere grad at anvende advokatbistand end ellers nødvendigt.¹⁶ Ovenfor er allerede berørt den indflydelse, møde ved advokat under forligsforhandlingen kan have på forligsmulighederne. For så vidt der derved er tænkt på den begrænsning i forligsmulighederne, som utilstrækkelig fuldmagt kan indebære, er dette selvsagt ikke specielt for de tilfælde, hvor der mødes ved advokat, men gælder lige fuldt, når der mødes ved anden stedfortræder. At der iøvrigt benyttes advokater i langt større udstrækning end under den gamle ordning, og at dette forhøjer omkostningerne, er utvivlsomt rigtigt.¹⁷ Det er sikkert også rigtigt, at den øgede brug af advokater ved *forligsmæglingen* for en stor del kan tilskrives kumulationsordningen, medens man for *retten* må søge en del af forklaringen i den omstændighed, at der er tale om en egentlig domstolsbehandling under medvirken af juridisk dommer. I al fald er der et meget stort antal af de parter, der selv møder personligt op for retten, som alligevel medbringer advokat.

Det er ikke blot adcitationsordningen og opdelingen mellem forligs-

15. Se f. eks. »En ældre praktiker« Jur. 1941 s. 153, *Park* Jur. 1944 s. 278 ff og *Harppøth* Jur. 1944 s. 304.

16. *Harppøth* Jur. 1944 s. 301 ff.

17. Det antages af *Hurwitz* s. 250 og *Hastrup* Jur. 1944 s. 413, at advokatmonopolet ikke gælder i husdyrvoldgiftssager; herimod *Harppøth* Jur. 1944 s. 303, se også *Park* Jur. 1944 s. 278.

behandling og rettergang, der uløpmæssigt virker forstærkende ind på hinanden. Hertil kommer som tidligere nævnt købers relativt gunstige materielretlige stilling. Alle disse forhold tilsammen begunstiger i praksis en hårdhændet forligspolitik fra købers side.¹⁸ Jo flere foranstående sælgere der er, og jo længere borte de bor, desto højere kan køber ofte spænde buen, både hvad angår forligsbetingelser og kritikløshed i søgsmålsgrundlaget. At ordningen som helhed ligefrem kan friste køber til proformaværk, skal den vel ikke selvstændigt lastes for, men forholdet bør dog nævnes ved en sammenfattende vurdering. Eksempelvis: B, der bor i Vestjylland, har lovet af skaffe sin nabo C en drægtig kvie og køber i den anledning en kvie hos A, der bor på øerne. Efter dyrets aflevering hos B opdages, at det ikke er drægtigt. Det er nu unægtelig fristende for B at lade sig indklage af C (selvom det ikke kom til handel med denne) for derved at opnå den strategisk gunstige udgangsposition for forligsforhandlingen med A, som ved den lille manøvre drages bort fra sit værneting.

Som tidligere omtalt er inddragelsen af regresled for så vidt gjort tvungen som undladelse medfører regrestab. Denne til en 4-dages frist knyttede præklusion har – uagtet dens utvivlsomme betydning for adoptionsinstituttets effektivitet – tillige vist sig at have visse skyggesider. Den medfører ikke sjældent en lovlig kritikløs inddragelse af de forudgående led og begunstiger således ikke blot en optrevling af sager om værdiløse »ulykkesdyr«, der i virkeligheden ikke kan bære en proces,¹⁹ men også søgsmål på et materielt alt for spinkelt grundlag. Den af retterne førte omkostningspraksis udgør (jfr. nedenfor) ikke noget særlig effektivt kautel herimod. I praksis er det endog sket, at selv de led, hvis eventuelle ansvar er forældet, er blevet inddraget. Dette burde voldgiftsformændene dog være instrueret om at søge undgået.²⁰ Præklusionsreglen kan endvidere medføre en vilkårlig afbrydelse af regreskæden, idet regresopgøret navnlig kan standse op ved et insolvent mellemed, som ikke finder det ulejligheden værd at lade bolden gå videre.²¹

Spørgsmålet om husdyrvoldgiftslovens omkostningsmæssige konse-

18. Jfr. *Park Jur.* 1944 s. 268–80.

19. *Harpøth U* 1941 s. 204.

20. *Buch Jur.* 1941 s. 105.

21. Se om dette spørgsmål *Hurwitz Jur.* 1941 s. 143 *Kjørboe Jur.* 1941 s. 150 og *Frost U* 1943 B s. 165.

kvenser hører til de mere omstridte. Nogle har hævdet, at nyordningen sparer penge.²² Andre har ment, at den positivt fordyrer sagerne.²³ Skal man kaste blot noget lys over dette punkt, må man i første række gøre sig problemstillingen klar. For hvem er ordningen blevet dyrere respektive billigere? For samfundet, for parterne, for alle parter eller blot for nogle af dem? I forhold til hvad er ordningen dyrere eller billigere? I forhold til voldgiftsordningen før 1939 eller i forhold til almindelig behandling ved de ordinære domstole? Og i alle relationer kan man selvstændigt rejse det – vel nok vanskeligste – spørgsmål om *kumulationsreglernes* selvstændige bidrag til en eventuel fordyrelse eller billigiggørelse.

Allerede før 1939 kunne det diskuteres, om husdyrvoldgiftsordningen for parterne var dyrere eller billigere end almindelig rettergang. Sandheden var vistnok den, at udgifterne – *fraset* advokatbistand – klart lå højere end ved almindelige retssager, men at de samlede udgifter gennemsnitligt lå lavere i kraft af, at sagførerbistand ikke benyttedes i tilnærmelsesvis samme omfang som i almindelige tvistemål.²⁴

Efter 1939 har utvivlsomt den øgede brug af advokatbistand og de af den tvungne kumulation hidførte rejseudgifter præget budgettet i den typiske husdyrvoldgiftssag. Jævnside hermed har imidlertid retternes praksis udviklet sig derhen, at der i reglen *ikke* tilkendes den vindende part godtgørelse for disse udgifter, men højst for de beløb, der er betalt til selve voldgiftsretten samt for dyrlægeattest, og selv sådanne omkostninger ophæves ofte i praksis.²⁵ Det har været hævdet, at det skulle være selve den tvungne kumulation, der nødvendiggjorde denne omkostningspraksis,²⁶ idet den fulde omkostningsbyrde ville blive alt for tung for den tabende part. Der kan heri være det rigtige, at pligten til – under sanktion af regrestab – at inddrage regresleddene som ovenfor nævnt kan medføre inddragelse af parter, som retsopgøret aldrig ville være nået frem til uden adcitation. Men det ville være uretfærdigt at give kumulationsordningen hele skylden for de omkostningsmæssige vanske-

22. Således f. eks. *Tidemand-Petersson* U 1945 B s. 102 cfr. dog smst. s. 103, hvor udtalelsen modificeres en del.

23. *Harpóth* Jur. 1944 s. 299 ff.

24. Se Bet. s. 9, 12 f og 17 f.

25. Se om omkostningsproblemet bl. a. *Buch* Jur. 1941 s. 104, *Terp* Jur. 1944 s. 228 ff, *Park* Jur. 1944 s. 279, *Harpóth* Jur. 1944 s. 299 ff. *Hastrup* Jur. 1944 s. 414, *Tidemand-Petersson* U 1945 B s. 103 ff. *Hurwitz* s. 270 ff.

26. F. eks. *Harpóth* Jur. 1944 s. 300 og *Hastrup* Jur. 1944 s. 414.

ligheder. Også før 1939 kendte man i vidt omfang til at hæve omkostningerne i husdyrvoldgiftssager, og også uden kumulation ville der under en række regressøgsmål tilbage i omsætningskæden kunne ophobe sig store omkostningsbeløb, såfremt de tabende parter pålagdes fulde omkostninger. Overses må heller ikke, at, hvad kumulationsordningen måtte koste i rejseudgifter, i vidt omfang indvindes gennem nedsatte udgifter til voldgiftsformand og til retten, i øgede forligsmuligheder og ikke mindst i tidsbesparelse (herunder foderpenge). – Uanset hvorledes man vil begrundede den nævnte omkostningspraksis, bør det imidlertid understreges, at den rent faktisk virker som en begunstiggelse af den tabende part på den vindende parts bekostning. Hvis det som tidligere anført er rigtigt, at købere af husdyr gennemgående begunstiges mere af de materielle mangelsregler end billigt er, vil det igen sige, at den førte omkostningspolitik tenderer mod at virke som et korrektiv til denne gunstigere stilling. Om denne mekanisme er vore voldgiftsretter bevidst, er i denne forbindelse mindre væsentligt. I al fald bør det fastslås, at en sådan korrektion af den materielle ret gennem reduktion af tilkendte omkostninger ikke er særlig hensigtsmæssig. Den gør det nok mindre tillokkende for den forurettede køber at anlægge sag og tanken om at tabe en eventuel sag mindre afskrækkende for sælger, men samtidig bevirker ordningen, at det for køberen ikke stiller sig som et særlig risikabelt forehavende at anlægge sag på et for spinkelt grundlag, medens omvendt sælgeren – og navnlig de tidligere og måske fjernereboende led – stillet over for et sådant søgsmål ikke sjældent vil se sig nødsaget til på et tidligt tidspunkt at betale sig til et billigt forlig fremfor – på egne omkostninger – at vinde en senere proces.

Det er et spørgsmål, om ikke landbrugsorganisationerne så rigtigt, når de i sin tid i første række søgte at få reglerne om sælgeransvaret (eller risikoen om man vil) gjort mere tidssvarende. I det lange løb tror jeg, det ville være i alle parter interesse, om man gennem praksis kunne komme ind på en reduktion navnlig af købers adgang til at kræve forholdsmæssigt afslag jævnsides med en omkostningskurs, hvorefter man i højere grad tilkendte den vindende part omkostninger også i anledning af rejseudgifter og nødvendig sagførerbistand. Det kan næppe være noget afgørende argument herimod, at hensynet til redelighed i husdyrhandel kræver strenge ansvarsregler. Den eksisterende ordning bidrager efter det anførte ikke til at fremme den almindelige hæderlighed i forbindelse

med denne omsætning. Inden for brugtvognshandelen har vi gennem en periode, der såvist ikke var præget af tyngende handelsmoral, set en udvikling hen imod en reduktion af sælgeransvaret, der igen har affødt øget agtpågivenhed hos køberne. Konkret har dette bl. a. givet sig udslag i de rundt om i landet oprettede prøvestationer, hvor man for en pris, der er ubetydelig sammenlignet med omkostningerne ved en eventuel proces, kan få en vogns skjulte skavanker nogenlunde kortlagt. En parallel udvikling forekommer både mulig og ønskelig inden for husdyrhandelen, hvor man ofte ville være vel tjent med inden købet af ofre en enkelt dyrlægeattest fremfor senere at skulle risikere udgifter svarende til ti.

En udvikling i denne retning ville formentlig tjene til at aflive megen kritik af husdyrvoldgiftsordningen. Antallet af søgsmål ville reduceres, og i de tilfælde, hvor der virkelig var trang til retlig bistand, ville ordningen fungere mere tilfredsstillende. Jeg er endvidere overtydet om, at tiden gennem en sådan udvikling hurtigt ville blive moden til det næste skridt: henlæggelse af forligsmæglingen til husdyrretten.

IV. BETYDNING FOR ADCITATIONSPROBLEMET I ALMINDELIGHED

Det vil allerede af det ovenfor anførte være fremgået, at husdyrvoldgiftsordningen ikke uden videre kan betragtes som en forsøgsmark, hvorfra man kan hente et erfaringsmateriale til udnyttelse i procesrettens almindelige del. De med husdyrhandelen forbundne specialproblemer p.d.e.s. og selve tvistighedernes typicitet p.d.a.s. er til hinder herfor. Den sagkyndige forligsmægling har sin helt specifikke berettigelse på dette område. Omvendt dominerer trekantsituationerne her næppe i samme grad som inden for andre regresområder. I al fald spiller omsætningskæderne med fire, fem eller endnu flere led en ganske betydelig rolle. Interessen i en hurtig afgørelse er særlig stærk, fordi salgsgenstanden er et levende dyr. En specialordning har derfor ikke blot være påkrævet, men man har med færre betænkeligheder kunnet udforme den efter et stramt, men effektivt system, fordi de specielle befolkningsgrupper, ordningen skulle betjene, kunne formodes i løbet af relativt kort tid at blive fortrolige med forretningsgangen.

Omend man derfor ikke uden videre kan projicere problemstillingen over i den almindelige procesret, har den nuværende husdyrvoldgifts-

ordnings 20-årige funktionstid dog ikke været uden interesse for ad citationsproblemet i almindelighed. Erfaringerne under 1939-loven har ikke blot vist det absolut overkommelige i at afgøre en retstvist mellem en lang række omsætningsled under ét,²⁷ men man har haft god lejlighed til at konstatere kumulationsinstituttets fordele navnlig m. h. t. tidsbesparelse og bedre oplysning af sagerne. Mest bemærkelsesværdig er måske den omstændighed, at ad citationsinstituttet i husdyrvoldgiftsloven ikke blot har overlevet denne første 20-års periode, men at kritikken så ganske utvivlsomt er stilnet af efter de første års overgangsvanskeligheder til trods for, at de specielt med *ad citationen* forbundne ulemper som ovenfor påvist på dette område har måttet føles betydelig stærkere, end tilfældet formentlig vil være inden for procesretten i almindelighed.

Den antagelse synes derfor berettiget, at et almindeligt ad citationsinstitut hjemlende adgang til inddragelse af regrespligtig tredjemand, men frigjort fra en række af de træk, der præger husdyrvoldgiftsordningen, vil vise sig at være mindst lige så levedygtigt. De punkter, hvorpå et sådan institut fordelagtigt ville adskille sig fra husdyrvoldgiftslovens, kan sammenfattes således: 1) Ad citationen måtte være en frivillig sag for ad citanten jfr. rpl. § 253 analogt. 2) I stedet for skarpe tidsfrister måtte gælde et mere elastisk forsømmelseskriterium i lighed med det i § 253 omtalte, jfr. nedenfor s. 273 f. 3) Forligsmægling ville i overensstemmelse med de almindelige regler finde sted ved retten. 4) Ad citationssøgsmålet ville muligvis blive belagt med ordinære retsafgifter, se nedenfor s. 276 f, som husdyrvoldgiftssager i det hele taget er fritaget for, men til gengæld ville de med den sagkyndige husdyrret forbundne særudgifter spares. 5) Domstolenes almindelige omkostningspraksis i medfør af rpl. § 312 ville dæmme op mod urimelige ad citationer. 6) Hvor ad citationssøgsmålet måtte formodes unødigt at komplicere retsoppgøret, ville dommeren formentlig kunne nægte at give ad citationstilladelsen, se s. 271 f, eller dog i det mindste udskyde ad citationssøgsmålet til særskilt forhandling og pådømmelse, jfr. §§ 254 og 286. 7) I langt de fleste tilfælde ville der blot blive tale om at ad citere ét led, se ovenfor s. 82 f. 8) Endelig ville det pågældende led i almindelighed ikke med føje kunne beklage sig over, at de materielle regler favoriserede ad citanten på ad citati bekostning.

27. Jfr. *Aagaard Jur.* 1944 s. 118.

Fremmed ret

§ 14. Kontinental ret

I. SVENSK RET

Hovedbestemmelsen om adcitation findes i RB 14:5: »Vill part, om han tappar saken, mot tredje man framställa återgångskrav eller anspråk på skadestånd eller annat dylikt, äge han, innan målet företages till huvudförhandling, till gemensam handläggning med det målet väcka sin talan mot tredje man. Vad nu sagts äge motsvarande tillämpning, om tredje man i anledning av den utgång saken kan få mellan parterna vill mot någon av dem eller båda väcka talan angående sådant anspråk.«¹

I intet af de nævnte tilfælde kan nogen af de implicerede parter modsætte sig adcitationen eller sammenlægningen under henvisning til, at sagen derved vil kompliceres,² at det pågældende retsforhold er sagen uvedkommende, eller at det krav, som i kraft af den citerede lovbestemmelse ønskes prøvet under hovedsagen, endnu ikke er forfaldent.

Det kan i denne forbindelse nævnes, at svensk ret m. h. t. søgsmål for uforfaldne krav – bortset fra ovennævnte bestemmelse – står på omtrent samme standpunkt som dansk ret.³

1. Se *Ekelöf*: Rättegång II s. 363 samt *Kompedium* 1948 I s. 196 ff. Om det uklare i udtrykket »sådant anspråk«, l. c. s. 198.
2. Noget andet er, at *retten* efter RB 42:20, stk. 1, jfr. 43:4 kan bestemme, at dele af sagen behandles for sig (jfr. dansk rpl. § 286, stk. 2 og 3), ligesom der efter 17:5 er mulighed for mellemdom.
3. SOU 1926:33 Stockholm 1926. *Just.* p. 40, hvor man som eksempel på, at sådant søgsmål undtagelsesvis er tilstedeligt, nævner krav på ydelser, der forfalder efterhånden, som ikke er betinget af vederlag, og som delvis er forfaldne til betaling – såsom underholdsbidrag. Endvidere nævnes krav på rente af forfalden hovedstol, indtil betaling sker. Ud over disse tilfælde »torde såsom regel talan ... icke få föras, med mindre det för käranden ligger synnerlig vikt uppå att fullgörandet sker i rätt tid samt särskild anledning är att befara att svaranden vill undandraga sig dylikt fullgörande.« Den endelige bestemmelse i RB 13:1 om adgang til at indtale uforfaldne krav er med visse tilføjelser i overensstemmelse med dette grundsynspunkt. – Selvom RB 14:5 ikke udtrykkeligt nævnes i 13:1 som en undtagelse fra hovedreglen om, at uforfaldne

Det falder herefter naturligt at spørge, hvorledes man i svensk ret har stillet sig til det problem, der i forbindelse med adcitationen turde give anledning til større vanskeligheder, nemlig værnetingsproblemet. Da Sverige – i al fald sammenlignet med Danmark – er de store distancers land, måtte man på forhånd påregne, at de herhjemme på dette punkt nærede betænkeligheder i Sverige ville vokse til det uoverstigelige. Så meget mere tankevækkende er det, at den ovenfor beskrevne adcitationsadgang *ikke er undergivet værnetingsbegrænsninger af nogen art*. Ganske vist opstilles i RB 14:7 som betingelser for kumulationen efter § 5, *at søgsmålene indbringes for samme domstol, at denne er kompetent, og at samme procesart er anvendelig*, men kompetencespørgsmålet er udtrykkelig løst ved en særbestemmelse i RB 10:14, stk. 3, hvorefter den domstol, der er kompetent m. h. t. hovedsøgsmålet, også er kompetent m. h. t. adcitationssøgsmålene efter 14:5. Dette betyder, at f. eks. en person, der sagsøges ved sit hjemting i Sydsverige, frit kan inddrage sin regrespligtige hjemmelsmand for samme domstol, selv om hjemmelsmanden bor i Nordsverige.

Også på forumrettens område er det svenske *grundsynspunkt* i nøje overensstemmelse med andre landes ret. Således understreger proceskommissionen stærkt den almindelige hovedregel, at sagsøgte værneting bør være hans hjemting.⁴ Det fremhæves, at denne hovedregel gælder i alle kendte udenlandske procesordninger, og at gode grunde taler for den. Et søgsmål må betragtes som et angreb, hvori sagsøgte er den angrebne. Selvom det ved processens begyndelse er uafklaret, om angrebet er beføjet, medfører sagsanlægget dog adskillige forpligtelser for sagsøgte, fremfor alt forpligtelsen til at fremkomme med sit svar for domstolen. Disse forpligtelser bør gøres så lidet tyngende for ham som muligt. Derfor skal han i almindelighed ikke kunne tvinges til at afgive sit svar for anden domstol end den, der for ham er den mest bekvemme. Dette vil af åbenbare grunde være den domstol, inden for hvis retskreds han bor. Skal disse synspunkter fraviges ved opstilling af særregler om undtagelsesværneting, må der være særlige grunde dertil. Som ek-

krav ikke kan indtales, falder den dog ind under 13:1 nr. 5, jfr. SOU 1938:44 p. 194 og *Gärde, Engströmer, Strandberg og Söderlund* i *Nya Rättegångsbalken* med kommentar 1949 s. 132 og 146.

4. F. eks. SOU 1926:33 Stockholm 1926 p. 22 f., SOU 1938:44 Stockholm 1938 p. 140.

sempler på sådanne fremhæver imidlertid allerede 1926-betænkningen de tilfælde, hvor hensynet til *sagsøgeren* gør sig så stærkt gældende, at hovedreglen bør fraviges samt de tilfælde, hvor en anden domstol bør foretrækkes, fordi »utredningen lättare kan där förebringas.« Disse hensyn uddybes nærmere, men dog kun med henblik på de mere almindeligt kendte undtagelsesværneting: kontraktsværneting, opfyldelsesværneting, fornærmelsesværneting o. s. v.

I motiverne af 1938 til selve lovudkastet fremhæves det i forbindelse med bemærkningerne til undtagelsesværnetingene, at hidtil gældende lov i alt for ringe udstrækning har gjort undtagelse fra hovedreglen om sagsøgtes hjemting. Sagsøgerens stilling er derved i mange tilfælde blevet mere ufordelagtig, end rimeligt er.⁵ Efter en gennemgang af de forskellige undtagelsesværneting bemærkes imidlertid i forbindelse med reglen i 10:14 om værnetingslettelsen ved adcitation kun kort og godt, at bestemmelsen er optaget for at muliggøre den i 14:5 hjemlede kumulation.⁶ Heller ikke under lovforslagets senere behandlinger ses denne ret væsentlige afvigelse fra de almindelige værnetingsregler at være blevet debatteret eller kritiseret. Motiverne er for så vidt talende ved deres tavshed, som man indgående diskuterer og begrundet de øvrige undtagelsesværneting. Man har tilsyneladende ment, at adcitationsreglen i 14:5 var båret af så vægtige betragtninger, at disse uden supplerende bemærkninger kunne bære en afvigelse fra hjemtingsreglen.

Som eksempler på tilfælde, hvor bestemmelsens første led (om en af parternes adgang til at indstævne tredjemand) kunne tænkes at finde anvendelse, nævnes sager om vindikation af løsøre, hvor sagsøgte vil gøre regreskrav gældende mod sin hjemmelsmand,⁷ tilfælde, hvor kreditor sagsøger kautionisten og denne vil gøre regreskrav gældende mod hovedskyldner, samt søgsmål, hvor forsikreren stævnes til betaling af erstatning for skade som følge af automobilulykke og vil føre kravet videre mod den, som har forvoldt ulykken. Om fast ejendom findes der udtrykkelige regler i »jordabalken« (11. kap.), hvortil henvises i 14:5, 2. stk.

Hvad angår tilfælde, hvor forsikringsselskabet indstævnes til beta-

5. SOU 1938:44 Stockholm 1938 p. 143.

6. SOU 1938:44 Stockholm 1938 p. 149 jfr. p. 194.

7. Da man i svensk ret i meget vidt omfang anerkender eksstinktiv godtroserhvervelse ved løsøre, har denne situation dog ikke stor praktisk betydning.

ling af erstatning for skade ved automobilulykke, var det allerede før RB anerkendt i svensk praksis, at selskabet under samme sag kunne indstævne den, som havde forvoldt ulykken og få prøvet sit regreskrav.⁸ Derimod henstod det som usikkert, i hvilket omfang gældende ret i andre tilfælde tillod kumulation af hovedkrav og det af dette foranledigede regreskrav. Kommissionen anså det imidlertid for betydningsfuldt at give en almindelig lovregel, der hjemlede en sådan kumulation. Vægtige praktiske hensyn talte herfor. Bevisførelsen vil normalt for en stor del være fælles for de to krav. Tredjemand er ikke bundet af afgørelsen vedrørende hovedkravet, dersom han ikke inddrages som part i sagen. For parten må det derfor i reglen være af stor betydning, at tredjemand som part deltager i processen og allerede der får lejlighed til at fremsætte sine anbringender og fremføre sine beviser for disse. I modsat fald vil man risikere, at tredjemand først møder frem med disse ting i en senere retssag, efter at parten allerede har tabt den første sag.

Om bestemmelsens andet led bemærkes, at selvom parten ikke indstævner tredjemand, kan denne på sin side under lignende omstændigheder have interesse i allerede under den løbende sag at få sit med hovedsagen sammenhængende mellemværende med parten prøvet. Den af gældende ret anviste udvej for tredjemand var i sådanne tilfælde at indtræde som biintervenient i sagen. Denne udvej bereder ham imidlertid kun en usikker fordel. Han bliver ganske vist ikke retskraftigt bundet af dommen i sagen, men denne får dog en vis (bevis)virkning også over for ham, og da han ikke får selvstændig partsstilling, er hans muligheder for at påvirke udfaldet begrænsede.

Kommissionen mente derfor, at stærke grunde talte for at udvide de beføjelser, som i slige tilfælde stod til tredjemands rådighed. I erstatningssager mellem den skadelidte ved en automobilulykke og skadevolderen burde således forsikringselskabet kunne indstævne én af parterne eller dem begge. Tredjemands søgsmål vil i reglen blive et anerkendelsessøgsmål⁹ gående ud på, at et eventuelt krav, som måtte blive rejst mod

8. Sv. J. T. 1936 s. 52 men derimod 1933 s. 57.

9. D. v. s. negativt anerkendelsessøgsmål, der kan rettes både mod bilisten og skadelidte, idet trafikforsikringen ved siden af ansvarsforsikringen indebærer en såkaldt garantiforsikring, hvilket medfører, at selskabet hæfter for skadeserstatningen ikke blot over for bilisten, men også over for skadelidte. Se *Ekelöf Komp.* 48 I s. 197.

ham i anledning af et bestemt udfald af sagen, ikke er berettiget. Udelukket er det imidlertid ikke, at tredjemands søgsmål kan være et fuldbyrdelsessøgsmål, såsom hvor han – skønt ikke indstævnt under sagen – er solidarisk forpligtet sammen med sagsøgte og allerede nu vil gøre sit regreskrav gældende mod parten.¹⁰

II. NORSK RET

Norsk ret står i henseende til adcitation af regrespligtig tredjemand på et mellemstadium mellem dansk og svensk ret. Hovedbestemmelsen er tvistemålslovens (13/8 1915) § 69, stk. 1: »Vil nogen av parterne, om han taper, gjøre krav gjældende mot en tredjemand, kan han dra dette krav ind i saken, saalænge den ikke er optat til doms i første instans, hvis kravet kan bringes ind for samme ret og behandles i samme processformer.«

Kravet om rettens kompetence skal imidlertid tages bogstaveligt og findes ikke (som i svensk ret) fraveget andetsteds, hvilket bl. a. vil sige, at adcitationen *er værnetingsbegrænset*.¹¹ Dette må sikkert ses i sammenhæng med, at de norske regler om kumulationsværneting er noget snævrere, end f. eks. tilfældet er i dansk ret. Medens man efter dansk rpl. § 245 kan drage en sagsøgt bort fra hjemtinget, når blot betingelserne efter § 250 for at sagsøge ham sammen med en anden er opfyldt, består der ikke en tilsvarende kongruens mellem norsk tvistemålslovs §§ 33 og 68. Reglen i § 33 (kumulationsværnetingsreglen) kræver *ud over* den fra § 68 kendte betingelse (at forpligtelserne hviler på de samme eller væsentlig ligeartede faktiske og retlige grunde), at skyldnerne *er forpligtet i fællesskab* (solidarisk eller for dele).¹²

Det er på baggrund af denne mere begrænsede adcitationsadgang bemærkelsesværdigt, at man i Norge tilsyneladende har følt trang til i litisdenuntiationsinstituttet til gengæld at indlægge stærkere virkninger, end tilfældet har været i svensk ret (se ovenfor i § 7 III).¹³

10. F. eks. i tilfælde af »grovt vållande«, t. eks. »rattfylleri« (trafikförsäkringslagen 20 § 1 st. og FAL 18 § 2 st.)

11. *Augdahl* s. 237.

12. Jfr. *Skeie* s. 160.

13. I civilproceskommissionens oprindelige udkast (§ 66.2) var endog foreslået en regel, hvorefter den, som uden antagelig grund undlod at efterkomme en

III. TYSK RET

Adgangen til indstævning af regrespligtig tredjemand kendes ikke i tysk ret. Her skal derfor henvises til bemærkningerne ovenfor s. 103 f om de til gengæld ret betydelige virkninger af litisdenuntiation. Herudover skal blot tilføjes, at der til den almindelige subjektive kumulationsadgang, efter ZPO §§ 59–60 (svarende til rpl. § 250) ikke er knyttet nogen *generel*¹⁴ kumulationsværnetingsregel svarende til rpl. § 245. På den anden side er *litisdenuntiationen* ej heller efter tysk ret værnetingsbe-grænset, og i kraft af de væsentlige retsvirkninger, der tillægges dette institut, vil derfor den regrespligtige tredjemand ofte være nødsaget til at tage lige så intensivt del i hovedsøgsmålet som f. eks. en *adcitatus* efter svensk ret.

IV. FRANSK RET¹⁵

De franske *ad citations*regler er temmelig vidtgående. Under overbegrebet »*Intervention forcée*« (der adskiller sig fra den *frivillige* *intervention*) falder forskellige former, hvorunder tredjemand mod sin vilje kan inddrages i en verserende proces. Det er ikke nødvendigt for emnet her at gennemgå disse regler (der alle er af ældre dato) i enkeltheder.

Kun nogle hovedpunkter skal antydes. Sagsøgeren har ligesom efter dansk rpl. § 253 en adgang til at *ad citere* yderligere sagsøgte (»*mise en cause*« fra sagsøgers side, se f. eks. Code civile art. 1670). »*Mise en cause*« kan imidlertid også finde sted fra *sagsøgtes* side, idet denne har en vidtgående adgang til at inddrage regrespligtig tredjemand (*Demande incidente en garantie* – eller kort: *appel en garantie*). Dette institut er

procesunderretning, ikke i et senere regressøgsmål kunne gøre gældende, at hovedsøgsmålet var urigtigt afgjort. – Denne bestemmelse udgik imidlertid af forslaget. Se *Hagerup*: Den norske civilproces 3. udg. 1917–19 s. 304 n. 4.

14. En specialregel om vekselskyldnere findes i ZPO § 603, stk. 2. Herudover bør mærkes ZPO § 36, nr. 3 hvorefter overinstansen fastlægger et fælles værneting ved det *nødvendige* procesfællesskab, et begreb, der vistnok dækker et større område efter tysk end efter dansk ret, se *Rosenberg* 449 ff.
15. *Cornu* og *Foyer*: Procédure civile, Paris 1958 s. 320 ff., 400 f. og 516 ff., *Morel*: Traité élémentaire de procédure civile, Paris 1949 no. 369 og 378 f., *Glasson, Tissier, Morel*: Traité théorique et pratique etc., Paris 1929, bd. 3 no. 870.

positivt reguleret i Code de procédure civile. Som praktiske eksempler på dets anvendelse nævnes i litteraturen købers regreskrav mod hjemmelsmand, kautionistens regreskrav mod hoveddebitor, debtors regreskrav mod medskyldner, lejers eller forpagters regreskrav mod udlejer eller bortforpagter, arvinges regreskrav mod medarvinger og den erstatningsforpligtedes regres mod skadevolder, overalt betinget af fornøden konneksitet mellem hovedkrav og regreskrav. Vigtigt at bemærke er, at adcitatus – uanset hans personlige værneting – er pligtig at møde for den domstol, hvor hovedsøgsmålet verserer (code de procédure civile art. 59 jfr. art. 181). Adcitati stilling er forskellig alt efter beskaffenheden af den »garantipligt«, der påhviler ham over for adcitanten. Er der tale om en såkaldt »garantie formelle« (stort set ved overdragelse af det, man herhjemme tidligere ville kalde tinglige rettigheder, f. eks. sælgers forpligtelse over for køber), kan adcitatus forlange at »overtage sagen« og indtræder da som sagsøgt i stedet for adcitanten – dog med respekt af dennes ret til at blive og varetage sine interesser, ligesom også den oprindelige sagsøger kan forlange, at adcitanten forbliver inddraget i det omfang, hvori det er nødvendigt for at bevare sagsøgerens rettigheder (art. 182). – Ved »garantie simple« (almindelig personlig forpligtelse til skadeløsholdelse f. eks. debtors forpligtelse overfor kautionisten) kan adcitatus vel ikke ligefrem overtage sagen for adcitanten, men han indtræder dog som part, og der vil af retten blive afsagt to domme: en over adcitanten angående hovedkravet og en over adcitatus angående regreskravet.

Herudover bør endelig nævnes »L'assignation en déclaration de jugement commun«, et begreb som i al fald i nyere fremstillinger¹⁶ ses forbeholdt en mindre indgribende form for adcitation, der ikke forfølger det formål at erhverve fuldbyrdelsesdom over tredjemand, men blot at gøre dommen i hovedsøgsmålet bindende for ham. Denne fremgangsmåde, der er opstået gennem praksis, tilstedes i meget vidt omfang og benyttes især for at tvinge den tredjemand, der ville kunne anfægte dommen i hovedsøgsmålet gennem såkaldt »tierce opposition«¹⁷, til allerede nu at fremkomme med de anbringender, der ville kunne understøtte en sådan anfægtelse.

16. *Cornu* s. 321 og 516.

17. Om dette særlige institut se fra nyere skandinavisk litteratur den udmærkede fremstilling hos *Welamson* s. 34 ff. m. henv.

§ 15. Engelsk ret

I. INDLEDNING

Engelsk ret frembyder i flere henseender bemærkelsesværdige træk inden for de her behandlede områder. At reglerne afviger fra de kontinentale retssystemers, kan ikke forbavse. Derimod er det ejendommeligt at se, hvori forskellighederne består. Om de kontinentale procesordninger kan man i almindelighed sige, at de på den ene side som noget forholdsvis selvfølgeligt hjemler den retligt interesserede tredjemand en vis interventionsret (hovedintervention eller biintervention), medens der på den anden side råder store forskelligheder m. h. t. parternes adgang til at *inddrage* regrespligtig tredjemand i processen. I lande som Frankrig og Sverige er en sådan adoptionsadgang vidtrækkende. I Tyskland kendes den ikke, men til gengæld er virkningerne af procesvarsel ret betydelige. Norge indtager en mellemstilling, medens Danmark står alene med en ordning, hvorefter der ikke antages at være nogen adoptionsadgang og kun svage virkninger af litisdenuktion.

Når man på denne baggrund betragter engelsk ret, er der to ting, der springer i øjnene: På den ene side proklameres det som *hovedreglen*, at tredjemand *ikke* har nogen interventionsret uanset arten og styrken af hans interesse i sagens udfald. Som det senere i en kort gennemgang af reglerne (II) skal påvises, er der betragtelige undtagelser, men det må erkendes, at udgangspunktet ligger fast.¹

Mere overraskende er det imidlertid, at man på den anden side i engelsk procesret finder et veludbygget, moderne regelsæt, som hjemler en vidtrækkende adoptionsadgang. Disse regler skal her omtales noget mere udførligt (III), idet de er af interesse både på grund af deres tilblivelse og deres indhold.

I. INTERVENTION

Reglerne om intervention hviler i det store og hele på case-law, idet der kun findes nogle få supplerende bestemmelser i de såkaldte »Rules of

1. Det er således *ikke* korrekt, eller i hvert fald alt for generelt, når det hos *Sturgess and Hewitt: Legal Terms*, London 1945, under »Intervention« hedder: »A third person not previously a party to a suit, but claiming a direct interest therein may interpose at any stage in the proceedings.«

Order«. ² Udgangspunktet er som nævnt, at tredjemand ikke har nogen interventionsret, selv om hans interesse i sagens udfald er særdeles udtalt. Man fristes næsten til at betragte denne hovedregel som et – måske mindre rationelt – udslag af den engelske respekt for individets integritet. I »Annual Practice« ³ hedder det f. eks.: »... a plaintiff who conceives that he has a cause of action against a defendant is entitled to pursue his remedy against that defendant alone. He cannot be compelled to proceed against other persons whom he has no desire to sue.« At dette også gælder i tilfælde, hvor man i dansk ret utvivlsomt ville tillade intervention, belyses bedst ved et eksempel:

En patenthaver sagsøgte en person, som ifølge sagsøgerens sagsfremstilling var *bruger* af en maskine, der krænkede sagsøgerens patentret. Maskinens fabrikant, efter hvis patentbeskyttede tegninger maskinen var fremstillet, ønskede at intervenere. Begæringen herom blev afvist, idet den pågældendes interesse var »indirect and commercial«, hvorhos hans intervention var unødvendig for at sætte retten i stand til at prøve tvisten mellem sagsøgeren og sagsøgte (*Moser v. Marsden* (1892) 1 CH. 487). ⁴

Det er dog et spørgsmål, om ikke baggrunden for denne hovedregel må søges i den omstændighed, at man i engelsk ret tilsyneladende ikke kender den kontinentale sondring mellem hoved- og biintervention. I de undtagelsestilfælde, hvor intervention anerkendes, må intervenientens stilling nærmest sammenlignes med en hovedintervenients efter dansk ret. Han bliver part i sagen og som sådan bundet af dommen. Dette betyder selvsagt, at når der endelig intervenseres, sker det under fuld udfoldelse af de sædvanlige partsbeføjelser, og sagens oprindelige parter må følge- lig være indstillet på den forhaling af sagen, som intervenientens særlige proceshandling og begæringer kan medføre. Den mere tilbagetrukne stilling, som en dansk biintervenient ofte indtager, kendes i almindelighed ikke. Det er muligvis denne omstændighed, der har bevirket, at man har søgt at begrænse interventionsmulighederne. ⁵

2. Om Rules of Order se nærmere under III.

3. P. 236.

4. Det bør dog bemærkes, at udfaldet var blevet anderledes, dersom ansøgeren havde været *ej*er af maskinen. Se nedenfor under B.

5. Kun i Chancery Division har der været tilløb til biinterventionslignende fore- teelser, se udtalelsen af *Jessel M. R.* i *Samuel v. Samuel*, 12 Ch. s. 161.

Der er som antydnet undtagelser fra hovedreglen. De vigtigste skal her kort omtales. Nogle findes i »The Rules of Order«, andre er opstået igennem praksis.

A. 1. Fra R. O. bør nævnes reglen i order 12, rule 23 om »Probate actions«.

I disse sager kan enhver, der ikke er nævnt i stævningen, intervenere, når han under ed bekræfter (»on filing an affidavit«) sin interesse i afdødes bo.

2. I sager angående »recovery of land« kan der med rettens tilladelse interveneres af den, der enten personligt eller gennem sin lejer besidder den pågældende faste ejendom. (O. 12. s. 25).⁶

B. Uden for rules of order falder undtagelserne stort set i 3 grupper:

1. Hvor sagsøgeren hævder at repræsentere en tredjemand under sagen, kan den pågældende tredjemand, såfremt han bestrider repræsentationsforholdet, intervenere og betragtes da som sagsøgt i forhold til sagsøgeren.⁷

2. Hvor intervenientens *ejendomsret* direkte berøres af processen. Hvis f. eks. en patenthaver søger forbud nedlagt over for en forhandler, der påstås at sælge varer, som krænker patentretten, kan ejeren af de pågældende varer intervenere.⁸ Ligeledes kunne i et tilfælde, hvor nogle skibsredere over for ladningsmodtageren hævdede at have tilbageholdsret over ladningen for fragten, befragterne, der ejede ladningen og hæftede for fragten, intervenere i den opståede retstvist.⁹

3. Hvor der kræves dom til naturalopfyldelse af en kontrakt, kan der interveneres af tredjemand, der har »an interest« m. h. t. afgørelsen af spørgsmålet om opfyldelsesmåden.¹⁰ Hvad der nærmere ligger i kravet

6. Undertiden nævnes tillige som en undtagelse »Admiralty actions in rem«. Det er ganske vist også om disse sager bestemt i o. 12. s. 24, at enhver, der ikke er nævnt i stævningen, kan intervenere, når han sandsynliggør sin interesse i det arresterede gods eller i »the fund in the Registry«, men det er misvisende at benævne dette som intervention. I »actions in rem« rettes stævningen nemlig sædvanligvis mod »the owners and persons interested« i de pågældende formuegenstande. (Se o. 2, s. 3, 7).

7. Annual Practice p. 236 m. henv. til udtalelsen af Buckley i McCheane v. Gyles (2), (1902) 1 Ch., p. 915.

8. Vavasour v. Krupp, p. Ch. D. 351 samt – ang. varemærke – Appollinaris Co. v. Wilson, 31 Ch. D. 632.

9. Montgomery v. Fos (1895) 2 Q.B. 321.

10. Annual Practice p. 236.

om »an interest«, er ikke klart, men der kræves formentlig en ret kvalificeret retlig interesse.

De her nævnte undtagelsesgrupper hovedsagelig fra common law og equity er vel ikke udtømmende, og navnlig er det ikke udelukket, at praksis vil tilstede intervention i nye grupper af tilfælde. De anerkendte undtagelser er imidlertid hver for sig ret specielle, og sammenlagt dækker de ikke tilnærmelsesvis det område, inden for hvilket intervention anerkendes i dansk ret. Indskrænker man derimod sammenligningen til danske tilfælde af *hovedintervention*, er der betydelig større kongruens. Hovedforskellen mellem dansk og engelsk ret i henseende til interventionsspørgsmålet kan således meget stiliseret udtrykkes derhen, at engelsk ret i det store og hele ikke anerkender biintervention.¹¹

III. ADCITATION

A. *Reglernes tilblivelse.* Medens parterne således kun i begrænset omfang behøver at finde sig i indblanding fra tredjemands side, er i al fald sagsøgtes adgang til effektivt at inddrage tredjemand som part i sagen temmelig vidtrækkende. Der er herom givet detaljerede regler i Rules of the Supreme Court,¹² (S. C. R.) Order XVI A samt – med henblik på County Courts – i The County Court Rules, (C. C. R.) Order XII. På baggrund af ophævelsen af det danske retsplejeudvalg er det nærliggende at hidsætte et par oplysninger om disse reglers tilblivelsesmåde. De er udarbejdet af særlige udvalg – *the Rule Committees* – som er nedsat med hjemmel i to af parlamentet vedtagne love: The Supreme Court of Judicature (Consolidation) Act 1925, Section 99, og The County Courts Act 1934, Section 99. The Rule Committee of the Supreme Court består af Lord Chancellor (præsidenten for Chancery Division) Lord

11. Noget andet er, at en *adciteret* person efter særlig bestemmelse fra retten *kan* komme til at indtage en stilling omtrent som en biintervenient efter dansk ret, se nedenfor i og ved note 52. Men dels vil han ikke være kommet i denne stilling af egen drift, men i kraft af den skete *adcitation* samt rettens særlige afgørelse, dels vil der derefter sædvanligvis, når dommen i hovedsagen er faldet, *ved samme domstol* blive truffet afgørelse i forholdet mellem *adcitanten* og *adcitatus*.

12. Fællesbetegnelse for High Court og Court of Appeal.

Chief Justice (præsidenten for Queen's Bench Division) Master of the Rolls (præsident for Court of Appeal), præsidenten for Probate Court, fire andre dommere fra Supreme Court, to praktiserende barristers, der skal være medlemmer af The Council of the Bar¹³ samt to fremtrædende praktiserende solicitors.¹⁴

I dette udvalg er med andre ord repræsenteret eliten inden for den engelske dommerstand, hvilket igen – da dommerne rekrutteres blandt sagførerne – vil sige eliten indenfor sagførerstanden. Det er mennesker, der har god erfaring med hensyn til praktiske, processuelle problemer. Medens de ydre rammer for retsplejen ved Supreme Court er fastlagt i førnævnte Judicature Act af 1925, udarbejdes detailreglerne af dette højt kvalificerede udvalg. Med mellemrum tages reglerne op til revision, og selvom ændringerne skal forelægges Parlamentet til godkendelse¹⁵, opnås denne normalt automatisk, og godkendelsen betragtes kun som en formsag.

Som det vil forstås, har man her et velegnet redskab til stadig tilpasning af retsplejereglerne efter det praktiske livs behov. Medens man inden for store områder af den materielle ret i kraft af præcedensprincippet må lade tingene udvikle sig over århundreder, er der m. h. t. procesretten mulighed for, at nye impulser relativt hurtigt kan nedfældes i form af regelændringer.

Det må ganske vist erkendes, at også engelske procesregler i mange henseender er præget af den britiske utilbøjelighed til at ændre det engang vedtagne. Dette ses f. eks. tydeligt inden for bevislæren. Men hvad angår ad citationsreglerne, har man ikke blot ret tidligt fundet frem til en fornuftig ordning, men man har yderligere været rede til stadig at supplere reglerne og påse, at de er tidssvarende. De seneste væsentlige ændringer er fra 1929, og yderligere ændringer er bragt i forslag i en rapport afgivet i 1953 af en særligt nedsat kommission.¹⁶

13. Et råd bestående af 50 praktiserende barristers. Rådet virker bl. a. til varetægelse af standens interesser og herunder også – som et særligt punkt nævnt i vedtægterne – til forbedring af retsplejen.

14. Den ene skal være medlem af The Council of the Law Society (der er professionens faglige organisation) og den anden skal foruden at være medlem af the Law Society tillige være medlem af et Law Society fra provinsen.

15. Judicature Act s. 99, (5).

16. Final Report of the Committee on Supreme Court Practice and Procedure, London 1954 s. 50 ff og 67 ff.

Når hovedvægten i gennemgangen af visse andre landes ret ovenfor i § 14 blev lagt på de svenske regler, skyldes det bl. a., at disse regler er af ret ny dato, og at det fra et dansk synspunkt må have interesse at se, hvorledes man i et naboland har valgt at løse ad citationsproblemerne, da der alligevel skulle foretages en gennemgribende reform af hele retsplejen. Der er imidlertid i denne forbindelse to ting, der ikke må overses. For det første var den svenske retsplejereform ligesom de tidligere danske og norske en »en-bloc-reform«, hvorved hele retsplejen blev underkastet betydelige ændringer. I de kæmpemæssige komplekser af regeludkast og øvrige forarbejder, som sådanne reformer udkræver, vil spørgsmål som kumulation og ad citation – der ikke er omfattet af større offentlig interesse – let forekomme mindre betydningsfulde og følgelig blive behandlet mere summarisk end de store grundproblemer. For det andet er det erfaringsmæssigt vanskeligt i de kontinentale lande at få reglerne om slige »bip problemer« inden for procesretten suppleret eller ændret, når først den store reform er tilendebragt. Selvom der således f. eks. i Danmark har været talrige retsplejelovsændringer siden rpl. af 1916 – og tilmed mange ændringer inden for rene detailspørgsmål – må det stort set siges, at disse ændringer har vedrørt spørgsmål, som enten havde mere almindelig interesse – og dermed rigsdagens – eller mere lovteknisk interesse – og derfor interesserede Justitsministeriet. Adskillige problemer, som hovedsagelig har betydning for de praktiserende juristers daglige arbejde i retssalen, har måttet vente forgæves på deres tilfredsstillende løsning. I så henseende ligger forholdene vist omtrent på samme måde i de øvrige skandinaviske lande. Selvom man derfor efter udenlandsk mønster har indført visse ad citationsregler i Norge i 1915 og i Sverige i 1942, er det ikke dermed givet, at disse regler er hensigtsmæssige. Det er meget vanskeligt uden omfattende empiriske undersøgelser at finde ud af, om de virker tilfredsstillende i praksis.

Det må derfor have yderligere interesse at se løsningsforsøgene i et land, hvor ad citationsreglerne ikke har haft samme mulighed for at drukne i et større reformarbejde, og hvor ad gangen til at ændre dem ikke blot er ret let, men også rent faktisk er blevet benyttet og vel at mærke benyttet af de mennesker, der på forhånd må antages at have de bedste forudsætninger for at udarbejde et hensigtsmæssigt regelsæt.

De regler, der her skal gennemgås, er hentet fra Rules of the Supreme

Court. Der findes omtrent tilsvarende regler i County Court Rules.¹⁷ Herved bemærkes yderligere den almindelige bestemmelse i County Courts Act, Sect. 100, hvorefter de almindelige »principles of practice«, der anvendes i High Court, tillige kan anvendes i County Courts, hvor andet ikke er bestemt.

B. *Betingelser for adcitation.*

Den tekniske betegnelse for adcitationen er »Notice to third party«. Som det vil fremgå af det følgende, svarer dette udtryk ikke til det kontinentale procesvarsel eller litisdenuntiation. Den varslede bliver part i sagen og – normalt – bundet af dommen.

Denne adcitation kan med rettens tilladelse foretages af sagsøgte i følgende tilfælde:

1. I enhver sag, hvor sagsøgte – for det tilfælde, at han selv bliver dømt – hævder at have krav på »contribution« eller »indemnity« hos tredjemand.¹⁸

Som det fremgår af det følgende, er det ikke nødvendigt her at foretage en nærmere fastlæggelse af disse to begrebers indhold og rækkevidde. Det er tilstrækkeligt at nævne, at »contribution« refererer sig til fordelingen af et tab eller en betaling blandt flere. Teknisk foreligger der dog ikke contribution ved enhver sådan fordeling. Som et praktisk vigtigt eksempel på contribution kan nævnes kautionistens regreskrav mod en medkautionist. »Indemnity« er en kontraktlig forpligtelse til at skadesløsholde en person for tab, han måtte lide på grund af en handling, undladelse eller anden begivenhed. Det typiske eksempel er skadesforsikringskontrakten. Kontrakten behøver ikke at være udtrykkelig; den kan også være »implied«. F. eks. kan det tænkes, at en agent, der sagsøges og dømmes i henhold til en af ham indgået kontrakt, har krav på indemnity hos agenturgiveren, selvom en sådan ret til skadeløsholdelse ikke er udtrykkelig aftalt. På den anden side omfatter indemnity ikke alle kontraktlige forpligtelser til skadeløsholdelse.

Fra omkring århundredskiftet og frem til 1929 var disse tilfælde –

17. County Court Rules udarbejdes af et udvalg bestående af 5 County Court dommere samt tre andre medlemmer: en barrister, en »registrar« og en solicitor (County Courts Act. sect. 99 (5)). Forelæggelse for parlamentet er ikke nødvendig. Reglerne sættes i kraft af Lord Chancellor.

18. SCR. O. XVI A 1 (1) (a); *Odgers* 212, A. P. 290.

angående contribution og indemnity – de eneste, hvor den særlige Third Party Procedure kunne bringes i anvendelse. I forrige århundrede var man i praksis kommet ind på en udvidelse i retning af reglen omtalt nedenfor under 2; men da den nærmere afgrænsning frembød vanskeligheder, blev reglen indsnævret til de nævnte regres- og erstatnings-tilfælde.¹⁹ Det må også erkendes, at et stort og praktisk vigtigt område dermed var dækket. Alligevel blev reglerne ikke anset for tilstrækkelige, og i 1929 tilføjedes yderligere to grupper af tilfælde:

2. Notice to third party kan herefter endvidere gives, hvor sagsøgte – for det tilfælde, at han selv bliver dømt – hævder at kunne bringe noget andet retsmiddel (relief or remedy) i anvendelse mod tredjemand, forudsat at der er en vis forbindelse (related to or connected with) mellem anvendelsen af det pågældende retsmiddel og den oprindelige sagsgenstand, samt forudsat at retsmidlet i det væsentlige (substantially) er det samme som det retsmiddel, sagsøgeren kræver bragt i anvendelse over for sagsøgte.²⁰

Som eksempel må først og fremmest nævnes de tilfælde, hvor sagsøgte kræver erstatning (»damages«) hos tredjemand, uden at kravet falder ind under betegnelserne »contribution« eller »indemnity.« Den nærmere afgrænsning mellem damages på den ene side og contribution/indemnity på den anden side har, for så vidt angår nærværende regel, mindre betydning.²¹

Erstatningstilfældene er i praksis langt de hyppigste, men reglen kan også anvendes, hvor der er tale om at benytte andre retsmidler f. eks. ophævelse af en kontrakt, naturalopfyldelse (specific performance) eller forbud (injunction).

3. Udvidelsen under 2 repræsenterer som tidligere nævnt en tilbagevenden til den praksis, der havde udviklet sig i forrige århundrede. Hertil har man imidlertid i 1929 føjet yderligere en regel, hvorefter tilladelse til »third Party Notice« kan gives overalt, hvor et eller andet faktisk eller retligt spørgsmål (any question or issue) i forholdet mellem sagsøgte og tredjemand i det væsentlige (substantially) er det samme som et spørgsmål, der opstår i forholdet mellem sagsøgeren og sagsøgte, for-

19. Se A.P. 290 og *Burford v. Clifford* Ch. D. 2 (1932) s. 122 ff og navnlig s. 137.

20. O XVI A 1 (1) (6).

21. Derimod har sondringen stadig betydning ved anvendelse af rule 6, der ikke nærmere behøver at omtales her.

udsat der er en vis forbindelse mellem det pågældende spørgsmål og den oprindelige sagsgenstand, og forudsat, at retten finder det hensigtsmæssigt at spørgsmålet finder sin afgørelse under samme sag.²²

Hermed er adcitationsområdet blevet temmelig omfattende, og den særlige *Third Party Procedure* benyttes da også i et betydeligt omfang.²³ En blot løselig gennemgang af de engelske domssamlinger viser tydeligt, hvilket praktisk behov der har været for disse regler. Ganske vist findes der i engelsk ret forskellige specielle institutter, der i særlig grad gør adcitationsregler ønskelige. Dette gælder f. eks. de såkaldte *trusts*.²⁴ Men også bortset herfra anvendes adcitationsreglerne i en lang række tilfælde, som udmærket kunne tænkes at foreligge for danske domstole.

Det er foreløbig nævnt, i hvilket omfang sagsøgte kan adcitere tredje- mand. Hertil bør føjes, at sagsøgte under samme betingelser kan adcitere en medsagsøgt.²⁵ Endvidere kan *sagsøgeren*, dersom der under sagen rejses modkrav mod ham, i sin egenskab af »sagsøgt«, f. s. v. angår modkravet, selv adcitere tredjemand på lignende måde.²⁶ Og er der flere sagsøgere, mod hvem modkravet rettes, kan de indbyrdes adcitere hinanden for at få ansvaret fordelt.²⁷ Endelig kan den adciterede selv give »notice« til en fjerde, denne igen til en femte o. s. f.²⁸

Om adcitation af staten (the Crown) er der givet særlige regler, hvorefter tilladelse hertil ikke må gives, medmindre retten har forvisset sig om, at staten er i besiddelse af alle nødvendige oplysninger om de omstændigheder, hvoraf statens ansvar påstås at udspringe, samt om, hvilke offentlige myndigheder eller tjenestemænd sagen angår.²⁹

22. O XVI A 1 (1) (c).

23. Eksempelvis kan nævnes, at instituttet alene i 1952 fandt anvendelse i 539 tilfælde for High Court, heraf 527 tilfælde i Queen's Bench og de resterende 12 i Chancery Division, jfr. den ovenfor i note 16 omtalte rapport s. 55.

24. En *trust* foreligger, hvor en person (*the settler*) overfører formue (*trust property*) til en anden (*the trustee*), således at denne forpligter sig til at råde over formuen til fordel for tredjemand (*the beneficiary*). Dette institut – hvis oprindelse det ville føre for vidt at komme ind på her – anvendes i meget vidt omfang i England og giver ofte anledning til retssager. Når sådanne retssager opstår mellem to af personerne i trustforholdet, vil det selvsagt ofte være nærliggende tillige at inddrage den tredje i processen.

25. O XVI A r. 12.

26. R. 13.

27. R. 13 jfr. r. 12.

28. R. 11.

29. R. 1 A.

Som foran nævnt kræver adcitationen *rettens tilladelse*. Det er vigtigt at bemærke dette. Man kan ikke gå ud fra, at tilladelsen altid vil blive givet, selvom de øvrige betingelser er opfyldt. Imidlertid følger domstolene visse retningslinier, som efterhånden har fæstnet sig gennem praksis. Således vil tilladelse blive nægtet, hvor mellemværendet mellem adcitanten og adcitatus er for kompliceret til med fordel at kunne behandles sammen med hovedsagen,³⁰ eller dersom adcitationen vil indebære væsentlig ulempe eller forhaling af sagen for sagsøgeren (embarras or delay).³¹

Hvor sådanne eller beslægtede betænkeligheder ikke foreligger, vil på den anden side tilladelsen normalt blive givet, forudsat de øvrige betingelser er opfyldt. Det kan imidlertid ofte være vanskeligt at afgøre, om dette er tilfældet. Der er her navnlig to spørgsmål, som frembyder tvivl i praksis.

For det første fremgår det ikke af reglerne, hvilken forbindelse der skal foreligge mellem hovedsagen på den ene side og mellemværendet mellem adcitanten og adcitatus på den anden side i de tilfælde, der er nævnt ovenfor under 2 og 3. Teksten bruger blot ordene »related to or connected with.«

For det andet vil det bero på et skøn, om det spørgsmål eller retsmiddel, som adcitanten ønsker prøvet, er »substantially the same as« det spørgsmål eller retsmiddel, sagen mod adcitanten vedrører.

Usikkerheden på de to nævnte områder har medført en del appelsager, hvor dommeren i underinstansen har nægtet at give tilladelse til adcitation med den udtrykkelige begrundelse, at der enten ikke forelå den fornødne konneksitet eller ikke forelå tilstrækkelig identitet. Da disse spørgsmål har en vis interesse ved de lege ferenda bedømmelsen af ad citationsproblemerne, skal et par af afgørelserne omtales her.

En af de mest kendte er sagen *Burford v. Clifford*.³² *The Burfords (B)* var »administratorer«³³ i et dødsbo, men havde ikke særlige forud-

30. A.P. p. 291 og 301 m. henv. til *Baxter v. France* (1895) 1 Q. B. 596.

31. A.P. p. 291 og 301 m. henv. til *Swansea Shipping Co v. Duncan* 1 Q. B. D. 644. (forudsætningsvis) og flere andre retsafgørelser.

32. Ch. D. 2 (1932) p. 122.

33. »Administrators« er ikke helt det samme som »executors«, selvom deres funktioner stort set er de samme. *Executor* er indsat af arveladeren. Hvor der ingen *executor* er indsat, bestemmes det af loven, hvem der skal være *administrator*, som oftest visse efterladte slægtninge.

sætninger for at bestride dette arbejde og overlod derfor i det væsentlige administrationen til et solicitorfirma – the Cliffords (C). I den anledning overgav B nogle in blanco underskrevne checks til C. C udfyldte en af disse checks og gav den videre til et vekselererfirma for at få beløbet anbragt i sikre papirer. Vekselererfirmaet fallerede, og beløbet gik tabt. Nogle af arvingerne (A) anlagde nu sag mod B og C og påstod dem dømt til at dække tabet ind. B anmodede om tilladelse til at adcitere medsagsøgte C, idet B da ville kræve *indemnity* eller *contribution* af C. Det var uden videre klart, at B kunne gøre dette, idet forholdet faldt ind under rule 1 (1) (a). Men subsidiært krævede B skadesløsholdelse ud fra et *almindeligt* erstatningssynspunkt, idet det gjordes gældende, at C enten havde udvist almindelig forsømmelse eller i al fald havde handlet i strid med en kontraktlig forpligtelse ved at overlade checken til det pågældende vekselererfirma. Da denne påstand gik ud over begreberne *indemnity* og *contribution*, måtte det prøves, dels om der var den fornødne forbindelse mellem dette krav og A's krav mod B og C, dels om tvisten mellem B og C var »substantially the same as« tvisten mellem A på den ene side og B – C på den anden side.

I underinstansen besvaredes dette benægtende under henvisning til, at det retsmiddel, B subsidiært ønskede bragt i anvendelse over for C, ikke var »substantially the same as« det retsmiddel, A påberåbte sig over for B og C. Det fremhævedes herved, at mellem B og C opstod der spørgsmål om det særlige forhold mellem solicitor og klient, hvilket ikke kom på tale mellem A og B – C.

I anken ændredes afgørelsen, og adcitationen blev tilstedt. Det nævnes i præmisserne, at tanken med adcitationsinstituttet må være, at det bl.a. skal kunne anvendes, hvor sagsøgtes fordring udspringer af »the original subject-matter«, og hvor en afvisning af adcitationen ville bringe sagsøgte i den generende situation at skulle føre bevis for de samme fakta endnu en gang under en senere sag. Ordene »substantially the same« må referere sig til de faktiske omstændigheder, der er relevante for parternes påstande. »Substantially« må være indføjjet, for at reglen kan omfatte noget, som ikke er en nøjagtig gentagelse af det retsmiddel, som sagsøgeren kræver anvendt. – En anden dommer bemærker, at »substantially« må betyde »the same in substance although not in form«. Det krav, en sagsøgt rejser mod en medsagsøgt, må nødvendigvis i formen afvige fra det krav, sagsøgeren rejser mod de sagsøgte. Hvis blot det

krav, sagsøgte rejser mod medsagsøgte står i forbindelse med sagsøgerens krav og er afgørende for, hvem af de to sagsøgte, der – hvis sagsøgeren vinder – skal bære det endelige tab, må lovens betingelser være opfyldt.

Jeg har refereret dette tilfælde så udførligt, fordi det illustrerer de vanskeligheder, der kan opstå, hvis man i en generel regel forsøger at give forskrifter m.h.t. den forbindelse, der udkræves mellem hovedsagen og ad citationsøgsmålet. I et andet tilfælde – *Wynne v. Tempest*³⁴ er der også tale om specielt engelske *materielle* regler, men det procesuelle aspekt fortjener at fremdrages. I meget stiliseret form kan sagen gengives således: B og C var i besiddelse af midler³⁵ overgivet dem af A. C, der var solicitor, satte ved uheldige investeringer pengene over styr. Efter C's død anlagde A sag mod B til betaling af beløbet. B ønskede at adcitere de overlevende partnere D i C's solicitorfirma. Ad citationen nægtedes med den begrundelse, at B's eventuelle ret mod D var *en selvstændig ret og ikke afhængig af* B's ansvar over for A. – De materielle regler, der ligger bag afgørelsen, kan i denne forbindelse være ligegyldige. Det væsentlige er, at man ikke vil tillade B at adcitere D, dersom udfaldet af hovedsagen er uden betydning for udgangen af B's tvist mod D. Det er dette forhold, man i den svenske regel søger at udtrykke således: *Vill part om han tapper saken*, mod tredje man framställa återgångskrav eller anspråk på skadestånd eller annat dylikt o. s. v.

Man kan spørge, hvorledes forholdet er, når udfaldet af hovedsagen kun er af *delvis* betydning for udfaldet af ad citationssøgsmålet. Hvis f. eks. C har solgt en vare til B *med* garanti mod visse mangler, og B sælger videre til A *uden* garanti, kan B da under A's mangelssøgsmål adcitere C? Det faktiske fællesproblem for de to søgsmål er spørgsmålet om tilstedeværelsen af en mangel, medens garantiproblemet kun foreligger i den ene sag. Også dette spørgsmål er – i principiel form – besvaret i engelsk ret. Således hedder det i *Swansea Shipping Co. v. Duncan*,³⁶ at det ikke er nødvendigt »that the whole question between the plaintiffs, the defendant, and the third person should be identical; it is sufficient

34. (1897) 1 Ch. 113.

35. I virkeligheden forelå der en trust, hvor A og B var *trustees*. Disse betragtes i engelsk ret som ejere af *the property*. Der er derfor ikke tale om betroede midler i sædvanlig dansk forstand.

36. 1 Q. B. D. 644 (1876).

if it be prima facie made out that a material question in the action is also a question between the defendant and the third person.« På linie hermed ligger *Bower v. Hartley*,³⁷ der siger, at *adcitation* kan finde sted »if there is one question common to all the parties, though the whole question to be tried between the plaintiff and the defendant is not the same as that which would arise between the defendant and the third person.«

I denne forbindelse bør imidlertid bemærkes, at retten – som det nedenfor nærmere skal omtales – har beføjelse til at bestemme, at kun en del af mellemværendet mellem sagsøgte og tredjemand skal finde sin afgørelse i forbindelse med hovedsagen, således at resten udskydes til senere behandling.

Med hensyn til værnetingsspørgsmålet bør bemærkes, at dette i almindelighed ikke opstår for High Court (der taget i bred almindelighed er kompetent som 1. instans i civile sager over 400 £) idet High Court's jurisdiktion omfatter hele England og Wales (men ikke Skotland). Tredjemand kan altså frit *adciteres*, uanset hvor han bor inden for denne jurisdiktion. Bor han uden for England-Wales, vil tilladelsen til *adcitation* kun blive givet, såfremt han i forvejen kunne sagsøges for High Court ved *selvstændigt* søgsmål i den pågældende anledning.³⁸

C. Fremgangsmåden ved *adcitation*.³⁹

Det er ikke nødvendigt her at komme ind på alle detaljer m.h.t. fremgangsmåden ved opnåelse af tilladelse og ved selve *adcitationen*. Denne er ret naturligt præget af den særlige opdeling af sagsforberedelsen, som kendetegner engelsk procesret.⁴⁰ Det er tilstrækkeligt at anføre, at *adcitationen* foretages ved benyttelse af en særlig formular, hvori *adcitanten* giver de fornødne oplysninger om baggrunden for *adcitationen* og arten af det krav, han vil rejse mod *adcitatus*, eller af det spørgsmål, der søges afgjort med virkning også for *adcitatus*. Forkyndelse sker på samme

37. 1 Q. B. D. 652 (1876).

38. Se *The Yearly Supreme Court Practice*, London 1940 («The red book») s. 262 m. henv. til praksis.

39. O XVI A r. 2.

40. Der findes en udmærket oversigt herover hos *Theodor Petersen: Retsliv og Retspleje i England, Kbh. 1949*, s. 129 ff.

måde som ved stævningen og skal normalt foretages inden for den tidsfrist, der er fastsat for aflevering af svarskrift. Med ad citationsstævningen skal følge genparter af stævning og evt. andre skriftstykker fra skriftvekslingen (det sidste kan blive aktuelt, dersom det f. eks. er sagsøgeren, der ønsker at ad citere tredjemand på grund af et modkrav, rejst af sagsøgte).

D. Retsvirkninger.

Fra det øjeblik, da ad citationsstævningen er forkyndt for tredjemand, be-
tragtes denne som part i sagen med de samme partsbeføjelser, som han
ville have haft, hvis han på ordinær vis var blevet sagsøgt af ad citanten.⁴¹
Han har således også ret til at fremsætte modfordringer mod ad citanten.⁴²

Den videre udvikling afhænger nu af, om den ad citerede reagerer
eller ej. Der er foreløbig ikke tale om at give møde for retten, men han
må – i overensstemmelse med den almindelige engelske fremgangsmåde
– inden 8 dage (eller en af retten fastsat anden frist) indgive sit skriftlige
svar til rettens kontor (entry of appearance).⁴³

1. Dersom den ad citerede *undlader* dette (default of appearance),
anses »udeblivelsen« foreløbig at indebære en anerkendelse af enhver
afgørelse (judgment or decision) i sagen vedrørende de i ad citationsstæv-
ningen opregnede stridsspørgsmål.⁴⁴ Dette er dog ikke ensbetydende
med, at den ad citerede uden videre bliver dømt i overensstemmelse
med ad citantens påstand, selv om denne selv lider dom i sagen. Der
er her flere muligheder.

a. En af de mere interessante består i, at ad citanten (det vil altså
normalt sige sagsøgte) har mulighed for, om man så må sige, at lade
»udeblivelsen« gå videre. Hvis han nemlig selv »udebliver« i sagsøgerens
oprindelige søgsmål og som følge deraf bliver dømt (judgment by default)
har han en vis adgang til *uden yderligere søgsmål* at erhverve tilsvarende
dom over den ad citerede. Det er dog i almindelighed en betingelse, at
ad citanten selv har opfyldt den ham overgåede dom, og at retten giver
sin tilladelse. Retten *kan* nægte at give sådan dom, ligesom retten frit

41. O XVI A r. 3.

42. A.P. s. 292.

43. O XVI A r. 4.

44. R. 5.

kan bestemme, at dommen over den adciterede skal gives et indhold, der afviger fra dommen over adcitanten. Det er derfor ikke helt risikofrit for adcitanten at »udeblive«. Han kan ikke uden videre regne med, at regressen mod den adciterede bevares.

b. Hvis derfor ikke sagen ligger meget klart, vil adcitanten fortsætte processen, selv om adcitatus er »udeblevet«. Dersom han allerede under sagens forberedende stadier kan overbevise »the Master« om, at det endelige ansvar bør placeres hos den adciterede, har the Master mulighed for at afsige dom i overensstemmelse hermed.⁴⁵ I modsat fald vil spørgsmålet blive udskudt til selve domsforhandlingen for dommeren, hvor der tilsvarende kan afsiges dom »as the nature of the case may require.«

2. Dersom den adciterede behørigt afgiver sit svar (og ikke tager bekræftende til genmæle) har the Master og senere dommeren endnu flere muligheder at spille på. Eksempelvis kan nævnes:

a. Retten kan afvise adcitationen.⁴⁶ Denne beføjelse er bemærkelsesværdig, fordi retten jo tidligere har givet sin tilladelse til adcitationen. Beføjelsen vil selvsagt blive benyttet, hvor der fra den adciteredes side (eller cvt. fra modpartens side) fremkommer oplysninger eller betragtninger, som bevirker, at retten nu finder adcitationen uberettiget eller uhensigtsmæssig. Der behøver altså ikke at være tale om, at retten har skiftet standpunkt. Snarere må den oprindelige tilladelse betragtes som en rent foreløbig tilladelse, som gives efter en meget summarisk prøvelse af adcitantens andragende. Denne tilladelse er altid givet med forbehold af, at senere oplysninger fører til andet resultat.

b. Dernæst kan retten give den adciterede fuld frihed til at gøre sine partsbeføjelser gældende enten alene eller i fællesskab med den adciterende part – såvel under forberedelsen som under den endelige »trial«.⁴⁷

c. Imidlertid kan retten også begrænse den adciteredes rolle i sagen, idet man kan give ham tilladelse til at møde ved »the trial« og tage sådan del deri »as may be just«.⁴⁸

d. Endvidere kan retten opfordre den adciterede til at foretage de

45. A. P. p. 299.

46. R. 7 (1) (c).

47. R. 8.

48. R. 8.

processkridt og fremlægge de dokumenter, som retten finder passende for at få spørgsmålene om ret og pligt belyst og afgjort.⁴⁹

e. Retten kan træffe særskilt beslutning om, i hvilket omfang den adciterede skal være bundet af den afgørelse, der måtte falde i sagen.⁵⁰

f. Endelig kan retten – f. s. v. spørgsmålet ikke efter ovenstående allerede er afgjort – under eller efter domsforhandlingen afsige dom, hvor der tages endelig stilling til den adciteredes ansvar.⁵¹

Der er m. a. o. givet retten et fyldigt udvalg af muligheder, der iøvrigt kan varieres endnu mere, end ovenfor er nævnt. Man ser da også i praksis eksempler på, at spørgsmålet om tredjemands regresansvar finder sin hele eller delvise afgørelse under de mest forskellige stadier af processen. Som en særlig variant skal her nævnes, at retten undertiden bestemmer, at spørgsmålet om den adciteredes ansvar over for adcitanten først skal underkastes en selvstændig prøvelse *efter*, at der er faldet dom i tvisten mellem de opr. parter, men således at den adciterede kan give møde under denne første sag og der føre beviser, krydseksaminere sagsøgerens vidner og procedere mod sagsøgerens påstand i det omfang, den adciterede indirekte berøres af sagsøgerens krav.⁵²

Man har i det hele søgt at stille retten så frit som muligt, således at man i hvert enkelt tilfælde kan tilrettelægge processen på den mest hensigtsmæssige måde under ligelig hensyntagen til *adcitantens* interesse i at få sit regreskrav gennemført hurtigst muligt, *tredjemands* interesse i ikke at blive ulejlignet med overflødige adcitationer og i – hvis adcitationen er berettiget – at få tilstrækkelig adgang til forsvar og endelig *sagsøgerens* interesse i, at sagen ikke forhales mere end højst nødvendigt p. gr. a. regresspørgsmålet.

Retten er ligeledes stillet frit m. h. t. omkostninger, der kan pålægges eller tilkendes enhver af parterne »as the justice of the case may require«.⁵³ Specielt bør i denne forbindelse bemærkes, at den adciterede har adgang til på et hvilket som helst tidspunkt inden domsforhandlingen at fremsætte et skriftligt tilbud om hel eller delvis betaling af det under sagen omtvistede beløb. Selv om tilbudet er gjort betinget, har den ad-

49. R. 8.

50. R. 9.

51. R. 9.

52. Se f. eks. A. P. s. 302 m. henv. t. Eden v. Weardale, 34 Ch. D. 223.

53. R. 10.

citerede alligevel lov til at gøre retten bekendt med tilbudet og kan kræve det taget i betragtning ved afgørelse af omkostningsspørgsmålet.⁵⁴

E. *Sammenfatning og vurdering.*

Skal man med henblik på en eventuel udvidelse af den hos os bestående ad citationsadgang vurdere de engelske regler, er der flere ting, der påkalder sig opmærksomheden:

1. For det første er den vidtgående ad citationsadgang efter engelsk ret i sig selv talende. Den er blevet til i flere tempi og er tydeligvis affødt af det praktiske livs behov, som på dette område har været i stand til at gøre sig gældende. Der er næppe grund til at tro, at behovet for ad citationsregler er væsentligt mindre i dansk ret.

2. Dernæst fæstner man sig ved rettens udstrakte frihed til at afgøre, om eller i hvilket omfang kumulation skal finde sted. Det er uden tvivl af værdi, at der gives retten visse beføjelser i så henseende. Det er formentlig ugørligt gennem en abstrakt regel at give hensigtsmæssige og praktiske regler om kumulationens »intensitet«. Der vil ofte i de konkrete tilfælde være modstridende hensyn, som en stiv regel ikke i tilstrækkeligt omfang kan tilgodese. Navnlig er det formentlig af værdi, at retten kan *afvise* ad citationen, dersom den skønnes processuelt ubegrundet eller vil bevirke en urimelig forhaling af hovedsagen. Endvidere, at retten kan *udskille* afgørelsen af ad citationsspørgsmålet til særlig behandling. Endelig, at retten kan *begrænse* den ad citeredes indsats under hovedsagen, hvor det skønnes praktisk.

3. Mindre heldigt forekommer det, at ad citationsbetingelserne er formuleret på en måde, der giver anledning til tvivl og selvstændige processer. Denne usikkerhed udspringer som nævnt især af kravene om en vis konneksitet og identitet mellem hovedspørgsmål og ad citationsspørgsmål. Det er naturligt at opstille sådanne krav, men vanskeligt at formulere dem tilfredsstillende. I betragtning af, at ad citationsbehovet i første række opstår i regres- eller regreslignende tilfælde, synes den svenske regel imidlertid mere hensigtsmæssigt formuleret. Her vil der til gengæld kunne opstå tvivl om forståelsen af udtrykket »annat dylikt«.⁵⁵

54. Se nærmere r. 12 A.

55. »Vill part, om han tappar saken, mot tredje man framställa återgångskrav eller anspråk på skadestånd eller annat dylikt o. s. v.«

4. Man bemærker endelig, hvorledes den engelske ad citationsadgang med de mange gradueringsmuligheder tilsyneladende helt har overflødiggjort et selvstændigt litisdenuntiationsinstitut. Efter rule 8 smh. med rule 9 (se ovenfor s. 265 f) har man mulighed for at stille den ad citerede som en litisdenuntiatius efter dansk ret. Hvorvidt og i hvilket omfang netop denne kombination benyttes i engelsk praksis, har jeg dog ikke været i stand til at efterforske. — Som det vil være fremgået tidligere, kan det ikke udelukkes, at der selv med vidtgående ad citationsmuligheder stadig vil være situationer, hvor det almindelige procesvarsel vil være på sin plads, og man vil da også se, at man i Norge og Sverige har bibeholdt dette institut jævnsides med ad citationsreglerne, der i disse lande ikke indebærer de samme gradueringsmuligheder som efter engelsk ret. Om man legislativt bør vælge det engelske eller det norsk-svenske system i denne henseende, er svært at sige. Det engelske har som nævnt sin fordel i de mange muligheder, det åbner, for en konkret tilpasset løsning. Hvis på den anden side dansk praksis m. h. t. litisdenuntiation efterhånden fæstner sig, kan det have sine fordele at operere med et litisdenuntiationsinstitut sideløbende med ad citationsreglerne, idet borgerne da kender deres stilling på forhånd også, når denuntiationsvejen vælges.

Afsluttende bemærkninger

§ 16. Adcitation efter rpl. § 253

Som allerede antydet i indledningen har jeg anset en mere indgående behandling af den bestående adgang til adcitation efter § 253 for at ligge uden for denne afhandlings sigte. Kun et par specialproblemer skal omtales her.

I. REGRESADCITATION EFTER § 253

Bestemmelsen bygger på den tanke, at sagsøgeren skal kunne få tilladelse til at tilstævne tredjemand i visse tilfælde, hvor denne teoretisk set *kunne være indstævnet fra starten sammen med sagsøgte*, men hvor dette af en eller anden grund ikke er sket. Reglen må forstås som værende underkastet denne begrænsning, selvom det ikke fremgår klart af den.¹ Omend således reglen må antages at have sin ydergrænse, må man på den anden side være opmærksom på de muligheder, denne ydergrænse antyder. Der kan her især være grund til at fremhæve, at såfremt den ovenfor i § 10 omtalte smidigere fortolkning af konnektetsbetingelsen i rpl. § 250 fører til, at man efterhånden kan gennemføre oprindelig, passiv, subjektiv kumulation i videre omfang end tidligere, vil mulighederne for adcitation efter § 253 øges tilsvarende (naturligvis forudsat, at tillægsbetingelsen i § 253 om diskulperende forhold for sagsøgerens vedkommende er opfyldt). En sådan udvikling kan også være af væsentlig betydning for en del af de typiske regressituationer. Det er i disse – som flere gange tidligere omtalt – langt fra altid den oprindeligt *sagsøgte*, der nærer ønske om at gøre regres gældende mod tredjemand. Ret tilfældige omstændigheder kan vende spillet således, at det er *sagsøgeren*, der har et regreskrav. Hvis f. eks. en vare er solgt gennem leddene A – B – C og derefter viser sig at være mangelfuld,

1. Se også 1899-motiverne sp. 114, hvorefter det underforstås som selvfølgeligt, at de almindelige betingelser for fra først af at inddrage en anden som sagsøgt under processen må foreligge, for at adcitationen skal kunne tillades.

hvorfor C nægter at betale, vil det ofte blive B, der får det processuelle udspil. Denne situation foreligger overordentlig hyppigt i praksis inden for den almindelige vareomsætning. Her opstår da det interessante problem, om B kan sagsøge C og A under ét: C til betaling af købesummen, A alternativt til tilbagebetaling af allerede erlagt købesum for det tilfælde, at C frifindes på grund af mangler ved varen. Hvis man foreløbig frigør sig for traditionelle – og formentlig forældede – betænkeligheder, såsom at B's krav mod A ikke er »aktuelt« eller forfaldent, eller at de to søgsmål er hinanden »uvedkommende«, vil det ses, at hovedproblemet herefter er, om de to krav kan siges at have »fælles oprindelse« som det kræves i rpl. § 250. At de »udspringer« af to forskellige kontrakter, er evident, men den ovenfor i § 10 refererede praksis viser klart, at dette ikke er afgørende. Lægger man i stedet et mere liberalt hensigtsmæssighedskriterium til grund, bliver spørgsmålet, om forenet behandling af de to søgsmål alt taget i betragtning skønnes mere hensigtsmæssig end adskilt behandling. Efter dette synspunkt forekommer det nærliggende at tillade kumulationen, fordi hovedproblemerne ved behandlingen af begge krav er fælles, nemlig spørgsmålet, om der foreligger en mangel, og hvilken betydning der i bekræftende fald skal tillægges den. Såfremt man i praksis eller gennem lovændring åbner mulighed for ad-citation fra *sagsøgtes* side, ligger det, så vidt jeg kan se, helt klart, at man også må tillade kumulation i den refererede situation. Men selvom dette foreløbig ikke sker, er det vanskeligt at finde nogen holdbar begrundelse for at nægte kumulationen. Ganske vist kunne selve ordvalget i § 250 (»fælles oprindelse«) synes at hindre denne løsning. At B's (eventuelle) krav mod A har sin »oprindelse« i den påståede mangel, vil de fleste kunne tiltræde. Derimod vil adskillige vel hævde, at B's krav mod C ikke har nogensomhelst »oprindelse« i mangelen, men derimod i den afsluttede kontrakt. Alt dette er imidlertid kun en leg med ord, der kan varieres efter behag. For en reel betragtning er begge retssagerne forårsaget af samme forhold, nemlig mangelen. B ville – alt andet lige – ikke være kommet i den situation at skulle anlægge retssag mod C, hvis varerne ikke havde været mangelfulde, og begge *proceskrav* kan derfor – om man vil – siges at have deres »oprindelse« i mangelen. – Det forekommer imidlertid ærligere at afstå fra denne ordleg og erkende, at konneksitetskravet i § 250 er formuleret af procesteoretikere, der gik ud fra et ganske anderledes snævert konneksitetsbegreb end det,

der anvendes i dag, at dette har præget formuleringen, og at vi derfor underkaster reglen en teleologisk fortolkning. Det er jo netop det, der sker, når højesteret betjener sig af et »gradbøjet« konneksitetsbegreb og taler om en »sådan fælles oprindelse«.²

Anerkendes en sådan kumulation, vil det utvivlsomt i tilsvarende omfang være muligt at benytte adcitation efter § 253. Det har praktisk interesse at fremhæve dette, fordi det ikke altid ligger helt klart inden et søgsmåls indledning, hvorpå sagsøgtes betalingsvægring grunder sig. Ikke sjældent føres forskellige mere eller mindre vage indsigelser i marken som dække over svigtende betalingsevne. Hvis derimod sagsøgeren efter sagens anlæg bliver klar over, at der er et vist hold f.eks. i sagsøgtes mangelsindsigelser, vil adcitation af regrespligtig leverandør kunne blive aktuel. Hermed erindres yderligere om det ovenfor i § 11 bemærkede, hvorefter det i praksis formentlig vil være undtagelsen, at det således adciterede led selv vil få brug for at adcitere fjerdemand. Endelig er det i § 11 påpeget, at i de tilfælde, hvor B endnu ikke har betalt til A, er der ingen større værnetingsmæssige betænkeligheder forbundet med B's adcitation af A.

II. FORSØMMELSESKRITERIET

Et andet spørgsmål i forbindelse med § 253 skal her kortelig omtales. Andragendet om tilladelse til adcitation kan ikke tages til følge, når det må tilregnes sagsøgeren som en forsømmelse, at den pågældende tredje- mand ikke fra begyndelsen af er blevet inddraget under søgsmålet.³ Bestemmelsen tager derimod ikke udtrykkelig stilling til det tilfælde, at den i starten undladte indstævning vel ikke kan tilregnes sagsøgeren, men at det derimod kan tilregnes ham som forsømmeligt, at adcitation ikke er blevet begæret på et tidligere stadium af sagen end sket. Der tænkes herved på tilfælde, hvor begæringen dog ikke er fremsat så sent, at man allerede af den grund kan afvise den, jfr. § 384. – Formentlig kan retten i et sådant tilfælde nægte at give tilladelsen. Således som §§ 253 og 383 er formuleret, synes det at bero på rettens skøn, om tilladelsen skal

2. Ovenfor s. 170 f.

3. Se hertil f. eks. U 1928.997, 1936.183, 1939.702 (704) og VLT 1950.373. Adcitus kan ikke påberåbe sig en eventuel forsømmelse, jfr. U 1949.943.

gives.⁴ Udøvelsen af dette skøn må vel ske efter ret faste linier, men bestemmelsen kan næppe ved at fremhæve en bestemt situation, hvor tilladelsen i al fald ikke må gives, afskære retten fra også i analoge tilfælde at nægte tilladelsen. Noget andet er, at denne beføjelse sikkert bør benyttes med varsomhed. Navnlig må erindres, at andrageren – dersom tilladelse var blevet givet tidligere under sagen – efter § 383 ville have haft krav på udsættelse for at effektuere tilstævningen. Hvis derfor adcitationen på begæringens fremskredne tidspunkt ikke skønnes at ville medføre en væsentlig større forhaling af sagen, end tilfældet ville have været også på et tidligere tidspunkt, bør tilladelsen formentlig gives. Trykte retsafgørelser om spørgsmålet ses ikke at foreligge.

M. h. t. retsafgift henvises til § 17 II E nedenfor.

§ 17. Anden adcitation

I. SAMMENFATNING

Som det vil være fremgået allerede af §§ 1 og 2 kan det efter min opfattelse ikke være bindende for domstolene, at der i retsplejeloven kun er omtalt én form for adcitation. Det er endvidere i § 10 søgt påvist, at konneksitetsproblemet ikke udgør nogen hindring for andre adcitationsformer. Der er derfor mulighed for allerede gennem praksis at tilstede f. eks. adcitation af regrespligtig tredjemand i al fald, når denne har samme værneting som det, hvorved hovedsøgsmålet verserer. Men selv hvor dette ikke er tilfældet, er det et spørgsmål, om ikke adcitationen vil kunne gennemføres uden lovændring, jfr. undersøgelsen i § 11. Såfremt spørgsmålet ikke bliver forelagt lovgivningsmagten, vil det blive domstolenes opgave at tage stilling. Denne vej vil kunne indebære visse fordele, idet domstolene derved vil få mulighed for mere gradvist at udforme et smidigt regelsæt afpasset efter retslivets behov. Det bemærkes herved, at højesteret ikke efter retsplejelovens ikrafttræden har fået forelagt spørgsmålet om tilstævning af regrespligtig tredjemand.

4. Cfr. Komm. Rpl. I s. 350, hvorefter retten – når lovens betingelser for adcitation foreligger – må være *pligtig* at tillade den.

II. NOGLE DETAILPROBLEMER

Herefter skal kun fremsættes nogle afsluttende bemærkninger om visse detailspørgsmål, der enten ikke eller kun strejfvist er omtalt i det foregående.

A. *Dommerskøn eller fast regel.*

Det bør efter min opfattelse – uanset om de her rejste problemer finder deres løsning gennem lovændring eller gennem praksis – principielt være overladt til rettens skøn, om der i det enkelte tilfælde skal gives tilladelse til adcitation. Dette skøn bør p.d.a.s. kunne efterprøves ved appel (kære) for at der såvidt muligt kan udvikles fastere retningslinier. Hele spørgsmålet kan forekomme mindre væsentligt på baggrund af den udformning, konneksitetsbegrebet er underkastet ovenfor i § 10, idet dette begreb i forvejen åbner domstolene en betydelig margin for udøvelse af skøn. Men som allerede der nævnt må det tilstræbes, at også dette skøn udøves efter visse procestekniske retningslinier, hvilket ikke mindst vil være muligt i regrestilfælde. Selv da kan der imidlertid tænkes tilfældegrupper, hvor helt andre hensyn går på tværs af de mere procestekniske. Ovenfor s. 65 er det således nævnt, at man måske burde afskære kreditors adcitation af fallenten i afkræftelsessøgsmål.

B. *Adcitationstidspunktet.*

Ligesom det utvivlsomt bør være en frivillig sag, om en part ønsker at adcitere tredjemand (den tvungne kumulationsregel i husdyrvoldgiftsloven egner sig ikke til overførelse i den almindelige procesret) bør næppe heller tilstræbes fastsættelse af bestemte tidsfrister, inden for hvilke adcitationen bør finde sted. Et smidigere forsømmelseskriterium i stil med det i § 253 optagne vil formentlig være fyldestgørende, dog at det afgørende må være, om det kan tilregnes adcitanten som en forsømmelse, at *adcitationen* ikke har fundet sted *tidligere* under sagen. I mange tilfælde vil forsømmelse kunne statueres, dersom parten ikke indgiver sin adcitationbegæring inden rimelig tid efter at være gjort bekendt med modpartens påstande og anbringender. Men parten kan p.d.a.s. meget vel i begyndelsen nære et begrundet håb om, at han ved egen hjælp kan klare

sagen, og der bør ikke tilskyndes til kritikløse adcitationer gennem en for streng tolkning af forsømmelseskriteriet. Det må altid erindres, at adcitanten skal afveje sin risiko for selv at komme til at betale omkostninger til adcitatus. Reglen i § 384 må finde tilsvarende anvendelse, men der kan efter det anførte ikke uden videre være frihed til adcitation indtil sagens henvisning til landsretten.

C. Udlændinge.

Processuelle udlændinge bør kun kunne adciteres i det omfang, hvori de i forvejen i kraft af andre regler ville kunne sagsøges her i landet, jfr. hvad der i forvejen antages i praksis m. h. t. anvendelsen af rpl. § 245 på udlændinge.¹

D. Påstand og omkostninger.

Ved den typiske regresakumulation kan situationen f. eks. være den, at A sagsøger B, der påstår frifindelse, adciterer C og påstår ham dømt til at skadeløsholde B for, hvad denne måtte komme til at udrede til A, samt at C heroverfor påstår frifindelse. Men adskillige varianter kan forekomme m. h. t. påstandenes indhold og begrundelse. Det kan således tænkes, at C tager bekræftende til genmæle overfor B's adcitationspåstand, men støtter B's frifindelsespåstand over for A. Eller B kan over for A tage bekræftende til genmæle betinget af, at C enten gør det samme eller bliver dømt efter påstand. Denne sidste situation kan yderligere kompliceres, dersom C tager bekræftende til genmæle over for B i det omfang, hvori denne måtte være ansvarlig over for A, men iøvrigt bestrider, at et sådant ansvar foreligger. Eksemplet skal blot fremdrages for at understrege betydningen af, at dommeren i disse sager får bragt helt på det rene, hvad parternes påstande og anbringender går ud på, ikke blot af hensyn til bevisførelsens tilrettelæggelse og domsformuleringen, men også med henblik på afgørelsen af *omkostningsspørgsmålet*. Dette skal iøvrigt ikke uddybes nærmere her. Så længe det endnu er uvist, om og i hvilket omfang de synspunkter, der er rejst i denne fremstilling, vil finde tilslutning, er det formentlig urealistisk at gå i enkeltheder på

1. U 1924.794 H jfr. Hurwitz s. 33.

områder, hvis fuldstændige kortlægning ikke udgør en nødvendig forhåndsbetingelse for indførelse af hensigtsmæssige adoptionsregler. Blot skal nævnes, at man – såfremt sådanne regler indføres – formentlig bør være ret imødekommende m. h. t. at tilkende den adtatus, der uden rimelig grund er blevet draget bort fra sit hjemting, dækning for de derved forvoldte omkostninger, herunder også rejseudgifter.

Særlige vanskeligheder kan opstå i perlekædesituationerne. Dersom det sidst adtatrede led bliver dømt, er betænelighederne ved at pålægge ham omkostninger til de andre led dog ikke så store, idet han under den nuværende ordning kan komme af med endnu større omkostninger p. gr. a. den adskilte behandling af de enkelte regressager, der måske oven i købet bliver anket.

Værrer kan det forekomme at pålægge den oprindelige *sagsøger*, der taber sin sag, at udrede omkostninger til alle de adtatrede regresled, idet han i al fald i en del tilfælde under den nuværende ordning ville slippe betydeligt billigere. Uden for denne sammenligning må dog holdes de tilfælde, hvor sagen tabes p. gr. a. *procesmateriale, der produceres i kraft af de senere adtatrede mere intensive partsvirksomhed*. I sådanne tilfælde ville den oprindelige sagsøger under den nuværende ordning – alt andet lige – foreløbig have vundet sin sag, derefter ville regressen gå videre med ophobning af omkostninger, indtil det relevante materiale kom frem, hvorefter man ville bevæge sig frem til den oprindelige sagsøger igen gennem ekstraordinære ankesager med fornyet ophobning af omkostninger. Selvom man imidlertid ser bort fra sådanne tilfælde, må på ny her erindres om litisdenuntiationsinstituttets ejendommelige stilling efter nugældende ret. Under den nuværende ordning vil der i almindelighed blive denuntieret lis tilbage gennem hele regreskæden allerede ved det første søgsmål. Da passivitet over for en sådan procesunderretning efter det foran i § 9 anførte må antages at være forbundet med nogen risiko, vil de fornuftige denuntiati derfor føres ud i i al fald en vis processuel aktivitet, engagering af advokat etc. allerede under den første sag – men vel at mærke på egen bekostning, selvom sagsøgeren *taber* denne sag. Omend derfor den tabende sagsøger i disse tilfælde utvivlsomt slipper billigere under den nuværende ordning, kan man med føje spørge om det er *rimeligt*, at han slipper billigere. – Naturligvis har man lov til at besvare dette spørgsmål bekræftende, dersom man f. eks. ikke anser det for oplagt, at en tabende part fuldtud skal dække det tab, han har

forårsaget hos andre ved at give anledning til proces, men konsekvensen må da blive, at man også under en adcitationensordning på tilsvarende vis kan lempe den tabende parts erstatningsansvar.

E. Retsafgift.

Retsafgiftsloven indeholder ingen bestemmelse om retsafgift ved adcitation, og i Skattedepartementets skrivelse nr. 53 af 27/2 1922 udtales det, at der ingen særlig afgift skal erlægges i adcitationssager. Dette begreb defineres ikke nærmere i skrivelsen, men må formentlig opfattes som refererende sig til almindelig § 253-adcitation. I overensstemmelse hermed er lov nr. 147 af 13/4 1938 om pressens brug § 18, der hjemler sagsøgeren adgang til uden erlæggelse af særskilte retsafgifter under en sag til straf eller erstatning i anledning af et skrifts indhold efterhånden at rette søgsmål mod nye sagsøgte, altså en adcitation svarende til den i § 253 omtalte.

Under en landsretssag i 1922 (utrykt ØLD af 4/5 1922 sag IV nr. 35 1922) opstod imidlertid et retsafgiftsproblem i forbindelse med følgende situation: Under et erstatningssøgsmål indstævnedes sagsøgte to tredjemænd og påstod dem tilpligtet at refundere ham, hvad han måtte blive dømt til at betale sagsøgeren. Der blev af regressøgsmålet opkrævet selvstændig retsafgift, hvorefter spørgsmålet indbragtes for Skattedepartementet. Efter brevveksling med Justitsministeriet meddelte Departementet ved skr. nr. 263 af 30/11 1922, at den ved skrivelsen af 27/2 22 trufne afgørelse ikke kunne bringes i anvendelse her, »hvor sagsøgte indstævner personer, mod hvem han mener at have regres for det mod ham rejste krav, og hvor den af ham anlagte sag formenes at måtte betragtes som *et selvstændigt søgsmål, der behandles i forbindelse med den af sagsøgeren anlagte sag*«. Der var derfor med rette opkrævet afgift også af regressøgsmålet. — Departementet betragter m. a. o. situationen som et tilfælde af forening efter rpl. § 286 og ikke som adcitation. For så vidt kan det siges at være et åbent spørgsmål, om der skal betales afgift, når der er tale om regresadcitation fra sagsøgtes side. Dette spørgsmål må være blevet aktuelt i de tilfælde, hvor adcitation har fundet sted under parternes enighed,² uden at man dog kan se, hvorledes disse sa-

2. F. eks. U 1954.834 Ø.

ger afgiftsmæssigt er blevet behandlet. Skrivelsen af 30/11 1922 gør det nærliggende at antage, at Departementet også vil kræve selvstændig afgift i sådanne tilfælde, idet det i afgiftsmæssig henseende må forekomme ret tilfældigt, om det er retten eller parterne, der tilvejebringer foreningen. Uanset, hvilket standpunkt man iøvrigt vil tage til afgiftsspørgsmålet, må man imidlertid gøre sig klart, at man ikke bør tilvejebringe en tilstand, der indebærer en opfordring til retten om *af fiskale grunde* at anvende § 286 fremfor at tilstede *adcitation*. Endvidere bør der ikke i afgiftsmæssig henseende være forskel på de tilfælde, hvor det er sagsøgte, der *adciterer* regrespligtig tredjemand, og de situationer, hvor det af tilfældige underliggende grunde er *sagsøgeren*, der foretager regres*adcitationen*. Eftersom den sidstnævnte *adcitation* imidlertid vil falde ind under § 253, hvor der ikke skal svares selvstændig afgift af *adcitations*søgsmålet, kunne den rette enhedsløsning synes at være i det hele taget at fritage *adcitationssøgsmål* for retsafgift. P. d. a. s. kan erlæggelse af en sådan som tidligere omtalt virke som en vis bremse på *adcitationstil*bøjeligheden, hvilket navnlig kunne være af betydning, hvor den regrespligtige tredjemand er insolvent og bor i anden retskreds. Måske burde man derfor gå en mellemvej og belægge samtlige *adcitationssøgsmål* — uanset om de rejses efter § 253 eller efter andre regler — med en i forhold til hovedsøgsmålet reduceret afgift. Dette vil dog kræve en ændring af retsafgiftsloven, jfr. denne lovs § 1.

F. Anke og *eksekution*.

Adcitation bør — i lighed med, hvad der må antages om § 253-*adcitation* — kun kunne finde sted i første instans (jfr. § 251 om hovedintervention), men enhver af parterne må kunne benytte anke og kære (§ 381 jfr. § 383). Der kan ikke være noget til hinder for isoleret anke af dommen i hovedsøgsmålet eller i *adcitationssøgsmålet*, men dersom f. eks. den domfældte *adcitatus* anker, vil *adcitanten* selvsagt i egen interesse tillige anke dommen i hovedsøgsmålet, medmindre *adcitati* anke klart er begrænset til at angå specielle forhold mellem ham og *adcitanten*. Et problem kan opstå, når f. eks. *adcitati* anke finder sted på *ankefristens* sidste dag, således at *adcitanten* afskæres fra at overholde *ankefristen*. At han i sådant tilfælde ville få oprejsningsbevilling, er vel ret oplagt, men en lidt upraktisk løsning. Her burde en specialregel gribe ind og

hjemle adgang til anke i en vis kortere tid efter indgivelsen af den første ankestævning. Det parallelle problem ved adcitati anke på *eksekutionsfristens* sidste dag kan derimod løses ved ankedomstolens benyttelse af reglen i § 491.

G. Separation og deldom.

Rettens afgørelse af, om adcitation skal tilstedes, må efter det ovenfor under B anførte træffes på et relativt tidligt stadium af sagen. Gives tilladelsen, kan det tænkes, at det videre forløb afdækker så specielle og eventuelt komplicerede forhold i et af søgsmålene, at adskilt behandling og pådømmelse nu forekommer mere hensigtsmæssig. Som flere gange tidligere omtalt har retten da mulighed for separation og deldom efter § 254, jfr. §§ 286 og 294. Blot erindres herved, at denne separation ikke totalt ophæver kumulationen, idet de adskilte søgsmål forbliver ved kumulationsdomstolen.

Summary in English

The object of the thesis is to offer a contribution to the doctrines of the position of a third party in civil actions under Danish law.

The examination is confined mainly to the question of the parties' possibilities of drawing a third party into the action, whereas the question of the third party's access to intervene in the action on his own initiative has been touched upon only when rendered desirable by the main theme.

Within the subject chosen the primary emphasis has been laid on the specific question that may arise when—in the event of an adverse court decision—one party to the action is entitled to enforce his right of recourse, or similar right, against a third party. These situations present a number of problems which under English law, for instance, have given rise to the detailed rules governing "notice to third party". Under Danish law, however, these problems have found their solution only to a rather limited extent.

At this stage the insertion of a terminological observation may well be required. Within the literature and legislation of various continental countries relating to their laws of civil proceedings distinction is often made between "*adcitatio*" and "*litisdenunciatio*". The rules governing these two institutes may vary considerably from one country to another. Generally speaking, however, it may be said that "*adcitatio*" refers to the situation that one of the parties to an action does actually call in a third party with the effect that the third party becomes a party to the action, obtains the titles of a party to the action, and is bound as a party by a possible court decision in the action, whereas "*litisdenunciatio*" indicates but a notice to a third party that an action likely to influence his interest is pending. The notice may be combined with a request to the third party to appear in court to safeguard his interests, and/or with a reservation concerning recourse against the third party in the event of a

certain court decision. However, even if the third party does appear in pursuance of such "litisdenunciatio", continental laws do not generally make him a party to the action. (The rules governing the consequences on a third party of a court decision differ widely from one country to another). Thus, the English "notice to third party" must almost be compared with the continental concept of "adcitatio" as most frequently "notice to third party" leads also to a binding decision of the differences with the third party.

This distinction between adcitatio and litisdenunciatio—which is the general one under the Danish law of civil proceedings—has also formed the basis of this thesis. As mentioned in § 1, I, of the thesis, the Danish procedural code, i. e. the Danish Administration of Justice Act of April 11th, 1916, states but one kind of adcitatio (Sec. 253 cf. Sec. 283) viz. the *plaintiff's* summoning of a third party to appear as additional defendant. Modern theories seem to consider this definition a final settlement of the problem, and consequently it should not be possible, for instance, for the *defendant* to summon a third party (§ 1, II). It is not possible to deduct from the *motives* (§ 1, III) whether that was actually the intention. On the other hand, the literature on legal proceedings prior to the Danish Administration of Justice Act clearly indicates that at the time other adcitatio forms were not generally desirable or practicable. A critical study in § 2 of the principal views which were then adopted and which have survived in theory also after the D.A.J.A. attempts to establish that today these views will not bear examinations. At the same time the study initiates an examination of the possibility of elaborating the adcitatio institute of the Danish Administration of Justice Act. Although the primary conclusion of the thesis is that the legislation governing legal proceedings should be altered on this point, it is maintained that present-day practice does already *de lege lata* provide opportunities to meet the demand for the calling in of a third party—at any rate to a considerably wider extent than was previously the case.

After a survey of the existing legal practice in § 3, attempts are made in section two (§§ 4–6) to further substantiate the assertion of the presence of an essential demand for the calling in of a third party to an extent beyond the one provided for by Sec. 253 of the D.A.J.A. These attempts take the form, i. a., of an exposition of a number of concrete court cases from some years chosen at random. The exposition

endeavours to indicate the influence that a more up-to-date adcitation institute might have exercised on the cases mentioned. Further, the exposition gives rise to an examination in § 6 of the specific problems of a few groups of cases (e. g. insurance—especially motor-car insurance-cases, surety and commercial cases).

After these attempts at an elucidation of the practical demand for an efficient solution of the procedural problems of particularly actions for recourse, it seems natural to pose the question whether this demand can be met in any other way than through adcitation. In this connection attention is focused on two institutes in particular. One is stated in the D. A. J. A: the access—pursuant to Sec. 286—to institute joint litigation. The other is one that has gradually become practice: the *litisdenunciation* institute.

Concerning the former—the access of the court under Sec. 286 to order joint hearing of more actions—it may be stated without going into detail that it presents no satisfactory solution. Primarily, the application of the rule requires more actions before the same court, and consequently it is inapplicable when, because of his different venue, the third party who is the object of the action for recourse is tried before the court of another circuit. Secondly, the rule is optional for the court. Thus, the party interested in a joint hearing cannot himself bring about such hearing, and if the court should refuse to comply with his request, the court decision is final (D. A. J. A. Sec. 290). (Moreover, it has previously been a widely held opinion that an action for recourse cannot generally be brought before the court until the party entitled to enforce his right of recourse has himself served his sentence. Already § 2, II B, attempts to demonstrate the untenability of the latter viewpoint).

As thus Sec. 286 offers but little help to the party interested, the question of the value of the *litisdenunciation* institute as a substitute for adcitation arises. The legal significance of *litisdenunciation* not having been clarified so far, the third section (§§ 7–9) is devoted to a further examination of this problem. The conclusion is that even if certain legal consequences may be attributed to *litisdenunciation*, they are far from being of such nature as to meet the demand previously mentioned for an effective calling in of a third party that is liable to an action for recourse. Likewise, it must be mentioned that *de lege lata* no warrantable basis exists for ascribing increased effects to *litisdenunciation*.

Next, attention is again concentrated on the rules governing adcitation. The examination commenced already in § 2 concerning the possibility of a *de lege lata* extension of the access to employ adcitation beyond the degree previously acknowledged in theory and practice is consequently resumed and continued in section four (§§ 10–11) by a survey of two special problems. § 10 discusses the question of joinder of causes of action (with different plaintiffs or defendants), including especially the question of the requisite connection between the separate claims. The examination forms the basis of a discussion of the corresponding problem in connection with adcitation. As previously mentioned, Sec. 286 cannot be applied when the parties summoned have different venues. Therefore § 11 examines the possibility of *de lege lata* calling in a third party liable to an action for recourse through adcitation if the venue of the third party is one different from that of the main action.

The Danish Animal Husbandry Arbitration Act (1939) embodies a special provision for adcitation of a party liable to an action for recourse. Section five (§§ 12–13) discusses the extent to which the experiences gained since the introduction of these rules may elucidate the problems of adcitation in general.

Section six (§§ 14–15) gives a survey of the solutions of the adcitation-problems in some other countries including Britain.

Finally, section seven comments on the type of adcitation recognized by Sec. 283 of the D. A. J. A. and also on some minor problems in connection with other types of adcitation—including the question of the obligatory or optional nature of the rules (as seen from the court's viewpoint), the time of adcitation, the problem of costs, the problems relating to appeal, execution, as well as the question of separate hearing and separate sentence.

Litteratur

- Aagaard, K.* Nogle bemærkninger om ankereglerne i Husdyrvoldgiftsloven, Jur. 1944 s. 118 ff.
- Almén, Tore* Om Köp och Byte av lös Egendom, Stockholm 1934 I-II.
- Alten, E.* Tvistemålsloven med kommentar, 2. udg. Oslo 1940.
- Annual Practice* Se Burnand.
- Augdahl, Per* Norsk civilprocess, Trondhjem 1947.
- Bang, P. C. og* Systematisk Fremstilling af den danske Procesmaade, 2. del, Kbh. 1838.
- Larsen, I. E.* om de samvirkende danske landboforeningers virksomhed i året 1921-22, 1922-23, 1923-24 og 1931-32.
- Beretning* Anm. af Bjarne Frandsen: Håndbog i Færdsels- og Motorlovgivningen. Jur. 1953 s. 204 f.
- Bertelsen, A. T.* angående nordisk lovgivning om erstatningsansvar, Kbh. 1950.
- Betænkning* om statens og kommunernes erstatningsansvar (nr. 214), Kbh. 1959.
- Betænkning* om Voldgift i Tvistigheder angående Handel med Husdyr. Afgivet af det ved Justitsministeriets skr. af 27/4 1936 nedsatte udvalg. Kbh. 1938 (delvis optaget i Rigsdagstidende 1938-39, tillæg A sp. 2855-2927).
- Buch, J. L.* Angående husdyrvoldgift. Anmeldelse af Stephan Hurwitz: Husdyr-voldgift og voldgiftskendelser om husdyr 1941 og 1942, udg. af Landbrugsrådet, Jur. 1943 s. 98 ff.
- Burnand, R. F.,* The Annual Practice, London 1956 ("White Book").
- Diamond, A. S.,*
- Burnett-Hall, B. G.*
- Cornu, G. og* Procédure civile, Paris 1958.
- Jean Foyer*
- Deuntzer* Den danske Civilproces, Kbh. 1901.
- Drachmann-Bentzon, A.* Lov om Forsikringsaftaler, 2. udg. Kbh. 1952-54.
- og Knud Christensen*
- Ekelöf, Per Olof* Kompendium över Civilprocessen I-III. Duplikeret. Uppsala 1948-49. Juridiska Föreningen.
- Ekelöf, Per Olof* Om interventionsgrunden. Uppsala 1937.
- Ekelöf, Per Olof* Processuella Grundbegrepp, Stockholm 1956.
- Ekelöf, Per Olof* Rättegång I-II, Stockholm 1957-58.
- Evaldsen* Forelæsninger over Obligationsrettens almindelige Del. Første udg. (litograferet).

- Final Report
Frandsen, Bjarne
Frost, J. L.
Frost, J. L.
Glasson, Tissier & Morel
Gomard, Bernhard
Gärde, N.
Engströmer, Thore
Strandberg, Tore
Söderlund, Erik
Hagerup, Francis
Hansen, A. Victor
Hansen, I. O.
Hansen, Victor,
Hurwitz, S. og
Munch-Petersen, E.
Harppåth, Otto
Harppåth, Otto
Harppåth, Otto
Harwood, B. A.
Hassler, Åke
Hastrup, Aage
Hurwitz, Stephan
Hurwitz, Stephan
Hurwitz, Stephan
Hurwitz, Stephan
Illum, Knud
Jørgensen, Stig
Jørgensen, Stig
Kallenberg
Kallesøe, Søren G.
Karnov, M.
- Final Report of the Committee on Supreme Court Practice and Procedure, London 1954.
Håndbog i færdselslovgivningen, 6. udg. Kbh. 1960.
Anmeldelse af Stephan Hurwitz: Husdyrvoldgift. Udgivet af Landbrugsrådet, U 1943 B s. 162 ff.
Anmeldelse af Stephan Hurwitz: Tvistemaal. U 1942 B s. 65 ff.
Traité théorique et pratique d'organisation judiciaire de compétence et de procédure civile, Paris 1929 bd. 3.
Forholdet mellem *erstatningsregler* i og uden for kontraktsforhold, Kbh. 1958.
Nya Rättegångsbalken med kommentar, Stockholm 1949.
Den norske Civilproces I–III, 3. udg. Kristiania 1917–19.
Anmeldelse af Bernhard Gomard: Forholdet mellem erstatningsregler i og udenfor kontraktsforhold, U 1959 B s. 221 ff.
Bidrag til den danske civilproces, Kbh. 1839.
Retsplejeloven med bilove m. v. Kbh. 1939. Cit. *Komm. Rpl.*
Loven om husdyrvoldgift, U 1941 B s. 193 ff.
Loven om husdyrvoldgift, U 1941 B s. 341 ff.
Sagsomkostninger i husdyrvoldgiftssager, Jur. 1944 s. 299 ff.
Odgers' Principles of Pleading and Practice in civil Actions in the High Court of Justice, 16th ed. London 1957.
Den nya Rättegångsbalken I, Lund 1947.
Sagsomkostninger i husdyrvoldgiftssager. Jur. 1944 s. 413 ff.
Den danske strafferetspleje, 2. udg. Kbh. 1949.
Husdyr-Voldgift, 2. udg. Udg. af Landbrugsrådet. Kbh. 1956.
Loven om husdyrvoldgift. Jur. 1941 s. 137 ff.
Tvistemaal. Hovedpunkter af dansk civilprocesret i domsager. 2. udg. v. Bernhard Gomard, Kbh. 1959.
Et bidrag til læren om det offentlige og dets tjenestemænds erstatningsansvar efter dansk ret, T.f.R. 1935 s. 43 ff.
Anmeldelse af Lassen, Smith, Vislie: Erstatning og Trygd, Oslo 1953, U 1955 B s. 26 f.
Om mangelsbegrebet ved køb og salg af brugt løsøre med særlig henblik på køb af brugte automobiler, U 1951 B s. 272 ff.
Svensk civilprocessrätt, Lund 1917–1939.
Anmeldelse af Bjarne Frandsen: Håndbog i Færdselslovgivningen, Jur. 1957 s. 93 ff.
Karnovs lovsamling, 5. udg. Kbh. 1955.

- Kiørboe, Otto* Loven om husdyrvoldgift. (Svar til professor, dr. jur. Stephan Hurwitz). Jur. 1941 s. 149 ff.
- Kiørboe, Otto* Om husdyrvoldgiftsloven af 1939. Jur. 1941 s. 81 ff.
- Krarup, Ole* Retskraft eller ansvar for litis denuntiatus? Jur. 1959 s. 291 ff.
- Kruse, Anders* *Misligholdelse af ejendomskøb*, Kbh. 1961.
- Vinding*
- Lassen, Jul.* Haandbog i Obligationsretten, Alm. Del. 3. udg. Kbh. 1917–20.
- Lassen, Smith & Vislie* Erstatning og Trygd, Oslo 1953.
- Laugesen, A. G.* Nogle bemærkninger om springende »regres«, Fuldmægtigen 1960 s. 18 ff.
- Lundstedt* Om biintervention, Lund 1911–12.
- Morel* Traité élémentaire de procédure civile, Paris 1949.
- Munch-Petersen, E.* Anmeldelse af Stephan Hurwitz: Tvistemål. Jur. 1942 s. 757 ff.
- Munch-Petersen, H.* Den danske retspleje, 2. udg. II. del. Kbh. 1924.
- Nellemann, J.* Civilprocessens almindelige Del, 3. udg. Kbh. 1887.
- Nellemann, J.* Den ordinaire civile Procesmaade, 4. udg. Kbh. 1892.
- Nellemann, J.* Foreløbigt Udkast til Lov om Rettergangsmåden i borgerlige Domssager m. Motiver. Trykt som Manuskript Kbh. 1869.
- Nielsen, Marius* Vejledning i veterinær Retslære, 2. del, Kbh. 1932.
- Nielsen, Thøger* Et bidrag til diskussionen om misligholdelse af ejendomskøb, U 1955 B s. 233 ff.
- Nørregaard, L.* Forelæsninger over den danske og norske private Ret, bd. 5. Kbh. 1790.
- Odgers,* Se Harwood.
- Park, Jørgen* Sagsomkostninger i husdyrvoldgiftssager. Jur. 1944 s. 278 ff.
- Pedersen, Axel H.* Processuelle omsvøb, Jur. 1958 s. 149 ff.
- Petersen, Theodor* Retsliv og Retspleje i England, Kbh. 1949.
- Poulsen, Frank* Nogle bemærkninger om virkningen af foretaget eller undladt litis denuntiatio, Jur. 1952 s. 170 ff.
- Rosenberg, Leo* Lehrbuch des deutschen Zivilprozessrechts, 7. Aufl. München og Berlin 1956.
- Schmidt, Wilkens,* Huvudlinier i svensk Frakträtt. Stockholm 1955.
- Grönfors og Pineus*
- Simmer, P. R., Meyer,* The Yearly Supreme Court Practice ("Red Book"). London 1940.
- Hinton, Allaway og Iwi*
- Skeie, Jon* Den norske civilprocess, 2. udg. Oslo 1939.
- Spleth, P.* Mangelsbegrebet, U 1955 B s. 61 ff.
- Spleth, P.* Nogle bemærkninger om mangelsbeføjelse, T.f.R. 1947 s. 154 ff.
- Spleth, P.* Omkring den borgerlige retspleje (anm. af Hurwitz: Tvistemål i ny udg. v. Bernh. Gomard). Jur. 1959 s. 321 ff.

- Stampe, H.* Erklæringer, Breve og Forestillinger II og IV, Kbh. 1794-96.
- Stein-Jonas* Kommentar zur Zivilprozessordnung. Begründet von Ludwig Gaupp, fortgeführt von Friedrich Stein und Martin Jonas 18. neubearbeitete Auflage von Dr. Adolf Schönke und Dr. Rudolf Pohle I-II. Tübingen 1953-56.
- Terp, Erik Tengel* Sagsomkostninger i husdyrvoldgiftssager, Jur. 1944 s. 228 ff.
- Tidemand-Petersson, B.* Nogle bemærkninger vedrørende kumulation i husdyrvoldgiftssager. U 1945 B s. 102 ff.
- Trolle, Jørgen* Nogle erstatningsspørgsmål, navnlig om personalets erstatningspligt overfor arbejdsgiveren. U 1933 B s. 129 ff.
- Trolle, Jørgen* Risiko og Skyld i erstatningspraksis. Kbh. 1960.
- Tybjerg* Retspleje-Reformen. En Oversigt udarbejdet af Sekretæren ved den i 1892 nedsatte Proceskommission, Kbh. 1899.
- Udkast til Lov om* Forsikringsaftaler med tilhørende bemærkninger udarbejdet af den ved kgl. resolution af 6. Februar 1919 nedsatte kommission. Kbh. 1925.
- Ussing, Henry* Obligationsretten. Almindelig del. 4. udg. ved A. Vinding Kruse, Kbh. 1961.
- Ussing, Henry* Enkelte kontrakter. 2. udg. Kbh. 1946.
- Ussing, Henry* Erstatningsret, Kbh. 1947.
- Ussing, Henry* Kaution, Kbh. 1928.
- Ussing, Henry* Køb, Kbh. 1961.
- Wach* Handbuch des deutschen Civilprozessrechts I, 1885.
- Welamson, Lars* Domvillobesvär av tredje man, Stockholm 1955.
- Yearly Supreme Court Practice*, se Simmer m. fl.
- Ørsted, A. S.* Om Intervention og andre Handler, hvorved en Rettergangstrette udvides til flere Personer, end dem, der oprindeligiis have taget Deel i samme, J. T. 2. bd., 2. hæfte s. 1 ff. (1821).

Forkortelser

1876-motiverne	Motiverne til det af den ved allerh. Reskr. af 28. Febr. 1868 nedsatte Proceskommission udarbejdede Udkast til Lov om Domsmagtens, den offentlige Anklagemyndigheds, Politimyndighedens samt Sagførervæsenets ordning. Kbh. 1876.
1877-udkastet	Udkast til Lov om den borgerlige Retspleje (Udarbejdet af den ved allerh. Reskr. af 28de Februar 1868 nedsatte Proceskommission). Kbh. 1877.
1877-motiverne	Motiver til det af den ved allerh. Reskr. af 28de Februar 1868 nedsatte Proceskommission udarbejdede Udkast til Lov om den borgerlige Retspleje, Kbh. 1877.
1899-org. mot.	Bemærkninger til det af den ved allerh. Reskr. af 11te Maj 1892 nedsatte Proceskommission udarbejdede Udkast til Lov om Domsmagtens, den offentlige Anklagemyndigheds, Politimyndighedens samt Sagførervæsenets Ordning. Kbh. 1899.
1899-org. udk.	Udkast til Lov om Domsmagtens, den offentlige Anklagemyndigheds, Politimyndighedens samt Sagførervæsenets Ordning. (Udarbejdet af den ved allerh. Reskr. af 11te Maj 1892 nedsatte Proceskommission). Kbh. 1899.
1899-udkastet	Udkast til Lov om den borgerlige Retspleje. (Udarbejdet af den ved allerh. Reskr. af 11te Maj 1892 nedsatte Proceskommission). Kbh. 1899.
1899-motiverne	Bemærkninger til det af den ved allerh. Reskr. af 11te Maj 1892 nedsatte Proceskommission udarbejdede Udkast til Lov om den borgerlige Retspleje, Kbh. 1899.
A.P.	Annual Practice.
ASD	Assurandør-Societetets Samling af Domme, Kendelser og Responsa vedrørende Forsikringsforhold.
ASR	Assurandør-Societetets responsum.
CH.	Chancery Division.
HB	Handelsbalken.
HRT	Højesteretstidende.
J.A.	Juridisk arkiv.
J.D.	Juristens domssamling.
J.T.	Juridisk Tidsskrift.
JU	Juridisk Ugeskrift.
Jur.	Juristen.
N.j.A.	Nyt juridisk Arkiv (dansk).
Q.B.	Queen's Bench Division.
RB	Rättegångsbalken.

R.O.	Rules of Order.
R.U.	Retsraadsudtalelse.
Schlegel HRD	Schlegel, N. F.: Samling af Høiesteretsdomme ved hvilke underordnede Retters Domme i civile Sager ere stadfæstede in terminis I–III. Kbh. 1861–64.
SCR	Rules of the Supreme Court.
SHT	Sø- og Handelsretstidende.
SOU 1926:33	Proceskommissionens betänkande angående rättegångsväsendets ombildning, 3d. Stockholm 1926.
SOU 1938:44	Processlagberedningens förslag till rättegångsbalk II. Motiv m. m. Stockholm 1938.
Sv.J.T.	Svensk Juristtidning (rättsfallsavdelningen).
T.f.R.	Tidsskrift for Rettsvitenskap.
U	Ugeskrift for Retsvæsen.
VLТ	Vestre Landsretstidende.
ZPO	Zivilprozessordnung.

Citerede danske domme

(I registret er udeladt de i oversigterne s. 55 ff nævnte illustrationsdomme samt de s. 54 n. 11 nævnte domme ang. 3–19–2 o. l. tilfælde.)

A.S.D.		S.H.T.	
1935. 47	50 n. 5	1917. 28	37 n. 39, 40 n. 2,
1949. 127	50 n. 5, 51		182 n. 38, 183 n. 39
H.R.T.		U.f.R.	
1951. 85	183 n. 39	1867. 71	114
		1868. 177	115 n. 13
J.A.		1876. 884	39
17 (1808). 5	160 n. 6	1876. 887	185 n. 44
J.D.		1881. 999	39
1938. 139	162 n. 11	1882. 807	40
1942. 224	37 n. 37	1883. 53SH	114
1948. 266	73 n. 6	1886. 222SH	170 n. 22
1950. 19	83 n. 27	1898. 408	39
1952. 98	131 n. 5, 140 n. 15	1898. 505	37 n. 39, 40, 185 n. 44
J.T.		1906. 151	152
III 100 (1821)	39	1909. 762H	27 n. 23
IV a 49	112 n. 11	1910. 487	168 n. 20
IV b 254	112 n. 11	1911. 633	39
J.U.		1916. 529SH	50 n. 2
V 232	37 n. 39, 40	1916. 956	40
VI 753	40	1921. 571Ø	27 n. 23
1851. 165	37 n. 39, 40	1921. 957H	126 f, 140 n. 15
1852. 97	114	1922. 496H	168, 170, 171, 174, 178
1855. 881	115 n. 13	1923. 699Ø	122 n. 25, 124 f,
1857. 368	39		140 n. 15, 145
1871. 603	115 n. 13, 151 n. 26	1923. 957Ø	121
N.J.A.		1924. 157Ø	122
XI 26	12 n. 1, 39	1924. 794H	274 n. 1
XV 163	12 n. 1, 39	1925. 198Ø	74 n. 9
Schlegel H.R.D.		1926. 31H	73 n. 6
III 361	12 n. 1, 39	1927. 334H	27 n. 23, 29 n. 25
		1928. 537V	140 ff
		1928. 740V	74 n. 9
		1928. 997	271 n. 3
		1929. 955Ø	73 n. 6
		1930. 542Ø	165 f, 178

1930. 958Ø	25 n. 20	1950. 554	181 n. 37
1931. 173Ø	73 n. 5	1950. 645H	41
1931. 190Ø	125 n. 2	1950. 686	70 n. 2
1932. 571	122 n. 24	1950. 1002H	32 n. 29
1932. 1000Ø	73 n. 5	1951. 346V	123 f, 140 n. 15
1932. 1003Ø	167 f, 170, 174, 178	1951. 494H	50 n. 4, 54 n. 12
1932. 1107Ø	75 n. 14, 76 n. 17	1951. 609V	163 f, 170 n. 22, 171, 175, 178
1933. 8H	73 n. 5, 74 n. 11	1952. 44H	27 n. 23, 28 n. 24
1933. 147	162 n. 11	1952. 854V	21 n. 15, 117, 123 f, 136 n. 12, 140 n. 15
1935. 851Ø	74 n. 9	1952. 870Ø	35 n. 34, 181 n. 37
1936. 183Ø	195 n. 15, 271 n. 3	1952. 1088	181 n. 37
1937. 593	50 n. 4, 54 n. 12	1953. 245H	138, 140, n. 15, 145 n. 18
1938. 158Ø	163, 171, 178	1953. 767H	50 n. 2
1939. 702	271 n. 3	1954. 152Ø	74 n. 9
1940. 231H	170 f, 174, 178	1954. 276H	162 n. 11
1941. 599V	50 n. 4, 51	1954. 834Ø	41 n. 4, 85 n. 29, 276 n. 2
1941. 613V	69 n. 1, 73 n. 5	1955. 926Ø	29 f, 41
1941. 697H	127 ff, 136 n. 12, 146 n. 21, 149, n. 25, 150	1958. 484H	27 n. 23
1942. 1165	50 n. 4, 54 n. 12	1959. 1H	50 n. 5, 51
1943. 301H	83 n. 27	1959. 45H	152 ff
1943. 607V	166 f, 178	1959. 381Ø	27 f
1943. 966Ø	168 ff, 170, 175, 178	1959. 417SH	86 n. 32
1944. 343V	69 n. 1	1959. 876H	66 n. 4, 96 n. 5, 146 n. 20
1944. 594Ø	27 n. 23	1960. 140H	50 n. 5
1945. 106H	181 n. 37	1961. 261Ø	143 n. 17
1948. 97H	149 n. 25		V.L.T.
1948. 785H	86 n. 33 *	1943. 125	166 n. 16
1948. 893V	69 n. 1	1944. 8	164 f, 178
1948. 1005H	83 n. 27	1948. 276	41
1948. 1331Ø	109	1950. 371	125 f, 140 n. 15, 145 n. 19
1949. 190Ø	69 n. 1	1950. 373	271 n. 3
1949. 628V	34 n. 30	1955. 328	73 n. 6, 74 n. 9 og 10, 75 n. 15
1949. 653V	34 n. 30		
1949. 770H	109		
1949. 943	271 n. 3		
1950. 84SH	67 n. 5, 143 n. 17		
1950. 338H	151 f		
1950. 379V	77 n. 19		

